

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ YAZILI ANLATIM
ETKİNLİKLERİNİN METİNDİLBİLİMSEL YAKLAŞIMLA
İNCELENMESİ**

HAZIRLAYAN

Ekin SOYTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA-2022

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ YAZILI ANLATIM
ETKİNLİKLERİNİN METİNDİLBİLİMSEL YAKLAŞIMLA
İNCELENMESİ**

HAZIRLAYAN

Ekin SOYTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Tülay SARAR KUZU

ANKARA- 2022

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı çerçevesinde Ekin SOYTÜRK tarafından hazırlanan bu çalışma, aşağıdaki jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 27/07/2022

Tez Adı: Türkçe Ders Kitaplarındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metindilbilimsel Yaklaşımla İncelenmesi

Tez Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı- Soyadı, Kurumu)

İmza

Doç. Dr. Tülay SARAR KUZU (Danışman)

.....

Prof. Dr. Canan ASLAN

.....

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Özlem BAY GÜLVEREN

.....

ONAY

Prof. Dr. Servet ÖZDEMİR

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Tarih: ... / ... /

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 25 / 08 /2022

Öğrencinin Adı, Soyadı: Ekin Soytürk

Öğrencinin Numarası: 21810118

Anabilim Dalı: Türkçe Eğitimi Programı, Yüksek Lisans

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Doç. Dr. Tülay Sarar Kuzu

Tez Başlığı: Türkçe Ders Kitaplarındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metindilbilimsel Yaklaşımla İncelenmesi

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 108 Sayfalık kısmına ilişkin, 25 / 08 / 2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %8 'dir. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:

ONAY

Tarih:

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:

Doç. Dr. Tülay SARAR KUZU

TEŞEKKÜR

Tez çalışmasının tüm aşamasında değerli bilgi ve tecrübeleri ile bana her daim yol gösteren, bana sabrı öğreten saygıdeğer danışmanım, Doç. Dr. Tülay Sarar Kuzu'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgilerini benden esirgemeyen tüm hocalarıma; çalışma sürecim boyunca beni her zaman destekleyen arkadaşlarıma ve bana her koşulda güvenen aileme de içtenlikle teşekkür ederim.

Ekin SOYTÜRK
Ankara 2022

ÖZET

Ekin SOYTÜRK

Türkçe Ders Kitaplarındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metindilbilimsel Yaklaşımla İncelenmesi

**Başkent Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Tezli Yüksek Lisans Programı**

2022

Bilimsel bilginin öğretim ortamlarına taşınması öğrenmenin etkililiği ve güvenilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, dil öğretimi alanında yapılan çalışmaların dilbilime dayandırılması gerekmektedir. Bu çalışmada ortaokul Türkçe derslerindeki yazılı anlatım etkinliklerini metindilbilimin başlıca üç konusu açısından incelenmesi ve elde edilen verilere dayanarak örnek eğitim durumları önerilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda bu çalışmada Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki yazma etkinlikleri incelenmiştir. Ortaokul Türkçe dersi yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilim açısından incelenmesine yönelik gerçekleştirilen bu çalışma, nitel araştırmalarda etkin bir inceleme türü olan belge incelemesi yöntemi ile yürütülmüştür. Araştırmanın bulgularını desteklemek amacıyla ayrıca, Sarar Kuzu ve Soytürk (2019) tarafından gerçekleştirilen “Ortaokul Kompozisyon Yazma Çalışmalarının Metindilbilimin Metin Üretim Evreleri Açısından Değerlendirilmesi” adlı makalede yer alan öğretmen görüşlerinden de yararlanılmıştır. İnceleme sonucunda metindilbilimle ilişkilendirilebilecek yazılı anlatım etkinliklerinin %3’ünün metinsellik ölçütleri konusuna, %38,7’sinin metin yapısı konusuna, %33,4’ünün metin üretim evreleri konusuna eşdeğer olduğu bulgulanmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında, metindilbilim konularının eğitim ortamlarına taşınabilmesi ve dolayısıyla çalışma bulgularından öğrenen ve öğrenenlerin yararlanabilmesi için örnek oluşturmaya amaçlayan, öneri niteliğinde eğitim durumları (ders içerikleri) hazırlanmıştır. Türkçe öğretiminin metin temelli yürütülmesi gerekliliği dikkate alındığında, ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin metindilbilimsel açıdan geliştirilmesinin önemi üzerinden bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eğitim durumları, Türkçe öğretimi, Türkçe Ders Kitapları, Metindilbilim, Yazılı Anlatım Etkinlikleri

ABSTRACT

Ekin SOYTÜRK

Examination of Written Expression Activities in Turkish Textbooks with a Textlinguistic Approach

**Baskent University
Institute of Education Sciences
Department of Turkish and Social Sciences Education
Turkish Education Master's Program**

2022

The use of scientific knowledge in teaching environments is of great importance for the effectiveness and reliability of learning. In this context, studies in the field of language teaching should be based on linguistics. This study aimed to examine the writing practices in Turkish lessons in secondary schools in terms of three main topics of text linguistics and to propose a sample education model based on the data obtained. In this context, the writing activities in the 5th, 6th, 7th and 8th-grade Turkish textbooks prepared by the Ministry of National Education were examined. This study, carried out to explore the writing activities of Turkish lessons in secondary schools in terms of text linguistics, was carried out with the document analysis method, an effective type of analysis in qualitative research. In order to support the research findings, the teachers' opinions in the article "Evaluation of Composition Writing Studies in Secondary Schools in Terms of Evaluation of Textlinguistics in the aspect of Text Production Phases" by Sarar Kuzu and Soytürk (2019) were also used. As a result of the examination, it was found that 3% of text-linguistic criteria can be associated with the writing activities, 38.7% with text structure, and 33.4% with the text production stages. In the second stage, educational syllabus (lesson contents) suggestions were prepared, which aim to set an example for the transfer of text linguistics subjects to educational environments and, therefore, for the teachers and learners to benefit from the study's findings. Considering the necessity of text-based teaching in Turkish lessons, some suggestions were made on the importance of developing the activities of Turkish textbooks in secondary school in terms of text-linguistics.

Keywords: Educational syllabuses, Turkish teaching, Text linguistics, Turkish Textbooks, Written Expression Activities

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Problem Cümlesi.....	3
1.3. Araştırmanın Amacı.....	3
1.4. Araştırmanın Önemi	3
BÖLÜM II.....	5
KURAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1. Türkçe Öğretiminin Amacı ve İlkeleri	5
2.1.1. İletişim Becerileri: Anlama	7
2.1.2. İletişim Becerileri: Anlatma.....	10
2.2. Türkçe Eğitimi Sürecinde Yazma Öğretimi	15
2.3. Metindilbilim (textlinguistics) ve Türkçe Öğretimi.....	18
2.4. Metinsellik Ölçütleri /Kriterleri (textuality criteria)	23
2.4.1. Metin Merkezli (text-centered) Ölçütler.....	23
2.4.1.1. Bağlılık (cohesion)	24
2.4.1.2. Tutarlılık (coherence)	25
2.4.2. Metin Yapısı (text structure)	27
2.4.2.1. Küçük Ölçekli Yapı (microstructure)	27
2.4.2.1.1. Dilbilgisel Bağlılık (grammatical cohesion).....	28

2.4.2.1.2. Gönderim (reference).....	28
2.4.2.1.1.1. Metindışı Gönderim (exophoric).....	30
2.4.2.1.1.2. Metiniçi Gönderim (endophoric)	30
2.4.2.1.1.3. Artgönderim (anaphora).....	30
2.4.2.1.1.4. Öngönderim (cataphora)	32
2.4.2.1.3. Değiştirim (commutation).....	33
2.4.2.1.4. Eksilti (ellipsis).....	35
2.4.2.1.5. Bağlaçlar (conjunctions)	36
2.4.2.1.6. Koşutluk (parallelism)	39
2.4.2.1.7. Zaman ve Görünüş (tense and aspect)	40
2.4.2.1.8. İşlevsel Tümce Yapısı (functional sentence structure).....	42
2.4.2.1.9. Sözcüksel Bağlıklık (lexical cohesion)	42
2.4.2.2. Büyük Ölçekli Yapı (macrostructure)	42
2.4.2.2.1. İşlev (function)	43
2.4.2.2.2. Başlık (title).....	43
2.4.2.2.3. Konu (topic)	43
2.4.2.2.4. Anahtar Sözcükler (key words)	44
2.4.2.2.5. Ana Düşünce Tümcəsi (topical sentence)	44
2.4.2.2.6. İçerik Şeması (schema)	44
2.4.2.2.7. Konu Değişimi Belirleyicileri (topic - changing markers)	45
2.4.2.2.8. Biçem (style).....	45
2.4.2.2.9. Özet (summary)	45
2.4.2.2.10. Sonuç (conclusion).....	46
2.4.2.3. Üst Yapı (superstructure).....	46
2.5. Metin Üretim Evreleri (phases of text production)	48
2.6. Araştırma ile İlgili Alanyazındaki Çalışmalar.....	50

BÖLÜM III	52
YÖNTEM	52
3.1. Araştırma Modeli	52
3.2. Verilerin Toplanması	54
3.3. Araştırmanın Sınırlılığı.....	55
3.4. Güvenirlik	55
3.5. Geçerlik	56
BÖLÜM IV.....	58
BULGULAR VE YORUM	58
4.1. Türkçe Ders Kitaplarındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metindilbilimsel Açıdan Çözümlemesi.....	58
4.1.1. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metinsellik Ölçütlerine Göre Çözümlemesi	58
4.1.2. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metin Yapısına Göre Çözümlemesi	59
4.1.3. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metin Üretim Evrelerine Göre Çözümlemesi	65
4.2. Ortaokul Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metindilbilimsel Açıdan Dağılımı	69
4.2.1. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metinsellik Ölçütlerine Göre Çözümlemesi	70
4.2.2. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metin Yapısına Göre Çözümlemesi	72
4.2.3. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metin Üretim Evrelerine Göre Çözümlemesi	77
4.3. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metinsellik Ölçütlerine Göre Çözümlemesi.....	83
4.3.1. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metin Yapısına Göre Çözümlemesi	84

4.3.2. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metin Üretim Evrelerine Göre Çözümlemesi	89
4.4. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metinsellik Ölçütüne Göre Çözümlemesi	94
4.4.1. Sekizinci Sınıf Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metin Yapısına Göre Çözümlemesi	94
4.4.2. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metin Üretim Evrelerine Göre Çözümlemesi	97
4.5. Öğretmen Görüşleri Genel Yorum	104
BÖLÜM V	106
SONUÇ VE ÖNERİLER	106
5.1. Sonuçlar	106
5.2. Öneriler	107
KAYNAKLAR	109
EKLER	118
EK 1: EĞİTİM DURUMLARI	118

TABLÖLER LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.1. Gönderim Türleri.....	29
Tablo 4.1. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabındaki yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilim konularına göre dağılımı	69
Tablo 4.2. Altıncı sınıf Türkçe ders kitabındaki yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilim konularına göre dağılımı	81
Tablo 4.3. Yedinci sınıf Türkçe ders kitabındaki yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilim konularına göre dağılımı	92
Tablo 4.4. Sekizinci Sınıf Türkçe ders kitabındaki yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilim konularına göre dağılımı	100
Tablo 4.5. Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilimsel açıdan sınıflara göre genel yüzdeler dağılımı:	101

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Yazı dilinin dil içerisindeki yeri.....	7
Şekil 2.2. Bağlılık düzenekleri	24
Şekil 2.3. Gönderim türleri	29
Şekil 2.4. Üst yapı ulamları	47
Şekil 4.1. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabı yazılı anlatım etkinliklerinin yüzdelerik dağılımı.....	70
Şekil 4.2. Altıncı sınıf Türkçe ders kitabı yazılı anlatım etkinliklerinin yüzdelerik dağılımı.....	83
Şekil 4.3. Yedinci sınıf Türkçe ders kitabı yazılı anlatım etkinliklerinin yüzdelerik dağılımı.....	93
Şekil 4.4. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabı yazılı anlatım etkinliklerinin yüzdelerik dağılımı.....	101

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Dilin karmaşık yapısından dolayı dile dair tek bir tanım yapmak olanaksızdır. Dil, insanlar arasındaki iletişimi (bildirişimi) sağlayan dinamik, doğal ve dizgesel bir yapıdır. Dil bir kâğıda benzetilebilir. Düşünce kâğıdın ön yüzünü oluştururken dil kâğıdın arka yüzüdür ve birbirinden ayrılamaz (Saussure, 1980). Düşüncelerin sözel ya da yazılı aktarımında “dil” denilen bu dinamik yapı devreye girer. Dilin düşünceyle ilişkisi, dört temel dil becerilerinin geliştirilmesi çalışmalarında önemli bir yer tutar. Dil becerileri anlama ve anlatma temel başlıkları altında kazandırılır. Anlatım, bir konu ile ilgili duygu ve düşüncelerin söz veya yazı aracılığıyla ifade edilme durumudur. Dört temel dil becerilerinden biri olan yazma da zihnin çok yönlü düşünmesi için önemli bir beceri alanıdır. Yazılı anlatım sayesinde öğrenciler, duygu, düşünce ve hayallerini doğru ve etkili bir biçimde aktarabilmelerine imkân tanır (Ungan, 2007, s.461).

Dili, çalışma alanına alan dilbilim (linguistics), tüm dilleri inceleyen bir bilim dalıdır. Genel anlamda dilbilim dil öğretenler için gerekli olan kuramsal bilgileri sunma ve onlara rehberlik etme durumundadır. “Dil öğretimi dilbilimin önemli ilgi alanlarından biri olagelmıştır. Dilbilimin ürünleri, verileri ve katkıları olmadan dil öğretimini düşünmek olanaksız gibidir” (Enginarlar, 2006, s. 151). Türkçe öğretimi sürecinde anlamlı öğrenme açısından dilbilimin olanaklarından yararlanmak öğreten ve öğrenenlere önemli katkılar sağlar.

İletişimin, diğer bir deyişle iletileri söze ya da yazılı aktarmanın önemli bir aracı metinlerdir. Metinler, dilbilimin alt dallarından biri olan metindilbilim alanının konusunu oluşturur. Dilbilimde metnin tanımı; “metin olma koşullarını gerçekleştiren doğal dil birimleri” olarak geçmektedir. Metinler, Türkçe öğretimi sürecinde büyük önem taşımakta, bu nedenle de son yıllarda farklı boyutlarıyla öğrencilerin anlama becerilerini geliştirmenin yanı sıra öğretmenlerin öğretecekleri konuları aktarmasının da önemli aracı olmaktadır. Güneş (2013, s. 605-606) bu konuyla ilgili görüşlerini şöyle ifade etmiştir: “Dünyada 1900’lü yıllardan günümüze kadar uygulanan dil öğretim yaklaşımları incelendiğinde, önemli değişmelerin olduğu görülmektedir. Eskiden dil öğretiminde dil bilgisi, kelime, kültür odaklı yaklaşımlar uygulanıyordu. Dil öğretim sürecinde; dil bilgisi kuralları,

atasözleri, edebiyat, tarih, coğrafya, genel kültür gibi konulara ağırlık veriliyordu. Bunları öğretmek için edebî metinler kullanılıyor ve bu metinler derinlemesine inceleniyordu. Bu anlayış 1950’li yıllara doğru değişmeye başladı. İletişim kurma amacı ön plana çıktı ve dilin günlük yaşamda kullanılması önem kazandı. Öğretim sürecinde etkili iletişim kurmaya yönelik çalışmalar yapıldı. Bu amaçla edebî metinler bir kenara bırakılarak iletişim içerikli metinler kullanıldı.”

Dilsel becerilerin metni anlama, sözlü iletişime geçme, bu sözlü iletişimin ilerleyişini takip edebilme ve yazılı bir metin yaratma gibi belli başlı kuralları vardır (Korkut, 2016, s. 196). Metindilbilimin bu becerilerin kazandırılmasına katkı sağlaması, bilimsel bilginin pratiğe yansması açısından önemli görülmelidir. Dört temel dil becerisi içinde yazma becerisi, uzun soluklu ve gelişmeye açık bir alan olduğundan bu açıdan ayrıca önem taşımaktadır. Kocaman da (1990, s. 582) metni oluşturan öğelerin metindilbilim kavramları açısından irdelenmesinin yazma öğretimine yeni bir boyut kazandıracağı görüşündedir.

Ortaokul yazma derslerinde geleneksel yöntemler kullanılmaktadır. “Okullarda kompozisyon ve yazılı anlatım kavramlarıyla belirtilen yazı ve yazma çalışması, bir konu ile ilgili duyguları, düşünceleri, tasarıları, görülenleri, yaşananları, hayal ve umutları... birtakım kurallar çerçevesinde derli toplu anlatabilme tekniğidir. Ancak, geleneksel anlayışın bir sonucu olarak kompozisyon atasözü ya da özdeyişin açıklanması olarak düşünülmekte ve uygulanmaktadır. Bu anlayışın dışına çıkarak farklı tür ve içerikte yazma çalışmalarının yaptırılması gerekmektedir.” (Göçer, 2010, s. 179). Öğretmenlerin çoğu kompozisyon yazma çalışmaları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları için bu çalışmalara yeni boyutlar getirememektedir. Öğretmenler, kompozisyon yazma çalışmalarında geleneksel öğretim yöntemlerinden kurtulamadıklarından, öğrencilerde yaratıcı ve eleştirel düşünme becerileri geliştirme amacı ikinci planda kalmaktadır. Dolayısıyla öğrenciler yazılı anlatım çalışmalarının önemini kavrayamamakta, kendilerini bu konuda yeterli ölçüde geliştirememektedir. (Soytürk ve Sarar Kuzu, 2019, s.3) Bu nedenle iletişimin ve iletişimin alt boyutlarından biri olan yazmaya metindilbilimsel; diğer bir deyişle, metin olmalarını sağlayan ölçütler, metinlerin içeriğin nasıl düzenlendiğini gösteren yapılar ve metinlerin üretilme evreleri açısından yaklaşmak gerekir. Bu çalışmada da ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki yazılı anlatım etkinlikleri bu bağlamda incelenmiş, eğitimcilere ve öğrenenlere yönelik bu konuları içeren eğitim durumları önerilmiştir.

1.2. Problem Cümlesi

Araştırmanın temel sorusu: “Ortaokul yazılı anlatım etkinlikleri, metindilbilim konuları ile örtüşmekte midir?” şeklinde ifade edilebilir. Bu soruya dayalı alt problem cümleleri ise;

1. Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki yazılı anlatım etkinlikleri Metindilbilimin *metinsellik ölçütleri* konusuyla örtüşmekte midir?
2. Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki yazılı anlatım etkinlikleri Metindilbilimin *metin yapısı* konusuyla örtüşmekte midir?
3. Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki yazılı anlatım etkinlikleri Metindilbilimin *metin üretim evreleri* konusuyla örtüşmekte midir?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki yazılı anlatım etkinliklerini metindilbilimin başlıca konuları açısından incelemek ve buna uygun eğitim durumları hazırlamaktır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Türkçe öğretiminin yalnızca dilin yapısal özelliklerinin ve işleyiş kurallarının öğretildiği bir ders değil, yaşamsal bir beceri olan iletişim becerisinin kazandırıldığı bir alan olarak görülmesi gerekir. İletişim birimi ise metindir. Çok farklı iletiler farklı amaçlarla yaşamın her anında ve alanında metinler aracılığıyla üretilir. Bu çalışma özellikle sınıf düzeyleri, başka bir deyişle öğrencinin bilişsel ve duyuşsal gelişim düzeyleri dikkate alınarak metindilbilim konularının ders ortamlarına aktarılma gerekliliğini konu edinmesi ve Türkçe öğretim alanına bu konuda örnek ders içerikleri önerisinde bulunduğu için Türkçe öğretimi açısından önemli görülebilir. Metindilbilim konularının ders ortamlarına yeterince taşınabilmesi için, öğretmenlerin bu konuda eğitilmesi büyük önem taşımaktadır. Öğretmenlerin mevcut öğretim ortamında en çok kullandıkları materyal ders kitaplarıdır. Çalışmanın, Türkçe ders kitabı yazarlarının ve öğretmenlerin metindilbilim konularına hâkim olması ve konunun öneminin farkında olmasına katkıda bulunma potansiyeli ile ayrıca önem taşıdığı söylenebilir. Çalışmanın verileri halihazırda uygulamada olan Türkçe öğretim programında, Türkçe derslerinin metin temelli olarak yürütülmesi gerekliliğine

önemle işaret edilmesine karşın; iyi bir metnin özellikleri, farklı türden metinlerin yapısal ve kurgusal özellikleri ve bir metnin üretim aşamaları gibi okuma ve yazma çalışmaları açısından büyük önem taşıyan konuların ne ölçüde ele alındığını ortaya koymuştur. Bu özelliğiyle kitap yazarlarına, öğretmenlere ve dolayısıyla öğrencilere katkı sağlayacağı söylenebilir.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Türkçe Öğretiminin Amacı ve İlkeleri

Geçmişten bugüne dile yönelik birçok farklı tanım ve yaklaşım bulunmaktadır. Dil, kişiler arası anlaşmayı düzenleyen toplumsal bir sistemdir (Dilaçar, 1968). Sosyal yaşamda insanların birbiriyle yakınlaşmasında ve bir arada yaşayabilmesinde dilin önemi büyüktür. Dilin en önemli özelliği insanlar arasındaki iletişimi sağlamaktır. Çünkü, insanların diğer varlıklardan ayrılan en temel özelliği dili kullanabilme becerisidir.

Chomsky (2002) dilin temelde düşünceleri ifade etmesinin yanı sıra iletişim süreci içerisindeki aktarım görevinin öneminden söz eder. Duygu, düşünce ve isteklerin sağlıklı bir şekilde paylaşılması dil denilen araçla mümkündür. Tüm bunlardan ötürü dillerin bireysel olduğu kadar toplumsal rolleri de vardır. Türkçe eğitim ve öğretim sürecinin amacı düşünme yetkinliğinin yanı sıra öğrencilere anlama ve anlatma becerileri kazandırmaktır. Düşünme becerisi gelişmiş öğrenciler bu yolla farklı bakış açıları kazanacak, bu sayede öğrenciler yazılarında düşüncelerini ustaca ve özgürce dile getirebileceklerdir.

M.E.B.'nin genel amaç ve ilkeleri çerçevesinde Türkçe öğretiminin amaçları altı başlıkta toplanmıştır. Bunlar; anlama gücünün geliştirilmesi, anlatım beceri ve alışkanlığının kazandırılması, dinleme, okuma, konuşma, yazma alışkanlık ve zevkinin kazandırılması, dilbilgisi kurallarının kavratılması, öğrencilerin ulusal duygu ve coşkularının güçlendirilmesi, dil sevgi ve bilincinin kazandırılması (Demirel, 1996, s.1).

Türkçe öğretiminin amaçlarına ulaşabilmek için belli başlı öğretim ilkelerine uyulması şarttır. Bu ilkelerden bazıları şöyledir: Çocuğa görelilik, yakından uzağa, kolaydan zora, basitten karmaşığa, yaparak yaşayarak öğrenme, yaşamsallık, güncellik ilkesi (Aşılıoğlu, 1993, s.40).

Ünalın (2001, s.68) Türkçe öğretiminin temel ilkelerini şöyle sıralamıştır: Dil, doğal bir ortamda öğretilmelidir, dil öğretiminde çocuğun kendi dilinden hareket edilmelidir, tüm derslerden faydalanılmalıdır, farklı dil çalışmalarıyla güçlü bir ilişki oluşturulmalıdır ve sınıf ortamlarında çok çeşitli ders araç ve gereçlerinden yararlanılmalıdır. Sever, Kaya ve Aslan (2011, s.21), göre Türkçe öğretimi sürecinde dikkate alınması gereken ilkeler şöyle açıklanmıştır: Tüm beceri alanları bütünlük bir yaklaşımla gerçekleştirilmeli, dilbilgisi uygulamaları kurama dayalı uygulamalar yerine somut alıştırmalara yönelik olmalıdır.

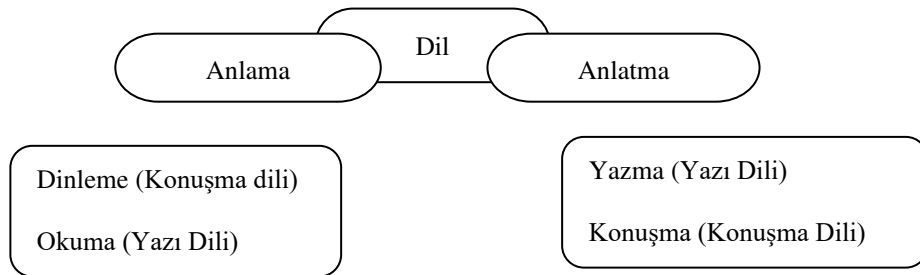
Türkçe öğretiminin, eğitim ortamlarının dışında öğrencileri bağımsız okuyucular olarak yetiştirmek gibi bir amaç da taşıması gerekir. Bu nedenle, derslerde ve ders dışında öğrenciler farklı türde metinler okumaya teşvik edilmelidir. Türkçe öğretiminde çağdaş öğretim yaklaşımlarından hareket edilmelidir. Birden fazla yöntemden yararlanılarak bütünleştirilmiş bir öğrenme-öğretme yaklaşımına; yapılandırmacılık, sunuş yoluyla, buluş yoluyla, araştırma yoluyla, etkin öğrenme, beyin fırtınası vb. ulaşılmalıdır (Açıkgöz, 2003; Bloom, 1979; Caine ve Caine, 1994; Gardner, 1999; Küçükahmet, 1999; Senemoğlu, 2004; Sever, 2004; Oral, 2003; akt: Sever, Kaya ve Aslan, 2011, s.22). Öğrencilerin ilgi ve gereksinimleri dikkate alınarak çok uyaranlı bir ders ortamı hazırlanmalıdır. Öğrencilere dil bilinci ve duyarlılığı kazandırmak adına onları edebi metinlerle de tanıştırmak gerekir. Bu nedenle, metinlerde Türkçenin söz varlığının yansıtılması ve bunların doğru, etkili kullanımı önemsenmelidir. Metinler, bilgi aktarımından çok, öğrencilerde duyma ve düşünme yeterliliği oluşturmalıdır.

Türkçe dersi öğretim süreci, salt bilgi aktarmaya dayalı olmayıp öğrencilere anlama ve anlatma becerileri kazandırma ve bu becerileri alışkanlığa dönüştürme sürecidir. Okuma ve dinleme becerisi anlama boyutuyla ilgili iken yazma ve konuşma becerisi anlatma boyutuyla ilgilidir. Perrenoud' a göre beceri, bilinen bütün kavram, bilgi, yöntem, teknik, süreç ve özel bilgilerin harekete geçirilerek uygulamaya aktarılması yoludur. Fakat bireyin farklı bilgi ve tekniklere sahip olması onun becerili olduğu anlamına gelmemektedir. Bir beceriyi geliştirmek için uygulama yapılmalı, bilgilerin uygulamaya nasıl aktarılacağı, düzenleneceği ve birleştirileceği fiziksel ve zihinsel kaynakların kullanımının ve öğretiminin gösterilmesi gerekmektedir (Perrenoud, 1999). Dil ise, dört temel beceri olarak bilinen dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin “bütünselliğinden” meydana gelmektedir (Demirel, 2003, s. 18). Dört temel öğrenme alanlarının, öğretim süreci boyunca bir denge ve bütünlük içerisinde öğretilmesi gerekmektedir. Çünkü, her bir beceri alanı diğer beceri alanları ile etkileşim ve öğrenim içerisinde. Bir beceri alanının öğretiminin eksikliği diğer beceri alanlarının öğretilmesini de olumsuz bir biçimde etkileyecektir. Sözgelimi, bir metin üretme, çözümleme, yorumlama, anlama, kavrama ve anlamlandırma noktasında, tüm beceri alanları birbiriyle etkileşim halinde bulunur. Söz gelimi, okuduğunu anlama becerisindeki ilerleme kelime hazinesini geliştirmekte; bu durum çocuğun yazma ve konuşma becerilerini de etki ederek onun daha iyi yazabilmesini ve konuşabilmesine neden olmaktadır (Yıldız, 2018, s.67- 68). Birey, okuma sayesinde düşünme ve yaratma gücünü de harekete geçireceğinden yazı oluşturma/yaratma sürecinde de okuma becerisinde edindiği bu düşünme ve yaratma gücünü ortaya koyabilecektir. Dinleme becerisi gelişmiş bir birey,

dinlediklerinden yola çıkarak yazılı bir metin oluşturabilir ya da okuma becerisi gelişmiş bir birey, metni anlama ve kavrama gücüne ulaşır. Bu bağlamda, dört temel beceri alanına “bütünleşik” beceri alanları demek mümkün olacaktır. Yetkin bir okur, dinleyici, yazar ve konuşucu olabilmek ve bu özelliklerin hepsini yaşamın tüm alanlarında uygulayabilmek, anlama ve anlatma becerilerinin iyi gelişmiş olmasına bağlıdır.

Türkçe dersi öğretim sürecinde öğretilen dört temel beceri alanı öğrencilerin Türkçe derslerini verimli ve zengin hale getirdiği gibi onların yaşamlarını da olumlu yönde etkiler. Öğretim sürecinde temel becerileri geliştirmek adına kullanılacak metinlerin ve ders içeriklerinin (eğitim durumlarının) da bilgi vermekten çok, öğrencilerin dört temel beceri alanlarına göre ve bu becerilerin uygulama yoluyla gelişmesini sağlayacak nitelikte olması gerekmektedir. Eğitim durumları oluştururken ipuçları ile öğrenimi kolaylaştırmak, öğrenenlerin ilgisini canlı tutmak, onların çok boyutlu gelişimlerine katkıda bulunmak için görsellerden ve işitsel birtakım araçlardan da faydalanmak gerekmektedir (Sever, Kaya ve Aslan, 2011, s.30). Bunun sağlanabilmesi için, öğrenme ortamında, öğretmenin üretken, sorgulayıcı, düşündürücü ve öğrenciyi merkeze alan bir çalışma ortamı yaratması gerekmektedir. Bunun da çağdaş öğretim yöntem ve teknikleri ile sağlanması mümkündür. Bu durumda öğretmenlerin yeniliğe ve gelişmeye açık, bilimsel düşünebilen bireyler olması önem taşımaktadır; çünkü dil becerileri yönünden aktif bireyler yetiştirebilmek Türkçe alanında uzmanlaşmış öğretmenlerin yapabileceği bir iştir.

Kardaş ve Koç (2018, s.43) yazmanın diğer dil becerileriyle ilişkisini şöyle ele almıştır:

Şekil 2.1. Yazı dilinin dil içerisindeki yeri (Kardaş ve Koç, 2018 s,43)

2.1.1. İletişim Becerileri: Anlama

Dil, bir anlaşma aracıdır ve anlaşmanın, dolayısıyla dilin önemli özelliklerinden birini anlama boyutu oluşturmaktadır. Anlama, sözlü ya da yazılı olarak aktarılan sözün anlaşılma

çabasıdır. Anlamanın farklı tanımlarına bakılacak olursa; anlama, bir üretme, bulma, tanıma, keşfetme sürecidir. Uzun soluklu bu süreçte sürekli bir öğrenme, merak etme çabası vardır. Kuzu'ya (2003, s.39) göre anlama, metni üretenin yaptığı düşünsel ve fiziksel tasarımın doğru alımlanması, diğer bir deyişle metni üretenin amacına ulaşması durumudur. Anlama, algılamak, fark etmek, bilince varmak olarak da tanımlanabilir. Anlamayı kolaylaştırmada aktif ve kendini sürekli yenileyen bir zihnin önemi büyüktür.

Bu bağlamda anlamanın okuma ve dinleme olmak üzere iki temel boyutu vardır. Ryle, başkalarını anlamanın bir çıkarsama olmadığını savunup bu savını destekleyen uslamlamalar geliştirmiştir (Ryle, 1949). Çıkarsamaya, bir yargıya varma süreci denilebilir. Çıkarsama, düşüncelerin üstüne yeni düşünceler koyma halidir. Anlama sürecinde, çıkarsama yapılarak doğru yargılara varılamayabilir. Birey, okuma ve dinleme sürecinde kendi fikirleri ile iletilenleri anlamaya çalışmaktansa, karşıdakinin ne demek istediğini özümsemeye çalışmalıdır. Böylece tam, doğru ve etkili bir anlamadan söz edilebilir. Anlama, görme, idrak etme, tanıma ve özümseme olarak tanımlanabilir. Anlama sayesinde, iletilen mesajları çözümleme, kavrama ve algılama yoluna gidilir. Bu yönüyle anlayabilme çok boyutlu ve karmaşık süreçleri içermektedir. Anlamanın gerçekleşebilmesi, verici dilsel göstergelerin doğru anlamlandırılması ve anlamlandırma sürecinde bireylerin, yani alıcıların aktif olmasına bağlıdır. Denkel (1981, s.49) anlamayla ilgili görüşlerini şöyle aktarmıştır:

“Herhangi bir şeyin yapay iletişim söylenimi olarak değerlendirilebilmesi için, onu yapan, söyleyen bireyin bir iletişimsel niyet taşıdığının varsayılması gereği vardır. Bu nokta, iletişimin önemli bir özelliği olarak vurgulanmalıdır. İletişimin başarısı, söyleyen bireyin niyetini ve iletmek istediğinin içeriğini başarıyla ortaya dökmesinden çok, onun bu içerikle iletişim yapma amacının dinleyence “görülüyor” olmasına, “tanınmasına” bağlıdır.”

İletişim başlatıcısı olan dilin anlama noktasında önemi büyüktür. İletişimin başarılı olabilmesi ve amacına/niyetine ulaşabilmesi için, dinleyicinin ya da okuyucunun anlamlandırma sürecini gerçekleştirmesi gerekir. Dili etkin kullanabilmek için ise, bolca düşünmek ve zihinde dinleme ve okuma aracılığıyla yeni düşünceler tasarlamak gerekir. Dinlerken ya da okurken tasarlanan bu düşünceler anlama yoluyla gerçekleşir. “Anlama (okuma/dinleme) sürecinde alıcı kelime hazinesi etkilidir. Bu durumda, sözcük anlamının anlama sürecindeki işlevleri konusunda ağırlığı, birinci derecede alıcı kelime hazinesine vermek gerekir.” (Onan, 2014, s.248). Kelime hazinesinin geniş ve yeterli düzeyde olması anlama sürecini ve boyutunu kolaylaştıracaktır. Beyin ve dil arasındaki ilişki, anlamayı da beraberinde getirmektedir. Anlama becerisinin kazanılması büyük oranda dilin beyindeki kullanımı ile ilgili bir durumdur. Göçer'e (2007 s.22) göre anlama, kişilerin eleştirel, yaratıcı ve analitik düşünme becerilerini verimli bir şekilde kullanmasına, doğru ve hızlı karar

vermelerine yardımcı olmaktadır. Anlama karmaşık ve uzun soluklu bir uğraştır. Bu nedenle anlama çalışmalarının sürekli olarak geliştirilmesi gerekir.

Konuşucuyu doğru anlama- anlamlandırmaya yarayan beceri alanlarından biri olan dinleme becerisi, bireylerin yaşamlarında edindiği ilk deneyimlerden biridir. Kendiliğinden yani, doğal yolla edinilen bir beceri alanı olan dinleme; öğrenme ve uygulama yoluyla geliştirilen bir beceri alanıdır. Dinleme süreci farkındalıkla gerçekleşir. Dinlemede bireyin farkındalığı, zihinsel ve duysal olarak aktif oluşu dinleme sürecinin iyi gerçekleşebilmesi için önemlidir. Dinleme, bir işitme ve duymadan öte işitilenleri anlama ve tepki verme edimidir. Dinleyerek anlama süreci, beyindeki tek bir alanın işleviyle ortaya çıkmamakta, Wernicke Alanı denilen dil merkezli alan ve beyin kabuğundaki işitme merkezinin eşgüdümüyle gerçekleşmektedir (Onan, 2014, s.131).

Dinleme, anlamaya dayalı, pek çok işlemin birlikte gerçekleştiği bir alandır (Keçik ve Uzun, 2004, s.111). Güneş'e (2007) göre dinleme sadece iletişim kurmak için değil aynı zamanda öğrenmek, anlamak ve bilişsel becerileri geliştirmek için de gereklidir. Mackay'a (1997) göre dinleme bize yeni ufuklar açar. Dinleme sürecinde işitilenlerin, yani duyulanların ve izlenenlerin bireyler tarafından doğru, dikkatli ve eksiksiz bir biçimde algılanması büyük önem taşımaktadır. Böylece bireyler arasında sağlıklı bir dinleme süreci oluşacak ve iletişim etkin ve olumlu şekilde gelişebilecektir. Kingen'e (2000, s.8) göre dinleme sürecinde etkili olan unsurlar şunlardır: 1.Algılama. 2.Dikkati yoğunlaştırma. 3.Anlamlandırma. 4.Hatırlama (cevaplama). Dinlemeyi etkileyen etkenleri ise Çiftçi şu başlıklarda ele almıştır: Fizyolojik etkenler, fiziki etkenler, psikolojik etkenler, zihinsel etkenler, sosyal etkenler, öğretmen-konuşmacı (verici) etkeni ve konu etkeni (2001, s.170).

Okul türü öğrenmede dinlemenin sahip olduğu önemden dolayı öğrencilerde dinleme becerisinin okul öncesi dönemden itibaren geliştirilmesi gerekmektedir. Bu sayede akademik başarı için temel şartlardan biri olan dinlediğini anlama başarısı ile daha etkili bir eğitim süreci gerçekleştirilebilecektir (Yılmaz, 2018, s.19-20). Bu eğitim sürecinde, öncelikle bireylerin kişisel tutumlarının dikkate alınması gerekmektedir.

Dinleme becerisi gibi, okuma becerisi de Türkçe öğretim sürecinin “anlama” boyutuyla ilgilidir ve bireyin zihinsel anlamda aktif rolünü belirler. Okuma, görme ve düşünme işidir. Okuma-anlama sürecinde de yazılı materyalin unsurlarından olan harfler, aslında beyin tarafından birer resim olarak algılanmaktadır (Onan, 2014, s.125). Beyin, anlamlandırma sürecinde harfleri bir bütün olarak görür ve okuduklarını algılamaya geçer. Yazılı bir metni okurken ve anlamlandırırken bireylerin zihinsel süreçlerinin aktif olması gerekir. Okuma-anlama, dış dünyadaki bilgilerin bireyler tarafından yorumlanıp

içselleştirilmesi sürecini kapsamaktadır. Okuma bir süreçtir. Bu süreçte metin ile okuyucu etkileşim halindedir. Okuma öğretimi sürecinde, farklı okuma türleri ve çözümlemelerine, okumaya yönelik birtakım stratejilerin geliştirilmesine yönelik çalışmalara yer verilmesi gerekmektedir. Okuma öğretiminde, öğrencilerin farklı metin ve metin türleri ile karşılaşması gerekmektedir.

Okuma aracılığıyla bireyler sürekli bir gelişme, zenginleşme ve donanma hali içerisinde. Badrawide (1992), okumanın bir süreç olduğunu ve bu süreç sonunda bir ürüne ulaşıldığını dile getirmektedir. Okuma sürecine metinlerin anlamlandırılma ve yorumlanma süreci de denilebilir. Metin, üzerinde anlam kurulabilen her şeyi kapsar, yalnızca yazılı içeriklerin metin olarak algılanmaması gerekir (Yılmaz, 2018, s. 81). Okunan her metin, bir ileti (mesaj) taşıdığından bu metinlerdeki iletilerden anlam çıkarılması ve yorumlanması bireylerin gizilgüçleri (potansiyelleri) ile doğrudan ilişkilidir. Kısacası metin, okuma ve dinleme becerilerinin nesnesidir ve her türlü metin belirli bir alıcıya seslenir (Kuzu, 2008).

Okuma sürecinin temel amaçları Green ve Pretty (1971, s.467) tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

“Sözcükleri tanıma, sözcüklerin anlamını bulma, okunan materyali düzeyine uygun kavrama ve yorumlama, anlamlı bir şekilde sesli veya sessiz okuma, okuma materyallerini akıcı ve uygun hızda okuma, okumadan zevk alma ve okuma alışkanlığı kazanma, okuma yoluyla zengin ve çeşitli yaşantılar sağlama, değişik türde yazılmış metinleri okumaktan zevk alma, okuma yoluyla bireysel ilgi ve gereksinimlerini karşılama yeteneği kazanma.”

Türkçe öğretimi kapsamında okuma öğretimi sürecine farklı yöntem ve yaklaşımlarla ezberden uzak, yaratıcı, sorgulamaya açık, çağdaş ve farklı bir boyut kazandırılabilir. Okuma etkinliği alanında önemli olan öğrencilerin ne kadar çok okuma yaptıkları değil, bilişsel bir okuma sürecinden geçmeleridir. Sever’e (2004, s.16) göre “Türkçe öğretimiyle, öğrencilere okuma ile ilgili davranışların kazandırılmasında ise, iki temel bileşen üzerinde durmak gerekir:

1. Okuma becerisi ve alışkanlığı kazandırmak,
2. Okuduğunu anlama ve değerlendirme gücü kazandırmak.”

2.1.2. İletişim Becerileri: Anlatma

Anlatımın iki temel ögesi olan konuşma ve yazmada karşılıklı bir iletişim söz konusudur. Yazıda konuşmadaki gibi aktif bir anlatım olmasada okuyucuya görsel bir girdi yaratılır. Bir aktarımın gerçekleşmesinden önce bireyler, anlatacakları konu hakkında düzenleme yapar ve bu düzenleme sonrası anlatacaklarını sunuş yoluyla karşı tarafa aktarır.

Denkel (1981, s.30) anlatmanın dıştan gözlenebilecek özelliğinden bahseder. İletişim ve anlaşma için esas olan, düşünceleri açığa koymak, herkesin görebileceği bir fiziksel edim aracı kullanmaktır. Anlatma, her ne kadar yapılandan destek görse de ondan farklıdır. Aynı şeyle, iki ayrı durumda ayrı ayrı şeyler anlatılabilir. Bu bağlamda, anlatma fiziksel (tepkisel) ve zihinsel (bilişsel) olmak üzere iki boyutludur. Denkel'e göre (1981, s.31), bir şeyi anlatmak için onun söylenmesi dışında gerekli diğer unsur zihinsel ortamdır. Bu zihinsel ortam, anlatmayı doğrudan belirleyen bir etmen olan durum (occasion)'dur.

Hengirmen'in Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğünde anlatım: "Bir duyguyu, düşünceyi aktarmak üzere dil öğelerinden oluşturulan bütünlük. Bu anlamda, herhangi bir sözcük, sözcük grubu, cümle veya cümleler topluluğu bir anlatım kurar." biçiminde tanımlanmaktadır (Hengirmen, 2009, s.33). Hece, ses, anlam ve cümle kuruluşları gibi dilin çok bileşenli öğeleri sayesinde, duygu ve düşünceler bir bütünsellik içinde aktarılır ve bu da beraberinde bir anlatımı/anlatmayı/anlatışı getirir. Özdemir (2012, s.16) ise anlatmayı dil üzerinden ifade etmiştir: Dil duygu, düşünce ve isteklerimizi karşımızdakilere anlatmaya yarayan, seslerden meydana gelen bir işaretler sistemidir. Anlatma ise düzenleyiş ve sunuştan oluşur (Kuzu, 2008, s.277). Sunuş biçiminin; yetkili kişilerin eleştirilerinden, öğütlerinden faydalanarak ve pratik yani, egzersiz yoluyla geliştirilmesi mümkündür (Kantemir, 1981, s.51). Bir duyguyu aktarma, bir düşünceyi açıklama, bir isteği söze dökme olan anlatma, açık ya da örtülü bir amaç doğrultusunda yapılmaktadır. Sözlü anlatımda ayrıca görsel ve işitsel araçların kullanımı, beden dili, ses tonu ve diksiyona önem verilmesi gerekmektedir. Türkçe öğretimi sürecinde anlatım tekniği oldukça önemlidir (Tuncer, 2009, s.1).

Anlatımda temel amaçlar Göçer'e (2019, s.153) göre şunlardır:

- "Bir şeyi açıklama,
- Okuyuculara bir konu ya da olgu üzerindeki yerleşmiş duygu, düşünce ve davranışları değiştirme,
- Duyulanları, görülenleri okuyucularla paylaşma,
- Okuyuculara bir olayı oluşuyla birlikte gelişme halinde vererek onları bu olayın içerisine çekme."

Güzel ve yanlışsız konuşma ve yazma öncelikle sesleri tanımayı gerektirir. Konuşmada ve yazmada yanlışlıkların büyük bir kısmı, dilin seslerini tam anlamıyla tanımamaktan kaynaklanır (Özdemir, 2012, s.25). Sesler, bu nedenle sözlü ve yazılı anlatımdaki ilk önemli ayrıntıdır. Sözcük, anlatımın en temel öğelerinden bir diğeridir.

Sözcüğün sınırları, tanımları ve kapsamı bugün çok tartışılrsa da anlatımla doğrudan bir ilişkisinin olduğu bilinmektedir. Anlatımın doğru ve etkili bir şekilde uygulanabilmesi için, sözcüğü ve olanaklarını bilmek gerekir (Adalı, 2003, s.97). Sözcüklerin anlamlarının ve bu anlamların yazıda veya sözlü anlatımdaki yerlerinin bilinmesi önemlidir. Çünkü bireyler düşüncelerini aslında sözcüklerle söze ya da yazıya dökerler. Anlatımdaki başarısızlığa zemin hazırlayan etkenler arasında genelde uygun sözcüğü bulamama ve sözcükleri anlamlarına göre doğru yerde kullanamama gelir. Bu durum, sözcük dağarcığının sınırlı oluşunu gösterir. Açık seçik düşünemiyor olmak anlatımda yaşanan diğer başarısızlıklardandır. Bu durum da yine sözcüklerle ilgili bir olgudur. Çünkü sözcükler düşünmenin yapıtaşlarıdır. Bir konuda iyi düşünebilmekte sözcük dağarcığı önem taşır. Anlatımdaki duruluk, belirginlik, tekdüzelik, karmaşıklık da önemli ölçüde sözcüklerle ilgili bir durumdur. Sözcükler, tarafların birbirlerine gönderdiği mesajları anlamlandırma, algılama ve çözümlemede birer araçtır (Özdemir, 2012, s.35).

Adair'e göre ise, sözlük bilgisi, bir mesajın, durumun iletilmesinde önem taşımaktadır çünkü kelimeler bazı durumlarda fazlaca anlam taşıyabilmektedir. Ancak bu noktada sözlük bilgisi tek yol değildir, aynı zamanda kiminle iletişimde kaldığımız da büyük rol oynamaktadır. Buna dayanarak kelimeler belirlenip mesajlar, durumlar iletilir (Adair, 2006) Bir sözcüğün birden çok anlamını bilmek ve kişinin iyi bir sözcük dağarcığını geliştirmesinin yanında iletişim içinde oldukça önem taşımaktadır. Sözlü ve yazılı anlatımda sözcüklerin işlevleri ve önemi kadar sözcük bilgisini genişletmeye yarayan sözlük edinimi, bilgisi ve uygulaması da önemlidir. Anlatımın yeterli olabilmesi ayrıca cümle bilgisi ve söz diziminin doğru kurulması ile ilgilidir. Cümleler doğru ve düzgün olduğu zaman, anlatım da düzgün olur. Çünkü bir dilin ve iletişimin temel unsurunu cümleler oluşturur (Kavcar, Oğuzkan ve Sever, 1997, s.68).

Sözlü ya da yazılı bir anlatımda anlatımın niteliğini ve etkililiğini cümleler belirler. Cümlelerin doğru bir şekilde aktarılması, sözlü ya da yazılı yolla kurulan anlatımın yanlışsız bir şekilde gerçekleşmesine de zemin hazırlayacaktır. Anlatımlardaki cümle kuruluşları/dizilişleri şu açıdan önem taşır: Kurulacak herhangi bir cümlenin öncelikli hedefi, amacına uygun olarak kurulmasıdır. Aktarılan her cümle bir niyet /amaç doğrultusunda şekil alır. Örneğin, karşı tarafa bir sitem bildirme durumunda cümle şaşırma ya da emir cümlesi ile kurulamaz. Burada anlatımın tonu da devreye girmektedir. Bu nedenle cümle kuruluşlarında her şeyden önce, cümlenin amacını/niyetini ortaya koyabilmek ve bunu da anlatım tonlarıyla sağlayabilmek başarılı bir sözlü (konuşma) ve yazılı anlatım (yazma) için son derece önemlidir.

Arıcı ve Ungan’a (2015, s.17-18) göre, başarılı cümlelerin özellikleri şu şekildedir:

- a. *Dilbilgisi kurallarına uygunluk (Doğruluk)*: Doğru bir cümlede cümlenin anlamından ya da yapısından kaynaklanan bir sorunun olmaması gerekmektedir.
- b. *Duruluk*: Cümleden bir kelime çıkarıldığında cümlenin anlamında bir daralma oluşmuyorsa o kelime o cümleye fazladan yazılmış demektir.
- c. *Akıcılık*: Cümlenin ahengi ile ilgili bir durumdur. Okuyucunun dikkatinin dağılmasına neden olan kelimeler arasındaki ahenksiz bağlantıların varlığıdır.
- d. *Açıklık*: Bilgiye dayalı metinlerde ifadelerin ve kastedilen anlamın açıkça, herkes tarafından aynı şekilde yorumlanabilmesidir.
- e. *Yalınlık (sadelik)*: Yazı yazmanın temel koşullarından biri de anlamı bilinmeyen bir sözcüğün bir cümlede kullanılmamasıdır. Bu durum yazıda anlatım bozukluğuna neden olurken; aynı zamanda yalın bir anlatımı da engeller.

Anlatımı güçlü, sağlam ve etkili cümlelerin özellikleri tüm anlatım türleri için geçerli değildir. Çünkü, her metin türünün kendine özgü bir anlatım şekli vardır. Söz gelimi, bilimsel bir metin yazma sürecinde daha üst düzey bir anlatıma dayalı tümce kuruluşlarına yer verilirken; yazınsal türlere dayalı bir metin yazma sürecinde daha esnek, samimi ve içten bir dile yer verilir.

Yazılı anlatım oluşturma sürecinde cümleler ve paragraflar aracılığıyla metin düzeyinde bir üretim gerçekleştirilmiş olur. Her yazar ya da konuşucu niyetine, diğer bir deyişle metnin türüne uygun anlatım tarzı geliştirir. Söz gelimi, eğer yazar bilgi verme amacıyla ise bunu açıklayıcı bir anlatımla sağlarken; duygu ve düşlerini ifade etme amaçındaysa bunu sanatsal bir anlatımla sağlar.

Latince para bölüm, graf da yazı demektir. Paragraf yazının küçük bir kısmı diye adlandırılır. Paragraf, “yazı” diye adlandırılan bütünü, kendisiyle özdeş nitelikleri içeren en küçük birimdir. Paragraf, yazıdaki düşünce biçimidir. Buna göre, her bir paragrafın konusu ve aktaracağı bir iletisi bulunmaktadır. Paragraf, bu iletileri ortaya koyan tümcelerden kurtulsa da birer tümceler yığını olarak kabul edilemez. Tümceler, yazıdaki bütünlükte olduğu gibi belirli bir planda sıralanır. Bu mantıksallık, dil düzleminde sözcük yinelenmeleri, işaret sıfatı ve adıları, bağlaçların kullanımı vb. ile sağlanmaktadır. Sağlam bir kurguyla düzenlenmiş yazıda tümcelerin yerleri değiştirilmez ve yazıdan çıkartılamaz. Bu nedenle denilebilir ki paragraf, yazının birlik ve bütünlük taşıyan en küçük yapısıdır (Adalı, 2003, s.214)

Bazı metinlerde anlam, uğraş gerektirmeyecek kadar yüzeyde iken, bazı metinler katmanlıdır. Metin, derinleştikçe daha fazla bir anlama çabası gerektirir. Metinle ilgili temel durumları görebilmek için metni tekrar okumak gerekebilir. Bu sebeple, öğrencilere metin türleri arasındaki farklılıklar öğretilmeli, bu türlere ait ölçütler sezdirme yoluyla kavratılmalıdır. Farklı türlere ait çok sayıda doğru ve yanlış metin türlerine ait örnek incelemelerini takiben farklı metin türleri ile ilgili yazma çalışmaları yapılmalıdır (Kuzu, 2008, s.282). “Metinde, metin türünün gerektirdiği bakış açısı kullanılır. Başka bir deyişle, kişisel bakış açısının mı, yoksa nesnel bakış açısının mı temel alınacağı, metin türüne bağlı olarak belirginleşir. Bu seçim metindeki tüm dilsel düzenlemeleri etkiler. Bir metindeki dilsel göstericiler, metin türünde egemen olan anlatım çerçeveleri içinde tanımlanır.” (Uzun ve Keçik, 2004 s.79).

Anlatım konusunu, anlatıcı ve bakış açısı başlığı altında ele alan Günay’a (2013, s.141) göre anlatıcı, yazılan/üretilen bir metni okura/okuyucuya ya da dinleyiciye/izleyiciye yönlendirme, ulaştırma ya da gösteren görevindedir. Yazar ile anlatıcının, okuyucu ile anlatılanın farklı kişi olduğunu bilmek gerekir. Yazar ve okur, gerçek dünyaya ait bireylerdir. Anlatıcı, anlatısal yolla oluşturulmuş metinlerde öyküyü anlatan kişiyi gösterir. Anlatıcı bazen bir anlatı kişisi olarak kendini gösterirken; bazen de kendini hiç göstermez. Anlatıcı, metin içinde var olur. Metnin kapatılmasıyla varlığı yok olur.

Türkçe öğretiminde, anlatmaya dayalı beceri alanlarından biri olan konuşma becerisine de kısaca değinmek gerekirse konuşma, zihinde başlayan ve düşüncelerin sözle ifade edilmesiyle tamamlanan bir süreçtir (Güneş, 2007, s.95). Bir anlatım ve anlaşma aracı olan konuşma sayesinde bireyler arası iletişim süreci ve aktarımı başlatılır. Edim/kullanım ise (söz gibi) edincin kişiler tarafından gerçekleştirilen, eyleme dönüştürülen yönüdür; yani konuşma eylemidir. Kişinin dilsel yetenekleri, kullanım/edim noktasında ortaya çıkmaktadır (Adalı, 2003, s.21). Konuşmada, bir mesajı (iletiyi) aktarma söz konusu olduğundan ifadelerin ve düşüncelerin alıcıya doğru ve eksiksiz aktarılması gerekmektedir. Yazmaya karşılık konuşmada akış genelde kendiliğinden gelişir. Bir aktarımın gerçekleşmesinden önce bireyler, anlatacakları konu hakkında düzenleme yapar ve düzenleme sonrası anlatılacaklarını sunuş yoluyla karşı tarafa aktarır. Yani konuşmada, kendiliğinden olma, anında yapılma durumu söz konusudur.

Konuşma anında konuşmanın iyi ilerleyebilmesi için dikkat edilmesi gereken aşamalar vardır. Konuşma becerisinin kazanılması için, dil kurallarının, söyleme ve sözcük bilgisinin iyi tanınması gerekir (Bygate, 1987). Bu sayede, bireyler, iyi bir konuşucu olma şansına erişeceklerdir. Öğrencilerde, iletişim başlatıcısı olan konuşma becerilerinin gelişmesi ve bu

sayede de doğru, düzgün bir anlatıma erişmeleri gerekmektedir. Eğitim kurumlarında verilen konuşma dersleri, öğrencilerin düşüncelerini ve duygularını, dilin kurallarına uygun olarak, doğru ve etkili bir şekilde anlatma yeteneği kazandırmayı amaçlamaktadır (Aktaş ve Gündüz, 2004, s.257). Konuşma becerisi hem öğrencilerin akademik başarısı hem de sağlıklı bir kişilik oluşumu için gereklidir (Kavcar, Oğuzkan ve Sever, 2005).

Yazma, iletişimde kullanılan bir diğer araçtır. Yazma, sözlü iletişim aracı olan dili, yazı denilen tek boyutlu bir dizgeye/düzene, sisteme aktarmadır (Adalı, 2003, s.30). Anlatmaya dayalı yazma öğretim ve öğrenme sürecinde sabır ve uğraş gerektiren, bunun yanı sıra bol uygulama ve alışkanlık kazandırmaya dayalı olan bir beceri alanı olarak tanımlanabilir. Kişisel bir uğraş alanı olan yazma sayesinde bireyler, farklı türde metin oluşturma /üretme becerisi kazanmış olurlar. Kinsch ve Djk'e göre; metin belirli iletişimsel amaçlara hizmet eder, yazar okurun niteliklerine göre metnin dilini içeriğine yapılandırır (akt: Uzun ve Keçik, 2004, s.68).

Öğrencilerin yazmaya dair önemli bir önyargısı yazmanın zor olduğu yönündedir. Öncelikle öğrencilerin yazmayı kişisel ve zevkli bir uğraş alanı olarak görmeleri gerekmektedir. Beğeniye açık, doğru ve güzel yazılmış bir yazı için, iyi bir anlatım gücüne ve doğru bir gramer yapısına ihtiyaç vardır. Kişinin kendi duygu, düşünce, hayal ve gözlemlerini yazılı anlatımına katmaları son derece önemlidir (Aşılıoğlu,1993). Türkçe eğitiminin önemli bir bölümünü kapsayan yazma, bilgiden ziyade beceriye dayalı bir alandır. Bu beceriler ise uygulamalar sayesinde gerçekleşir (Yılmaz, 2018, s.113).

Yazma becerisini etkileyen bir diğer önemli konu metin bilgisine sahip olmaktır. Metin yapısı hakkında bilgi sahibi olan bireyler, metnin katmanlarını görebilir ve metnin aşamalılığını takip edebilir, metne dair eleştirel yaklaşım getirebilirler. Kurguya dayalı yazılan metinlerde ise oluşturucu öğeleri ve kesitleri fark edebilirler. Böylece yazarın iletisiyle daha kolay buluşabilir ve benzer yazılar oluşturabilirler. Bunun için öğrencilere bilimsel, yazınsal ve gündelik yazı türleri arasındaki ayrımlar öğretilmeli, aralarındaki farklar sezdirilmelidir (Kuzu, 2008, s.282). Anlatım gücünün geliştirilebilmesi, çok sayıda yazma çalışması yapılmasına ve yapılan yazma çalışmalarının öğrenci odaklı, değerlendirmeye açık ve uygulamaya dayalı olmasına bağlıdır.

2.2. Türkçe Eğitimi Sürecinde Yazma Öğretimi

Türkçe öğretim sürecinde özellikle üzerinde durulması gereken önemli bir etkinlik alanı olan yazma, insanlarda doğal olarak bulunmayan, doğal bir yatkınlık ile

kazanılamayan, bilgi, beceri ve uygulamaya dayalı bir şekilde geliştirilen çok içerikli, sınırları geniş olan bir eylemdir. Yazmanın bu yönü, onun karmaşık ve bir işlem sürecine dayandığını göstermektedir. Göğüş (1978, s.116), yazma öğretiminin önemini şöyle değerlendirir: “Yazma öğretiminin can damarı, öğrencilerimizin yazma ve yaratma güçlerini harekete geçirmektir. Başka türlü söylersek onların yazma ve yaratma gücünü geliştirme, belirli bir amaç doğrultusunda yönlendirmedir.” Yazma, bir yaratma ve üretme işi olduğu için, yazma öğretiminin amaçlarından bir diğeri de öğrencilerdeki yaratma gücünü geliştirmektir. Kapsamlı iyi metinler ortaya koyabilmek için öncelikle dilin yapı özelliklerini ve zenginliklerini bilmek gerekir. Yazı yazmak bireylerin duygu ve düşüncelerini harekete geçirdiğinden bilişsel yetilerin gelişmesine de katkı sağlamaktadır. Yazma esnasında kullanılan kelimeler, kişinin zihinsel (cognitive) sözlüğündeki yaklaşık 60.000 kelime içerisinden alınmaktadır (Ferrand, 2001). Bu da yazma sürecinde zihinsel/bilişsel (cognitive) süreçlerin harekete geçtiğini göstermektedir. Okuma eyleminde de kavrama ve anlama, zihinde oluşturma durumu vardır fakat yazmada ön bilgileri harekete geçirme, düzenleme, gözden geçirme ve yazılanları paylaşma, yani anlatma aşamaları olduğu için zihinsel süreçlerin daha etkin kılındığı söylenebilir. Bu bağlamda yazma bir olgunlaşma sürecidir. Bu süreçte zihin sınama/deneme yoluyla sürekli bir değişime, öğrenmeye ve üretmeye, kısacası ilerlemeye yönelir. Anlatım sanatı olarak yazma, bireylerin öz benliklerini yoğun olarak ortaya koymaya yarayan bir uğraştır. Bu anlatım gelişigüzel bir anlatım değildir. Sistematikleştirme ve yapılandırma yazma sürecinde anlatıların ifade edilmesinde önem taşır. Özdemir’e (1991) göre yazma, konuyu seçme ve sınırlandırma, bir amaca bağlama, söyleyecekleri belirli kılma, belirlenen düşünceleri bir plan dahilinde oluşturma, planı yazıya dökme gibi birbirine bağlı bir dizi düşünsel etkinlikten meydana gelir. Sarar Kuzu ve Soytürk’e (2019, s.1) göre yaşamın her alanında ve döneminde işlevsel olan yazma, çok yönlü bir edim olup bireyin istek, hayal, gözlem, duygu ve düşünce dünyasını verimlice aktarmasıdır.

Yazma süreci sürekli bir düşünme ve üretme aşamalarından meydana gelir. Ünalın’a (2001) göre de yazma, iletişim kurmanın, yaşadıklarımızı, tasarılarımızı anlatmanın yollarından biridir ve bireye düzenli düşünme alışkanlığı kazandırır; çünkü yazmayı öğretmek düşünmeyi de öğretmek demektir. “Düşünce açık seçik öğrencinin zihninde belirlenmemişse, anlatımında da belirsizlikler ortaya çıkar. Anlatımı tam ve açık değilse, öğrenci açık seçik düşünemiyor demektir. Öyleyse, yazmayı öğretme bir yerde düşünmeyi de öğretmek anlamına gelir. Ne var ki düşünme yazma değildir. Düşünmenin yazmaya dönüşmesi, düşünceyi karşılayacak sözcüklerin yan yana gelmesi, bunu iletecek bir biçimde

düzenlenmesiyle başlar.” (Özdemir vd. 1991, s.115). Yazma sayesinde, eleştirel, sorgulayıcı, yaratıcı ve entelektüel düşünüş biçimleri de gelişmiş olur.

Anlatma becerisi, anlama becerisine göre daha fazla devamlılık ve dinamiklik isteyen bir süreçtir. Yazıdaki anlatımın konuşmadaki anlatıma göre daha görsel, kalıcı, mekanik olmayan ve bilginin sürekli istenilen zamanda ve durumda alınmasından dolayı önem taşır.

Kişi, yazma süreci boyunca ister yaratıcı bir metin üretmek ister bilimsel bir metin üretme gayesinde olsun kendini ifade eder. Yazıda bir araya getirilen her sözcük, her cümle ve her paragraf kişiyi tanımlar. Bu nedenle bireyler, yazı aracılığıyla kendilerini fark eder ve tanır. Koç ve Müftüoğlu yazma öğretiminin amaçlarını şu şekilde sıralamaktadırlar (1998 s.75-76):

- “Öğrencilere, düşündüklerini, duyduklarını, öğrendiklerini, bildiklerini, açık, anlaşılır, doğru ve etkili biçimde yazılı olarak anlatma beceri ve alışkanlığı kazandırmak.
- Öğrencilere, düzgün, doğru, güzel, açık ve anlaşılır yazmanın özellik ve niteliklerini tanıtmak.
- Yazı ve söze dönüştürülemeyen düşünce, bilgi ve birikimin (kimseye) yararı(nın) olmayacağı (nı) öğretmek.
- Dilin iletişimsel işlevinin yazı ya da sözle anlatmak ve aktarmak olduğunu öğretmek.
- Öğrencilerin, düşünce, duygu ve birikimlerini belli amaç ve kendi değer ölçülerıyla bağdaştırarak yazılı olarak anlatmalarını sağlamak.
- Öğrencilerin, ilgilerini çekecek konularda, yazmalarını isteyerek (özgün) düşünce üretme ve (etkili) yazma güçlerini geliştirmek.
- Öğrencilerin, kendi yazılarını; kâğıt düzeni, konu, içerik, düzenleme, dil, anlatım, yazım ve noktalama açılarından incelemelerini, gerekli düzenlemeleri yapmalarını isteyerek onlara hem özeleştiri yapma hem de bir konuya değişik açılardan bakma alışkanlığı kazandırmaktadır.”

Yazma öğretimi, üst düzey düşünme becerilerini harekete geçirmede de büyük rol oynamaktadır. Yazmanın hem üst düzey düşünme süreçlerini harekete geçirmesi hem bol alıştırmaya ve pratik yoluyla kazanılması hem de son derece uzun uğraşlar sonucunda gelişen bir öğretim alanı olması onu bu yönüyle diğer alanlardan ayrı kılmaktadır. Yazma öğretimi sürecinde, öğrencilere kazandırılması hedeflenen üst beceriler ve bu beceriler sayesinde yazma öğretiminin etkili hale gelebilmesi amaçlanmaktadır. Bu beceriler Yılmaz’a (2013,

s.221-223) göre, eleştirel düşünme becerisi, yaratıcı düşünme becerisi, iletişim becerisi, araştırma becerisi, problem çözme becerisi, bilgi teknolojilerini kullanma becerisi ve Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma becerisidir.

Yazma öğretiminde rol oynayan etmenleri Uzun ve Keçik (2004, s.66) şu başlıklarda toplamıştır:

“Yazma edimi ile dilin yapısına özgü kısıtlamalar ve anlatım olanakları ilişkisi, yazma ediminin yazma nedeni ve okurun metin türüne yönelik beklentileriyle ilişkisi, üretilen metin, yazma edimi ile yazıya yönelik düzenlemelerin ilişkisi.”

Yazma, keşfedilmeye açık bir serüvendir. Bu serüven, sürekli okuyarak, araştırarak yapılırsa bir anlam kazanır. Bireylerin yazmaya karşı olumsuz düşünceleri, ancak bol yazma çalışmaları ve iyi bir yazma eğitimi ile ve yazmayı alışkanlığa dönüştürmekle ortadan kaldırılabilir. Günümüzde dijital ortamda yazma daha aktif hale gelmiştir.

Yazmaya, yazmanın doğasına ve sağladığı katkılara daha geniş açıdan bakmak gerekir. Yazma öğretiminde yazma deneyim ve uygulamalarının öğretim ortamlarında daha fazla yer alması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilim temelli hazırlanması, Türkçe derslerinin başarısına önemli katkı sağlayacaktır.

2.3. Metindilbilim (textlinguistics) ve Türkçe Öğretimi

Dil, yapısal olarak tümcelerden oluşur. Tümcelere kurallar ve anlamsal bağlarla kurulmuş sözcük dizisi denilebilir. Çağdaş dilbilim araştırmalarında ise, tümcenin sınırları aşarak dilbilime yeni bir boyut kazandırmak adına metinlerden hareket edilmiştir. Bu durum da dilbilimciler tarafından ‘metindilbilim’ olarak adlandırılmıştır. Metindilbilim, şu sorulara yanıt bulmaya çalışır: Metin nedir ve bir metni metin yapan unsurlar nelerdir (Uzun, 2013, s.153). Günümüzde dilbilimin alt dallarından biri olan metindilbilim gelişmeye açık, çok boyutlu ve dinamik bir yapıdadır. Weinrich (1967, s.109) ise, “Dilbilim, metindilbilim demektir” şeklinde bir tanımlamada bulunmuştur.

Metindilbilimi (textlinguistik) terimini ilk kullananlar Romen dilbilimci Eugenio Coseriu (1955) ve Alman dilbilimci Harald Weinrich (1969) olmuştur. Hemen ardından, 1970’li yıllarda bu alana pek çok dilbilimci katkıda bulunmuştur: Avustralyalı Wolfgang Dressler, ABD’li Robert de Beaugrande, Hollandalı Teun A.van Dijk (1972), İngiliz M.A.K. Halliday ve Ruqalya Hasan (1976), Fransız Denis Slakta, Michel Charolles, Bernard Combettes, İsviçreli Jean–Michel Adam ... (akt: Korkut, 2016, s.173). Metindilbilime dayalı

kavramlardan olan bağdaşıklık, bağlaşıklık kavramları da ilk kez Aristo tarafından ele alınmıştır (Bayraktar, 2018, s.138).

Sadece on yıl öncesinde metindilbilimi kavramı birkaç araştırmaya aşınayken, şimdilerde bu bilim dalına büyük bir çalışma alanı olarak bakılabilir (Beaugrende ve Dressler, 1981, s.15). Metindilbilimi (textlinguistics) metni oluşturan öğeleri, metnin işlevlerini, metin türlerini ve metnin yapısını bir bütün olarak inceler. Metindilbilimi; bir metnin tutarlılığını, bütünlüğünü ve birliğini meydana getiren bağlantıları işler (Bayraktar, 2018s.138). Sözgelimi, metinsellik ölçütlerinden biri olan tutarlılıkla oluşturulan metinler incelenebilir ya da tutarlılık ölçütüyle metinler üretilebilir. Huber’a (2013, s.280) göre ise metindilbilim metinleri çözümleyen, metinlerin yapısını, yapılandırılmalarını ve metinleştirme izlemlerini ele alan bir daldır. Toklu’ ya (2018, s.172) göre metindilbilim alanının, araştırma sonuçlarıyla anadili eğitime ve yabancı dil öğretimine büyük katkıları olduğu bilinmektedir. Söz gelimi, Türkçe ders planlarının modellenmesinde metindilbilime dayalı ölçütler ele alınarak dinleme, okuma, konuşma ve yazma gibi öğrencilerin edinmesi gereken dört temel beceri alanlarına farklı, yaratıcı bir anlayış getirilmesi gerekmektedir. Özellikle üst düzey beceri alanlarından biri olan ‘yazma’ becerisini geliştirmeye yönelik derslerde metindilbilime dayalı ölçütlerle hazırlanan ders modellerinin eğitim- öğretim ortamlarında uygulama olanağı bulması gerekir. Metindilbilime dayalı konulardan biri olan metinsellik ölçütleri, metin yapısı ve metin üretim evrelerinin Türkçe derslerinde kullanılması, yazma çalışmalarına farklı bir boyut ve işlevsellik kazandırması adına önem taşımaktadır.

Anadili öğretimi sürecinde kompozisyon derslerinde, yazma becerisi alanını geliştirmeyi hedefleyen çalışmalarda da özellikle metindilbilimden faydalanılmıştır (Şenöz-Ayata, 2005, s.60). Sarar Kuzu ve Soytürk ‘ün (2019) ortaokul kompozisyon yazma çalışmalarının metin üretim evreleri açısından değerlendirilmesi başlıklı çalışması bu bağlamda yürütülmüştür. Yurt dışında Almanya’da ise metindilbilimin anadili derslerinde yabancı dil derslerine kıyasla uygulamaya yönelik daha çok kullanıldığı görülmektedir (Baurmann, 2000, s.821).

Metni araştırma konusu yapan metindilbilim kavramına dair bir karmaşa söz konusudur. Örneğin, Batılı araştırmacıların çalışmalarında yer alan, analyse de discours (söylem çözümlemesi), grammaire de discours (söylem dilbilgisi), linguistique textuelle (metinsel dilbilim), theorie de texte (metin kuramı), grammaire de texte (metin dilbilgisi), narratologie (anlatıbilim), analysetextuelle (metindilbilimsel çözümleme), hatta semiotique litterarie (yazınsal göstergebilim) gibi adların hemen hepsi metindilbilim konusuyla ilgilidir

denilebilir. Metindilbilim, geleneksel dilbilgisinden ve metin çözümleme biçimlerinden ayrılan bir yaklaşım olarak görülebilir (Günay; 2013, s.51). Devinimsel bir yapı gösteren metindilbilim, disiplinler arası çalışan bir alandır ve onun bu yönü diğer alanlardan farklı olduğunu göstermektedir.

Şenöz Ayata (2005, s.37) metindilbilimin başlangıcının Almanya’da olduğunu belirtmiştir ancak, metindilbilim kendi tanımının dışında, sözgelimi, İngilizce konuşulan ülkelerde çoğunlukla söylem çözümlemesinin bir parçası olarak algılanmıştır. Metindilbilime söylem çözümlemesi (discourse analysis) işlevinin verilmesinin sebebi de üretilen metinlerin bir söylem kapsamında, yani iletişim ortamında üretilmesi olabilir. Metindilbilim Slav dillerinde, metin kuramı, söylem dilbilgisi, tümce ötesi dilbilimi, metin dilbilgisi ve metindilbilimi olarak ele alınmıştır (Mazur, 2000, s.154). Roman dillerinde, Fransızcada metin, söylem kavramının kapsamında görülmektedir (Pérennec, 2000, s.146, Akt: Şenöz Ayata, 2005, s.41). Türkçeye bakıldığı zaman ise, metindilbilim kavramı pek çok araştırmada yaygın olarak kullanılmasına karşın az sayıda dilbilimsel çalışmada bulunmuştur. Söz gelimi, Bayrav (1975) “Filojinin Oluşumu” başlıklı kitabında; Ruhi Şirin (1992, s.128) “Ve ‘yi Nerede İnceleyelim?: Sözdizimde mi? Anlambilimde mi? Yoksa...” adlı yazısında; Doğan Günay (2003, s.42) “Metin Bilgisi” başlıklı kitabında; Zeynel Kıran (2003, s.12) “Dilbilim Alanları” adlı makalesinde metindilbilim terimini kullanmışlardır (Akt: Şenöz Ayata, 2005, s.108).

Metindilbilim bünyesine metin yapısı, metinsellik ölçütleri ve metin üretim evreleri gibi birtakım başlıkları alır. Bunların yapısını, işlevini ve işleyiş biçimini farklı metin incelemeleri ile uygulamaya dayalı yöntemlerle inceler. Metindilbilimin temelinde metinlerdeki dilbilgisel öğelerin incelenmesi bulunsu da bu alanın kapsamı daha sonra genişlemiştir (Kerimoğlu, 2017, s.237). Metnin iletişim boyutunu, metnin üretilmesini, alımlanmasını ve çözümlemesini de ele alarak sınırlarını genişletmiştir. Heinemann ve Viehweger (1991, s.17), metindilbilimi, metin yapılarını ve metin formülasyonlarını araştıran bir konu olarak tanımlamanın yanında, metnin ilgili bağlamda yerleştirilmesine de dikkat çeker.

“Yazılı veya sözlü bir metni, metin yapan özellikler nelerdir? “Modern belâgat” veya “kompozisyon bilimi” diyebileceğimiz metindilbilim bu soruya cevap bulmaya çalışır.” (Alan, 1994, s.62). Metindilbilimin konu alanına giren metin yapısı, metinsellik ölçütleri ve metin üretim evreleri bilgileri bir metnin iyi kurgulanması/ oluşturulması açısından oldukça önemlidir.

Metin (text), yazar/ konuşucu ile okuyucu /dinleyici arasındaki iletişim sistemidir. Metni yazar/konuşucu üretir, ortaya koyar; okuyucu/dinleyici ise üretilenleri, ortaya konulanları tanımlar ve kavrar. İletişimde metnin vericisi, konuşucu/yazarken, metnin alıcısı/yorumlayıcısı dinleyici/okur 'dur (Uzun ve Keçik, 2004, s.11). İletişim sistemindeki bu döngü; yani anlama ve anlatma metinler aracılığıyla bu şekilde sağlanır. Brinker'e (1997, s.47) göre de metin dilsel bir birim olduğu kadar iletişimsel bir birimdir. Metin kavramı, kendi içerisinde tutarlılık gösteren ve bir bütün olarak somut bir iletişimsel işlev gerçekleştiren, sınırlandırılmış bir dilsel gösterge dizisidir. Bildirişimi/iletişimi belirleyen temel ölçütlerden biri bağlamdır (Yılmaz, 2010, s.5). Bağlam, genel anlamda bildirişimin yani, iletişimin gerçekleştiği ortamdır. Metin, uzunluğu ne olursa olsun yazılı ya da sözlü bir bütün oluşturan anlamsal bir birimdir. Dilin devingen bir aşamasıdır (Günay, 2013, s.46).“Ateş!” ya da ”İmdat!” gibi tek sözcükten veya “İnşaat sahasına girmek yasaktır!” gibi tek bir tümceden oluşan bu ve benzeri kısa metinler, işlevsel açıdan bakıldığında belli bildirişimsel durumlarda, yani bildirişim modeli içinde bir işlev gördükleri takdirde metin olarak kabul edilebilir” Herhangi bir sözcük ya da cümle grubunun bir metin değeri taşıyabilmesi için, belirli bir sırayla, bildirişim işlevi taşıyarak, bir yargı bildirerek ve söylemler arasında gönderimsel ilişkiler kurularak oluşturulması gerekmektedir (Brinker, 1997, s.17).

Metinler, işlev ve tür bakımından çeşitlidir. Sözelimi, gazetede yer alan bir köşe yazısı açıklayıcı anlatımla ele alınmış bir metindir. Bu tarzla oluşturulmuş metinlerde amaç, okuyucuyu aydınlatmak ve onlara bir bilgi aktarmaktır. Öyküleyici anlatımla oluşturulmuş metinlerde ise amaç okuyucuya bilgi aktarmaktan çok, onları bir olayın içerisinde yaşatmaktır. Metnin şöylesi tanımlarına ulaşmak mümkündür: Metinleştirme sürecini tamamlayan, metinsellik özelliği bulunduran ve bağlam içerisinde anlaşılabilen sözlü/yazılı dil ürünüdür metin (Yılmaz, 2010, s.2). Bilgi vermek, uyarmak, bilinçlendirmek, coşku yaratmak, korkutmak, kızdırmak, eğlendirmek yaşadığımız sorunlardan uzaklaştırıp hayal dünyasına götürmek, alay etmek, küçümsemek, hakaret etmek gibi değişik amaçlar doğrultusunda sözcüklerle oluşturulmuş bütüne metin denilir (Çotuksöken, 2010). Metin, bağıntısallığı olan tümceler dizisidir (Vasilu, 1979, s.450). Her bir metinde ele alınan tümce yapıları birbirleriyle bağıntılı ve düzenli bir kuruluşla ele alınmaktadır. Metnin amacı budur. Eco (1996, s.155) ise, “Valery'nin il n'ya pas de vraisensd'untexste (metnin kesin bir anlamı yoktur) ifadesine karşı çıktım, ancak bir metnin birçok anlamı olabileceği ifadesini yadsımıyorum” şeklinde açıklar metni. Metinler, hiyerarşik olarak yapılandırılmış, her biri

bütünün amacına katkıda bulunan fonksiyonel birimlerden oluşmaktadır. Bu birimlerin her biri bir amaç doğrultusunda gerçekleşir (Smith 2003, s.259).

Metin kavramının Batı dillerinde de birçok karşılığı bulunmaktadır. Batı dillerindeki “text” (‘metin’) kavramının kökeni Latince’dir. (Ehlich,1984, s.10) Latince’deki texere, text, textum sözcükleri dokuma, örmek gibi kavramlara denk gelmektedir ve söylenenlerdeki ve yazılanlardaki bağlantılar için kullanılmıştır (Şenöz-Ayata, 2005, s.19). Metin kavramı, söylemle birlikte de kullanılmıştır. Türkiye’deki dilbilimcilere göre söylem şu şekilde açıklanmıştır: Söylem kavramı, metni oluşturan dilbilgisel özelliklerle birlikte metnin içerisinde yer aldığı bağlamı da dikkate alır. Söylem kavramı, bağlam içinde metin (text in context) anlamını taşıırken, metin kavramının dil içi özelliklerle sınırlı kaldığı düşünülmektedir. Oysa, Almanya’da metindilbilim çerçevesinde geliştirilen yapısalcı-işlevci metin anlayışı, metin çözümlemeler noktasında metin içi özelliklerle birlikte diğer metin dışı etkenleri dikkate aldığı için, aslında söylem ile metin kavramları örtüşmektedir (Şenöz Ayata, 2005:46). Rus metindilbilimcilerden biri olan, Şçerba (1974, s.75) ise metin tanımını, “metin kâğıda kaydedilmiş bir sözdür” şeklinde ifade ederek metnin sınırlarını çizmeyi hedefler. Metin kavramı, daha çok bildirişim, anlama, anlamlandırma görevi görürken söylem daha çok bir metinde oluşturulmuş tümcelerin söyleniş biçimleridir.

Günümüzde, dil öğretiminde arka planda kalan önemli bir soru bulunmaktadır: “İletişim/bildirişimin öğretimine Türkçe derslerinde ne şekilde yer verilmektedir?” Türkçe derslerinde temel dil becerilerinin kazandırılması noktasında metinleri esas alan (MEB, 2019, s.15) metinlerin seçilme kriterlerini programda belirtmiştir. Metin odaklı Türkçe öğretimi öngörülmektedir. Bu metinlerin (yazınsal, düşünceye dayalı ya da bilgilendirici vb.) seçiminde ve dağılımında dengenin gözetilmesi gerekir. Metindilbilimin çalışma alanına aldığı metinler ve metin türlerinin de amacı, dili işlevsel olarak betimlemek olmalıdır

Metin türü edinci ile öğrenciler farklı metin türlerini ve özelliklerini ayırt etme şansı yakalarlar. Özellikle, metindilbilimin çalışma alanına giren metinsellik ölçütleri, metin yapısı ve metin üretim evreleri ile farklı türde yazılar oluşturulabilir. Tüm bunların uygulanabilmesi içinse metindilbilim konularının ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklere taşınması gerekmektedir. Bu da ancak metindilbilimin öğretim ortamlarına aktarılması sonucu mümkündür.

2.4. Metinsellik Ölçütleri /Kriterleri (textuality criteria)

Metinsellik (textuality) denilen kavram Halliday ve Hasan’a (1976) göre “metin olma özelliği” biçiminde aktarılmıştır. Yani, metin özelliklidir ve bu özelliği onu metin olmayan şeylerden ayırır, metindeki dilsel özellikler onun bütünlüğüne yarar sağlar. Dilsel birimler, dilbilgisel yapılar ve mantıksal bir bağlam içerisinde tasarlanan metinlerin metin olabilmeleri için, birtakım ölçütlerin belirlenmesi ve metinlerin bu ölçütlere göre tasarlanması/üretilmesi gerekir. Bu da metindilbilimin çalışma alanında yer alan metinsellik ölçütleriyle yani, metin oluşturma ölçütleri/metin olma koşullarıyla sağlanabilir. Bu ölçütler aslında metni ortaya çıkaran ölçütlerdir. Aynı zamanda metinsellik ölçütleri ile metinlerin en belirgin özelliğinden biri olan, iletişimsellik işlevi de daha belirgin bir yapıda konulmuş olur. Dilidüzgün’e (2017, s.28) göre metinsellik ölçütleri, metni tanımlama işlevlerinin dışında metin türlerinin ayırt edici özelliklerini öne sürmede de bir araç olarak kullanılabilir. Ganse ve Jürgens (2002, s.31), metin ile metin olmayanın kesin bir biçimde ayırt edilebileceğine şüpheyle yaklaşmışlardır. Beaugrenade ve Dressler’de (1981) ise, metin olan ile olmayanı ayırt etmek gerektiği savunulur ve bu konuda da metinsellik ölçütleri esas alınır. Metin olarak adlandırılan tümce-ötesi bütünün kuramı ise, ‘işlemci yaklaşım’ olarak adlandırılır. Aynı eserde metinsellik ölçütleri bağlaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, kabuledilebilirlik, durumsallık, bilgisellik ve metinlerarasılık olmak üzere toplamda yedi aşamada ele alınmıştır. Bazı kaynaklarda, bağlaşıklık yerine bağdaşıklık kavramı kullanıldığı gibi, bağlaşıklıkla birlikte bağdaşıklık kavramı da ölçütler arasında yer almaktadır. Bu çalışmada ise, söz konusu ölçütler dilbilgisel olarak bir bağlantıyı sağladığında bağlaşıklık; mantıksal olarak bağdaşmakla ilgili olduğundan bağdaşıklık (tutarlılık yerine) kavramı ile karşılanmıştır. Bu çalışma metin merkezli ölçütlerle sınırlandırıldığı için bu bölümde yalnızca bu ölçütler hakkında bilgi verilmiştir.

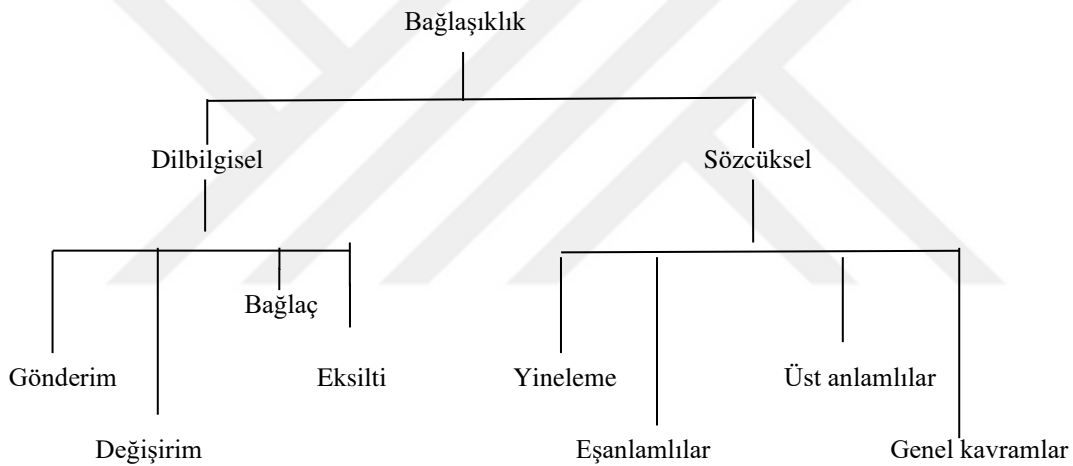
2.4.1. Metin Merkezli (text-centered) Ölçütler

Metin merkezli ölçüt, metindeki yapı ve estetik üzerinde duran yapısalıcı bir yaklaşımdır (Balci, 2018, s.53). Metin merkezli ölçütlerde amaç, metnin yüzeysel yapısıyla ilgilenmektir. Metinlerdeki dilbilgisel ve sözcüksel bütünlükle ilgilenen metin merkezli ölçütler aynı zamanda, metin-içi ölçütlerdir. Metin merkezli ölçütlerden olan bağlaşıklık ve tutarlılık kavramları pek çok gelişkin görüşlerle ortaya konulmuştur.

2.4.1.1. Bağlaşıklık (cohesion)

Bağlaşıklık kavramı, metnin yüzey yapısıyla ilgilidir ve metnin dilbilgisel ve sözcüksel anlamda uyumluluğunun, birliğinin, bağıntısallığının ve bütünselliğinin sağlanması durumudur. Metinleştirmenin ilk adımı, bağlaşıklık sayesinde tek tek sözcükler, birtakım ekler ve cümleler bütünüyle sağlanmış olur (Doğan ve Demirel, 2019, s.509). Bağlaşıklıkta önemli olan metnin dilbilgisel, sözcüksel ve sözdizimsel anlamda birbirine bağlı oluşunun yanı sıra bunların anlamsal olarak da uyumudur. Çünkü dilsel bağlantılı cümlelerin önemli ölçüde anlamlı birer yapı olması söz konusudur. Bağlaşıklık türleri ile ilgili pek çok görüş sunulmuştur.

Cutting (2002, s.13), bağlaşıklık düzeneklerini şöyle sınıflar:

Şekil 2.2. Bağlaşıklık düzenekleri (Cutting, 2002, s.13)

Haliday ve Hasan'ın (1976) sınıflaması ise; gönderme (reference), yer değiştirme (substitution), eksiltme (ellipsis), bağlaç/birleştirme (conjunction), sözcüksel bağlaşıklık (lexical cohesion) şeklindedir.

Her yazılı metnin, bir bütünlük içerisinde oluşturulması gerekir. Yazının/anlatımın esas amacı budur. İyi düzenlenmiş ve kurgulanmış her yazı, metin olma ölçütlerine de uygun olma özelliği gösterir. Metindeki dilsel birimlerin metin içerisinde uyumsuz kullanılması bağlaşıklıkla giderilebilir. Bağlaşıklık, tıpkı yazma gibi, bütünlük, bağıntısallık ve birlikten meydana gelir. Bağlaşıklık, bağlaşik olma hali, dilde ekonomiklik, pratiklik, tutumluluk ve anlaşılabilirliktir. Bağlaşıklık ve düzenekleri, bir yazıda algılanabilenleri kapsar.

Bağlaşıklık ögeleri Uzun'a (2004, s.76) göre, metindeki biçimsel bütünlüğü sağlamasının yanı sıra konuyu ve konu gelişimini de açık hale getirir. Ayrıca dilbilgisel ve sözcüksel bağlaşıklık metindeki anlamlılığın sağlanması için de önemli bir araçtır. Bir başlık ya da konu, metnin zeminini oluşturur, diğer bir deyişle metnin içeriğinin hazırlanmasına neden olur. Böylece, bağlaşıklık düzenekleriyle üretici/yazar ile metin işlemleyicisi/okur arasında da bir etkileşim oluşturulur. Bağlaşıklık, aynı zamanda metnin küçük ölçekli yapısını oluşturur; küçük ölçekli yapıdaki bağlaşıklık dilbilgisel ve sözcüksel olarak kurulur. Bağlaşıklık türlerine çalışmanın *metnin küçük ölçekli yapısı* bölümünde yer verilmiştir.

2.4.1.2. Tutarlılık (coherence)

Tutarlılık, bir ilişkiler bütünüdür. Bu ilişki, metindeki aktarımların (anlam, ifade ya da söylemlerin) dilsel- mantıksal bir oluşum, bütünlük ve birlik ile desteklenmesinden oluşur. Anlama sürecinde metnin kurgusunu oluşturan cümle ya da paragraf geçişleri sürecinde ayırımsayamama, belirsizlik ve soyutluktaki en büyük etken metindeki tutarlılığın sağlanamamasıdır. Tutarlılık, dille ifade bulan içerik ile bu içeriğin anlamsal ve mantıksal olarak, metnin kendisi ve dış dünyadaki gerçeklik ile ilişkisidir (Korkut, 2016, s.178). Örneğin, “Mor sincap havada uçuyordu.” cümlesinde dilbilgisel açıdan herhangi bir eksiklik söz konusu değildir ancak cümlede mantıksal olarak bir hata söz konusudur. Sincap, dünya gerçekliğinde algılandığında mor renk de değildir ve havada uçamaz. O nedenle cümle, tutarlı değildir. Metnin üreteni ve alıcısı tarafından aynı derece de tutarlı olabilmesinin yolu, dış dünya bilgilerinin her ikisi tarafından paylaşılması gerekliliğidir (Balcı, 2018, s.160).

Bağlaşıklık ve tutarlılık arasında belirgin bir fark ortaya çıkar. Bağlaşıklık bir metnin sözcüksel yapısına gönderimde bulunurken; tutarlılık kavramsal alanda yer alan bütün öğelere gönderimde bulunur (Petöfi, 1986). Bağlaşıklık, bir metinde dilsel ve sözcüksel uyum arar. Tutarlılık ise, metnin bütünüyle ilgilenir. Bir metin tutarlı ise, aynı zamanda bağlaşıktır, ancak bağlaşıklık olan her metne tutarlı denilemez (Kuzu, 2018). Mor sincap havada uçuyordu örneği, görüldüğü üzere, dilsel ve dilbilgisel açıdan uyumlu, yani bağlaşıklık olduğu halde tutarlı değildir.

“Bir metin, belirli bir anlam taşır, çünkü metinde yer alan ifadelerin zihnimize canlandırdığı bilgilerde bir anlam sürekliliği vardır.” (Hörmann 1976, s.48) Tutarlılık, aynı zamanda metin içerisinde doğru bilgi geçişleri sağlanması ve böylece okurun aktarılanları doğru özümseyebilmesi durumudur. Dikkat, algılama, odaklanma, yorumlama gibi zihinsel faaliyetlerin etkin oluşu anlamlandırma sürecini hızlandırır. Beaugrenade ve Dressler'e

(1981, s.88) göre tutarlılık metin merkezli ve kullanıcı merkezli ölçütlerden meydana gelir. Metin merkezli açıdan tutarlılık, metnin temelindeki anlam bağıntısıdır. Metnin kullanıcısının kendi bilgisini metne eklediği bilişsel sürecinin sonucu olarak ise kullanıcı merkezli açıdan tutarlılık oluşur. Bir metindeki tutarlılık yapısı, bölümsel ve bütünsel tutarlılık olmak üzere iki türdür. Bölümsel tutarlılık, metinde yer alan her yeni tümce ya da tümceciğin, yorumlanmasının ardından bir önceki tümcenin sunuşuna bağlanmasıdır. Bölümsel tutarlılık, metnin küçük (mikro) yapısına işaret ederken; bütüncül tutarlılık metnin büyük (makro) yapısına işaret eder. Van Dijk'da (1981), tutarlılığa küçük ölçekli ve büyük ölçekli olarak yaklaşır. Örneğin, “Bugün herkes evine erkenden gitti. Şehri, öğleden sonra sel almıştı.” cümle yapısında, *şehri öğeden sonra sel almıştı* sözcüğü ile *herkes evine erken gitti* sözcüğü arasında *bugün* ile kurulan anlamsal- mantıksal bir ilişki vardır. Aynı zamanda sözcüklerin hepsi birbiriyle bir bütünlük içerisinde yer almaktadır.

Metin merkezli ölçütler arasında bulunan tutarlılıkla ilgili, Schriver (1984, 1987, 1992); Traxler ve Gernsbacher (1992), yazılı iletişimde tutarlılığın geliştirilmesi (Improving coherence in written communication) çalışmalarında, yazarların genellikle tutarsız metinler ürettiklerinden, kendi deneyimlerinin ve deneysel araştırmaların bu yargıyı kanıtladığından bahsederler. Okuyucuların yazılı metinleri ve bu yazılı metinlerin yazarlarını anlayamıyor olmalarına inanırlar. İyi, doğru ve tutarlı bir metnin tasarlanabilmesi için, metinlerdeki bağlaçlar düzenekleri, metnin tutarlılığı açısından son derece önem taşır. “Özellikle gönderimsel ilişkilerdeki açıklık ve bağlaç kullanımındaki doğru seçimler, metin tutarlılığının yansıtılmasını sağlar. Bulanık gönderimsel ilişkiler, yanlış kullanılan bağlaçlar ya da kullanılması gerektiği halde kullanılmayan bağlaçlar, tutarlılığı bozar.” (Uzun Subaşı, 2004, s.77). Tutarlılıkla oluşturulmuş her yazılı metinde, aktarılanlar arasında anlamsal ve mantıksal bağdaşımın, çelişiksizliğin görünümüleri bulunur.

Tutarlılığın görünümü bölümsel ve bütünsel anlamda açığa çıktığından dolayı, yazıda, parça-bütün ilişkisine de dikkat edilmesi gerekir. Oluşturulan yazılı metinlerde, sözcüklerin kurduğu ilişkinin göz ardı edilmemesi gerekir. Söz gelimi, metin içerisinde geçen bir cümlenin, kendisinden önceki ve sonraki cümlelerle bir bağlantısallığının oluşturulmasıyla bölümsel bir tutarlılık beklenir. Aynı şekilde, metinde yer alan her cümlenin metnin bütünüyle bir bağlantısallık kurulmasıyla da bütüncül bir tutarlılık beklenir. Tüm bu sebeplerden dolayı, tutarlılığın oluşumu için, üretilen her yazılı metnin cümleleri arasında bir koşutluk sağlanması gerekmektedir.

Tutarlılık konusunda Witte ve Faigley (1981, s.201), Halliday ve Hassan'ın taksonomisine göre kompozisyon öğretimi ile ilgili bazı çıkarımlar ortaya koymuştur. Eğer,

uyumluluk yazım müfredatında açıkça yer almaz ise, tutarlılık da göz ardı edilmiş olur. Tutarlılık koşullarının -yazarın amacı, izleyicinin bilgisi ve beklentileri ile iletilecek bilgiler tarafından yönetilen koşullar- yazının öğretilmesine yönelik kuralcı yaklaşımlara karşı hareket ettirilmesi gerekmektedir. P. Witte ve Faigley (1981, s.201) bu araştırmalarında, üniversite öğrencilerini merkeze almışlardır. Mevcut Türkçe dersi kompozisyon yazma çalışmalarında ve ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan kompozisyon yazma uygulamalarında da böyle bir yaklaşımın benimsenmesi gerekir.

Şenöz-Ayata'ya (2005, s.61) göre metindilbilimsel çalışmalar, öğrencilerin anadillerindeki metin türü edinçlerine yarar sağladığı gibi, öğretmenlerin de bilimsel bir terminolojiye dayalı değerlendirmeler yapmalarına olanak tanır.

2.4.2. Metin Yapısı (text structure)

Metinlerin, metin yapısı diyebileceğimiz, kurgulanış biçimleri ve işlevlerine göre belirli bir düzeni vardır. Meyer ve Rice (1984), metin yapısının önemli düşüncelerin birleştirilmesi, belirginleştirilmesi ya da belirlenmesi gibi hedefler doğrultusunda yazara ve okuyucuya destek olan düzenli örüntüler olduğundan bahseder. Metin yapısı; küçük ölçekli (microstructure), büyük ölçekli (macrostructure) ve üst yapıya (superstructure) göre şekillenmektedir (Van Djk ve Knitsch, 1983). Metinlerin üretilme ve alıcıya aktarılma süreci bu üç aşama sayesinde daha tutarlı, anlamsal-mantıksal bir düzlemde gerçekleşir.

2.4.2.1. Küçük Ölçekli Yapı (microstructure)

Günay (2013, s.69), küçük ölçekli yapının tümceler arası düzenlemelere dayalı oluşundan söz eder. Metnin küçük ölçekli yapısı, tümcelerin öncelik ve sonralık ilişkilerine göre mantıksal düzenlenişlerdir. Bir metnin küçük yapısı onun dilsel, dilbilgisel ve sözcüksel bağlamda ele alınması demektir ve küçük yapıda oluşan her olgu, büyük ölçekli yapıyı da etkilemektedir. Metnin yüzey yapısıyla ilişkili olan küçük ölçekli yapı Halliday-Hasan (1976) ve Beaugrende-Dressler'e (1981) göre; gönderim, değiştirim, eksilti, bağlaçlar, koşutluk, zaman ve görünüş, işlevsel tümce yapısı (devrik cümle) gibi dil düzenekleri ile sağlanır.

2.4.2.1.1. Dilbilgisel Bağlılık (grammatical cohesion)

Dilbilgisel bağlantılık gönderim, değiştirim, bağlaç ve eksilti gibi belirli öğelerle kurulan ve dili, dilbilgisel-anlamsal yönüyle incelemeye alan bir yapıdır. Gönderim, dili daha çok anlamsal yönden incelerken; bağlaç, eksilti yapı ve değiştirim dili dilbilgisel yönden inceler. Metni, dilbilgisel ve anlamsal açıdan incelemeye alan dilbilgisel bağlantılık düzenekleri, Halliday- Hasan (1976) ve Beaugrande – Dressler ‘e (1981) göre; ‘gönderim’, ‘değiştirim’, ‘eksilti’, ‘bağlaçlar’, ‘koşutluk’, ‘zaman ve görünüş’, ‘işlevsel tümce yapısı (devrik tümce)’ gibi dil düzenekleri ile kurulur ve tüm bu sıralamalar, metinlerin küçük ölçekli yapısına ilişkindir.

2.4.2.1.2. Gönderim (reference)

Dilde ekonomikliğin ve anlamsal tutarlılığın oluşumunda en büyük etken, bağlantılık düzenekleri içerisinde yer alan gönderimlerdir (references). Bir metindeki anlamsal bütünlüğün sağlanabilmesi için, metinde yer alan her bir ögenin birbirleriyle ilişkili olması gerekmektedir. Bu da ‘gönderim’ ile mümkündür. Gönderim öğeleri (reference items), dilin başka öğelere gönderimde bulunmasına olanak tanır. Örneğin, gönderim öğelerinden en önemlisi olan ‘adıllar’, sözcük gruplarının yerine kullanılarak onlara gönderimde bulunabilir.

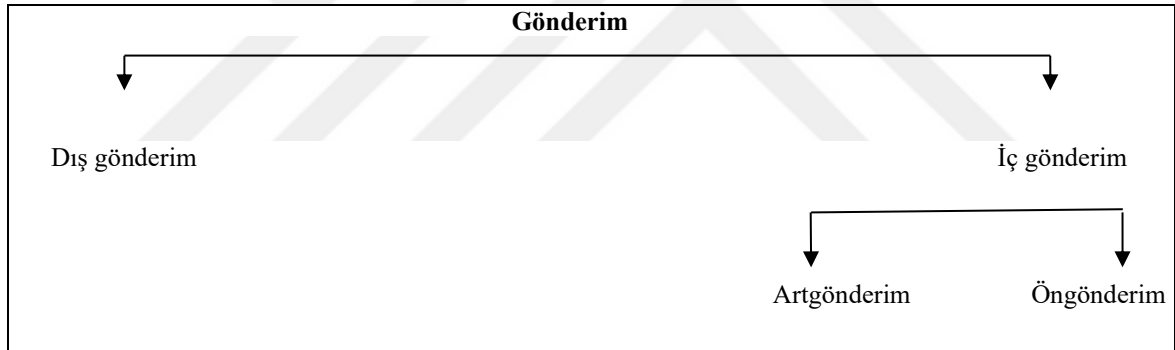
Bir dilsel olguyu tümce düzeyinden metin düzeyine eş göndergesel ilişkilerle taşımayı Halliday ve Hasan (1976) yineleme kavramı ile açıklamıştır. Burada sözü edilen yineleme ile amaç aynı sözcük ya da sözcük gruplarının tekrarlanması/yinelenmesi değil; yinelenen sözcük ya da sözcük gruplarının yerine onları karşılayacak düzeyde bir sözcük ya da sözcük grubu eklemektir. Böylece, metin içerisinde fazlalaşmış olan, gereksiz görülen yerler atılarak dilin anlaşılabilirliği artmış olur. Metinde yer edinen gönderim öğeleri (reference items), ancak bir başka öğeyle kurdukları gönderimsel ilişki aracılığıyla anlamsal hale gelirler (Torusdağ ve Aydın, 2017, s.94). “Gönderim, metinde gönderim aracı ile göndergesi arasında gerçekleşir.” (Uzun, 2013, s. 157). Metinler içinde gönderim, gönderimsel olmaya dayalı olarak oluşabileceği gibi, üye altküne ya da iyelik ilişkileri gibi yollarla birbirine bağlı olarak ilişkilendirilmiş gönderim biçiminde de gerçekleşebilir. Eş gönderimin gerçekleşebilmesi için aynı öğeye işaret etmesi gerekir. Sözelimi, dün bir çocuk gördüm, topu kaybolmuş cümlesinde, altı çizilmiş olan dilsel birimler, aynı göndergeyi dile

getirmiştir. Buna da eş gönderim denilmektedir (Huber, 2013, s.279). Gönderim türleri için temel ayrımı Uzun, (2013, s.158) şöyle bir tablo içerisinde göstermiştir:

Tablo 2.1. Gönderim Türleri (Uzun, 2013, s.158)

Metindışı gönderim (durumsal)	Metiniçi gönderim (metinsel)	Metiniçi gönderim (metinsel)
Gönderim aracı (örneğin “O”) metin içindedir; göndergesi ise metinde yer almaz. Metnin kullanıldığı durum bağlamında belirginleşir. O bugün gelmedi. Hastaymış.	Artgönderim (gönderim aracının (örneğin “O”, metinde kullanıldığı yere göre metnin öncesine gönderim) Ali bugün gelmedi. O hastaymış.	Öngönderim (gönderim aracının (örneğin “O”) metinde kullanıldığı yere göre metnin sonrasına gönderim) O bugün gelmedi. Ali hastaymış.

Cutting (2002, s.10) gönderim türlerini şu şekilde şematize etmiştir:

Şekil 2.3. Gönderim türleri (Cutting, 2002, s.10)

Beaugrenade ve Dressler (1981) ise, bağlaşıklık düzeneklerini; yineleme yapıları (reusing patterns): yineleme (recurrence), parçalı yineleme (partial recurrence), koşutluk (parallelism), açıklama (paraphrase), yoğunlaştırma yapıları (compacting patterns); eksilti (ellipsis), ön biçimler (proforms), ilişkilendirme yapıları (signalling relations); zaman ve görünüş (tense and aspect), bağlama (junction), işlevsel tümce görüngesi (functionalsent ence perspective), titreleme (intonation). Halliday ve Hasan (1976, s.33) ise, gönderim türlerini; gönderim (reference): dış gönderim (exophora), iç gönderim (endophora), art gönderim (anaphora) ve ön gönderim (cataphora) şeklinde ayırarak göstermiştir. Bu çalışmada ise, Cutting 'in, (2002, s.13) yaklaşımı benimsenmiştir.

2.4.2.1.1.1. Metindışı Gönderim (exophoric)

Aynı zamanda durumsal veya dış gönderim (exophora) olarak da isimlendirilen metindışı gönderimler, metinde bazı durumların karşılığının doğrudan bulunmadığı zaman, durumları açıklamak için gönderimlere başvurmaktır. Bu gönderim türü, genel olarak konuşma ya da anlatı metinlerinde kullanılmaktadır. Böyle durumlarda bir an ortaya konulur. Bu nedenle metindışı gönderimlere “anlıksal” gönderim de denilebilir. Metindışı gönderimlerde, önemli olan konuşmanın, anlatının gerçekleştiği bir ortamın (bağlam) bulunmasıdır. Buradan hareketle metindışı gönderimlerin metnin dışında, yani belirli bir bağlamda (ortamda) gerçekleşme durumu söz konusudur ve yazılı metinlerde yer alan diyaloglarda bu durum sıkça görülmektedir. Metindışı gönderimlerde genel olarak bir ada, ad öbeğine, yere, nesneye göndermede bulunulmaz.

2.4.2.1.1.2. Metiniçi Gönderim (endophoric)

Metinsel ya da iç gönderim olarak adlandırılan Metiniçi gönderimlerde, gönderim aracı ile gönderge metinde birlikte yer alır. İç gönderimlerin oluşmasına olanak tanıyan gönderim araçları ile gönderimde /göndergede bulunan ad ya da ad öbeklerinin metin içerisinde birbirlerine göre konumları, art gönderim ve ön gönderim denilen iki tür gönderime neden olur (Dilidüzgün, 2017, s.53). Metin içerisinde bilgi akışının devamlılığının sağlanmasında rol alan bağlaşıklık ögeleri arasında art ve ön gönderim en önemlileri arasındadır (Torusdağ ve Aydın, 2019, s.97). Art ve ön gönderimlerde, metin içerisinde bulunan nesneler, varlıklar ya da kavram alanlarına bir göndermede bulunulur. Bunlar, örtük ya da açık biçimde yapılabilir. Her metin yapısında, başka öğelere göre yorumlaması yapılabilecek öngönderimsel ve artgönderimsel birimlendirmeler yer alır. Bu tür yapılar, sıralı cümlelerde dil ekonomisi yaratmak için yapılır ve bağlama ilişkin durumlarla ilgilidir. Daha uzun aralıklarla yapılan öngönderim veya artgönderim ise, metnin tutarlılığı ve bağıntısı ile ele alınır.

2.4.2.1.1.3. Artgönderim (anaphora)

Ardıl, yani sonradan oluşan şekilde de adlandırılan artgönderim, öngönderime göre daha sık kullanılan bir gönderim türüdür. Metnin akışı içerisinde gönderenin önce,

gönderme aracının ise daha sonra gelmesiyle birlikte bu iki öge arasında bir artgönderimin varlığından söz etmek mümkündür (Uzun, 2013, s.158).

Örneğin, Pera, müzeye gitti. O arkadaşıyla sinemaya gitmek istemişti tümcesinde, “O” ile kastedilen, Pera’dır ve Pera’ya bir gönderme söz konusudur. Örnekte gönderge, ‘Pera’ (kişi), gönderme aracı, ‘O’ sözcüğünden önce kullanıldığı için, bu cümle artgönderimli bir cümle yapısıdır. Yani, cümlede göndergenin öncelendiği bir ifadenin daha sonra gönderme/gönderim aracılığıyla tekrar bir ifade bulma durumu söz konusudur. Cümlede, ‘Pera ‘ve ‘o’ kelimeleri ile bir gönderimsel ilişki kurulmuştur.

Artgönderimle birlikte izleksel ilerleme ve anlamsal tutarlılık sağlanır. İç gönderimin sağlanmasında ve böylelikle bir metinsellik durumunun ortaya çıkmasında artgönderimlerin yeri büyüktür. Aynı zamanda, dilde ekonomikliğin, bütünselliğin ve ilerlemenin sağlanmasında artgönderim temel araçtır.

İngilizcede referans ögeleri, kişisel referans (personal reference), gösterici referans (demonstrative reference) ve karşılaştırmacı referans (comparative reference) olmak üzere üç alt katmana ayrılmaktadır (Halliday ve Hasan, 1976). Bunlar; özne, nesne, iyelik ve refleksif zamirlerdir.

Metin içinde artgönderim ilişkisi kuran pek çok öge vardır. İşeri ‘ye (2018, s.121) göre “artgönderim: açık ad, adılardan önce kodlanmışsa artgönderim söz konusudur. **Ali** eve gitti. **O** arkadaşlarıyla sinemaya gitmek istemişti. **Ali** ve **o** birimleri arasındaki ilişki iki tümcenin bir bütün oluşturmada önemli bir etkidir. O, 3. kişi adılının anlamsal yorumu ancak Ali birimiyle kurduğu gönderim ilişkisinin değerlendirilmesi sonucunda ortaya konabilmektedir.”

Gösterme adılları, dönüşlülük adılları, boş adıllar, kişi adılları, gösterme sıfatları, iyelik, kişi ve ekleri ve belirtme durum eki artgönderim ögelerindendir (Dilidüzgün, 2017, s.53).

Torusdağ ve Aydın (2013, s.102-124) ise, metinlerde yer alan artgönderim ögelerini şöyle ele almışlardır: Kişi adılları ile yapılan öncül artgönderim, gösterme adılları ile yapılan öncül artgönderim, gösterme sıfatları ile yapılan öncül artgönderim, dönüşlülük adılları ile yapılan öncül artgönderim, iyelik eki ile yapılan ardıl artgönderim, belirtme durumu eki ile yapılan ardıl artgönderim, ilgi adlı –ki ile yapılan ardıl artgönderim ve kişi ekleri ile yapılan ardıl artgönderim.

Kişi adılıyla kurulan artgönderimli bir cümle yapısı örneği:

-Bir kadın kapıdan içeriye öylece giriverdi: “**Ben**, bugün bu odada bir eşyayı kaybetmiş olabilir miyim?” Diye sordu.

Gösterme adıyla kurulan artgönderimli bir cümle yapısı örneği:

-Şu an bulunduğumuz yerin adı, **Şeytan Sofrası**. **Burası** meşhurdur.

Gösterme sıfatı ile kurulan artgönderimli bir cümle yapısı örneği:

-**Çocuk**, çok yaramazdı. Etrafta durmadan koşuşturuyordu, kimseyi dinlemiyordu. **Bu çocuk**, gerçekten tam bir haylazdı!

Dönüşlülük adıyla kurulan artgönderimli bir cümle yapısı örneği:

-**Sen** sürekli okuyan, araştıran birisin. Bu yüzden **kendini** durmadan geliştirmeye devam etmelisin.

İyelik eki ile kurulmuş artgönderimli bir cümle yapısı:

-**Okul müdürü**, telaşlı bir hal içerisindeydi. **Yalanı** ortaya çıkacak diye ödü kopuyordu.

Belirtme durum eki ile kurulmuş artgönderimli bir cümle yapısı örneği:

-**Kadının işten ayrılışı**, herkesi hayrete düşürmüştü. **Bunu**, hiç kimse beklemiyordu.

İlgi eki ile kurulmuş artgönderimli bir cümle yapısı örneği:

-**Kızları** oyun alanına götürmeliydik. **Bizimkinin** çok sevdiği bir yer var.

Kişi ekleri ile kurulmuş bir artgönderimli cümle yapısı örneği:

-**Adam**, **eşini** akşam yemeğine götürmüştü. Yemek sırasında gürültülü bir şekilde **tartışmışlar**, bir türlü **anlaşamamışlar**.

Korkut (2016, s.187-188) ise, artgönderim ögelerini şu şekilde sıralamıştır: Ad artgönderimi, adıl artgönderimi, sıfat artgönderimi, zarf artgönderimi, fiil artgönderimi ve zarf artgönderimi. Artgönderimin yanı sıra iç gönderimin kurulmasında önemli bir rol oynayan diğer gönderim türü öngönderimdir.

2.4.2.1.1.4. Öngönderim (cataphora)

Öncül, diğer bir deyişle öngönderim, gönderim ögesinin/aracının/bağının göndermenin (gönderge) yapıldığı sözcükten önce gelmesidir. “O, bugün kursa gitmedi.” Eylül hastalanmış cümlesinde ‘O’ gönderim ögesi, ‘Eylül’den önce kullanılmıştır. Cümlede öncelenen, öncül olarak hedef alınan öge, gönderim ögesidir. Öngönderimde, öncelenen gönderim ögesiyle cümlede sonrasına bir gönderimde bulunulur. Artgönderimlerde olduğu gibi, ön gönderimlerde de aynı kişi, sözcük, olay ya da nesnenin yinelenmesi durumu vardır. Öngönderimle kurulmuş bir cümle öbeğinde, öncelenen ögenin, yani gönderim ögesinin anlamlandırılmayan bir yönü vardır. Anlamlandırmanın sağlanması için, gönderme

ögesinin gönderimle desteklenmesi gerekir. Böylece, yaratılan cümle öbeği bir değer ve anlam kazanırken uslamlandırmaya da açık hale gelir.

Öngönderim, belirsizliklerle okuyucunun ilgisini çekerek, onda bir merak oluşturarak metinde sürükleyicilik sağlama amacıyla kurulmuş bir gönderim türüdür (Torusdağ ve Aydın, 2019, s.97).

Artgönderimde olduğu gibi, öngönderimin de farklı çeşitleri vardır. Korkut (2019, s. 189) bunları; ad öngönderimi, adıl öngönderimi, sıfat öngönderimi, fiil öngönderimi ve zarf öngönderimi olarak belli başlıklarla ele almıştır. Örneğin, çiçekleri göremeyince şaşırdım. Sonra fark ettim ki bir tanesi vazonun içinde duruyordu. Çiçek sözcüğü, vazo sözcüğünün öngönderimidir. Bunu sana söylemeliyim ki *aillesini* çok severdi (adıl öngönderimli bir cümle yapısı). Bu durum, bir süre sonra yerini sakinliğe bıraktı. Arkadaşımla artık tartışmıyoruz (Gösterme sıfatıyla kurulan öngönderimli bir cümle yapısı.) Benim, bu konu hakkında şöyle bir düşüncem var; ben size karşı fikirlerimi beyan etmekten korkmuyorum (fiil öngönderimli bir cümle yapısı.) Dergideki yazını beğendim, oldukça akıcı bir dil kullanmışsın (zarf öngönderimli bir cümle yapısı).

2.4.2.1.3. Değiştirim (commutation)

Dilbilgisel bağlaşıklık düzeneklerinden biri olan değiştirim/değiştirme (substitution), metinsel yapıda yer alan bir ögenin başka bir ögeyle (değiştirim ögesi ile) yer olarak değişmesi ve ifade bulmasıdır. Yani, değiştirme, bir ögenin yerine o ögeye uygun olabilecek (yapısal olarak aynı) başka bir ögenin geçmesi, onun yerini almasıdır. Değiştirimde önemli olan, kurulan cümle ya da diyaloglarla kurgulanmış metinlerin dilbilgisel bağlaşıklık bağlamında uyumlu olmasıdır. Değiştirim ögeleri, genel anlamda, öyle, böyle ve şöyle kelimeleri (dilsel birimler), biri, birileri gibi belgisiz adılar ve yapmak eylemi ile belirtilmektedir. İşeri'ye göre (2018, s.123) öyle, şöyle, böyle işlev belirten sözcüklerdir ve anlatımı içsel olarak yinelerler, tek başlarına bir anlamları bulunmamaktadır. Halliday ve Hasan (1976, s.90), değiştirim ögelerinin sınıflandırmasını; ada dayalı (nominal), eyleme dayalı (verbal) veya cümleye dayalı /yan tümceye dayalı (clausal) olarak açıklar. Balcı (2018, s.88-89) ise Türkçedeki değiştirimleri a) eş, yakın veya zıt anlamlı sözcük kullanma, b) sözcüğün alt veya üst anlamlısını kullanma, c) örtük yapıyla (çıkarım, sezdirim, ön varsayım), d) kinayeyle, e) açılımayla olmak üzere beş kategoriye ayırır. Değiştirim, dizisel (paradigmatic) veya dizimsel (syntagmatic) boyutlu olarak da incelenebilir.

Dizisel ve dizimsel denilen değiştirim kavramları ilk kez Harweg (1968, s.1-14) tarafından kullanılmıştır. Dizisellik, eşdeğer dil ögelerinin/birimlerinin (düz, kıvrıcık, dalgalı gibi) oluşturduğu bir alana benzetilebilir. Dizimsellik ise, hırka, atlet, yelek, kazak gibi birbirleriyle bir bütünlük oluşturan nesneler arasında yapılır. Balcı (2018, s.88) dizisel ve dizimsel değiştirim kavramlarını şöyle açıklar: Alt alta gelen ögeler dizisel değiştirimleri kapsamaktadır. Bu değiştirimde önemli olan, sözcüğün yerini tutabilecek diğer sözcüklerin sıralanmasıdır. Dizisel değiştirim, seçme ekseniiyle ilişkilidir. İlgili sözcüklerin tümce içerisindeki sözcüğe ve işlevlerine göre yeni anlamlar kazanması ise, dizimsel değiştirimleri oluşturur.

Çalışmanın bu aşamasında değiştirim türlerinden, ada dayalı, fiile dayalı ve tümceye dayalı değiştirimler örneklenmiştir:

-Kartpostallardan almak ister misiniz?

- Evet, birini almak istiyorum. Bu diyalogda, ada dayalı değiştirim /değiştirmelerden biri olan, belgisiz adıl (*'bir'*) *kartpostallar* sözcüğünün yerine kullanılmıştır. Yani, bu diyalogun cevabı aslında evet, kartpostallardan birini almak istiyorum ifadesidir, ancak *'bir'* belgisiz adılı cevapta yer alarak kartpostallardan birini (*herhangi birini*) almak istiyorum tümcesinin yerine kullanılmıştır.

-Bu yemeği sen mi yaktın?

-Evet, ben yaptım. Diyalogunda, fiile dayalı değiştirim/değiştirme kullanılarak *'yapmak'* fiili, *'yakmak'* ifadesinin yerine kullanılmıştır.

-Bu masayı sen mi boyadın?

-Evet, işte böyle boyanır diyalogunda, fiile dayalı değiştirim/değiştirme kullanılarak, *'boyamak'* ifadesi, *'böyle'* ile değiştirilmiştir.

- Buradaki kırmızılığı görüyor musun?

- Yoo... kırmızılık yok ki sana öyle gelmiş. Diyalogunda, tümceye dayalı değiştirim/değiştirmelerden olan *'öyle'* ifadesi, *buradaki kırmızılığı görüyor musun?* sorusunun yerine kullanılmıştır.

-Muhabbet kuşunun yemini değiştirdin mi?

- Hayır, henüz yapmadım. Diyalogunda, tümceye dayalı değiştirim/değiştirme söz konusudur. *'Yapmak'* fiili, *muhabbet kuşunun yemini değiştirmek* tümcesinin yerine kullanılmıştır.

- Bugün tatil olduğu için ders çalışmak zorunda değilsin değil mi?

-Evet, böylece tüm gün dinlenebilirim diyalogunda, sözce değiştirmesi/değiştirmesi kullanılarak *'böylece'* ifadesi diyalogta geçen ilk tümcenin yerine kullanılmıştır.

2.4.2.1.4. Eksilti (ellipsis)

Eksiltili yapılara, gereksiz ifadelerin atılması yoluyla anlamın sadeleşmesi denilebilir. Beaugrende ve Dressler (1981, s.66), bağlaşıklık düzeneklerinden biri olan eksiltiyi, metnin yoğun ve etkili anlatımlı olmasına katkı sağlayan bir yapı olarak nitelendirir.

Eksiltili cümle/cümleler metin yapısından çıkarıldığında metin içerisinde herhangi bir anlam kaybı ya da anlam kayması olmaz. Aksine, metnin duyarlılığı ve duygusu metin yorumlayıcısına daha iyi geçer. Bu tarz cümle yapılarında metin yorumlayıcısı kendi zihninde eksiltili olan cümle/cümleleri tamamlar. Bu da metin yapısının iyi anlaşılmasına neden olur. Eksiltili yapılar aynı zamanda, tekrara düşmeden doğrudan aktarım yapılmasına da olanak tanır. Eksilti, özellikle; (A): Yarın dışarı çıkacak mıyız? (B): Çıkacağız diyalogunda olduğu gibi, konuşma dilinde sıkça kullanılır. Metin okuyucusu, bu cümle yapısını kendi zihinsel ve çıkarımsal dayanağına göre “yarın dışarı çıkacağız” biçiminde tamamlar.

Eksiltiyle artgönderim arasındaki ilişki de bazı açılardan mümkün olabilir. Artgönderimde, Pera müzeye gitti. O, arkadaşlarıyla gitmek istedi cümlesinde ilk cümlede belirtilen ‘müze’ sözcüğü, ikinci cümlede belirtilmemiştir. Yani cümlede eksiltili bir anlatımla artgönderim sağlanılmıştır denilebilir.

Torusdağ ve Aydın (2018, s.136-138) eksiltileri özne, nesne, tümleç, tamlayan ve yüklem eksikliği olarak sıralamıştır. Aşağıda yer alan örnekler bu yaklaşıma uygun olarak oluşturulmuştur:

Şimdi tüm bu yazılar ne olacak? **(Yazıları)** nereye götürmeli, **(yazıları)** kimlere okutmalı? Cümle yapısında, ‘yazıları’ nesnesi eksiltilmiştir.

(Ben) Söyleniyorum. **(Ben)** kendi kendime bir şeyler geveliyorum. **(Ben)** ara sıra pencereden dışarı bakıyorum. **(Ben)** bakışlarımı gökyüzüne doğru uzatıyorum. **(Ben)** cümle yapısında, ‘ben’ öznesi eksiltilmiştir.

(Onun) yüzü çok tanıdık geliyordu. Ancak bir türlü **(onun)** yüzünü çıkaramamıştım. Sonra birden **(onun)** yüzünün böyle olmadığını anımsamıştım. Cümle yapısında, ‘onun’ tamlayanı eksiltilmiştir.

Haydi şimdi şuracıkta duralım ve **(bana)** her şeyi anlat! Cümle yapısında, ‘bana’ tümlecinin eksikliği söz konusudur.

Sahi bana mı söyledin? – Evet. **(Sana söyledim)** Cümle yapısında, ‘söylemek’ eylemi eksiltilmiştir.

Eksiltili yapılar, metinlerin metin olabilmesini sağlayan temel yapılardandır. Metin yapılarında eksiltili anlatımların oluşu, metne akıcılık, süreklilik ve açıklık kazandırır. Metindeki sözcelerin metin yorumlayıcısı tarafından doğru anlamlandırılabilmesi için, eksiltili yapıların; yerinde, bağlama uygun, mantıksal açıdan iyi kurgulanmış olması gerekmektedir.

2.4.2.1.5. Bağlaçlar (conjunctions)

Bağıntı ögeleri (connective elements), bağlayıcı ögeler (conjunction), bağlayıcılar (connector), bağlama (junction), bağlama ögeleri (connection elements) ve bağlaçlı bağlaşıklık (conjunctive correlation) gibi adlandırmaları bulunan bağlaçlar, kendi başlarına bir anlam ifade etmeyen, dilbilgisel bağlaşıklığı sağlayan ve metin yapılarında yer alan sözcük, sözcük öbekleri, tümce, tümce öbekleri, yan cümlecikler veya daha üst düzey yapıları anlamsal ve tutarlılık yönünden birbirine bağlamaya yarayan ögelerdir. Cümle yapılarında bağlaçların kullanılışı mantıksal denkliğin sağlanmasında ve cümleler arası geçişlerin açıklanması ve metnin bütünselliğinin oluşumunda büyük önem taşır. Bazen de bağlaçlar cümlelerde geçen bir fazlalığın net bir şekilde ele alınmasında aracı olur. Örneğin;

- Sınavlara her zaman çok çalışmış, çünkü hedefi okulu derece ile bitirmekmiş (Bu cümle kurgusunda, birinci ifadenin yanıtı ikinci ifadeyle açıklanmıştır. Sınavlarına çok çalışmasının nedeni okulu dereceyle bitirmek.)
- Büyülü söz oyunları, sözcüklerin gücü, yani edebiyat tüm kurmacası ve albenisiyle günden güne insanları şaşırtmaya devam ediyordu (Bu cümle kurgusunda, büyülü söz oyunları ve sözcüklerin gücü ile kısaca edebiyat anlatılmak istenmiştir.)

Her bağlaç, kendisinden önce ve sonra gelen tümceyi birbirine bağlar; ileri bir gönderimde bulunmaz. Bu yanıla, toplama işareti benzetilebilir. Oluşturmuş olduğu sıralı tümceden çıkarılıp yerine virgül ya da noktalı virgül konulduğunda sıralı tümcelerde anlam kaybı yaşanmaz (Toptaş, 2016, s.1094).

Beaugrenade ve Wolfrang'e (1981, s.71) göre, bir metin içerisinde, geleneksel anlamdaki dilbilgisinde hepsine bağlaç denilen bağlayıcı ögelerin kullanımı, olaylar ya da durumlar arasındaki ilişkiyi gösteren belirgin düzeneklerdir. Bağlayıcı ögeler, yani bağlaçlar belirli olay, durum ya da olguyu birbirine bağlama görevi üstlendiğinden olay, durum ya da olgular arasında paralel, aynı zamanda mantıksal bir düzen oluşmuş olur. Metin alıcıları tarafından cümlelerin doğru yorumlanabilmesinde bağlaçlar önem taşır.

İzlek, cümleler arası devamlılıkla sağlanan unsurdur. Bağlantı ögeleri izleksel bir yapının oluşumu için önemlidir. Günay’a göre (2013, s.105) aynı kavram, değişik sözlüksel yerleştirmeler içinde farklı sözcük gruplarıyla etkileşime girebilir. Savaş sözcüğü ulusal bağımsızlıkla ilişkili olabileceği gibi ekonomi ile ilgili bir terim de olabilir. Bu sözcükler yerine başka sözlüksel yerleştirmeler de yapılabilir. Bu durum da beraberinde izlekselliği getirir.

Edatlar da tıpkı bağlaçlar gibi sözcük, sözcük öbekleri, tümce, tümce öbekleri, paragraf ve daha farklı üst yapılar için anlamsal tutarlılık oluşturma açısından önem taşımaktadır.

Martin ve Rose (2007) bağlaçları ekleme, karşılaştırma zaman ve sonuç bağlaçları şeklinde sınıflandırır. Buna göre bağlaçlar dış bağlantılı, ekleme (addition); ve, bundan başka, nöbetleşme (alternation); veya, veya değilse, karşılaştırma (comparison); benzerlik (similarity); gibi, sanki, zıtlık (contrast); ama, oysa, zaman (time); ardışık (successive); ondan sonra, sonra, eş zamanlı (simultaneous); iken, sonuç (consequence) cause; bu yüzden, çünkü, vesile (means); vasıtasıyla, böylece, amaç (purpose); diye /-mek amacıyla, koşul (condition); eğer, olmadıkça ve iç bağlantılı; ekleme (addition); katkı (additive), bundan başka/ayrıca, alternatif (alternative); alternatif olarak, karşılaştırma (comparison); benzer (similar); örneğin, farklı (different); tersine, zaman (time); ardışık (successive); birinci olarak (firstly), sonunda (finally), eş zamanlı (simultaneous); aynı zamanda (at the same time), sonuç (consequence); sonuç (concluding); bu nedenle (therefore), sonuç olarak (inconclusion); böylece (thus), karşı koymak (countering); hiç kuşkusuz (admittedly), ancak (nevertheless)

Halliday ve Hasan (1976, s.242), anlam bakımından dil birimleri arasında ilişkiler kuran bağlaçları dört maddede toplamıştır:

- a. Ekleyici (additive): Bunlar kendi içerisinde, ekleme (addition), giriş (introduction), benzerlik (similarity), alıntı (reference), tanımlama (identification), açıklama (clarification) şeklinde tanıtılmıştır: ve-ve de ne- ne veya bundan başka, üstelik, örneğin, böylece, aynı şekilde, diğer yandan vb.
- b. Çeliştirici (adversative): Bunlar kendi içerisinde, zıtlık /çatışma (conflict/contrast), vurgulama (emphasis), vb. başlıklar ile tanıtılmıştır. Fakat, ama, sadece, yine de buna rağmen, aslında, lakin, öte yandan, aynı zamanda, onun yerine, en azından vb.
- c. Nedenleyici (Causal): Bunlar kendi içerisinde, neden (cause), sonuç(condition) ve amaç (purpose) başlıklar ile tanıtılmıştır: Bu nedenle, böylece, bundan dolayı,

çünkü, bu sebepten, sonuç olarak, bu durumda, buna bağlı olarak, bu şartlar altında, aksi halde vb.

- d. Zamansal bağlayıcılar: Bunlar kendi içerisinde, sıra, devam, devam ettirme, ara söz, özet, sonuç gibi başlıklar ile tanıtılmıştır: (Ondan) sonra, aynı anda, (bundan) önce, sonunda, ilk önce, daha sonra, (en) sonunda, öncelikle, az sonra, gelecek sefer, başka zaman, bu arada, -e kadar, şimdiye kadar, kısaca vb.

Halliday ve Hasan (1976, s.242) geliştirmiş olduğu bağlaç türlerinden bazıları güncel Türkçe Dersi Öğretim Programı kazanımlarında da yer almaktadır. Ortaokul yazma kazanımlarında bağlaçlarla ilgili maddeler şöyledir:

- T.5.4.16. Yazılarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır. Ama, fakat, ancak ve lakin ifadelerini kullanmaları sağlanır,
- T.6.4.9. Yazılarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır. Ama, fakat, ancak, lakin, bununla birlikte ve buna rağmen ifadelerinin kullanılması sağlanır,
- T.7.4.15. Yazılarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır. Oysaki, başka bir deyişle, özellikle, ilk olarak ve son olarak ifadelerini kullanmaları sağlanır,
- T.8.4.15. Yazılarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır. Oysaki, başka bir deyişle, özellikle, ilk olarak ve son olarak ifadelerinin kullanılması sağlanır (MEB, 2019). Ve ama, fakat, dahi, bile, hatta, ayrıca, bunun yanı sıra, buna ilaveten gibi bağlama öğeleri Türkçede en sık kullanılanlar arasındadır (Güven, 2014, s.602). Türkçe dersi öğretim programında da bu sözcüklerin çokça yer aldığı görülmektedir.

Çalışmada, Türkçe dersi öğretim programı kazanımlarında yer alan bağlaçlara çeşitlilik kazandırması adına Halliday ve Hassan'ın (1976, s.242) sınıflaması temel alınmıştır.

Ekleyici bağlaçları, (Oturakçı Orbay, 2020, s.29); “Ekleyiciler içerisinde yer alan bağlaç işlevli birimlerce birbirine bağlanan unsurlar *eş bağımlı yapı*lardır.” Eş bağımlılık ilişkisi, bir örnekle ‘ve’ bağlacı üzerinden açıklanabilir: Eylül ve Ege bugün sahnede yoktu. Cümlesinde, Eylül ve Ege adları (özneleri) ile eş bağımlılık ilişkisi kurulmuştur. Aynı eserde ekleyici bağlaçları, eş bağımlılık ilişkilerine göre “basit” ve “eşlemeli” olarak iki grupta değerlendirmiştir. Basit ekleyiciler; klasik, olumsuz ve seçenekli olmak üzere üç grupta incelenmiştir. Eşlemeli ekleyicilerse; açıklayıcı, örnekleyici ve benzerlik kuran adlandırmalarıyla üç grupta incelenmiştir (Oturakçı Orbay, 2020)

Çeliştirici adıyla ele alınan bağlaçlar, anlamsal açıdan bir karşıtlık içerir. Oturakçı Orbay (2020, s. 82), çeliştirici bağlaçları; asıl, karşıtsal ve düzeltici adlandırmalarıyla

incelemiştir. “Adam, ameliyattan yeni çıkmıştı, fakat çok dinç duruyordu.” Ama ve lakin bağlaçları da bu cümledeki fakat bağlacı gibi cümle içerisinde çeliştirici nitelik gösterir. Bu bağlaç türleri cümleye çelişiklik katmasının yanı sıra bir koşul /şart anlamları da katabilir. “Yarınki maça gelirim, ama sen de gelirsens...” cümlesinde bir koşulluk /şartlık durumu söz konusudur.

Nedenleyici bağlaçlar arasında yer alan bağlaç türleri, işlevsel yönden cümleler arası ilişkileri nedensel olarak birbirine bağlar. Bu tür bağlaçlı yapılarda, cümlede yer alan birinci yargının nedeni cümlenin geri kalan kısmında açıklanır. Orbay Oturakçı (2020, s.94) nedenleyici bağlaç işlevli birimleri; genel nedenleyici, koşullu nedenleyici ve ters nedenleyici adlandırmalarıyla incelemiştir. “Bu akşamki uçuş gerçekleşemedi, çünkü hava uçuş için uygun değildi.” cümlesinde akşamki uçuşun gerçekleşememe nedeni havanın uçuş için uygun koşullara sahip olmayışındır ve bu durum da nedenleyici bağlaçlardan biri olan “çünkü” bağlacının kullanımıyla sağlanmıştır. Cümle, hava uçuş için uygun değildi bu nedenle / böylece, bundan dolayı, bu sebepten, bu durumda, sonuç olarak, bu şartlar altında bu akşamki uçuş gerçekleşemedi bağlaçlarından birinin kullanımıyla da kurulabilir.

Oturakçı Orbay (2020, s.112) zamansal bağlaç işlevli birimleri; basit, karmaşık ve an içinde olmayı bildiren zamansallar olmak üzere üç grupta incelemiştir.

İşeri (2018, s.123) bağlamanın iki türünden bahsetmiştir: Yanına ekleme ve içine ekleme (içerme)

Beaugrenade ve Dressler (1981, s.71), bağlaçları birleşme, ayırım, karşıtlık ve derecelendirme olarak sınıflandırır.

2.4.2.1.6. Koşutluk (parallelism)

Yapısal açıdan yineleme ya da benzerlik olarak da adlandırılan dilbilgisel bağlaşıklık ölçütlerinden biri olan koşutluk, metin yapısında gereksiz ifadelerin atılarak metindeki bazı sözcüklerin değiştirilmesi yoluyla yapı tekrarı sağlamak için yapılır. Koşutluk, bir tümce içerisinde farklı yollarla yinelemeler yapılarak sağlanır. Bir metin yapısında aynı söz dizimlerinin aynı biçimde yinelenmesi, metnin yapısını ve bütünlüğünü doğrudan olumsuz yönde etkileyecektir. Bu nedenle eğer metin yapısında bir sözcük ya da cümle öbeği yinelenen ise bu yinelemelerin farklı sözcük ya da cümle gruplarıyla yapılması gerekmektedir.

Koşutluk, kelime anlamı itibarıyla da belirli bir yapının belirli yönlerden denk, paralel yani, benzer olma durumudur. Karaağaç ‘a (2013, s.564) göre ise koşutluk, dil birimlerinin,

ses, biçim, yapı ve anlam yönünden eş değerli olmasıdır. Metin içi kelime sözcük gibi dilsel birimlerin aynı ses, biçim, yapı ve anlamsal yönden paralellikle ilerlemesi gerekmektedir. Koşutluk, benzer yapı yinelemeleridir. Metindeki yapı yinelemeleri, metne aynı zamanda canlılık, akıcılık ve süreklilik sağlar.

Koşutluk, genelde konuşma, dua, şiir ve reklamlarda kullanılmaktadır (Cook, 1989, s.15). Koşutluk şu örnekle açıklanabilir: “Deneme, yazarı kavrar, zihnini ele geçirir, yazarın yazılarına renk ve canlılık katar.” cümlesinde yüklem, paralel bir sıralamayla geniş zamanda kullanılmıştır.

2.4.2.1.7. Zaman ve Görünüş (tense and aspect)

Dilbilgisel bakış açısıyla zaman, sürecin dildeki kodlanma biçimidir. Kodlanmış bu zaman şekli her dilde vardır ve şimdi, gelecek ve geçmiş olmak üzere üç yapıdan oluşmaktadır (Comrie, 1985, s.2). Bir metin yapısı içerisinde geçen ifadeler, ifadelerin anlatımı, hep bir zamansal yolla dizimlenir. Yazar, metinde geçen ifadeleri bugün, bu sabah ve yarından sonra gibi zaman kullanımları ile; şimdiki, geniş, geçmiş ve gelecek zamanlarla destekleyebilir. Örneğin, “Bugün, hava oldukça soğuk görünüyor. Bu yüzden kimse bu havada dışarı çıkmak istemiyor.” cümlesinde, zaman olarak ‘bugün’, şimdiki zaman eki olan – ‘yor’ eki ile desteklenmiştir. Bu cümle yapısı şöyle de kurulabilir: “Bugün, hava oldukça soğuk, bu havada kimse dışarıya çıkmak istemez.” Bu cümlede zaman olarak kullanılan ‘bugün’, geniş zamanın olumsuz olan –mez eki ile desteklenmiştir. Bu duruma alternatif olarak zamana yapısal ve anlamsal açıdan da bakmak gerekir. Bir cümle, yapısal bağlamda şimdiki zamanlı bir zaman dilimiyle kurulmuş olsa da özünde geçmiş zamanlı bir zaman dilimiyle kuruludur. Örneğin,

- Geçen sene bu zamanlarda Ayşe, gemi yolculuğu yapıyor (cümle yapısında aslında saklı bir yapıyor (du) ifadesi bulunmaktadır. Cümlede bu ifadenin yer almayışı anlatımı şimdiki zamanlı bir anlatım yapmamaktadır.
- Bir metin yapısında yer alan ve gelişen olaylar, anlar, durumlar ve olgular zamansal ve görünümsel dizimlilikle birlikte bulunur. Bu durum sayesinde metin yapısında belirli bir düzen ve sıralılık oluşur. Söz gelimi, öyküde de bilgilendirici metinlerde de zamanların kullanımı metne bir düzen, süreklilik ve akış kazandırır. Öyküde bu kazanım gerçek ya da kurmaca olaylarla sağlanırken; bilimsel metinlerde daha çok gerçek olaylarla sağlanır. Zaman kavramı, metinlerin metin

olmasını sağlayan son derece gerekli ve önemli bir kavramdır. Zaman sayesinde ele alınan metinlerin türsel özellikleri de saptanmış olur.

Emile Benveniste'e (1995, s.130) göre, "Dünyanın fiziksel zamanı tekdüze, sonsuz, çizgisel, istendiği biçimde bölünebilen bir süreklilik niteliği taşır." Fiziksel zaman kavramı, geçmişte, bugün de ve gelecekte meydana gelecek olguların bireyin iç dünyasına göre şekillenmesi olarak tanımlanabilir.

Görünüş (aspect) ise, yaşananların zamansal boyutunun ötesinde nasıl var olduğu ile ilgilidir. Görünüşte/görünümde önemli olan, yaşananların kalıcılığı, devamlılığı ya da bitebilme ihtimali, kalıcı olmayışı ve devamsızlıktır. Görünüşün bu işlevi de 'biterlik' ve 'bitmezlik' olmak üzere iki alt açılmadan oluşmaktadır. Akerson (2007, s.262), olayların sürekliliği, genel geçerliliği ya da sıkça yinelandığı gösteriliyorsa 'bitmezlik', olayların bir kez gerçekleştirilip bittiği ve bu bitişle birlikte olayların peşinden başka olayların geliştiği gösteriliyorsa 'biterlik' olarak görünüş işlevinin iki yönünün olduğunu belirtmiştir.

"İnsan, bazen sadece duraksar ve düşünür. Hatta çoğu zaman ne yapacağını bilemez. İnsanın bu duraksama ve düşünme çabası sürekli devam eder. Bendeki düşünme ve duraksama çabası yıllardır sürüyor." (Cümle yapısında duraksamak, düşünmek ve sürüyor eylemlerinde bitmezlik işlevi vardır.)

"Arkadaşlarım, bugün konsere uğradılar ve bizi çok mutlu ettiler." (Cümle yapısında yukarıdaki örnekteki gibi bitmezlik durumu yoktur. Geniş zaman eki, bazen eylemlere biterlik anlamı, işlevi de katabilir.)

"Annesi, kızına yarın dışarıya çıkacağız demiş, kızı, annesinin söylemine: "Yarın bir işim vardı, daha sonra çıkalım mı?" şeklinde karşılık vermiş (Diyalogu yapısında, 'demiş', 'vermiş' ve 'vardı' eylemlerinde biterlik işlevi vardır.)

"Bu sabah, kardeşim kahvaltıdan sonra yola koyulacak ve onun gidişiyle herkes çok üzülünecek." (Cümle yapısında 'koyulacak' ve 'üzülünecek' eylemleri ile bir biterlik durumu anlaşılmaktadır). Ancak bu cümle; "Bu sabah, kahvaltıdan sonra bu halde nasıl yola koyulacaksınız?" şeklinde bir cümle olsaydı yola koyulma eyleminin bir belirsizliği söz konusu olduğundan bitmezlik görünüşünden söz edilebilirdi.

Hengirmen'e (2009:194) göre de görünüş kavramı, çoğu zaman kılınış kavramı ile karıştırılmaktadır. İki kavram da aralarında eş benzerlik, benzeşim gösterse de birbirinden ayrılır. Başlamak, bulmak, yürümek gibi kılınış (manner of action) aslında kalıplaşmıştır. Görünüşteki gibi, cümleye bitmişlik ya da bitmezlik katsa da bu eylemler doğal yolla var olan, sonradan oluşmayan eylemlerdir. Kılınış, eylem mastarının bildirdiği ana anlama bağlı

bir süreç türü olarak kendi içinde bulundurulur, konuşanla ya da işitenle bir ilgisi bulunmamaktadır. Yani, nesneldir (Dilaçar, 1974). Fakat, görünüş, konuşanın ya da işitenin eylemlere kendiliğinden değer katmasıdır. Yani, nesneldir. Örneğin, “Çocuk birden bağırmaya başladı.” cümlesinde başlama kılınışı kullanılmıştır.

2.4.2.1.8. İşlevsel Tümce Yapısı (functional sentence structure)

Yazarlar, anlatımlarını farklı ve etkili kılmak amacı ile, cümle yapılarını çeşitli biçimlerde kullanır. Sözelimi, Türkçe cümle yapısında yer alan bazı öğeleri yerinden oynatarak tümcelerin vurucu öğelerinden biri olan yükleme yakın bir yere koyabilirler. Bu durum da kurallı tümce yapısının yerine devrik cümleye bırakması ile meydana gelir. Kurallı cümlelerden farklı olarak devrik cümle biçimi, yazılı anlatımların farklı ve etkili kılınmasına yardımcı olan en önemli cümle yapılarından biridir.

2.4.2.1.9. Sözcüksel Bağlılık (lexical cohesion)

Bağlılığın önemli bir unsurunu oluşturan ‘sözcüksel’ bağlilık, sözcüksel yapıların birbiri ile bağlilığını konu edinir. Bu sözcüksel yapılar, aynı sözcüklerin yinelenmesi, eş anlamlı sözcüklerin yinelenmesi, üst anlamlılar ile yineleme ve genel kavramlar ile yineleme şeklinde gerçekleşir (Cutting, 2002, s.13). Yinelemeler, sözcüksel bağlilığın temelini oluşturur. Bir metinde yinelemeler ile, cümleler arası sözcüksel bağintı kurulmuş olur. Yinelemeler yoluyla cümleler arası sözcüksel vurgulamalar da gerçekleşmiş olur. Sözcüksel bağlilık, yazarı büyük ölçekli yapıya, büyük ölçekli yapının oluşturduğu dinamiklere hazırlar ve aynı zamanda metnin tutarlı olmasına da yardımcı olur.

2.4.2.2. Büyük Ölçekli Yapı (macrostructure)

Tümceler arası ilişkilerin ve dizilişlerin metnin büyük ölçekli yapısına göre betimlenmesi gerekir. Bir metindeki anlama ulaşmak için büyük ölçekli yapılardan yararlanılır. Metin yapıları, metinleri düzenleyen sistemlerdir ve metnin büyük yapısındaki bu düzenlenişler, metnin anlamına yöneliktir. Bu da metnin tutarlılığına işaret eder. Yani, metnin büyük yapısı, metnin anlamsal tutarlılık boyutunda ele alınmasıdır. Metnin türünün, işlevinin ve amacının bilinmesi de metnin büyük yapısının incelenmesinde kılavuzluk etmektedir. Örneğin, açıklayıcı anlatımla hazırlanan bir metinle, şiirsel anlatımla hazırlanan

bir metnin büyük yapısı farklılaşacaktır. Metinlerin küçük yapısıyla sözcüksel ve dilbilgisel bağlaşıklık yapılarına ulaşılrken; büyük yapılarda, metnin anlamına yönelik yapılara ulaşılır. Büyük ölçekli yapıların işlevleri iki maddede açıklanabilir:

1. Karmaşık küçük ölçekli bilginin bellekte düzenlenmesi
2. Karmaşık bilginin indirgenmesi (Dilidüzgün, 2017, s.70).

Metinlerin anlamsal yapılarına, anlambilimsel özelliklerine ulaşmak için Van dijk – Kintsch'in (1983) büyük ölçekli ölçüt belirleyicilerine bakılması gerekir.

2.4.2.2.1. İşlev (function)

Her metnin kendine göre bir işlevi vardır. İşlev, metinlere özgüllük, ayırt edicilik özelliği katar. İşlev aracılığıyla, metin üreticisi/yazar metinlerin temel iletişimsel amacını gerçekleştirmiş olur. Bu durum, metnin türüne göre de değişiklik gösterir (Metnin bilgi verme, açıklama, sorgulama işlevi gibi). Metin üreticisinin/yazarın metnin iletişimsel amaçlarını gerçekleştirebilmesi için, metin bağlamının göz önünde tutulması gerekir.

2.4.2.2.2. Başlık (title)

Bir yazının genel yapısının tanımlanması başlık aracılığı ile olur. Başlıklar, bir kelime dizinidir. İşlev gibi başlık da bir metne ve yazara özgünlük kazandırır. Her metin, metnin türüne uygun olarak başlıklandırılır. Başlıklar sayesinde, metin alımlayıcıları da alımlama öncesi metne dair genel bir bilgi edinebilir. Başlıklar, metne bir çağrı işlevi yüklediğinden yazarların başlıkları dikkatle seçmesi gerekir (Bayat, 2019:52). Çağrı işlevi ile metnin alımlayıcısında bir tepki, istek ve heyecan yaratmak söz konusudur. Bir yazılı metne başlık bulma şu aşamalar ile sağlanabilir:

Yazarlar tarafından metnin türüne, amacına (üretenin niyetine), işlevine dair ön bilginin süzgeçten geçirilmesi, önbilgilerin düzenlenmesi, düzenlenen bilgilerle başlığın oluşturulması ve alıcıya sunulması.

2.4.2.2.3. Konu (topic)

Metnin türü, amacı, işlevi, iletisi ne olursa olsun her metnin bir konusu vardır. Konu, metin için bir zorunluluktur. Her yazılı eserde ele alınan bir duygu, düşünce, olay ya da olgular dünyası bulunur. Yazılı eserlerde bulunan bu duygu, düşünce, olay ya da olguların

dünyası yazının konusunu oluşturur. Yazar, hedef kitle olarak tanımladığı grubun sosyokültürel yapısına ve kurulacak iletişim bağlamına/ortamına uygun olan bir konu bulur. Bu konu ile ilgili duygu ve düşünce aktarımı yapar (Bayat, 2019, s.51). Böylece, seçilen ve aktarılan konu hedef kitleye ve bağlama uyumlu hale getirilmiş olur.

2.4.2.2.4. Anahtar Sözcükler (key words)

Bir yazının temelini, özünü, ortaya koyan yapılardan biri de anahtar sözcüklerdir. Anahtar sözcükler, metnin temeli hakkında bilgiler sunan, metnin büyük ölçekli önermelerinde ve özet metinlerin içeriğinde yer alan sözcükler olarak tanımlanabilir (Torusdağ ve Aydın, 2019, s.194). Aynı zamanda anahtar sözcükler, metin alımlayıcılarının metnin içeriği ve büyük ölçekli önermelerine ulaşabilmeleri konusunda önem taşımaktadır. Bir makale, rapor ya da tez gibi bilimsel amaç ve içerikle üretilen metinlerin özet bölümlerinde metni tanımlayıcı nitelikte birkaç sözcüğe yer verilir ve metin alımlayıcıları da bu sayede metnin içeriği hakkında temel bilgiler edinmiş olur.

2.4.2.2.5. Ana Düşünce Tümcesi (topical sentence)

Metinlerin amacının alımlayıcılar tarafından saptanabilmesi için, metin içi ana düşünce cümlelerine yer verilmesi gerekmektedir. Metinlerin büyük ölçekli yapıları ana düşünce cümleleri ile ifade bulabilmektedir. Ana düşünce cümleleri genelde, metin başında veya sonunda yer alır. Yazar, okuyucuyu düşündürmek ve ilgi çekme kamacı taşıyorsa ana düşünce cümlesini paragrafların ortasında ya da sonunda belirtir; ana düşünce cümleleri içe yerleşik cümle yapıları değildirler (Dijk, 1977, s.150).

2.4.2.2.6. İçerik Şeması (schema)

İçerik şeması denilen yapı, metinlerin türlerine göre değişiklik göstermektedir (Torusdağ ve Aydın, 2019, s.196). Örneğin, açıklayıcı deneme tarzı kompozisyonların, metnin türüne uygun bir içerik şemasına göre hazırlanması gerekir. Dilidüzgün'e (2017: 79) göre:

“Metinler, aktarılmak istenen düşünceleri içeren zihinsel modeller olarak değerlendirilirler. Önce, bu düşünceler içerik şemasını oluşturacak önermelere dönüştürülür, yani metin düşünsel olarak düzenlenir. Önermeler belli bir kavram ağı çerçevesinde,

birbiriyle tutarlı bir şekilde geliştirilir ve anlam oluşturulur. Böylece büyük ölçekli yapı anlamsal bağlamda metnin hangi içeriklerden oluştuğunu belirler. Daha sonra oluşturulan içerik, metin türüne özgü bölümleri gösteren retorik kodlama şemasına yerleştirilir.”

2.4.2.2.7. Konu Değişimi Belirleyicileri (topic - changing markers)

Paragraflar (paragraphs), alıntılar (excerpts) ve bağlayıcı ögeler (connector items) konu değişimi belirleyicilerinin tipik örneklerindendir. Özellikle, her paragrafa geçişte farklı bir konunun, ifadenin yer aldığı görülür. Alıntılar, bazen doğrudan bazen de dolaysız biçimde yapılarak konu değişimine yol açabilmektedirler. Metin yazarı, konu değişimi sırasında büyük ölçekli yapı önermelerine geçiş yapabilir. Yani, metin yazarı büyük ölçekli yapı önermelerinden yararlanır. Özellikle, tiyatro metinlerinde katılımcıların ve diyalogların çokluğu, farklı bölümlere atlanılmasına neden olabilir.

2.4.2.2.8. Biçem (style)

Leech ve Short’a (1981) göre biçem, oldukça tartışmasız bir şekilde; belirli bir bağlamda, belirli bir kişi tarafından, belirli bir amaçla dilin kullanılması anlamları taşımaktadır. Biçemler çoğu zaman metin yazarları için, bir ön kurgulama, bir önsezi, bir stil ve tüm bunların harmanlandığı öz anlatımlardır. Dilin kullanım alanı, yani biçemi, metin türüne göre şekillenmektedir. Her metin oluşturucusunun dili kullanma şekli farklıdır. Bu durumu, Dijk (1988:73) biçemi “aynı şeyi farklı yollarla söyleme” olarak tanımlar. Biçemsel yönden metnin anlamını oluşturan büyük ölçekli yapıların metne mantıksal ilerlemeyle dahil edilmesi de anlama erişme sürecinin uzunluğunu belirleyebilir. Söz gelimi, bilgilendirme amacı taşıyan metinlerde, anlama erişme sürecinin kısa tutulması beklenirken; yazın değeri taşıyan metinlerde durum tam tersi bir hale bürünebilir (Dilidüzgün, 2017, s.83).

2.4.2.2.9. Özet (summary)

Beaugrende ve Dressler’e (1981, s.27) göre, tipik bir metin özeti, o metnin büyük ölçekli yapısına göre kurulumunun sağlanmasıyla yapılır. Özetler, bir yazının anlamını daha kısa ve temel vurgu ile iletmeye yarar. Özet metinlerde, kişisel aktarımlara yer verilmez; nesnel, doğrudan anlatımlı bir dil kullanılır. Özetleme yapılırken yine metin türüne göre özetlemeye başvurulur. Metindilbilimsel yaklaşımla yapılan özet ise silme (metin içerisinde

tümceler arası ilişkilerde birbiriyle uyumlu olmayan, bağdaşmayan tümcelerin metin içerisinden silinmesi işlemidir) genelleme (metin içerisinde yer alan bir tümcenin genelleme yoluyla başka tümcelerin yerine de kullanılabilmesi durumudur) ve yeniden kurma işlemleri (metin içerisinde yer alan tümce topluluklarından başka tümceler üretme, kurma işlemidir) ile yapılmaktadır.

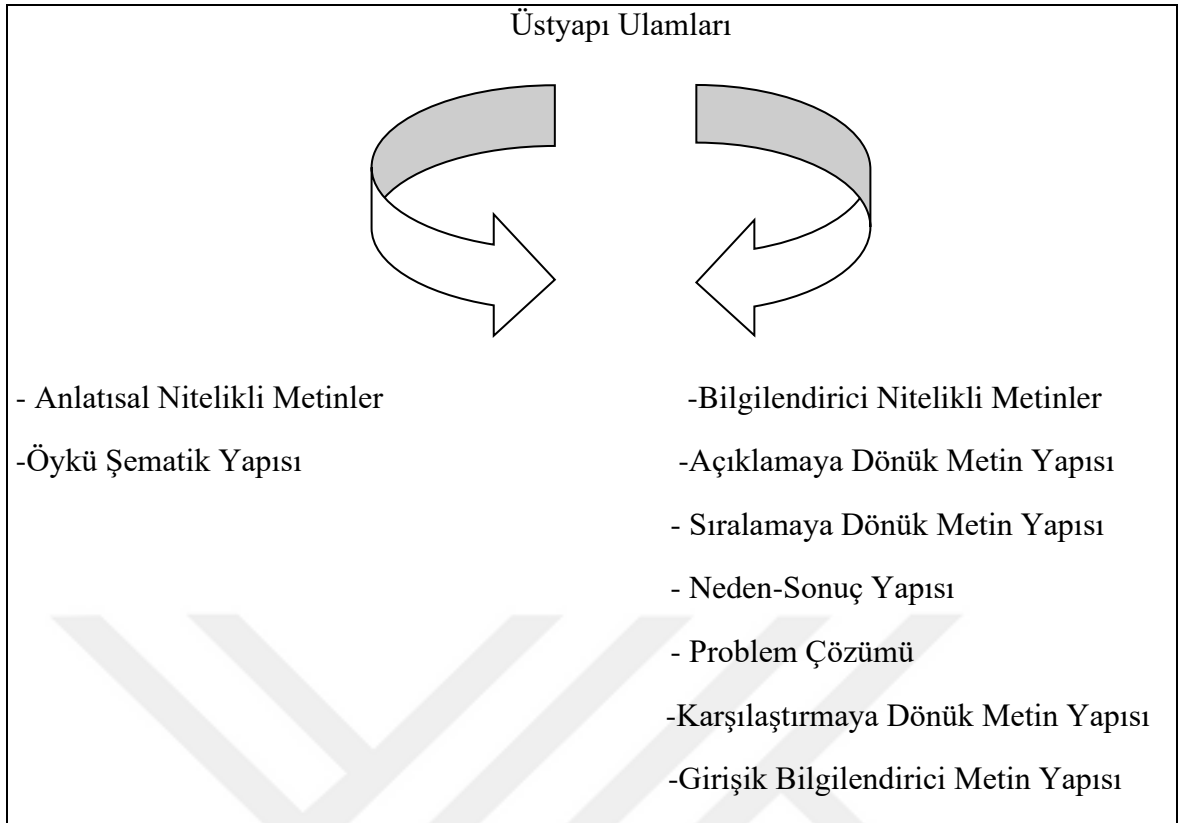
2.4.2.2.10. Sonuç (conclusion)

Bir metnin özeti okuyucuyu bilgilendirmek için ne kadar önemli ise, sonuç bölümü de okuyucuların metinleri tam anlamıyla anlaması ve kavraması açısından önem taşımaktadır. Metin incelemelerinde sonuç bölümlemesinin iyi yapılandırılması büyük ölçekli yapılar açısından önem taşımaktadır.

2.4.2.3. Üst Yapı (superstructure)

Metin türleri ile, metnin biçimi ve anlamı arasında bir harmoni oluşturulur. Üst yapı, biçim-anlam arasında giden bir köprü görevi görür. Metnin üst yapısını Van Dijk (1980), metnin genel ve soyut yapısı olarak tanımlamıştır. Metinlerin bazı şematik düzenekleri/ yapıları /formları vardır. Metindeki her şematik yapı, metnin üst yapısını temsil eder. Yazı, şematik yapının daha çok, biçimsel şeması ile ilgilenir. Metinlerin şematik yapısına hem toplumların kabul edebilme durumlarına göre bakılarak hem de metnin işlevine uygun olmasına bakılarak yaklaşılması gerekmektedir. Aynı zamanda, üst yapı için, biçimsel-anlamsal şema kadar, metnin bağlamı da önem taşımaktadır.

Metin üreticileri/yazarlar için, metnin bağlamı büyük önem taşımaktadır. Dijk ve Kintsch (1983, s.236) için her metin türü genelde değişmeyen bir üst yapıdadır ve bu yapıya ait değişmeyen kurallar her dile, kültüre göre öğrenilip önceden programlaştırılmıştır. Dijk, (1988, s.52) bunu şöyle açıklamıştır: Klasik şiirde vezin aranırken modern şiirde vezin aranmaz. Reklam metinleri için de belirgin bir üst yapı yer almamaktadır. Üst yapı ilkeleri araştırmacılara göre değişiklik göstermektedir. Bu çalışmada, Yalınkılıç'ın (2019, s.56) üst yapı ulamları şeması dikkate alınmıştır:

Şekil 2.4. Üst yapı ulamları (Yalınkılıç, 2019, s.56)

Yalınkılıç (2019, s.56-57) üst yapı ulamlarını şöyle açıklamıştır:

Anlatısal nitelikli metinlerin içerisinde yer alan öykü şematik yapısında serim, düğüm ve çözüm bölümleri yer alır. Yazar serim bölümünde kişi, yer ve zaman betimlemesine yer verir. Öyküdeki serim bölümü, yazar tarafından bu üç temel unsura göre başlatılmış olur. Düğüm bölümünde, bir çatışma unsuru yer alır. Çözüm bölümünde ise, düğüm bölümünde yer alan çatışmanın ne şekilde biteceği okurun beklentileri de dikkate alınarak açıklanır.

Bilgilendirici nitelikli metinlerden açıklamaya dönük metin yapısında konu açıklanır ve konu ile ilgili ayrıntılara yer verilir. Açıklamaya dönük metin yapısında yer alan söylem belirleyicileri; ayrıca, özellikle, bunun yanında, bununla birlikte vb.dir.

Sıralamaya dönük metin yapısında yer alan söylem unsurları; önce, sonra, ardından, ilk olarak, son olarak vb. şeklindedir ve bu metin yapısında olayların zaman içerisindeki sıralaması önem kazanır.

Neden-sonuç söz bilimsel yapısında, metinler neden-sonuç ilişkisine göre yapılandırılır. Bu tür metin yapılarındaki söylem araçları ise; bu yüzden, çünkü, sonuç olarak, bu gerekçe ile vb. biçimde yer alır.

Problem çözümüne yönelik metin yapısı, bölüm ile çözüm ilişkisine göre sunulur. Sözelimi, bilimsel nitelikteki makaleler problem çözümüne yönelik metin yapısına göre oluşturulur.

Karşılaştırmaya dönük metin yapısında, diğer açıdan, öte yandan, ancak, ama, fakat, buna karşın vb. söylem araçları kullanılır. Bu metin yapısında, kişi, olay, olgu gibi kavramların benzerlik, farklılık açısından karşılaştırılması yapılır.

2.5. Metin Üretim Evreleri (phases of text production)

Günümüzde yaygınlığını koruyan metin üretme modelleri edimbilim, anlambilim ve sözdizim bileşenlerinin etkisinde kalmıştır. Bu nedenle metin üretim modellerinde işlemler paralel bir şekilde sürmektedir (Oymak, 2018, s.125). Metinler oluşturulurken zihinde yer alan birtakım düşüncelerin belirli aşamalara göre düzenlenmesi gerekmektedir. Metin üreticisi, metin olma koşullarına yönelik düzenlemeleri metin üretim evreleri sürecinde gerçekleştirir. Metin üretimindeki aşamalar, metinlerin düşünsel anlamda düzenlenmesi ve metinsel olarak eklenmesi ile ilgili işlemleri kapsar (Uzun, 2004, s.23).

Yazıların belirli bir düzene konulabilmesi için metinlerin üretim evrelerinin gözetilmesi gerekmektedir. Özellikle, kompozisyon yazma çalışmaları metin üretim evrelerinin bir uyarlaması olduğu için öğretimin ortamlarında yazma etkinliklerinde metin üretim evreleri modelinden yararlanılması gerekir.

Geleneksel eğitimde uygulanan kompozisyon yazma çalışmalarında metindilbilim konularına özgü birtakım düzenlemeler zaten yer almaktadır fakat öğretmenlerin metin üretim evreleri konusundaki bilgi eksikliğinden dolayı konu öğrencilere tam anlamıyla öğretilmemektedir (Sarı Kuzu ve Soytürk, 2019, s.3). Bu nedenle, öncelikle¹ Robert de Beaugrande' in (1984) yedi temel aşamalı Metin Üretim Evreleri şöyledir:

- 1) Amaç saptaması: Metin üretiminin başlangıcı bir amaç belirlemeyle yapılır. Metin üreticisi bu evre ile, öncelikle metnin hangi iletişimsel amaçlara hizmet edeceğini belirler. Metinlerin iletişimsel amacı, doğrudan dilin kullanım amacı ile ilgilidir. Lyons (1977), dilin kullanım amacını betimsel, anlatımsal ve toplumsal boyutlu ele alır. Betimsellik bilgi vermek, edinmek, almak, düşünceleri değiştirmek, anlatımsallık bireyin içsel özelliklerini temel almak, (özellikle estetik

¹Çalışmada, Robert de Beaugrande' in (1984) metin üretim modeli esas alınmıştır, ancak bu model ile ilgili alanda farklı bir yaklaşımın da benimsendiği görülmüştür: Sowinski (1983:589) ise metin üretme aşamalarını, fikirler bulma (inventio: buluş), fikirleri sıralama (dipositio: düzen), biçimsel açıdan düşüncelerin ifade biçimlerini düzenleme (elocutio: söyleyiş), metin haline dönüştürme (memoria: bellek), metni sözlü olarak sunma (pronuntiatio:sunuş)

metinlerde dil yoğun olarak anlatımsal amaçla kullanılır) toplumsallık ise toplumda halihazırda var olan selamlaşma, seslenme, vedalaşma, davetler gibi insan ilişkilerini kapsar.

- 2) Söylem tasarımı: Metinlerin iletişimsel amacının belirlenmesi ile bu amaca uygun söylem de planlanır. Söylemin planlanması ile, metnin; içine sunulacağı durum bağlamının özelliklerine, alıcısının beklentilerine ve iletişimsel amaçlarına uygun bir şekilde düzenlenmesine katkıda bulunulur. Söylem tasarımı yapmak; söylem alanını (ortam, metnin üretildiği yer, konu ve söyleme katılanlar) deyişini (metnin biçimsel özelliklerinin belirlenmesi ve üretici ve alıcı arasındaki birlik, etkileşim.) ve kipini (üretilen metnin sözlü ya da yazılı olarak sunulması ile metin türü) tasarımıdır.
- 3) Düşünceleri oluşturma: Bu evre, iki şemayı kapsama alanına alır: içerik şeması (konu gelişimini biçimlendiren şema alanı) ve retorik /biçimsel kodlama şeması (metin türü ile ilgili olan biçimsel şema). Metin dünyasının oluşturulmasında etken olan düşünceleri oluşturma evresinde önermeler arasında doğruluk/yanlışlık sorgulaması yapılabilir. Önermeler, metnin içerik şemasının kurucularındandır. Ayrıca, içerik şeması için yapılan ön biçimlenme dünya bilgisi ile bağdaştırılarak içerikte yer alması planlanan kavramların birbirleri ile uyumu da sorgulanır.
- 4) Kavram ağını kurma: İçerik şemasının son şeklini aldığı evredir. Birbiri ile uyumlu bulunan kavramlar arasında bağlar kurulur. Böylelikle alıcının yorumlama süreci de güdülenmiş olur. Bu kavram ağı, metindeki bilgilerin amaçlı bir şekilde ilişkilmesini sağlar ve önermelerin birbiriyle uyumlu olmasına dikkat çeker.
- 5) Dilsel gösterenleri seçme: İçerik şemasında belirginleşen kavramların ve bu kavramlar arası ilişkilerin dilsel göstereni olan unsurların seçimine yöneliktir. Uygun sözcük seçimi, içerik şemasının doğru biçimlendirilmesinde önemlidir.
- 6) Metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş: Bu evre, kurulan içerik şemasındaki metnin tikel olarak oluşturulmasına yönelik evredir. Dilsel gösterenleri seçme evresi ile eş değerlik gösterir. Dilsel kodlama ve retorik/biçimsel kodlamaya göre oluşturulan içerik sunulur.
- 7) Sesleme / Yazma: Son aşamada, içerik şemasında düzenlenen tüm bağlar dilsel olarak kodlanır. Sesleme/yazma evresi metne bağlaşıklık, konunun gelişiminin düzenlenişi, dilsel göstericilerle birlikte metin türünün belirginleşmesine neden olur.

Bu son evre ile, metinleştirme süreci sona erer ve metnin sözlü veya yazılı olarak sunumu sağlanır. Yazılı biçimde meydana getirilen metinlere dair anlaşmaların var olması da yazma sürecinde belli birtakım düzenlemelerin yapılmasını zorunlu hale getirmektedir (Uzun, 2004, s.75).

2.6. Araştırma ile İlgili Alanyazındaki Çalışmalar

Konu ile ilgili alanyazına bakıldığında metindilbilim dayalı (metin yapısı, metinsellik ölçütleri, metin üretim evreleri konularını içeren) ders içeriklerinin ortaokul düzeyinde ele alındığı bir çalışmaya rastlanmamıştır ancak metindilbilime dayalı bazı kavram ve konuların işlendiği tez ve makalelere ulaşılmıştır.

Sarar Kuzu ve Soytürk (2019)'ün ortaokul kompozisyon yazma çalışmalarını metindilbilime dayalı Baugrende ve Dressler 'in (1981) metin üretim evreleri açısından değerlendirildiği çalışmada, ortaokul Türkçe öğretmenlerinin metin üretim evreleri konusundaki farkındalıklarını ve kompozisyon yazma çalışmalarının bu evrelerle uyumlu olup olmadığını belirlemek amaçlanmıştır.

Kuzu (2003), tarafından metindilbilim tabanlı bilişsel bir okuma modeli olan Etkileşimsel Model'in temel alındığı bir okuma öğretiminin, öğrencilerin Türkçe bilgilendirici metinleri anlama düzeylerine etkisi araştırılmıştır. Okuma öğretiminde, Etkileşimsel Model'e uygun çağdaş okuma teknik ve yöntemlerinin (reading strategies) öğretildiği grubun öğrenmede ulaştığı erişim düzeyi ile bu teknik ve yöntemlerin uygulanmadığı, geleneksel yöntemle öğretim yapılan grubun öğrenmede ulaştığı erişim düzeyi arasında anlamlı bir fark var mıdır? Sorusu çalışmanın problem cümlesini oluşturmuştur.

Dilidüzgün (2008), çalışmasında Türkçe öğretim ve eğitiminin uygulamalarla ilgili düzenlemelerinde kuramsal kaynak olarak metindilbilim temel alınmış ve metindilbilim odaklı bakışın Türkçe öğretime uygulanabilirliğinin sorgulanmasını amaçlamıştır. Ders kitaplarında yer alan metin etkinlikleri, 'metin olarak söylem' ve 'tür olarak söylem' yaklaşımlarıyla incelenmiştir. Farklı metin türleri için geliştirilen uygulama örneklerinin sunulmasının amaçlandığı çalışmanın son bölümünde, anlatısal metin türü olarak bir öykü ve bilgi iletici metin türü olarak bir haber metni, önce, oluşturulan modeller temel alınarak çözümlenmiş, daha sonra çözümlemelere uygun düşen değişik etkinlikler geliştirilmiştir.

Çıkrıkçı'nın (2007) çalışmasında, dilbilime bağlı olarak metindilbilimin anadili öğretimi ortamlarına sunduğu kavramlar ele alınmış ve bu kavramlara ilişkin değerlendirmeli bir tanıtım yapılmıştır.

Yılmaz ve Topal (2010), “Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Çözümleme Yönteminin Uygulanması” adlı çalışmalarında, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinde Türkçe derslerindeki anlatı metinlerinin anlaşılmasında ve öğrencilerin anlama ve anlatma yeteneklerini geliştirmede/zenginleştirmede Metindilbilimsel çözümleme yönteminin kullanılmasını, öğrenci başarısına etki açısından ele almışlardır. İlköğretim ikinci kademe öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada, Türkçe derslerindeki anlatı metinlerinin anlaşılmasında ve öğrencilerin anlama ve anlatma yeteneklerini geliştirmede/zenginleştirmede metindilbilimsel çözümleme yönteminin kullanılmasının, öğrenci başarısında etkili olduğunun belirlendiği görülmüştür (Yılmaz ve Topal, 2010).

Aşkın Balcı (2006), “Metindilbilim Açısından Bir Çözümleme” adlı makalesinde, Murat Soyak’ın “Acı Ceviz” adlı öyküsü, metindilbilimsel açıdan çözümlenmiştir.

Özkan Bülent (2004), Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner’in "On ikiye Bir Var" Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri adlı çalışmasında, Haldun Taner’in “On ikiye Bir Var” aslı öyküsünde, bağdaşıklık’ın nasıl gerçekleştiğine bakılmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, verilerin toplanması ve araştırmanın sınırlılığı yer almaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Ortaokul Türkçe yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilim açısından incelenmesine yönelik oluşturulan çalışma, nitel araştırma olup bu araştırma yaklaşımında etkin bir inceleme türü olan doküman incelemesi ve içerik analizi modeliyle yürütülmüştür. Araştırmanın bulgu ve sonuçlarına dayanarak ortaokul Türkçe dersi kapsamında, yazma öğretiminde yararlanılabileceği öngörülerek metindilbilime dayalı olarak içeriklendirilen eğitim durumu (ders içerikleri) modelleri sunulmuştur. Öneri niteliğindeki eğitim durumlarının hazırlanmasında ders kitaplarındaki eksiklikler gözetilmiştir. Etkinliklerin incelenmesi ve eşleştirilmesi sürecinde iki alan uzmanının görüşü bir cümleyle ne başvurulmuştur. Eşleştirmede aşağıda örneklendirildiği şekilde bir yol izlenmiştir:

Bu araştırmanın kategorileri oluşturulurken, çalışma konuları olan dilbilgisel bağlaşıklık, gönderim, değiştirim, eksilti, bağlaçlar, koşutluk, zaman ve görünüş, işlevsel tümce yapısı, sözcüksel bağlaşıklık, işlev, başlık, konu, anahtar sözcükler, ana düşünce tümcesi, içerik şeması, konu değişimi belirleyicileri, biçem, özet, sonuç, üst yapı, amaç saptaması, söylem tasarımı, düşünceleri oluşturma, kavram ağı kurma, dilsel gösterenleri seçme, metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş, sesleme/yazma ile ilgili alan yazın araştırması yapılmıştır. Daha sonra alan yazında yer alan tanımlara uygun araştırma soruları hazırlanmıştır. Kategoriler iki alan uzmanının görüşüne sunulmuştur.

Çalışmanın verileri, aynı konuları içeren Sarar Kuzu ve Soytürk'ün (2019) Beaugrande ve Dressler'in (1981) metin üretim evreleri modeli üzerinden ortaokul yazma çalışmalarını incelediği “Ortaokul Kompozisyon Yazma Çalışmalarının Metin Üretim Evreleri Açısından Değerlendirilmesi” adlı çalışmasındaki öğretmen görüşleriyle desteklenmiştir.

Araştırmanın sonuçlarına dayanarak ortaokul Türkçe dersi yazma eğitimi kapsamında, metindilbilim başlıca üç konusuna ilişkin öneri niteliğinde eğitim durumları (ders içerikleri) üretilmiştir. Ders içerikleri, sınıf seviyesi gözetilerek hazırlanmıştır. Sınıf seviyesinin

yedinci sınıf olarak belirlenmesinde, bu sınıf düzeyi öğrencilerinin beşinci ve altıncı sınıflara oranla soyut düşünme konusunda daha fazla gelişmiş olduğu düşüncesi etkin olmuştur.

Etkinliklerin incelenmesi ve eşleştirilmesi sürecinde bağlı kalınan anlayış ve izlenen yola ilişkin örnekler aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

- Çalışmada, yalnızca üretime dönük yazılı anlatım etkinlikleri incelemeye alınmıştır.

(Bu çalışmada incelemeye alınan etkinlikler; cümledeki boşlukları doldurma ya da okuma-anlama sorularının cevaplarını yazma şeklindeki yazma talimatlarının dışında kalan türden etkinlikler olmuştur. Diğer bir deyişle, bir konu üzerinden belli bir türe uygun, fikir üretmeyi ya da planlamayı gerektiren kurgusal vb. yazma etkinlikleri incelenmiştir). Örneğin;

Dumlupınar Savaşı Metni

4.Etkinlik: Aşağıdaki kelimeleri zıt anlamları ile örnekteki gibi cümlede kullanınız: Metinsellik ölçütlerinden yineleme ile ilgili bir etkinliktir.

Küçük-büyük

Bayram kutlamalarına büyük küçük herkes katıldı.

Düşman.....

Savaş.....

Erken.....

Sonra.....

Gelmek.....

İleri.....

Girmek.....

(Ortaokul Türkçe ders kitabı, 5.sınıf yazılı anlatım etkinlik örneği)

10.Etkinlik: Kahramanları hayvanlar olan hikâye edici bir metin yazınız. Hikâyenizde “konuş-turma, benzetme ve abartma” sanatlarından yararlanınız: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir. (Ortaokul Türkçe ders kitabı, 6.sınıf yazılı anlatım etkinlik örneği)

7.Etkinlik: “Atatürk” ile ilgili yazılı ve görsel medyadan yararlanarak bir haber metni yazınız. Yazınıza uygun bir başlık belirleyiniz: Metnin büyük ölçekli (işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir. (*Ortaokul Türkçe ders kitabı, 7.sınıf yazılı anlatım etkinlik örneği*)

8.Etkinlik: “Gökyüzü, sadece uçmaktan korkanların sınırıdır.” Bob BELLO (BabBello) sözünden yola çıkarak bilgilendirici metin yazınız. Yazınızda giriş, gelişme, sonuç bölümlerine yer veriniz: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ve metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş evresi ile ilgili bir etkinliktir. (*Ortaokul Türkçe ders kitabı, 8.sınıf yazılı anlatım etkinlik örneği*)

- Çalışmada hem metinsellik ölçütlerinde hem de metnin küçük ölçekli yapısında yer alan bağlaşıklık unsuru, metinsellik ölçütleri kapsamında,
- Metin üretenin niyeti/amacı, metin türlerini belirlediği için, türle ilgili etkinlikler amaç saptaması evresi kapsamında,
- Ortam, konu, hedef kitle ve biçim ile ilgili etkinlikler, söylem tasarımı evresi kapsamında,
- Yardımcı düşünce- ana fikir oluşturma ile ilgili etkinlikler, düşünceleri oluşturma evresi kapsamında,
- Anahtar kavramlar, kavram haritası ve kavram alanı gibi etkinlikler, dilsel gösterenleri seçme evresi kapsamında,
- Metni oluşturan önermeler arasında genelden özele, özelden genele, neden-sonuç, karşılaştırma vb. etkinlikler, kavram ağı kurma evresi kapsamında,
- Giriş-gelişme- sonuç bölümleri ile ilgili etkinlikler, metin düzeyinde dilsel kodlama kapsamında,
- “Yazınız” denilen bütün etkinlikler, sesleme/yazma evresi kapsamında değerlendirilmiştir.

3.2. Verilerin Toplanması

Bu çalışma nitel bir çalışma olup veri toplama aracı olarak belge incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın inceleme nesnesi ortaokul (5, 6, 7, ve 8. sınıf) Türkçe ders kitaplarıdır. Araştırmanın bulgularını desteklemek amacıyla ayrıca araştırmacı tarafından Sarar Kuzu ve Soytürk’ün (2019) “Ortaokul Kompozisyon Yazma Çalışmalarının

Metindilbilimin Metin Üretim Evreleri Açısından Değerlendirilmesi” adlı makalesindeki öğretmen görüşlerinden yararlanılmıştır.

3.3. Araştırmanın Sınırlılığı

Bu araştırma, konu olarak metindilbilimin başlıca üç konusu (metinsellik ölçütleri, metin yapısı ve metin üretim evreleri) inceleme aracı olarak Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ortaokul Türkçe ders kitaplarının (5., 6., 7. ve 8. sınıf) incelemesi ile sınırlı tutulmuştur.

3.4. Güvenirlik

Güvenirlik, "aynı şeyin bağımsız ölçümleri arasındaki kararlılıktır; ölçülmek istenen belli bir şeyin, sürekli olarak aynı sembolleri almasıdır; aynı süreçlerin izlenmesi ve aynı ölçütlerin kullanılması ile aynı sonuçların alınmasıdır; ölçmenin rastlantısal yanılgılardan arınık olmasıdır" biçiminde tanımlanmaktadır (Karasar, 2006: 148). Kategorilerin seçilmesi ve net bir biçimde tanımlanması gerekmektedir. Bu aşamanın geçilmesi, çözümlemenin güvenilirliğini ve nesnelliğini de arttırmış olur (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 80). Bu çalışmada kullanılan kategoriler, alinyazın taranarak belirlenmiştir. Belirlenen kategoriler, uzman incelemesinden geçerek son şeklini almıştır. Bu işlemde sonra kategorilerin uygulanabilirliğini ve verilerin kodlanabilirliğini sınamak için rastlantısal örnekleme yöntemiyle seçilen Memleket İsterim, İlk Ders, Anadolu’da Konukseverlik Gelenekseldir adlı yapıtlar üzerinde bir ön deneme uygulanmıştır. Ön deneme, asıl uygulama öncesi bir süreci kapsar. Bu süreçte, kategorilerin uygulanabilirliği, ortaya çıkabilecek sorunlar ve kodlama sisteminin kullanışlı olup olmadığına bakılır. Ön denemede, örneklemin en az %20'sinin çözümlenmesi gerekir (Gökçe, 2006: 107).

Bu çalışmanın güvenilir olup olmadığını sınamak için araştırmacı, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında doktora eğitimini tamamlamış, metindilbilim alanında ve içerik çözümlemesi konusunda deneyimli olan bir uzman ile çalışmıştır. Bağımsız gözlemci ile öncelikle Memleket İsterim adlı yapıt üzerinde belirlenen kategorilere uygun olarak çözümlemeler yapılmıştır. Daha sonra ise bağımsız gözlemcinin çözümleme ve kodlama yapması için ön deneme uygulaması sırasında rastlantısal örnekleme yöntemiyle belirlenen İlk Ders, Anadolu’da Konukseverlik Gelenekseldir adlı metinler seçilmiştir. Bağımsız

gözlemciler arasındaki uyumu hesaplamak için de aşağıdaki formül kullanılmıştır (Miles ve Huberman, 1994; Akt. Tavşancıl ve Aslan, 2001: 81).

$$\text{Güvenirlilik} = \frac{\text{Uzlaşma Sayısı}}{\text{Uzlaşma+Uzlaşmama Sayısı}}$$

İnceleme sonrası değerlendirciler arasındaki tutarlılık oranının %82 olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre araştırma güvenilir bulunmuştur. Alanyazına bakıldığı zaman uyumun genelde %70 ‘in üzerinde olması beklendiğinden dolayı (Karasar, 2016, s.193; Tavşancıl ve Aslan, 2001, s.81) bu çalışmada elde edilen değerler, tutarlılığı sağlamıştır. Verilerin çözümlenmesinde yüzde (yüzdelik) hesaplamasına başvurulmuştur.

3.5. Geçerlik

“Geçerlik, belirli bir evrene veya örnekleme uygulanan bir test ya da ölçme aracından elde edilen ölçümlerin kullanımlarının ve önerilen yorumlarının uygunluğunun ve yeterliğinin, kuram ve kanıt ile desteklenme derecesidir.” (Bademci, 2007, 2011, 2017, 2019). Nitel bir araştırmada geçerlilik, “araştırmacının araştırdığı olguyu, olduğu biçimiyle ve olabildiğince yansız gözlemesi” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 290) demektir. İçerik çözümlemesinde sonuçlar sunulurken çözümleme işleminde kullanılan kategorilerin açık ve seçik belirlenmesi gerekir. Elde edilen ölçümler ancak bu belirlemelere göre geçerlik kazanır (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 82). Bu araştırmanın kategorileri oluşturulurken, çalışma konuları olan dilbilgisel bağlaşıklık, gönderim, değiştirim, eksilti, bağlaçlar, koşutluk, zaman ve görünüş, işlevsel tümce yapısı, sözcüksel bağlaşıklık, işlev, başlık, konu, anahtar sözcükler, ana düşünce tümcesi, içerik şeması, konu değişimi belirleyicileri, biçem, özet, sonuç, üst yapı, amaç saptaması, söylem tasarımı, düşünceleri oluşturma, kavram ağı kurma, dilsel gösterenleri seçme, metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş, sesleme/yazma ile ilgili alan yazın araştırması yapılmıştır. Daha sonra alan yazında yer alan tanımlara uygun araştırma soruları hazırlanmıştır. Kategoriler iki alan uzmanının görüşüne sunulmuştur. Araştırmanın alt kategorileri oluşturulurken şu ölçütler dikkate alınmıştır (Bardin, 1977; Akt. Bilgin, 2006: 13):

1. Kategoriler, türdeş olmalıdır; farklı öğeler aynı kategoride yer almamalıdır.
2. Kategoriler, bütünsellik taşımalı, çözümlenecek olan metnin bütün boyutlarını kapsamalıdır.

3. Kategoriler, ayırt edici olmalı; bir öge, farklı kategorilerde yer almamalıdır.
4. Kategoriler, nesnel olmalı; farklı kodlayıcılar aynı öğeleri, aynı kategorilere yerleştirmelidir.
5. Kategoriler, araştırmanın amacına uygun, anlamlı ve uyarlanabilir olmalıdır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde çalışma için belirlenmiş olan üç farklı metindilbilim konusuna (metinsellik ölçütleri, metin yapısı ve metin üretim evreleri) denk düşen Türkçe ders kitabı yazılı anlatım etkinliklerinin tema ve metinlerine göre dağılımına bakılmış ve aşağıdaki tablolarda yer alan verilere ulaşılmıştır. Bu veriler tablo ve grafik olarak sunulmuştur.

4.1. Türkçe Ders Kitaplarındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metindilbilimsel Açıdan Çözümlemesi

Çalışmanın bu bölümünde Türkçe ders kitabındaki yazılı anlatım etkinliklerinin tema ve metinler bazında metinsellik ölçütlerine göre çözümlemesi yer almaktadır.

4.1.1. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metinsellik Ölçütlerine Göre Çözümlemesi

2.Tema: Millî Mücadele ve Atatürk:

Dumlupınar Savaşı Metni: Metinsellik ölçütlerinden yineleme ile ilgili bir etkinliktir:

4.Etkinlik: Aşağıdaki kelimeleri zıt anlamları ile örnekteki gibi cümlede kullanınız.

Küçük-büyük

Bayram kutlamalarına büyük küçük herkes katıldı.

Düşman.....

Savaş.....

Erken.....

Sonra.....

Gelmek.....

İleri.....

Girmek.....

4.1.2. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metin Yapısına Göre Çözümlemesi

1.Tema: Birey ve Toplum:

Memleket İsterim Metni: Metnin büyük yapısı (işlev, konu, zaman-görünüş ve içerik şeması) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

11.Etkinlik: “Barış içinde yaşamak” konulu bir olay yazısı yazınız. Yazınıza başlamadan önce aşağıda verilen hikâye haritasını doldurunuz:

Olay.....

Kişiler.....

Yer.....

Zaman.....

Hoşçakalın, Güle Güle Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (anahtar sözcükler) ile ilgili bir etkinliktir:

9.Etkinlik: Aşağıdaki kutucuklarda verilen sözleri kullanarak bir metin yazınız. Yazınıza başlamadan önce bir taslak oluşturunuz: Güle güle, hoşçakal, merhaba, arkadaş, gülümseme.

Anadolu’da Konukseverlik Gelenekseldir Metni: Metnin üst yapısı ve büyük yapısı (işlev) ile ilgili bir etkinliktir:

7.Etkinlik: Dizeleri eksik verilen şiiri, anlam bütünlüğüne dikkat ederek tamamlayınız:

Türkçe, bizim ana dilimiz,

Koruyup sevmeliyiz.

.....

.....

Türkçe, bizim ana dilimiz,

.....

.....

Onunla dile gelir sevincimiz, neşemiz.

.....

.....

İlk sesimiz, ilk hecemiz

Yüreğimin sesi,

.....
.....
İlk Ders Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (özet) ile ilgili bir etkinliktir:

6.Etkinlik: Dinlediğiniz metni özetleyiniz.

Metin yapısından, büyük yapı (başlık, içerik şeması, işlev ve ana düşünce tümcesi) ve üstyapı ile ilgili bir etkinliktir:

13.Etkinlik: Bilgilendirici metin yazmak için gerekli basamaklar aşağıda verilmiştir.

Konu belirleme

Metne başlık koyma

Ana fikir belirleme

Düşüncelerin giriş, gelişme, sonuç bölümlerini belirleme.

a) Verilen basamakları göz önünde bulundurarak öğretmene verilen değer konulu yazınızın taslağını hazırlayınız. b) Taslağınızdan yararlanarak metninizi yazınız.

2.Tema: Millî Mücadele ve Atatürk:

Mustafa Kemal'in Kağnısı Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

11.Etkinlik: Okuduğunuz “Mustafa Kemal'in Kağnısı” adlı şiiri kendi cümlelerinizle hikâyeleştiriniz.

Dumlupınar Savaşı Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (özet) ile ilgili bir etkinliktir:

6.Etkinlik: Metni özetleyiniz. Özetinizde metni okuma sürecinde işaretlediğiniz yerlerden yararlanabilirsiniz.

Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapı ile ilgili bir etkinliktir:

10.Etkinlik: Dumlupınar Şehitliği'ni ziyarete gittiğinizi düşününüz. Şehitlerimize duygu ve düşüncelerinizi ifade eden bir mektup yazınız.

6 Mart 1915 Gecesi Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapı ile ilgili bir etkinliktir:

13.Etkinlik;c) Filminiz için bir afiş tasarlayınız. Afişiniz için Çanakkale Savaşı ile ilgili görseller kullanınız.

Bir Temmuz Gecesi Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

8.Etkinlik: Aşağıdaki görseller ve sloganlardan hareketle 15 Temmuz gecesi ile ilgili bir slogan hazırlayınız.

3.Tema: Doğa ve Evren:

Bu Nehir Bizim Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

12.Etkinlik: b) Siz de arkadaşlarınızla doğayı korumaya yönelik bir kulüp kurduğunuzu düşününüz ve bu kulüple yaptığınız çalışmaları anlatan bir hikâye yazınız. Hikâyenizi yazarken TDK Yazım Kılavuzu'ndan yararlanınız. Yukarıdaki metinde geçen yeni öğrendiğiniz kelimeleri kendi hikâyenizde de kullanabilirsiniz.

Okland Adası Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (özet) ile ilgili bir etkinliktir:

3.Etkinlik: Okuduğunuz metni kendi cümlelerinizle özetleyiniz. Özetleme yaparken ayrıntılardan kaçınınız.

Metnin büyük ölçekli yapısı (başlık, içerik şeması, sonuç tümcesi) ile ilgili bir etkinliktir:

10.Etkinlik: Çevrenizi tanıtan bir yazı yazınız. Bu yazınız için nasıl bir sıra izleyeceğinizi aşağıda verilmiştir. Bu bölümleri doldurarak yazınızın taslağını da oluşturmuş olursunuz:

Nereyi tanıtacağım?

Tanıtacağım yerin hangi özelliklerini vereceğim?.....

Giriş bölümümde neler anlatacağım?

Gelişme bölümümde neler anlatacağım?

Sonuç bölümümde neler anlatacağım? Başlığım ne olabilir?

Deprem Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (başlık, işlev, içerik şeması) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

11.Etkinlik: Aşağıdaki giriş bölümünün bir kısmı verilen hikâyeyi siz tamamlayınız. Yazınızda yabancı dillerden alınmış dilimize henüz yerleşmemiş kelimeler yerine Türkçelerini kullanmaya özen gösteriniz. Yazınıza bir başlık koymayı unutmayınız.

4.Tema: Millî Kültürümüz:

Kilim Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev ölçütü) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

10.Etkinlik: Kültürümüzde kilimin yerini anlatan bilgilendirici bir metin yazınız.

Vatan yahut Silistre Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

9.Etkinlik: Aşağıdaki görsel size neler çağırıştırıyor? Çağrışımlarınızdan hareketle “vatan sevgisi” ile ilgili bir şiir yazınız.

Boğaç Han Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

8.Etkinlik: Türklerde isim verme geleneklerini dikkate alarak kendinize bir isim veriniz. Bu ismin size verilmesine neden olan olayı kurgulayarak bir hikâye yazınız.

Ali Kuşçu Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir:

5.Etkinlik: İzlediğiniz çizgi filminden hareketle Ali Kuşçu’nun hayatını özetleyiniz.

Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

9.Etkinlik: Yurt dışında yaşayan ve Türkçe bilen bir arkadaşınıza Ali Kuşçu’yu tanıtan bir elektronik posta yazınız.

5.Tema: Vatandaşlık:

Çocuk Bahçesindeki Bekçi Metni: Metin yapısı (işlev) ve üst yapı ile ilgili bir etkinliktir:

10.Etkinlik: Atatürk’ün “Vatanımı en çok seven görevini en iyi yapandır.” sözünden yola çıkarak görev bilinci hakkındaki düşüncelerinizi sınıf ortamında tartışıp değerlendiriniz. Bu bilgiler ışığında bilgilendirici bir metin yazınız.

Bilinçli Tüketici Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev)ve üst yapısı ile ilgilidir:

9.Etkinlik: Bir mağazadan ayakkabı aldınız. İlk giydiğiniz gün ayakkabınızın tabanının açıldığını fark ettiniz. Aldığınız ürünün iadesi ve mağazayı konuyla ilgili bilgilendirmek için örnekteki gibi mağazaya bir şikâyet dilekçesi yazınız.

Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev, konu) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

11.Etkinlik: Tutumlu olma konusunda çevrenizi bilinçlendirecek bir broşür hazırlayınız. Broşürünüzde tutumlu olmakla ilgili deyim ve atasözlerine yer veriniz.

Özgürlük Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (anahtar sözcükler, konu, işlev) ve üst yapısı ile ilgilidir:

10.Etkinlik: Arkadaşlarınızla gruplar oluşturunuz. Özgürlükle ilgili araştırmış olduğunuz özdeyişlerden yararlanarak grupça özgürlük konulu bir şiir yazınız. Şiirinizde ön yargısız, adil karar verme ve tarafsız olma kavramlarını kullanmaya çalışınız.

6.Tema: Sağlık ve Spor:

Karagöz Kibarlık Öğreniyor Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev, içerik şeması) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

11.Etkinlik: Aşağıda giriş kısmı verilen Nasrettin Hoca fıkrasını sağlığın önemini vurgulayacak şekilde tamamlayınız.

Nasrettin Hoca bir sabah kalkmış bakmış ki her yer bembeyaz. Daha önce hiç kar görmeyen Nasrettin Hoca, karı pamuk sanmış. Heyecanla hanımını uyandırmış. Kalk da yorganı yastığı getir, her yer pamukla kaplanmış; yastığı, yorganı dolduralım, demiş. Nasrettin Hoca'nın hanımı da Hoca gibi karın ne olduğunu bilmiyormuş

.....

.....

.....

Çitlembik Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir:

5. Etkinlik: Metni okurken işaretlediğiniz bölümlerden hareketle metni defterinize özetleyiniz.

Metnin büyük yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

9.Etkinlik: a) İlk yardımın önemini anlatan bilgilendirici bir metin yazınız. Yazınıza başlık koymayı unutmayınız.

Spor ve Beden Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir:

3.Etkinlik: Okuduğunuz metni kendi cümlelerinizle özetleyiniz.

Metnin büyük ölçekli yapısı (konu, işlev, ana düşünce tümcesi, içerik şeması ölçütü) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

10.Etkinlik: a) Spor yapmanın önemiyle ilgili düşüncelerinizi anlatan bir yazı yazacaksınız ancak yazma sürecinden önce yazınızla ilgili aşağıda verilenleri belirleyiniz. Böylece yazınızın taslağını oluşturunuz:

Yazımın konusu:

Yazımın ana fikri.

Giriş bölümünde anlatacaklarım:

Gelişme bölümünde anlatacaklarım:

Sonuç bölümünde anlatacaklarım:

Bulduğum grafik veya tabloyu kullanacağım bölüm:

Tavşan ile Kaplumbağa Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

12.Etkinlik: a) Konusu azim ve kararlılık olan bir fabl yazınız.

7.Tema: Erdemler:

Büyüklerle Saygı Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgilidir:

11.Etkinlik: Büyükleri sevip saymakla ilgili bir şiir yazınız.

Yaşama Sevinci Metni:

Metnin büyük ölçekli yapısı (başlık, işlev, içerik şeması) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

11.Etkinlik: Aşağıda bir hikâyenin serim ve çözüm bölümleri verilmiştir. Bu bölümlerden yararlanarak hikâyenin düğüm bölümünü tamamlayınız. Hikâyeye uygun bir başlık koymayı unutmayınız:

.....

Selim okuldan eve dönerken kırtasiye dükkânına uğradı. Kap kâğıdı ve bant satın aldı. Yolda arkadaşları Harun, Furkan ve Kemal’le karşılaştı. Çocuklar: —Hadi Selim! Basketbol maçı yapalım, dediler. Selim bir yandan onlarla gitmek istiyor, diğer yandan da evde kitaplarını ve defterlerini kaplamayı düşünüyordu.

Paylaşım Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

9.Etkinlik: Yardımlaşmanın ve paylaşmanın önemi ile ilgili düşüncelerinizi, edindiğiniz bilgiler ışığında yazılı olarak anlatınız. Yazınızda, şiirde geçen atasözlerinden örnekler veriniz.

8.Tema: Bilim ve Teknoloji:

Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor Metni: Metnin büyük yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

11. Etkinlik: Görselden hareketle sosyal medyanın olumsuz etkileri konusunda defterinize insanları bilinçlendirecek bir afiş hazırlayınız.

Akıllı Ulaşım Sistemleri Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (özet) ile ilgili bir etkinliktir:

4.Etkinlik: Okuduğunuz metni özetleyiniz. Özetleme yaparken okuma sırasında altını çizdiğiniz bölümlerden de yararlanabilirsiniz.

4.1.3. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metin Üretim Evrelerine Göre Çözümlemesi

1.Tema: Birey ve Toplum:

Hoşçakalın, Güle Güle Metni: Metin üretim evrelerinden dilsel gösterenleri seçme evresi ile ilgili bir etkinliktir:

9.Etkinlik: Aşağıdaki kutucuklarda verilen sözleri kullanarak bir metin yazınız. Yazınıza başlamadan önce bir taslak oluşturunuz:

Güle güle, arkadaş, hoşça kal, merhaba, gülümseme.

Yazı çalışmam için sırasıyla yapacaklarım:

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....

İlk Ders Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması, metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş ve düşünceleri oluşturma evresi ile ilgili bir etkinliktir:

13.Etkinlik: Bilgilendirici metin yazmak için gerekli basamaklar aşağıda verilmiştir.

Konu belirleme

Metne başlık koyma

Ana fikir belirleme

Düşüncelerin giriş, gelişme, sonuç bölümlerini belirleme.

a) Verilen basamakları göz önünde bulundurarak öğretmene verilen değer konulu yazınızın taslağını hazırlayınız.

b) Taslağınızdan yararlanarak bir metin yazınız:

2.Tema: Millî Mücadele ve Atatürk:

Dumlupınar Savaşı Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir:

10.Etkinlik: Dumlupınar Şehitliği'ni ziyarete gittiğinizi düşününüz. Şehitlerimize duygu ve düşüncelerinizi ifade eden bir mektup yazınız.

Bir Temmuz Gecesi Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir:

Aşağıdaki görseller ve sloganlardan hareketle 15 Temmuz gecesi ile ilgili bir slogan hazırlayınız.

3.Tema: Doğa ve Evren:

Bu Nehir Bizim Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir:

12.Etkinlik: b) Siz de arkadaşlarınızla doğayı korumaya yönelik bir kulüp kurduğunuzu düşününüz ve bu kulüple yaptığınız çalışmaları anlatan bir hikâye yazınız.

Okland Adası Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması ve metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş evresi ile ilgili bir etkinliktir:

Çevrenizi tanıtan bir yazı yazınız. Bu yazınız için nasıl bir sıra izleyeceğiniz aşağıda verilmiştir. Bu bölümleri doldurarak yazınızın taslağını da oluşturmuş olursunuz.

Nereyi tanıtacağım?

Tanıtacağım yerin hangi özelliklerini vereceğim?

Giriş bölümümde neler anlatacağım?

Gelişme bölümümde neler anlatacağım?

Sonuç bölümümde neler anlatacağım?

Başlığım ne olabilir?

4.Tema: Millî kültürümüz:

Kilim Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir:

10.Etkinlik: Kültürümüzde kilimin yerini anlatan bilgilendirici bir metin yazınız.

Vatan yahut Silistre Metni: Metin üretim evrelerinden dilsel gösterenleri seçme evresi ile ilgili bir etkinliktir:

8. Etkinlik a) Vatan kelimesi size neler çağrıştırıyor? Düşünme balonlarının içine yazınız.

Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir:

9.Etkinlik: Aşağıdaki görsel size neler çağrıştırıyor? Çağrışımlarınızdan hareketle “vatan sevgisi” ile ilgili bir şiir yazınız.

Boğaç Han Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **8.Etkinlik:** Türklerde isim verme geleneklerini dikkate alarak kendinize bir isim veriniz. Bu ismin size verilmesine neden olan olayı kurgulayarak bir hikâye yazınız.

Ali Kuşçu Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **9.Etkinlik:** Yurt dışında yaşayan ve Türkçe bilen bir arkadaşınıza Ali Kuşçu'yu tanıtan bir elektronik posta yazınız.

5.Tema: Vatandaşlık:

Çocuk Bahçesindeki Bekçi Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ve söylem tasarımı evresi ile ilgili bir etkinliktir: **10. Etkinlik:** Atatürk'ün "Vatanını en çok seven görevini en iyi yapandır." sözünden yola çıkarak görev bilinci hakkındaki düşüncelerinizi sınıf ortamında tartışıp değerlendiriniz. Bu bilgiler ışığında bilgilendirici bir metin yazınız.

Bilinçli Tüketici Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **9.Etkinlik: b)** Bir mağazadan ayakkabı aldınız. İlk giydiğiniz gün ayakkabınızın tabanının açıldığını fark ettiniz. Aldığınız ürünün iadesi ve mağazayı konuyla ilgili bilgilendirmek için örnekteki gibi mağazaya bir şikâyet dilekçesi yazınız.

Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **11.Etkinlik:** Tutumlu olma konusunda çevrenizi bilinçlendirecek bir broşür hazırlayınız. Broşürünüzde tutumlu olmakla ilgili deyim ve atasözlerine yer veriniz.

Özgürlük Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması ve dilsel gösterenleri seçme evresi ile ilgili bir etkinliktir: **10.Etkinlik:** Arkadaşlarınızla gruplar oluşturunuz. Özgürlükle ilgili araştırmış olduğunuz özdeyişlerden yararlanarak grupça özgürlük konulu bir şiir yazınız. Şiirinizde ön yargısız, adil karar verme ve tarafsız olma kavramlarını kullanmaya çalışınız.

Sokak Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **9.Etkinlik:** Dinlediğiniz "Sokak" metninden hareketle bilgilendirici bir metin oluşturunuz.

6.Tema: Sağlık ve spor:

Karagöz Kibarlık Öğreniyor Metni: Metin üretim evrelerinden metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş evresi ile ilgili bir etkinliktir: **11. Etkinlik: a)** Aşağıda giriş kısmı verilen Nasrettin Hoca fıkrasını sağlığın önemini vurgulayacak şekilde tamamlayınız:

Nasrettin Hoca bir sabah kalkmış bakmış ki her yer bembeyaz. Daha önce hiç kar görmeyen Nasrettin Hoca, karı pamuk sanmış. Heyecanla hanımını uyandırmış. Kalk da yorganı yastığı getir, her yer pamukla kaplanmış; yastığı, yorganı dolduralım, demiş. Nasrettin Hoca'nın hanımı da Hoca gibi karın ne olduğunu bilmiyormuş.

.....
.....

Çitlembik Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **9. Etkinlik:** a) İlk yardımın önemini anlatan bilgilendirici bir metin yazınız. Yazınıza başlık koymayı unutmayınız.

Spor ve Beden Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması, düşünceleri oluşturma ve metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş evresi ile ilgili bir etkinliktir: **10.Etkinlik:** a) Spor yapmanın önemiyle ilgili düşüncelerinizi anlatan bir yazı yazacaksınız ancak yazma sürecinden önce yazınızla ilgili aşağıda verilenleri belirleyiniz. Böylece yazınızın taslağını oluşturunuz: Yazımın konusu: Yazımın ana fikri. Giriş bölümünde anlatacaklarım: Gelişme bölümünde anlatacaklarım. Sonuç bölümünde anlatacaklarım: Bulduğum grafik veya tabloyu kullanacağım bölüm:

Tavşan ile Kaplumbağa Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **12. Etkinlik:** a) Konusu azim ve kararlılık olan bir fabl yazınız. Fablınızda aşağıda verilen atasözleri ve özdeyişlerden uygun olanını kullanınız.

7.Tema: Erdemler:

Büyüklerle Saygı Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **11.Etkinlik:** Büyükleri sevip saymakla ilgili bir şiir yazınız.

8.Tema: Bilim ve Teknoloji:

Sosyal Medya Psikolojinizi Bozuyor Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **11.Etkinlik:** Görselden hareketle sosyal medyanın olumsuz etkileri konusunda defterinize insanları bilinçlendirecek bir afiş hazırlayınız.

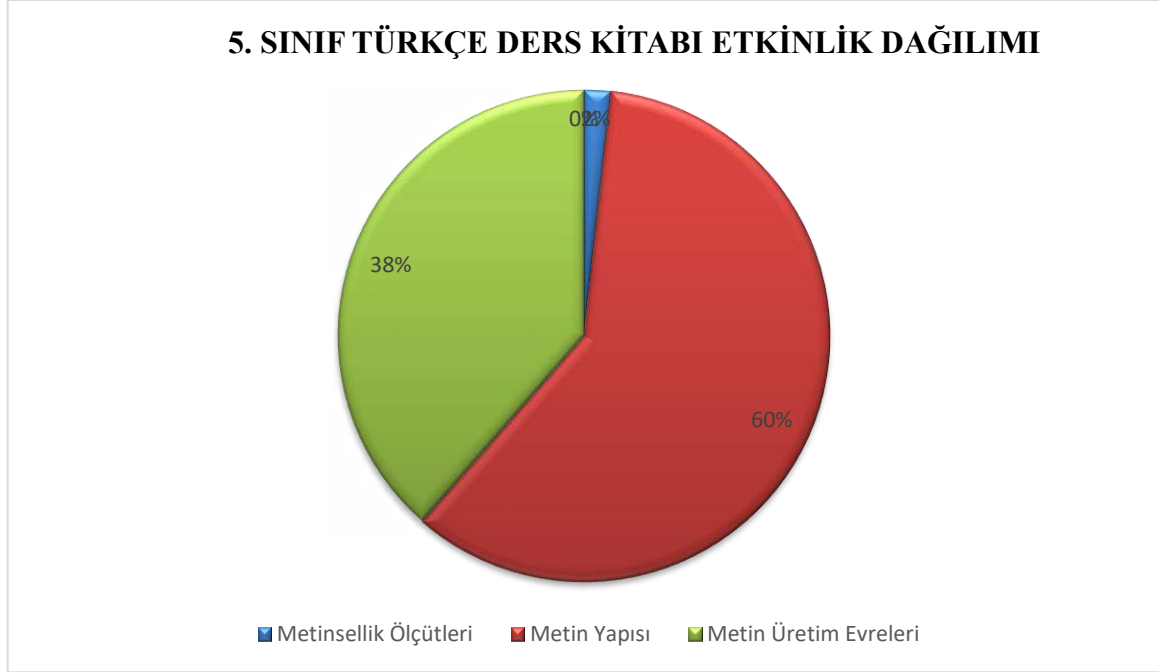
4.2. Ortaokul Türkçe Ders Kitabı Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metindilbilimsel Açıdan Dağılımı

Tablo 4.1. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabındaki yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilim konularına göre dağılımı

Temalar	Metinler	Toplam Y.A.E.S. ²	Üretime Dayalı Y.A.E.S.	Metinsellik Ölçütleri Y. A. E.S.	Metin Yapısı Y.A.E.S.	Metin Üretim Evreleri Y.A.E.S.
Birey ve Toplum	Memleket İsterim	9	1	0	1	0
	İlk Ders	9	3	0	1	1
	Anadolu'da Konukseverlik Gelenekseldir	6	2	0	1	0
	Hoşça kalın, Güle Güle	6	6	0	2	1
Millî Mücadele ve Atatürk	Mustafa Kemal'in Kağnısı	7	3	0	1	0
	Dumlupınar Savaşı	6	4	1	2	1
	6 Mart 1915 Gecesi	6	5	0	1	0
	Bir Temmuz Gecesi	5	5	0	1	1
Doğa ve Evren	Sakın Kemse	9	1	0	1	1
	Okland Adası	6	4	0	2	1
	Deprem	6	2	0	1	0
	Bu Nehir Bizim	5	0	0	0	0
Millî Kültürümüz	Vatan yahut Silistre	6	4	0	1	1
	Kilim	5	2	0	1	2
	Ali Kuşçu	5	1	0	1	1
	Boğaç Han	4	2	0	2	1
Vatandaşlık	Çocuk Bahçesindeki Bekçi	6	4	0	1	1
	Bilinçli Tüketici	6	4	0	2	2
	Özgürlük	5	3	0	1	1
	Sokak	3	1	0	0	1
Sağlık ve Spor	Spor ve Beden	8	2	0	1	1
	Tavşan ile Kaplumbağa	8	3	0	2	1
	Karagöz Kibarlık Öğreniyor	7	5	0	2	1
	Çitlembik	3	3	0	1	1
Erdemler	Yaşama Sevinci	9	2	0	0	0
	Büyüklerle Saygı	6	1	0	1	1
	Paylaşalım	6	1	0	1	0
	İyiliğin Değeri Kim?	4	2	0	1	0
Bilim Ve Teknoloji	Akıllı Ulaşım Sistemleri	6	2	0	0	0
	Barkod	5	2	0	1	1
	Sosyal Medya Psikolojimizi Etkiliyor	3	2	0	1	0
	Aziz Sancar	3	1	0	0	0

² Yazılı Anlatım Etkinlik Sayısı

Tablo 4.1’den anlaşılacağı üzere, 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinsellik ölçütlerine paralel yazılı anlatım etkinliklerinin sayısı 1, metin üretim evreleri konusuna paralel etkinlik sayısı ise 22, metin yapısı konusuna paralel etkinlik sayısı 34’tür.

Şekil 4.1. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabı yazılı anlatım etkinliklerinin yüzdelerik dağılımı

5. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan üretime dayalı yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilimsel açıdan dağılımı, şekil4.1’de gösterilmiştir. Bu grafiğe göre, 5.sınıftaki üretime dayalı yazılı anlatım etkinlikleri içinde en fazla metin yapısı etkinlikleri yer almaktayken metinsellik ölçütleri en az orana sahiptir.

4.2.1. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metinsellik Ölçütlerine Göre Çözümlemesi

2.Tema: Millî Mücadele ve Atatürk:

Yaşlı Nine Metni: Kurtuluş Savaşı’nda genç yaşlı, kadın erkek herkes millî mücadeleye destek verdi.

Türk milleti, millî mücadele sırasında varını yoğunu ortaya koymuştur.

Büyük küçük demeden milletin tüm fertleri vatan için cepheye koşmuştur.

Atatürk'ün “Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz’dir, ileri!” emrini duyan askerler geri dönmeyi düşünmeden taarruza geçtiler. Metinsellik ölçütlerinden yineleme ile ilgili bir etkinliktir: **5.Etkinlik: B)** Yukarıda verilen cümlelerdeki anlam ilişkilerine benzer şekilde “vatan” ile ilgili cümleler kurarak aşağıya yazınız. Cümlelerinizde kelimelerin zıtlık özelliklerinden faydalanınız.

Metinsellik ölçütlerinden bağlayıcı ögeyle ilgili bir etkinliktir: **6.Etkinlik: B)** Aşağıya “Ulusal Bağımsızlık ve Cumhuriyet” konulu bilgilendirici bir metin yazınız. Yazınızı yazarken “ama, bununla birlikte, lakin, fakat, buna rağmen, ancak” kelime ve kelime gruplarını uygun yerlerde kullanınız. Yazınızda kullandığınız bu kelimelerin altlarını renkli kalemlerle çiziniz.

3.Tema: Bilim ve Teknoloji:

İnsanlar Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi? Metni:

Arkadaşlarım her yerde beni arıyormuş. Hâlbuki onlara: “Siz parka gidin, benim eve uğramam gerekiyor. Ben yarım saat sonra gelip sizi bulurum.” demiştim. Onlar da bana: “Tamam, o hâlde biz gidiyoruz, sen bize yetişirsin.” demişlerdi. Anlaştığımı zannediyordum. Şimdi nasıl oldu da onları bulamadım, anlayamıyorum. Acaba saatim mi bozuldu? Bazen böyle sorunlar yaşıyorum. Sizin de başınıza geliyor mu böyle şeyler?

Gönderim ile ilgili bir etkinliktir: **8.Etkinlik: B)** Yukarıdaki metinde kişi adlarının yerine kullanılan üç kelimeyi seçerek bunları birer cümlede kullanınız.

5.Tema: Doğa ve Evren:

Su Kirliliği Metni:

Metinsellik ölçütlerinden bağlayıcı öge ile ilgili bir etkinliktir: **7.Etkinlik:** Aşağıdaki yazının bazı bölümleri, tamamlamanız için yarım bırakılmıştır. Bu yazının başlığını, yarım bırakılan cümlelerini ve devamını tahmin ederek anlam bütünlüğü oluşturacak şekilde tamamlayınız. Metninizi tamamlarken geçiş ve bağlantı ifadeleri kullanınız.

6.Tema: Millî Kültürümüz:

Tarhananın Öyküsü Metni: Metinsellik ölçütlerinden tutarlılık ölçütü ile ilgili bir etkinliktir: **5.Etkinlik:** Aşağıdaki yazının bazı bölümleri, tamamlamanız için yarım bırakılmıştır. Bu yazıyı, yazının yarım bırakılan cümlelerini ve devamını tahmin ederek anlam bütünlüğü oluşturacak şekilde tamamlayınız.

Kara tren Metni: Metinsellik ölçütlerinden bağlayıcı öge ve tutarlılık ölçütü ile ilgili bir etkinliktir: **5.Etkinlik: B)** Yazınızdaki yazım ve noktalama hataları ile anlam bütünlüğünü bozan ifadeleri öğretmeninizin yardımıyla belirleyerek düzeltiniz.

7.Tema: Sağlık ve Spor:

Yemek, İçmek ve Sindirmek Metni: Metinsellik ölçütlerinden bağlayıcı öge ile ilgili bir etkinliktir: **7.Etkinlik:C)** Aşağıdaki kelimelerden iki tanesini kullanarak “sağlık” konulu bilgi verici bir metin yazınız. Metninizde sağlıkla ilgili atasözü ve deyimler kullanınız: Oysa, ile ve çünkü, hatta, fakat, halbuki.

4.2.2. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metin Yapısına Göre Çözümlemesi

1.Tema: Okuma kültürü:

Bu da Benim Öyküm Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev, başlık) ve üst yapı ile ilgili bir etkinliktir: **8.Etkinlik:C)** Okul kütüphanesindeki bir kitabı konuşturarak aşağıya onun duygularını anlatan, hikâye edici bir metin yazınız. Metninizi yazarken yazım ve noktalama kurallarına uymayı unutmayınız. Metnimize uygun bir başlık yazınız.

Arıyorum Metni: Metnin büyük yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **4.Etkinlik: A)** Yabancı dillerden dilimize giren kelimelerin bazıları aşağıda verilmiştir. Bu kelimelerin Türkçe karşılıklarını, okuduğunuz metinden bulunuz. Bulduğunuz Türkçe kelimeleri kullanarak hikâye edici bir metin yazınız.

Metnin büyük ölçekli yapısı (içerik şeması, başlık) ve küçük ölçekli yapısı (zaman ve görünüş) ile ilgili bir etkinliktir: **8.Etkinlik:** Aşağıdaki hikâye unsurlarını kullanarak hikâye edici bir metin yazınız. Olay, kahraman, yer, başlık, zaman.

Metnin üst yapısı (başlık, işlev) küçük yapısı (konu) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **9.EtkinlikB)** Yukarıdaki şiir ana dili sevgisini anlatmaktadır. Bu şiirden hareketle ana dili sevgisini anlatan bir şiir yazınız. Şiirinize başlık koymayı unutmayınız.

Canım Kitaplığım Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (konu, işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **4.Etkinlik:** “Kitapların dünyasında yaşamak” konulu bilgilendirici bir metin yazınız. Metninizin içeriğine uygun bir başlık koymayı unutmayınız.

Metnin büyük ölçekli yapısı (konu, işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **7.Etkinlik:** “Okuma Kültürü” tema kapağında yer alan özdeyişlerden birini seçiniz. Bu

özdeyişin sizde uyandırdığı duygu ve düşünceleri anlatacağınız bilgilendirici bir metin yazınız.

2.Tema: Millî mücadele ve Atatürk

Yaşlı Nine Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (konu, işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **1.Etkinlik: B** Anlamları ile eşleştirdiğiniz kelimeleri kullanarak “vatan sevgisi” konulu bilgilendirici bir metin yazınız. Metne uygun bir başlık ekleyiniz.

Metnin büyük yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **4.Etkinlik:C** Defterinize, okuduğunuz “Yaşlı Nine” metninin tür özelliklerine uygun bir metin yazınız. Yazdığınız metni arkadaşlarınızla paylaşınız.

Metnin büyük ölçekli yapısı (konu, işlev, konu değişimi belirleyicileri) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **6.Etkinlik: B** Aşağıya “Ulusal Bağımsızlık ve Cumhuriyet” konulu bilgilendirici bir metin yazınız. Yazınızı yazarken “ama, bununla birlikte, lakin, fakat, buna rağmen, ancak” kelime ve kelime gruplarını uygun yerlerde kullanınız. Yazınızda kullandığınız bu kelimelerin altlarını renkli kalemle çizin.

15 Temmuz Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (konu, işlev başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **5.Etkinlik: B** Yukarıdaki atasözleri ve özdeyişlerden seçtiklerinizi kullanarak “birlik ve beraberlik” konulu bilgilendirici bir metin yazınız. Metninize uygun bir başlık koymayı unutmayınız.

Metnin büyük ölçekli yapısı (konu, işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **6.Etkinlik:C** Dize sonlarında ses benzerliği olacak şekilde “Atatürk, vatan, birlik ve beraberlik” konularından biriyle ilgili en az iki dördlükten oluşan bir şiir yazınız. Yazdığınız şiiri arkadaşlarınızla paylaşınız. Şiirinize uygun bir başlık koymayı unutmayınız.

Metnin büyük yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **7.Etkinlik:** Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Bu görsellerin çağrıştırdığı duygu ve düşüncelerinizi anlatacağınız hikâye edici bir metin yazınız.

120 Metni: Metnin büyük yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **4.Etkinlik:D** İzlediğiniz filmde askerlerimize cephan taşıyan çocuklardan biri olduğunuzu hayal ederek defterinize, yukarıda okuduğunuz metnin özelliklerine uygun bir metin yazınız.

3.Tema: Bilim ve Teknoloji:

İnsanlar Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi? Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (konu, işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **6.Etkinlik:** Zamanda yolculuk yapma şansınız olsaydı hangi zamana gidip neler yapmak isterdiniz? Düşüncelerinizi hikâye edici bir metin olarak yazınız. Yazınıza uygun bir başlık koymayı unutmayınız.

Teknoloji Bağımlılığı Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve metnin üst yapısı ile ilgilidir: **6.EtkinlikB)** Sınıfta beyin fırtınası yöntemi ile benzer sloganlar üretiniz. Ürettiğiniz sloganlardan beğendiklerinizi uygun sosyal medya ortamında paylaşınız.

4.Tema: Erdemler:

Vermek Çoğalmaktır Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir: **2.Etkinlik:** Okuduğunuz metnin özetini aşağıya yazınız.

Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **4.EtkinlikC)** Kütüphanesi olmayan bir okula kütüphane kurmak amacıyla yardım kampanyası düzenleyeceğinizi hayal ediniz. Okul olarak düzenleyeceğiniz bu yardım kampanyası için bir afiş tasarlayınız. Afişinizi sınıf panosunda sergileyiniz.

Sevgi Diyen Çağlar Aşar Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (konu, işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **4.Etkinlik:D)** Aşağıya “sevgi” kelimesinin harflerini kullanarak akrostiş bir şiir yazınız. Şiirinizin dize sonlarında ses benzerliği olan kelimeler kullanmaya çalışınız.

Metnin büyük ölçekli yapısı (içerik şeması) ile ilgili bir etkinliktir: **5.EtkinlikB)** Gemicinin “Yüzmesini bilir misiniz?” sorusundan sonra hikâye nasıl devam etmiş olabilir? Aşağıya yazınız.

Gümüş Kanat Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (içerik şeması) ile ilgili bir etkinliktir: **3.EtkinlikB)** Sizce okuduğunuz bu hikâye nasıl devam etmiştir? Hikâyenin kalan bölümünü siz tamamlayınız.

Balıkçıl Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir: **5.Etkinlik:** Dinlediğiniz metni özetleyiniz.

Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev)ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **10.Etkinlik:** Kahramanları hayvanlar olan hikâye edici bir metin yazınız. Hikâyenizde “konuş-turma, benzetme ve abartma” sanatlarından yararlanınız.

5.Tema: Doğa ve Evren:

Merak Ettiklerimiz Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ile ilgili bir etkinliktir: **4.Etkinlik:D)** Prof. Phil Jones ya da Giovanni Forzieri’den birine e-posta yazacak olsanız kime, ne sormak isterdiniz? Sormak istediklerinizi e-posta şeklinde yazınız.

Metnin büyük ölçekli yapısı (başlık, işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **5.Etkinlik:** Astronot olduğunuzu hayal ediniz. Uzayda geçirdiğiniz bir günü anlattığınız hikâye edici metin yazınız. Hikâyenize uygun başlık koymayı unutmayınız.

Afyon Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **5.Etkinlik:C)** “Afyon” metninin tür özelliklerini taşıyan bir metin yazınız. Metninize uygun bir başlık koymayı unutmayınız.

Su Kirliliği Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (anahtar sözcükler) ile ilgili bir etkinliktir:**1.Etkinlik: B)** Anlamını öğrendiğiniz kelimelerden beşini kullanarak suyun hayatımızdaki önemi ile ilgili bir metin yazınız.

Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **3.Etkinlik:C)** Çevre temizliği ile ilgili bir slogan geliştirerek sloganınızı aşağıdaki bölüme yazınız. Sloganınızı sınıf panosunda sergileyiniz.

Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev, konu) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **4.EtkinlikB)** İncelediğiniz broşürden hareketle “hava kirliliği” konulu bir broşür hazırlayarak broşürünüzü sınıf veya okul panosunda sergileyiniz.

Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev)ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **5.Etkinlik:** Çevre dostu ürünler satan bir fabrikanın sahibi olduğunuzu hayal ediniz. Ürünlerinizi tanıtacağınız bir reklam metni yazınız.

6.Tema: Millî Kültürümüz:

Anadolu Metni: Metnin büyük yapısı (içerik şeması) ile ilgili bir etkinliktir:**4.Etkinlik:** Aşağıda sonuç paragrafı verilen metnin giriş ve gelişme paragraflarını metnin anlam bütünlüğünü sağlayacak şekilde yazınız.

Metnin büyük yapısı (işlev)ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **7.Etkinlik:** Aşağıdaki fotoğrafı inceleyiniz. Bu fotoğrafın sizde uyandırdığı duygu ve düşüncelerden hareketle hikâye edici bir metin yazınız.

Ana Dili Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (konu, işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **5.Etkinlik: B)** Aşağıya “Türkiye” konulu akrostiş bir şiir yazınız.

Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **7.Etkinlik:** Yıllardır yabancı bir ülkede yaşadığınızı hayal ediniz. Aile üyelerinizden birine, ülkenize ve ailenize duyduğunuz özlemi anlatan bir mektup yazınız.

Kara Tren Metni: Metnin büyük yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**3.Etkinlik:** Öğretmeninizin dinleteceği bir türkünden hareketle bu türkünün hikâyesini kurgulayarak aşağıya yazınız.

Metnin büyük ölçekli yapısı(işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **5.Etkinlik: A)** Size verilen başlıktan hareketle aşağıya bilgilendirici bir metin yazınız.

7.Tema: Sağlık ve Spor:

Bisiklet Zamanı Metni: Metnin büyük yapısı (anahtar sözcükler, konu değişimi belirleyicileri, işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **6.Etkinlik:C** Aşağıda verilen kutulardan dörder kelime seçerek içinde bu kelimelerin geçtiği hikâye edici bir metin yazınız.

Yemek, İçmek ve Sindirmek Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **1.Etkinlik: B** Yukarıdaki kelimelerden üç tanesini seçerek bu kelimelerin geçtiği bilgilendirici bir paragraf yazınız.

Metnin büyük ölçekli (konu, işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:**7.Etkinlik:C** Aşağıdaki kelimelerden iki tanesini kullanarak “sağlık” konulu bilgi verici bir metin yazınız. Metninizde sağlıkla ilgili atasözü ve deyimler kullanınız.

Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **6.Etkinlik:** “Sağlıklı Beslenme” konulu bir afiş tasarlayınız. Afişinize uygun bir slogan yazınız. Tasarladığınız afişi büyüklerinizden yardım olarak sosyal medyada paylaşınız.

Vazgeçmeyenlerin Hikâyesi Metni: Metnin büyük ölçekli (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **5.Etkinlik:** Okulunuzun spor faaliyetlerindeki başarıları ile ilgili gerçek veya kurgusal bir haber metni yazınız. Haber metninizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **7.Etkinlik: B** Anlamını bildiğiniz bir deyim ile ilgili hikâye edici bir metin yazınız. Yazınızın içeriğine uygun bir başlık belirleyiniz.

8.Tema: Birey ve Toplum:

Evet Efendim Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:**3.Etkinlik: B** Yaptığınız bir hatadan dolayı anne, baba veya bir arkadaşınızdan özür dileyeceğiniz bir sahneyi kurgulayarak okuduğunuz “Evet Efendim” metninin tür özelliklerine uygun bir metni defterinize yazınız.

Sen de Bir İyilik Yap Metni: Metnin büyük ölçekli (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **6.Etkinlik:** Okuduğunuz hikâyede Canol’un müdür yardımcısının odasından ayrılmasından sonra sizce neler olmuştur? Düşüncelerinizden hareketle aşağıya hikâye edici bir metin yazınız.

Dostluğa Dair Metni: Metnin büyük ölçekli (konu, işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:**5.Etkinlik: A** “Dostluk” konulu bir şiir yazınız. Şiirinizde ahenk unsurlarına dikkat etmeyiver şiirinize uygun bir başlık koymayı unutmayınız.

Metnin büyük ölçekli (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **8.Etkinlik:C)** Dinlediğiniz şarkının sizde çağrıştırdığı duygu ve düşüncelerden hareketle hikâye edici bir metin yazınız. Metninizi yazarken yıl boyunca öğrendiğiniz deyim ve atasözlerinden de yararlanınız.

Hacettepe Metni:

Metnin büyük ölçekli yapısı (özet) ile ilgili bir etkinliktir: **8.Etkinlik: B)** Okuduğunuz metni, metnin kahramanlarından biri olan Roza ’nın ağzından özetleyiniz.

4.2.3. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metin Üretim Evrelerine Göre Çözümlemesi

1.Tema: Okuma Kültürü:

Bu Da Benim Öyküm Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması ile ilgili bir etkinliktir: **8.Etkinlik:C)** Okul kütüphanesindeki bir kitabı konuşturarak aşağıya onun duygularını anlatan, hikâye edici bir metin yazınız. Metninizi yazarken yazım ve noktalama kurallarına uymayı unutmayınız. Metninize uygun bir başlık yazınız.

Arıyorum Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması ve dilsel gösterenleri seçme ile ilgili bir etkinliktir: **4.Etkinlik: A)** Yabancı dillerden dilimize giren kelimelerin bazıları aşağıda verilmiştir. Bu kelimelerin Türkçe karşılıklarını, okuduğunuz metinden bulunuz. Bulduğunuz Türkçe kelimeleri kullanarak hikâye edici bir metin yazınız.

Metin üretim evrelerinden amaç saptaması ile ilgili bir evredir: **8.Etkinlik:** Aşağıdaki hikâye unsurlarını kullanarak hikâye edici bir metin yazınız.

Metin üretim evrelerinden amaç saptaması ile ilgili bir etkinliktir: **9.Etkinlik: B)** Yukarıdaki şiir ana dili sevgisini anlatmaktadır. Bu şiirden hareketle ana dili sevgisini anlatan bir şiir yazınız. Şiirinize başlık koymayı unutmayınız.

Canım Kitaplığım Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **4.Etkinlik:** “Kitapların dünyasında yaşamak” konulu bilgilendirici bir metin yazınız. Metninizin içeriğine uygun bir başlık koymayı unutmayınız.

Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **6.Etkinlik:** Dize başlarındaki harflerden hareketle aşağıya “kitap sevgisi” temalı akrostiş bir şiir yazınız.

Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **7.Etkinlik:** “Okuma Kültürü” tema kapağında yer alan özdeyişlerden birini seçiniz. Bu özdeyişin sizde uyandırdığı duygu ve düşünceleri anlatacağınız bilgilendirici bir metin yazınız.

2.Tema: Millî Mücadele ve Atatürk:

Yaşlı Nine Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması ile ilgili bir etkinliktir:

4.Etkinlik:C) Defterinize, okuduğunuz “Yaşlı Nine” metninin tür özelliklerine uygun bir metin yazınız. Yazdığınız metni arkadaşlarınızla paylaşınız.

Metin üretim evrelerinden amaç evresi ile ilgili bir etkinliktir: **6.Etkinlik:** B) Aşağıya “Ulusal Bağımsızlık ve Cumhuriyet” konulu bilgilendirici bir metin yazınız. Yazınızı yazarken “ama, bununla birlikte, lakin, fakat, buna rağmen, ancak” kelime ve kelime gruplarını uygun yerlerde kullanınız. Yazınızda kullandığınız bu kelimelerin altlarını renkli kalemle çiziniz.

15 Temmuz Metni: Metin üretim evrelerinden kavram ağı evresi ile ilgili bir etkinliktir: **4.Etkinlik:** A) Aşağıdaki havuzda yer alan kelime ve kelime gruplarını uygun yerlere örnekteki gibi yerleştiriniz. İstedığınız kelime ve kelime grubunu birden fazla kullanabilirsiniz.

Metin üretim evrelerinden amaç saptaması ile ilgili bir etkinliktir: **5.Etkinlik:** B) Yukarıdaki atasözleri ve özdeyişlerden seçtiklerinizi kullanarak “birlik ve beraberlik” konulu bilgilendirici bir metin yazınız. Metnimize uygun bir başlık koymayı unutmayınız.

Metin üretim evrelerinden amaç saptaması ile ilgili bir etkinliktir: **6.Etkinlik:**C) Dize sonlarında ses benzerliği olacak şekilde “Atatürk, vatan, birlik ve beraberlik” konularından biriyle ilgili en az iki dördlükten oluşan bir şiir yazınız. Yazdığınız şiiri arkadaşlarınızla paylaşınız. Şiirinize uygun bir başlık koymayı unutmayınız.

Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **7.Etkinlik:** Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Bu görsellerin çağrıştırdığı duygu ve düşüncelerinizi anlatacağınız hikâye edici bir metin yazınız.

3.Tema: Bilim ve Teknoloji:

Aziz Sancar Metni: Metin üretim evrelerinden söylem tasarımı/söylem değişimi evresi ile ilgili bir etkinliktir: **3.Etkinlik:** Yandaki metni, B metnindeki anlatım özelliklerine uygun şekilde yeniden yazınız.

İnsanlar Zamanı Nasıl Ölçerdi Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **6.Etkinlik:** Zamanda yolculuk yapma şansınız olsaydı hangi zamana gidip neler yapmak isterdiniz? Düşüncelerinizi hikâye edici bir metin olarak yazınız. Yazınıza uygun bir başlık koymayı unutmayınız.

Teknoloji Bağımlılığı Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması ve söylem tasarımı evresi ile ilgili bir etkinliktir: **6.Etkinlik:** B) Sınıfta beyin fırtınası yöntemi ile benzer

sloganlar üretiniz. Ürettiğiniz sloganlardan beğendiklerinizi uygun sosyal medya ortamında paylaşınız.

Bak Postacı Geliyor Selam Veriyor Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **5.Etkinlik:** Arkadaşlarınızdan birine elektronik posta yazınız. Postanızda, “Teknoloji Bağımlılığı” metninde başlattığınız kampanya ile ilgili bilgiler veriniz.

4.Tema: Erdemler:

Vermek Çoğalmaktır Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir. **4.Etkinlik:** C) Kütüphanesi olmayan bir okula kütüphane kurmak amacıyla yardım kampanyası düzenleyeceğinizi hayal ediniz. Okul olarak düzenleyeceğiniz bu yardım kampanyası için bir afiş tasarlayınız. Afişinizi sınıf panosunda sergileyiniz.

Sevgi Diyen Çağlar Aşar Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **4.Etkinlik:** D) Aşağıya “sevgi” kelimesinin harflerini kullanarak akrostiş bir şiir yazınız. Şiirinizin dize sonlarında ses benzerliği olan kelimeler kullanmaya çalışınız.

Balıkçıl Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **10.Etkinlik:** Kahramanları hayvanlar olan hikâye edici bir metin yazınız. Hikâyenizde “konuşturma, benzetme ve abartma” sanatlarından yararlanınız.

5.Tema: Doğa ve Evren:

Merak Ettiklerimiz Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **3.Etkinlik:** A)1. Etkinlik ’teki bulmacada ulaştığınız cümleden hareketle bir hikâye tasarlayarak hikâyenizin unsurlarını aşağıya yazınız.

Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **4.Etkinlik:D)** Prof. Phil Jones ya da Giovanni Forzieri’den birine e-posta yazacak olsanız kime, ne sormak isterdiniz? Sormak istediklerinizi e-posta şeklinde yazınız.

Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **5.Etkinlik:** Astronot olduğunuzu hayal ediniz. Uzayda geçirdiğiniz bir günü anlattığınız hikâye edici metin yazınız. Hikâyenize uygun başlık koymayı unutmayınız:

Afyon Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir: **5.Etkinlik:C)** “Afyon” metninin tür özelliklerini taşıyan bir metin yazınız. Metninize uygun bir başlık koymayı unutmayınız.

Su Kirliliği Metni: Metin üretim evrelerinden dilsel gösterenleri seçme ve kavram ağı evresi ile ilgili bir etkinliktir. **1.Etkinlik:** B) Anlamını öğrendiğiniz kelimelerden beşini kullanarak suyun hayatımızdaki önemi ile ilgili bir metin yazınız.

Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir. **3.Etkinlik:**C) Çevre temizliği ile ilgili bir slogan geliştirerek sloganınızı aşağıdaki bölüme yazınız. Sloganınızı sınıf panosunda sergileyiniz.

Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir. **5. Etkinlik:** Çevre dostu ürünler satan bir fabrikanın sahibi olduğunuzu hayal ediniz. Ürünlerinizi tanıtacağınız bir reklam metni yazınız.

6.Tema: Milli Kültürümüz:

Anadolu Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir. **7.Etkinlik:** Aşağıdaki fotoğrafı inceleyiniz. Bu fotoğrafın sizde uyandırdığı duygu ve düşüncelerden hareketle hikâye edici bir metin yazınız.

Ana Dili Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir. **7.Etkinlik:** Yıllardır yabancı bir ülkede yaşadığınızı hayal ediniz. Aile üyelerinizden birine, ülkenize ve ailenize duyduğunuz özlemi anlatan bir mektup yazınız.

Kara Tren Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir. **5.etkinlik:** A) Size verilen başlıktan hareketle aşağıya bilgilendirici bir metin yazınız.

7.Tema: Sağlık ve Spor:

Bisiklet Zamanı Metni: Metin üretim evrelerinden dilsel gösterenleri seçme evresi ile ilgili bir etkinliktir. **6.Etkinlik:**C) Aşağıda verilen kutulardan dörder kelime seçerek içinde bu kelimelerin geçtiği hikâye edici bir metin yazınız: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.

Yemek, İçmek ve Sindirmek Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir. **1.Etkinlik:** B) Yukarıdaki kelimelerden üç tanesini seçerek bu kelimelerin geçtiği bilgilendirici bir paragraf yazınız.

Metin üretim evrelerinden düşünceleri oluşturma evresi ile ilgili bir etkinliktir. **3.Etkinlik:** A) Lokman Hekim'in "Oburluk ve iştahsızlık bedenin baş düşmanıdır." sözünden hareketle öğretmeninizle oluşturacağınız grubunuzla birlikte bir konuşma metni yazınız.

Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** C) Aşağıdaki kelimelerden iki tanesini kullanarak “sağlık” konulu bilgi verici bir metin yazınız. Metninizde sağlıkla ilgili atasözü ve deyimler kullanınız.

Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap Metni: Metin üretim evrelerinden söylem tasarımı ve amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.**6.Etkinlik:** “Sağlıklı Beslenme” konulu bir afiş tasarlayınız. Afişinize uygun bir slogan yazınız. Tasarladığınız afişi büyüklerinizden yardım alarak sosyal medyada paylaşınız.

Vazgeçmeyenlerin Hikayesi Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.**5.Etkinlik:** Okulunuzun spor faaliyetlerindeki başarıları ile ilgili gerçek veya kurgusal bir haber metni yazınız. Haber metninizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** B) Anlamını bildiğiniz bir deyim ile ilgili hikâye edici bir metin yazınız. Yazınızın içeriğine uygun bir başlık belirleyiniz.

8.Tema: Birey ve Toplum:

Sen de İyilik Yap Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik:** B) Okul temsilciğine aday olduğunuzu düşünerek aşağıya bir konuşma metni yazınız. Bu metni arkadaşlarınıza sununuz. Konuşmanıza uygun bir hitap ifadesiyle başlayınız. Konuşmanızın sonunda sizi dinleyenlere teşekkür etmeyi unutmayınız.

Dostluğa Dair Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik:** C) Dinlediğiniz şarkının sizde çağrıştırdığı duygu ve düşüncelerden hareketle hikâye edici bir metin yazınız. Metninizi yazarken yıl boyunca öğrendiğiniz deyim ve atasözlerinden de yararlanınız.

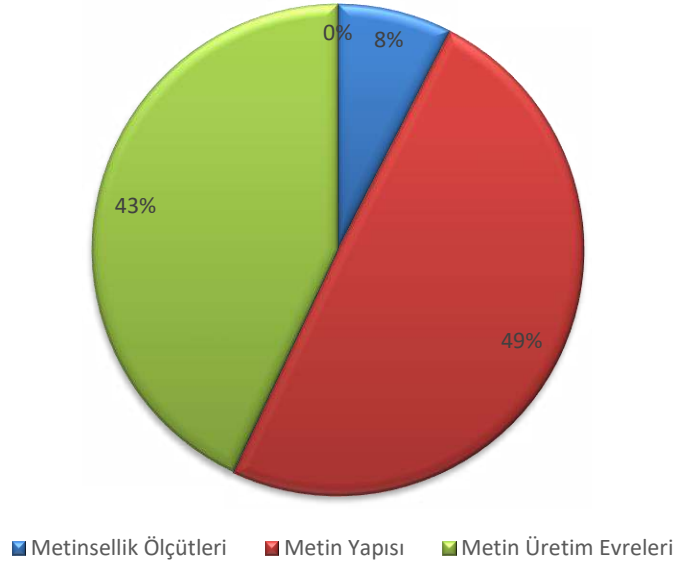
Tablo 4.2.Altıncı sınıf Türkçe ders kitabındaki yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilim konularına göre dağılımı

Temalar	Metinler	Toplam Y.A.E.S.	Üretime Dayalı Y.A.E.S.	Metinsellik Ölçütleri Y.A. E. S.	Metin Yapısı Y.A.E.S.	Metin Üretim Evreleri Y. A. E.S.
Okuma Kültürü	Arıyorum	5	1	0	1	1
	Canım Kitaplığım	4	3	0	3	3
	Heykeli Dikilen Eşek	4	3	0	2	3
	Bu da Benim Öyküm	3	1	0	0	0
Millî Mücadele ve Atatürk	15 Temmuz	5	1	0	0	0
	Yaşlı Nine	5	4	2	3	2
	Türk Askerinin Cesareti	4	3	0	3	4

	120	4	1	0	1	0
Bilim ve Teknoloji	Teknoloji Bağımlılığı	6	1	0	0	1
	Bak Postacı Geliyor Selam Veriyor	6	3	1	1	1
	İnsanlar Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi?	5	3	0	1	1
	Aziz Sancar	4	3	0	0	1
Erdemler	Balıkçıl	7	2	0	2	1
	Vermek Çoğalmaktır	5	2	0	2	1
	Sevgi Diyen Çağlar Aşar	3	3	0	1	0
	Gümüş Kanat	2	3	0	2	1
Doğa ve Evren	Merak Ettiklerimiz	7	2	0	2	3
	Afyon	4	2	0	1	1
	Su Kirliliği	7	6	1	4	3
	Kar Kristallerinin Peşinde Bir Yaşam	5	1	0	0	0
Milli Kültürümüz	Anadolu	7	4	0	2	1
	Kara Tren	6	2	1	0	0
	Tarhananın Öyküsü	4	2	0	2	1
	Ana Dili	4	3	1	2	1
Sağlık ve Spor	Bisiklet Zamanı	7	2	0	1	1
	Yemek, İçmek ve Sindirmek	7	4	1	2	3
	Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap	5	1	0	1	1
	Vazgeçmeyenlerin Hikâyesi	4	3	0	2	2
Birey ve Toplum	Sen de Bir İyilik Yap	8	1	0	1	0
	Hacettepe	8	2	0	1	1
	Dostluğa Dair	7	5	0	2	1
	Sen de Bir İyilik Yap	3	2	0	1	0

Tablo 4.2’den anlaşılacağı üzere, 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinsellik ölçütlerine paralel yazılı anlatım etkinliklerinin sayısı 7, metin üretim evrelerine konusuna paralel etkinlik sayısı ise 40, metin yapısı konusuna paralel etkinlik sayısı ise 46’dır.

6. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABI ETKİNLİK DAĞILIMI

Şekil 4.2. Altıncı sınıf Türkçe ders kitabı yazılı anlatım etkinliklerinin yüzdelerle dağılımı

6.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan üretime dayalı yazılı anlatım etkinliklerinin metin dilbilimsel açıdan dağılımı, şekil 4.2.'de gösterilmiştir. Bu grafiğe göre, 6.sınıftaki üretime dayalı yazılı anlatım etkinliklerinde metin yapısı en fazla; metinsellik ölçütleri en az alana sahiptir.

4.3. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metinsellik Ölçütlerine Göre Çözümlemesi

7.Tema: Sağlık ve Spor:

Futbolcu Olmaya Karar Vermişim Metni: Metinsellik ölçütlerinden bağlayıcı öge ve tutarlılık ölçütleri ile ilgili bir etkinliktir: **9.Etkinlik:** Geleceğe dair hayallerinizi anlatan bir yazı yazınız. Yazınızda geçiş ve bağlantı ifadelerinden (oysaki, başka bir deyişle, özellikle, ilk olarak, son olarak) uygun olanları kullanınız.

4.3.1. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metin Yapısına Göre Çözümlemesi

1.Tema: Duygular:

Bir Dünya Düşünürüm Metni: Metnin büyük ölçekli (konu, işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir. **7.Etkinlik:**”Benim Dünyam” konulu bir şiir yazınız. Yazdığınızı şiirin içeriğine uygun bir başlık belirleyiniz.

Ana İşsiz Kalınca Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (özet) ile ilgili bir etkinliktir.**6.Etkinlik:** ‘Ana İşsiz Kalınca” metnini kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetleyiniz.

Metnin büyük ölçekli (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik:** Kendinizi “Ana İşsiz Kalınca” metnindeki kahramanın yerine koyarak Türkiye’deki bir arkadaşınıza ülkenize duyduğunuz özlemi anlatan bir elektronik posta yazınız.

Karadut Metni: Metnin küçük yapısından zaman ve görünüş ile ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik:** Aşağıdaki fiilleri şimdiki zaman kip ekiyle çekimleyerek birer cümlede kullanınız. Bu fiillerin çekimlenmiş hâllerinde oluşan değişimi açıklayınız:

Gizlemek.....

Kaplamak.....

Oynamak.....

Cevaplamak.....

Oluşan Değişimin Nedeni:

2.Tema: Atatürk:

Atatürk’ü Gördüm Düşümde Metni: Metnin büyük ölçekli (işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** “Atatürk” ile ilgili yazılı ve görsel medyadan yararlanarak bir haber metni yazınız. Yazınıza uygun bir başlık belirleyiniz:

Mürefteci Kadınlar ve Emin Astsubay Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir.**5.Etkinlik:** Metni, okurken altını çizdiğiniz bölümlerden hareketle özetleyiniz.

Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **9.Etkinlik:** Birlik, beraberlik, vatan, fedakârlık, savaş, özgürlük, millet” kelimelerinden yola çıkarak A4 kağıdına “Millî Mücadele” temalı bir şiir yazınız. Yazdığınızı şiire uygun bir başlık belirleyiniz. Şiirinizi sınıf panosunda paylaşınız.

Sığırtmacı Mustafa'nın Öyküsü: Metnin büyük ölçekli yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir.**4.Etkinlik:** Aşağıda verilen görsellerden yararlanarak okuduğunuz metni özetleyiniz.

Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından başlık kavramı ile ilgili bir etkinliktir.

6.Etkinlik: Atatürk'ün gençlerde görmek istediği özellikleri ve gençlere verdiği görevleri dikkate alarak “Gençliğin Ata'ya Cevabı” başlıklı bir yazı yazınız.

Metnin büyük ölçekli (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** Aşağıdaki afiş örneğini inceleyiniz. “Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda” metninden hareketle siz de “Atatürk” konulu bir afiş hazırlayınız. Afişinizi A4 kâğıdına, verilen işlem basamaklarını dikkate alarak grup çalışması şeklinde hazırlayınız.

3.Tema: Okuma kültürü:

Kitaplarla Kurulan Dostluk Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (başlık, işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** Aşağıda bir bölümü verilmiş olan şiiri tamamlayınız. Şiirinize uygun bir başlık belirleyiniz.

Okumak Düşünmek İçindir Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir.**3.Etkinlik:** Defterinize aldığınız notlardan hareketle metni özetleyiniz:

Metnin büyük ölçekli yapısı (başlık, içerik şeması) ile ilgili bir etkinliktir.**9.Etkinlik:** Aşağıda bir bölümü verilmiş olan yazıyı tamamlayınız. Yazınıza uygun bir başlık belirleyiniz.

Yazımın başlığını henüz koymadım ancak aklımda şekillenmeye başlayan bir şeyler var. Başlık demişken “Düşünmek” olabilir, diyorum. Neden olmasın? İnsanoğlu günümüze düşünerek, düşündüklerini hayata geçirerek ulaşmıştır. Düşünmek için okumaya ve düşündüklerini yazmaya ihtiyaç duyan insan aslında bir şeyin farkına varmıştır

.....

Anne Frank'ın Hatura Defteri Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** Aşağıya, günlük yazma kurallarına uyarak bir gününüzü yazınız.

4.Tema: Erdemler:

Tahta Bisiklet Metni: Metnin büyük yapısı (işlev, içerik şeması) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik:** Kendinizi İlker'in yerine koyarak aşağıda giriş bölümü verilmiş olan mektubu kurallarına uygun olarak tamamlayınız.

Kaplumbağayla İki Ördek Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (konu, başlık, işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir. **9.Etkinlik:** “Dostluk” konulu bir fabl yazınız. Yazınızın içeriğine uygun bir başlık belirleyiniz.

Kızgın Bir lira Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir. **5.Etkinlik:** Kızgın Bir lira” metnini kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetleyiniz:

Giriş.....

Gelişme.....

Sonuç.....

Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev, anahtar sözcükler) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir. **8.Etkinlik: b)** Oluşturduğunuz kavram haritasından yararlanarak düşüncelerinizi anlatan bilgilendirici bir metin yazınız. Yazınızda anlatım biçimlerinden yararlanınız:

Akıllı Evlat Metni: Metnin küçük ölçekli yapısı (zaman ve görünüş), büyük ölçekli yapısı (başlık, konu, işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir. **8.Etkinlik:** Aşağıda verilen unsurlardan hareketle bir masal yazınız. Yazdığınız masalın içeriğine uygun bir başlık belirleyiniz.

KONU:

Konukseverlik

Doğru söylemek

Alçakgönüllü olmak.

KAHRAMANLAR:

Oduncu ve Sansar Kral

Köylü Balıkçı ve Peri Kızı.

ZAMAN:

Gece yarısı

Güneş batarken

Sisli bir ilkbahar günü

YER:

Orman Kaf Dağı’nın ardı

Büyülü göl.

5.Tema: Kişisel Gelişim:

Adını Göklere Yazdıran Çocuk Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir. **7.Etkinlik:** “Hiçbir başarıyı tesadüfe borçlu değilim. Buluşlarım da tesadüfen değil, çalışmalarımın eseridir.” sözünden hareketle bilgilendirici bir metin yazınız. Yazınızda anlatım biçimlerinden yararlanınız.

Başarıya Gitmek Mi, Başarıyı Çekmek Mi? Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (başlık, içerik şeması, işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir. **10.Etkinlik:** Aşağıda giriş bölümü verilmiş olan yazıyı sohbet türüne uygun olarak devam ettiriniz ve yazınıza uygun bir başlık belirleyiniz.

Mesele Kuyumcuyu Bulmakta Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir. **5.Etkinlik:** İncelediğiniz metni kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetleyiniz.

Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir. **6.Etkinlik: a)** Verilen görsele “bilgi” ve “bilginin gücü” ile ilgili bulduğunuz sözlerden seçtiklerinizle bir duvar gazetesi oluşturunuz.

Metnin büyük ölçekli yapısı (başlık, anahtar sözcükler, işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir. **9.Etkinlik:** Aşağıdaki kelimelerden hareketle bir hikâye yazınız. Hikâyenize uygun bir başlık belirleyiniz.

6.Tema: Milli kültürümüz:

Yusuçuk Metni: Metnin büyük ölçekli (işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir. **7.Etkinlik:** Türkçem” şiirini okuyunuz. Okuduğunuz şiirin sizde uyandırdığı duygu ve düşüncelerle ilgili bir deneme yazınız. Yazınıza uygun bir başlık belirleyiniz.

Anadolu’da Kilim Demektir Metni: Metnin büyük ölçekli (işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir. **8.Etkinlik:** “Anadolu’da Kilim Demek” metninin sizde uyandırdığı duygulardan yola çıkarak bir şiir yazınız. Şiirinizin içeriğine uygun bir başlık belirleyiniz.

7.Tema: Sağlık ve Spor:

İki Tekerlekli Özgürlük Metni: Metnin üst yapısı ve büyük ölçekli yapısı (işlev) ile ilgili bir etkinliktir. **7.Etkinlik:** Aşağıdaki haber metnini inceleyiniz. Siz de herhangi bir spor etkinliği ile ilgili haber metni oluşturarak verilen boşluğa yazınız.

Futbolcu Olmaya Karar Vermişim Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (anahtar sözcükler) ile ilgili bir etkinliktir. **4.Etkinlik: b)** Aşağıda, dilimize geçmiş yabancı kelimeler verilmiştir. Bu kelimelerin Türkçe karşılıklarını TDK’nin “Yabancı Sözlere Karşılıklar

Kılavuzu'ndan yararlanarak bulunuz. Kelimelerin Türkçe karşılıklarını kullanarak sağlık veya spor konulu bir paragraf yazınız.

Metnin küçük ölçekli yapısı (bağlayıcı öge) ile ilgili bir etkinliktir.**9.Etkinlik:** Geleceğe dair hayallerinizi anlatan bir yazı yazınız. Yazınızda geçiş ve bağlantı ifadelerinden (oysaki, başka bir deyişle, özellikle, ilk olarak, son olarak) uygun olanları kullanınız.

Karlı Dağların Arkadaşı Ol Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (içerik şeması, işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik: b)** Sorulara verdiğiniz cevaplardan yola çıkarak giriş, gelişme ve sonuç bölümleri olan sohbet türünde bir metin oluşturunuz. Taslak metninizi aşağıya yazınız:

Broşür Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir.**4.Etkinlik:** Dinlediğiniz metni kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetleyiniz.

Metnin büyük ölçekli (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**10.Etkinlik:c)** Verilen dilekçe örneğinden hareketle yaşadığınız bir soruna ilişkin dilekçe yazınız.

8.Tema: Sanat:

Aşık Veysel Şatıroğlu Metni: Metnin büyük yapısı (başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**9.Etkinlik: a)** Âşık Veysel'in "Benim Sadık Yârim Kara Topraktır" adlı türküsünü dinleyiniz. Dinlediğiniz türkünün sizde uyandırdığı duygu ve düşüncelerden yola çıkarak istediğiniz türde bir yazı yazınız. Yazınızın içeriğine uygun bir başlık belirleyiniz

Geleneksel Türk Sanatlarından Ebru Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir.**3.Etkinlik:** Metni okurken defterinize aldığınız notlardan hareketle okuduğunuz metni kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetleyiniz.

Metnin büyük ölçekli yapısı (konu, başlık, özet) ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** "Sanatın insanlara katkıları" konulu bir yazı yazınız. Yazınızın içeriğine uygun bir başlık belirleyiniz. Metni okurken defterinize aldığınız notlardan hareketle okuduğunuz metni kronolojik sıra ve mantık akışı içinde özetleyiniz.

Ağaçtan Oyma Su Tası Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (konu, başlık) ile ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik: a)** Sanatın doğuşu ve sanat eserlerinin ortaya çıkmasıyla ilgili yaptığınız araştırmalar doğrultusunda "sanat ve insan" konulu bir yazı yazınız. Yazınıza uygun bir başlık belirleyiniz.

Yaşayan İnsan Hazineleeri Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından (içerik şeması, başlık) ile ilgili bir etkinliktir.**9.Etkinlik:** Aşağıda, giriş bölümü verilmiş metni içeriğine uygun şekilde tamamlayınız. Metninize uygun bir başlık belirleyiniz.

Günlerden pazar ve hava çok güzel görünüyor. Arkadaşlarla “Bugün ne yapalım?” diye düşünürken aklımıza arka sokaktaki tiyatro geldi. Hep birlikte tiyatroya doğru güle oynaya yürümeye başladık. Önce oyunlar hakkında bilgi sahibi olmak için afişlere göz attık. Birden.....

4.3.2. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metin Üretim Evrelerine Göre Çözümlemesi

1.Tema: Duygular:

Ana İşsiz Kalınca Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik:** Kendinizi “Ana İşsiz Kalınca” metnindeki kahramanın yerine koyarak Türkiye’deki bir arkadaşınıza ülkenize duyduğunuz özlemi anlatan bir elektronik posta yazınız.

Karadut Metni:

Metin üretim evrelerinden amaç saptaması ve dilsel gösterenleri seçme evresi ile ilgili bir etkinliktir.**10.Etkinlik:** Kendinize bir meyve bahçesi oluşturunuz. Oluşturduğunuz meyve bahçesini ve içinde yer alacak ağaçların özelliklerini betimleyici anlatım biçimini kullanarak yazınız.

2.Tema: Millî Mücadele ve Atatürk:

Atatürk’ü Gördüm Düşümde Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** “Atatürk” ile ilgili yazılı ve görsel medyadan yararlanarak bir haber metni yazınız. Yazınıza uygun bir başlık belirleyiniz:

Mürefteci kadınlar ve Emin Astsubay Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi, söylem tasarımı ve dilsel gösterenleri seçme evresi ile ilgili bir etkinliktir.**9.Etkinlik:** Birlik, beraberlik, vatan, fedakârlık, savaş, özgürlük, millet” kelimelerinden yola çıkarak A4 kağıdına “Millî Mücadele” temalı bir şiir yazınız. Yazdığınız şiire uygun bir başlık belirleyiniz. Şiirinizi sınıf panosunda paylaşınız.

Sığırtmacı Mustafa’nın Öyküsü Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ve metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş evresi ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** Sevgili öğrenciler, kendinizi “Sığırtmacı Mustafa’nın Öyküsü” metnindeki kahramanın yerine koyarak Atatürk’e bir mektup yazınız. Mektubunuzda giriş, gelişme ve sonuç

bölümlerine yer veriniz. Mektubunuzu verilen sayfa yapısına uygun bir şekilde imla ve noktalama kurallarına göre düzenleyiniz.

3.Tema: Okuma Kültürü:

Okumanın işlevi Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik:** a) Aşağıda e-kitap ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu bilgilerden hareketle e-kitap ile basılı kitabı karşılaştırarak düşüncelerinizi anlatan bir paragraf yazınız.

Anne Frank'ın Hatıra Defteri Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** Aşağıya, günlük yazma kurallarına uyarak bir gününüzü yazınız.

4.Tema: Erdemler:

Kaplumbağayla İki Ördek Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik:** Kitap kapağınıza tasarlarken defterinize aldığınız notlardan hareketle hangi iş ve işlem basamaklarını takip ettiğinizi anlatan bir metin yazınız. Dostluk” konulu bir fabl yazınız. Yazınızın içeriğine uygun bir başlık belirleyiniz.

Kızgın Bir lira Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması ve dilsel gösterenleri seçme evresi ile ilgili bir etkinliktir.:**8.Etkinlik:** a) Erdemlerle ilgili aşağıdaki kavram haritasını doldurunuz: Metin üretim evrelerinden dilsel gösterenleri seçme evresi ile ilgili bir etkinliktir. b) Oluşturduğunuz kavram haritasından yararlanarak düşüncelerinizi anlatan bilgilendirici bir metin yazınız. Yazınızda anlatım biçimlerinden yararlanınız.

Akıllı Evlat Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik:** Aşağıda verilen unsurlardan hareketle bir masal yazınız. Yazdığınız masalın içeriğine uygun bir başlık belirleyiniz.

KONU:

Konukseverlik
Doğru söylemek
Alçakgönüllü olmak.

KAHRAMANLAR:

Oduncu ve Sansar Kral
Köylü Balıkçı ve Peri Kızı.

ZAMAN:

Gece yarısı

Güneş batarken
Sisli bir ilkbahar günü

YER:

Orman Kaf Dağı'nın ardı
Büyülü göl.

5.Tema: Kişisel gelişim:

Adını Göklere Yazdıran Çocuk Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** “Hiçbir başarıyı tesadüfe borçlu değilim. Buluşlarım da tesadüfen değil, çalışmalarımın eseridir.” sözünden hareketle bilgilendirici bir metin yazınız. Yazınızda anlatım biçimlerinden yararlanınız.

Başarıya Girmek mi, Başarıyı Çekmek Mi? Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması ve metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş evresi ile ilgili bir etkinliktir.**10.Etkinlik:** Aşağıda giriş bölümü verilmiş olan yazıyı sohbet türüne uygun olarak devam ettiriniz ve yazınıza uygun bir başlık belirleyiniz.

Eşyalarımı toparlarken yıllardır sakladığım fotoğraf albümü geçti elime. İşi gücü bırakıp çekildim bir köşeye ve fotoğrafları teker teker gözden geçirmeye başladım. Birden yüzüme bir gülümsemenin yayıldığını hissettim. Siz şimdi beni gülümseten şeyi merak ediyorsunuz değil mi?.....

Mesele Kuyumcuyu Bulmakta Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.**6.Etkinlik: a)** Verilen görsele “bilgi” ve “bilginin gücü” ile ilgili bulduğunuz sözlerden seçtiklerinizle bir duvar gazetesi oluşturunuz.

Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ve dilsel gösterenleri seçme evresiyle ilgili bir etkinliktir.**9.Etkinlik:** Aşağıdaki kelimelerden hareketle bir hikâye yazınız. Hikâyenize uygun bir başlık belirleyiniz.

Kuyumcu, esnaf, yetiştirmek, bilge, kıymet, yalvarmak, öğrenci, şaşkınlık.

7.Tema: Sağlık ve Spor:

Futbolcu Olmaya Karar Vermiştim Metni: Metin üretim evrelerinden dilsel gösterenleri seçme evresi ile ilgili bir etkinliktir.**4.Etkinlik: b)** Aşağıda, dilimize geçmiş yabancı kelimeler verilmiştir. Bu kelimelerin Türkçe karşılıklarını TDK'nin “Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu”ndan yararlanarak bulunuz. Kelimelerin Türkçe karşılıklarını kullanarak sağlık veya spor konulu bir paragraf yazınız.

Karlı Dağların Arkadaşı Ol Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması ve metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş evresi ile ilgili bir etkinliktir. **7.Etkinlik: b)** Sorulara verdiğiniz cevaplardan yola çıkarak giriş, gelişme ve sonuç bölümleri olan sohbet türünde bir metin oluşturunuz. Taslak metninizi aşağıya yazınız.

8.Tema: Sanat:

Aşık Veysel Şatıroğlu Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir. **9.Etkinlik: a)** Âşık Veysel’in “Benim Sadık Yârım Kara Topraktır” adlı türküsünü dinleyiniz. Dinlediğiniz türkünün sizde uyandırdığı duygu ve düşüncelerden yola çıkarak istediğiniz türde bir yazı yazınız. Yazınızın içeriğine uygun bir başlık belirleyiniz.

Yaşayan İnsan Hazinesi Metni: Metin üretim evrelerinden metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş evresi ile ilgili bir etkinliktir. **9.Etkinlik:** Aşağıda, giriş bölümü verilmiş metni içeriğine uygun şekilde tamamlayınız. Metnimize uygun bir başlık belirleyiniz.

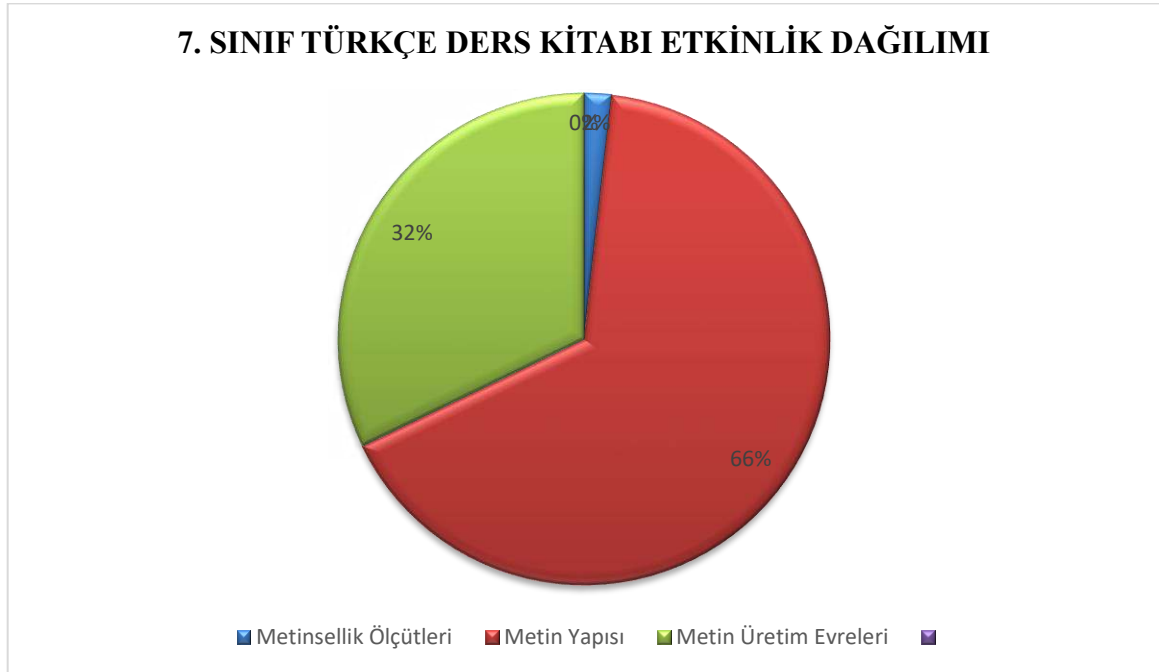
Günlerden pazar ve hava çok güzel görünüyor. Arkadaşlarla “Bugün ne yapalım?” diye düşünürken aklımıza arka sokaktaki tiyatro geldi. Hep birlikte tiyatroya doğru güle oynaya yürümeye başladık. Önce oyunlar hakkında bilgi sahibi olmak için afişlere göz attık. Birden.....

Tablo 4.3. Yedinci sınıf Türkçe ders kitabındaki yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilim konularına göre dağılımı

Temalar	Metinler	Toplam Y.A.E.S.	Üretime Dayalı Y.A.E.S.	Metinsellik Ölçütleri Y.A.E.S.	Metin Yapısı Y.A.E.S.	Metin Üretim Evreleri Y.A.E.S.
Duygular	Ana İşsiz Kalınca	7	1	0	1	0
	Bir Dünya Düşünürüm	5	1	0	0	0
	Karadut	5	5	0	2	1
	Çiçek Dürbünü	4	2	0	1	1
Millî Mücadele ve Atatürk	Mürefteci Kadınlar ve Emin Astsubay	8	1	0	1	1
	Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda	5	3	0	2	1
	Atatürk’ü Gördüm Düşümde	4	2	0	1	1
	Sığırtmaç Mustafa’nın Öyküsü	2	3	0	2	0
Okuma Kültürü	Okumanın İşlevi	10	4	0	0	1
	Okumak Düşünmek İçindir	7	2	0	1	0
	Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda	5	2	0	2	0
	Anne Frank’ın Hatıra Defteri	4	1	0	1	1
Erdemler	Tahta Bisiklet	7	2	0	1	0
	Kızgın Bir lira	7	2	0	1	1

	Kaplumbağa ile İki Ördek	6	3	0	2	1
	Akıllı Evlat	5	1	0	1	1
Kişisel Gelişim	Mesele Kuyumcuyu Bulmakta	7	1	0	1	1
	“A Harfi”	5	1	0	1	1
	Başarıya Gitmek mi, Başarıyı Çekmek mi?	4	1	0	0	0
	Adını Göklere Yazdıran Çocuk	3	3	0	3	2
Milli Kültürümüz	Karagöz Nedir?	7	4	0	1	0
	Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî	7	2	0	0	0
	Anadolu’da Kilim Demek	6	3	0	1	0
	Yusufçuk	4	2	0	0	0
Sağlık ve Spor	Broşür	9	1	0	1	0
	İki Tekerlekli Özgürlük	9	3	1	2	1
	Futbolcu Olmaya Karar vermişim	6	2	0	1	1
	Karlı Dağların Arkadaşı Ol	4	5	0	2	0
Sanat	Ağaçtan Oyma Su Tası	8	2	0	1	1
	Geleneksel Türk Sanatlarından Ebru	5	2	0	2	0
	Aşık Veysel Şatıroğlu	5	2	0	1	0
	Yaşayan İnsan Hazineleeri	4	2	0	1	1

Tablo 4.3’ten anlaşıldığı üzere, 7.sınıf Türkçe ders kitabındaki metinsellik ölçütlerine paralel yazılı anlatım etkinliklerinin sayısı 1, metin üretim evrelerine konusuna paralel etkinlik sayısı ise 18, metin yapısı konusuna paralel etkinlik sayısı ise 37’dir.

Şekil 4.3.Yedinci sınıf Türkçe ders kitabı yazılı anlatım etkinliklerinin yüzdelik dağılımı

7.Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan üretime dayalı yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilimsel açıdan dağılımı, şekil4.3.'te gösterilmiştir. Bu grafiğe göre, 7.sınıftaki üretime dayalı yazma etkinliklerinde metin yapısı en fazlayken; metinsellik ölçütleri en az alana sahiptir.

4.4. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metinsellik Ölçütüne Göre Çözümlemesi

Hiçbir temada metinsellik ölçütleri ile ilgili etkinlik yer almamaktadır.

4.4.1. Sekizinci Sınıf Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metin Yapısına Göre Çözümlemesi

1. Tema: Erdemler

İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine Metni: Metnin küçük ölçekli yapısı büyük ölçekli yapısı (başlık, işlev, ana düşünce tümcesi, konu) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**9.Etkinlik:** Sevgi sözcüğünün size çağrıştırdığı kavramları yazınız. Bu kavramlardan birini seçerek bilgilendirici bir metin yazınız. Aşağıdaki yazı taslağını doldurup yazınıza uygun bir başlık koymayı unutmayınız. Yazı Taslağı: Yazının konusu, yazının ana fikri, giriş bölümü, gelişme bölümü, sonuç bölümü.

Kaşığı Metni: Metnin büyük ölçekli (işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik:** ‘‘Kaşığı’’ metninin ana fikrinden yola çıkarak bir hikâye yazınız. Hikâyenize uygun bir başlık koyunuz.

İnsanla Güzel Metni: Metnin büyük ölçekli (başlık, işlev, içerik şeması) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik:** Aşağıdaki dörtlükten hareketle bilgilendirici bir metin yazınız.

- Yazınıza uygun bir başlık koyunuz. Giriş, gelişme, sonuç bölümlerini dikkate alınız.
- Yazınızı atasözü ve özdeyişlerle zenginleştiriniz.
- Yazdıklarınızı yazım ve noktalama kuralları yönünden gözden geçiriniz.

Kedi ile Fare Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir:**4.Etkinlik:** ‘‘Kedi ile Fare’’ metnini özetleyiniz.

Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik-b:** Seçtiğiniz değerle ilgili öyküleyici bir metin yazınız. Aşağıdaki

yazı taslağını doldurup yazınıza uygun bir başlık koymayı unutmayınız. Yazı Taslağı: Yazının konusu, yazının ana fikri, serim bölümü, düğüm bölümü, çözüm bölümü.

2.Tema: Millî Mücadele ve Atatürk

Bayrağımızın Altında Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** Aşağıdaki temalardan istediğinizi seçerek bir şiir yazınız. Şiirinize uygun bir başlık koyunuz: Bayrak, fedakârlık, özgürlük, vatanseverlik, millî mücadele, gazilik, cesaret, şehitlik.

Kınalı Ali'nin Mektubu Metni Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik:** b) Broşürden ve derse hazırlık bölümünde yaptığınız araştırmadan faydalanarak “Çanakkale Savaşı'nın tarihimizdeki önemi” ile ilgili bilgilendirici bir metin yazınız. Yazınıza uygun bir başlık koyunuz.

Atatürk'ü Gördüm Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir.**3.Etkinlik:** Dinlediğiniz metni özetleyiniz.

Metnin büyük yapısı (içerik şeması, başlık) ile ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik:** “Atatürk'ü Gördüm” metninde olduğu gibi yaşadığınız ya da tanık olduğunuz bir olayı giriş, gelişme ve sonuç bölümlerine dikkat ederek yazınız. Yazınıza başlık koymayı unutmayınız.

3.Tema: Bilim ve Teknoloji

Parktaki Bilim Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (içerik şeması, işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** Aşağıda serim bölümü verilen hikâyeyi tamamlayınız. Hikâyenize uygun bir başlık koyunuz.

Dünyadaki yaşam olağan akışında giderken öyle bir zaman gelmişti ki doğanın tüm akışı tersine dönmüştü. Gün ortasında karanlık yaşanır olmuştı, gece uykusunun en tatlı yerinde de aydınlık. Bilim insanları bunun nedenini araştırırdıysa bu değişiklikten en çok etkilenip canı sıkılanlar çocuklardı. Oyunlarının en heyecanlı yerinde karanlığa gömülme ya da uykunun en tatlı bölümünde uyandırılmak kimin hoşuna giderdi ki? En çok da karanlıktan yakınıyordu çocuklar.....

Uzay Giysileri Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev, içerik şeması) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik:** “Gökyüzü, sadece uçmaktan korkanların sınırır.” Bob BELLO (BabBello) sözünden yola çıkarak bilgilendirici metin yazınız. Yazınızda giriş, gelişme, sonuç bölümlerine yer veriniz.

4.Tema: Birey ve Toplum

Kaldırımlar Metni Metnin büyük ölçekli (işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** Aşağıdaki şiiri okuyunuz. Şiirin sizde uyandırdığı duygulardan hareketle defterinize bir şiir yazınız. Yazdığınız şiire uygun bir başlık koyunuz.

Portakal Metni: Metnin büyük yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir.**3.Etkinlik:** Portakal” metnini özetleyiniz.

Karanlığın Rengi Beyaz Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:

5.Etkinlik: a) Herhangi bir bedensel engeliniz olduğunu düşünerek bir gününüzü nasıl geçirdiğinizi anlatan hikâye edici bir metin yazınız. Yazınıza uygun bir başlık koyunuz.

5.Tema: Zaman ve Mekân

Eşref Saat Metni: Metnin büyük yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:**7.Etkinlik:** Bir işi zamanında yapmanın önemini vurgulayan öyküleyici bir metin yazınız.

Türkiye Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (başlık, işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **7.Etkinlik:** Türkiye ile ilgili görselleri inceleyiniz. Görsellerin size hissettirdiklerini anlatan bir şiir yazınız. Şiirinize uygun bir başlık koyunuz.

Peri Bacaları Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (başlık, işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:**5.Etkinlik:** Bir geziniz esnasında gördüğünüz ya da yaşadığınız *ilginç olayları* gözlemlerinize dayanarak yazınız. Yazınıza uygun bir başlık koyunuz.

Robinson Crusoe Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir:**3.Etkinlik:** “Robinson Crusoe” metnini özetleyiniz.

6.Tema: Milli Kültürümüz

Göç Destanı Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (konu, işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **7.Etkinlik-b:** Fıkradaki mizahi öğelere dikkat ediniz. Siz de öyküleyici anlatımı kullanarak “misafirperverlik” konulu bir hikâye yazınız. Hikâyenizde mizahi öğelere yer veriniz ve yazınıza uygun bir başlık koyunuz.

Vatan Sevgisini İçten Duyanlar Metni:**9.Etkinlik:** Türkülerin millî kültürümüzdeki yeri ve önemiyle ilgili, defterinize bilgilendirici bir metin yazınız. Yazınızda günlük hayattan örnekler veriniz.

7.Tema: Doğa ve Evren:

Yılkı Atı Metni: Metnin büyük yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir: **5.Etkinlik:** “Yılkı Atı” metnini özetleyiniz.

Rüzgâr Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (başlık, işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinlik yer almaktadır:**7.Etkinlik:** Aşağıdaki temalardan istediğinizi seçerek bir şiir yazınız. Şiirinize uygun bir başlık koyunuz: Güneş, yağmur, kar, bulut, rüzgâr, fırtına.

Gündüzünü Kaybeden Kuş Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir: **3.Etkinlik:** “Gündüzünü Kaybeden Kuş” metnini özetleyiniz.

Metnin büyük ölçekli (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **8.Etkinlik:** Derse hazırlık bölümünde küresel ısınma ile ilgili yaptığınız araştırmaların sonuçlarını verilen grafik ile destekleyerek bilgilendirici bir metin yazınız. Yararlandığınız kaynağı metnin sonuna ekleyiniz.

Hava Kirliliği Metni: Metnin büyük ölçekli (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **8.Etkinlik:** Hazırlık bölümünde araştırdığınız “yaşadığınız şehrin hava kirliliği oranı” ile ilgili bilgileri kullanarak bir haber metni yazınız.

8.Tema: Vatandaşlık:

Haritada Bir Nokta Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir: **9.Etkinlik b)** Dünya Etik Haftası ile ilgili bir kompozisyon yarışmasına katılacağınızı düşünün. Afişten yola çıkarak bir yazı yazınız.

Yaşamaya Dair Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev, başlık) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:**7.Etkinlik:** Aşağıdaki “En İyisi Ol” şiirinden hareketle, günlük hayatınızdan örnekler vererek bilgilendirici bir yazı yazınız. Yazınıza uygun bir başlık koyunuz.

Kalbim Rumeli’de Kaldı Metni: Metnin büyük ölçekli yapısından özet ile ilgili bir etkinliktir: **4.Etkinlik:** “Kalbim Rumeli’de Kaldı” metnini özetleyiniz.

Zeytinyağı Üretimi Metni: Metnin büyük ölçekli yapısı (işlev) ve üst yapısı ile ilgili bir etkinliktir:**7.Etkinlik b)** Haritadan ve tablodan yola çıkarak defterinize ülkemizdeki zeytin üretimi ile ilgili düşüncelerinizi anlatan bilgilendirici bir metin yazınız.

4.4.2. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Yazılı Anlatım Etkinliklerinin Metin Üretim Evrelerine Göre Çözümlemesi

1.Tema: Erdemler

İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması düşünceleri oluşturma, dilsel gösterenleri seçme ve metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş evresi ile ilgili bir etkinliktir:**9.Etkinlik:** Sevgi sözcüğünün size çağrıştırdığı kavramları

yazınız. Bu kavramlardan birini seçerek bilgilendirici bir metin yazınız. Aşağıdaki yazı taslağını doldurup yazınıza uygun bir başlık koymayı unutmayınız. **Yazı Taslağı:** Yazının konusu, yazının ana fikri, giriş bölümü, gelişme bölümü, sonuç bölümü.

Kedi ile Fare Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması, düşünceleri oluşturma, dilsel gösterenleri seçme ve metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş evresi ile ilgili bir etkinliktir. **7.Etkinlik: b)** Seçtiğiniz değerle ilgili öyküleyici bir metin yazınız. Aşağıdaki yazı taslağını doldurup yazınıza uygun bir başlık koymayı unutmayınız. **Yazı Taslağı:** Yazının konusu, yazının ana fikri, serim bölünü, düğüm bölümü, sonuç bölümü.

2.Tema: Millî Mücadele ve Atatürk:

Bayrağımızın Altında Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir. **7.Etkinlik:** Aşağıdaki temalardan istediğinizi seçerek bir şiir yazınız. Şiirinize uygun bir başlık koyunuz.

Kınalı Ali'nin Mektubu Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir. **8.Etkinlik: b)** Broşürden ve derse hazırlık bölümünde yaptığınız araştırmadan faydalanarak “Çanakkale Savaşı'nın tarihimizdeki önemi” ile ilgili bilgilendirici bir metin yazınız. Yazınıza uygun bir başlık koyunuz.

Atatürk'ü Gördüm Metni: Metin üretim evrelerinden metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş evresi ile ilgili bir etkinliktir. **8.Etkinlik:** “Atatürk'ü Gördüm” metninde olduğu gibi yaşadığınız ya da tanık olduğunuz bir olayı giriş, gelişme ve sonuç bölümlerine dikkat ederek yazınız. Yazınıza başlık koymayı unutmayınız.

3.Tema: Bilim ve Teknoloji:

Uzay Giysileri Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ve metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş evresi ile ilgili bir etkinliktir. **8.Etkinlik:** “Gökyüzü, sadece uçmaktan korkanların sınırıdır.” Bob BELLO (BabBello) sözünden yola çıkarak bilgilendirici metin yazınız. Yazınızda giriş, gelişme, sonuç bölümlerine yer veriniz.

4.Tema: Birey ve Toplum:

Kaldırımlar Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptamasıyla ilgili bir etkinliktir. **7.Etkinlik:** Aşağıdaki şiiri okuyunuz. Şiirin sizde uyandırdığı duygulardan hareketle defterinize bir şiir yazınız. Yazdığınız şiire uygun bir başlık koyunuz.

Karanlığın Rengi Beyaz Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir. **5.Etkinlik a)** Herhangi bir bedensel engeliniz olduğunu düşünerek bir

günüünüzü nasıl geçirdiğinizi anlatan hikâye edici bir metin yazınız. Yazınıza uygun bir başlık koyunuz.

5.Tema: Zaman ve Mekân:

Eşref Saat Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptamasıyla ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** Bir işi zamanında yapmanın önemini vurgulayan öyküleyici bir metin yazınız.

Türkiye Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** Türkiye ile ilgili görselleri inceleyiniz. Görsellerin size hissettirdiklerini anlatan bir şiir yazınız. Şiirinize uygun bir başlık koyunuz.

6.Tema: Millî Kültürümüz:

Vatan Sevgisini İçten Duyanlar Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.**9.Etkinlik:** Türkülerin millî kültürümüzdeki yeri ve önemiyle ilgili, defterinize bilgilendirici bir metin yazınız. Yazınızda günlük hayattan örnekler veriniz.

7.Tema: Doğa ve Evren:

Rüzgâr Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** Aşağıdaki temalardan istediğinizi seçerek bir şiir yazınız. Şiirinize uygun bir başlık koyunuz: Güneş, yağmur, kar, bulut, rüzgâr, fırtına.

Gündüzünü Kaybeden Kuş Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptamasıyla ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik:** Derse hazırlık bölümünde küresel ısınma ile ilgili yaptığımız araştırmaların sonuçlarını verilen grafik ile destekleyerek bilgilendirici bir metin yazınız. Yararlandığınızı kaynağı metnin sonuna ekleyiniz.

Hava Kirliliği Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptamasıyla ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik:** Hazırlık bölümünde araştırdığınız “yaşadığınız şehrin hava kirliliği oranı” ile ilgili bilgileri kullanarak bir haber metni yazınız.

8.Tema: Vatandaşlık:

Haritada Bir Nokta Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptamasıyla ilgili bir etkinliktir.**9.Etkinlik:** b) Dünya Etik Haftası ile ilgili bir kompozisyon yarışmasına katılacağınızı düşünün. Afişten yola çıkarak bir yazı yazınız.

Yaşamaya Dair Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptamasıyla ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik:** Aşağıdaki “En İyisi Ol” şiirinden hareketle, günlük hayatınızdan örnekler vererek bilgilendirici bir yazı yazınız. Yazınıza uygun bir başlık koyunuz.

Kalbim Rumeli’de Kaldı Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptamasıyla ilgili bir etkinliktir.**8.Etkinlik:** 1923’te yapılan nüfus mübadelesi ile ilgili araştırmanın sonuçlarını aşağıya yazınız. Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Zeytinyağı Üretimi Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptamasıyla ilgili bir etkinliktir.**7.Etkinlik: b)** Haritadan ve tablodan yola çıkarak defterinize ülkemizdeki zeytin üretimi ile ilgili düşüncelerinizi anlatan bilgilendirici bir metin yazınız.

Tablo 4.4. Sekizinci Sınıf Türkçe ders kitabındaki yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilim konularına göre dağılımı

Temalar	Metinler	Toplam Y.A.E.S.	Üretime Dayalı Y.A.E.S.	Metinsellik Ölçütleri Y.A.E. S	Metin Yapısı Y.A.E.S.	Metin Üretim Evreleri Y.A.E.S.
Erdemler	İnsanla Güzel	6	2	0	1	1
	Kaşağı	5	1	0	1	0
	Kedi ile Fare	5	1	0	1	0
	İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine	3	2	0	2	1
Millî Mücadele ve Atatürk	Kınalı Ali’nin Mektubu	5	1	0	1	1
	Atatürk’ü Gördüm	5	0	0	0	0
	Bayrağımız Altında	4	2	0	1	1
	Atatürk ve Müzik	2	2	0	2	1
Bilim ve Teknoloji	Parktaki Bilim	4	1	0	0	0
	Uzay Giysileri	4	0	0	0	0
	Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar	3	1	0	1	0
	Simit ve Peynir’le Bilim İnsanı Öyküleri	3	2	0	1	1
Birey ve Toplum	Dilimiz Kuşatma Altında	6	1	0	1	1
	Kaldırımlar	5	3	0	1	0
	Portakal	3	1	0	0	0
	Karanlığın Rengi Beyaz	3	1	0	1	1
Zaman ve Mekân	Türkiye	5	1	0	1	1
	Eşref Saat	4	1	0	1	1
	Peri	3	2	0	1	0
	Robinson Crusoe	3	1	0	1	0
Millî Kültürümüz	Vatan Sevgisini İçten Duyanlar	6	2	0	1	0
	Göç Destanı	4	2	0	1	1
	Kız Kulesi	4	0	0	0	0
	Bir Fincan Kahve	2	2	0	0	0
Doğa ve Evren	Yılkı Atı	6	2	0	1	0
	Gündüzünü Kaybeden Kuş	5	1	0	1	1
	Hava Kirliliği	4	2	0	2	1
	Rüzgâr	3	1	0	1	1
Vatandaşlık	Yaşamaya Dair	7	1	0	1	1

	Zeytinyağı Üretimi	4	2	0	1	1
	Haritada Bir Nokta	3	2	0	1	1
	Kalbim Rumeli’de Kaldı	2	1	0	1	1

Tablo 4.4 ‘ten anlaşılacağı üzere, 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinsellik ölçütlerine paralel yazılı anlatım etkinliklerinin sayısı 0, metin üretim evrelerine konusuna paralel etkinlik sayısı ise 18, metin yapısı konusuna paralel etkinlik sayısı 29’dur.

Şekil 4.4. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabı yazılı anlatım etkinliklerinin yüzdeler dağılımı

8.Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan üretime dayalı yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilimsel açıdan dağılımı, şekil4.4’te gösterilmiştir. Bu grafiğe göre, 8.sınıftaki üretime dayalı yazılı anlatım etkinliklerinde metin yapısı en fazla sayıda iken metinsellik ölçütleri etkinliğine rastlanmamıştır.

Tablo 4.5.Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilimsel açıdan sınıflara göre genel yüzdeler dağılımı:

	5.Sınıf
Üretime Dayalı Yazılı Anlatım Etkinlik Sayısı	83
Toplam Metinsellik Ölçütleri Etkinlik Sayısı	1 (%1,20)
Toplam Metin Yapısı Etkinlik Sayısı	34 (%40,9)
Toplam Metin Üretim Evreleri Etkinlik Sayısı	22(%26,5)
	6.Sınıf

Üretime Dayalı Yazılı Anlatım Etkinlik Sayısı	79
Toplam Metinsellik Ölçütleri Etkinlik Sayısı	7 (%8,8)
Toplam Metin Yapısı Etkinlik Sayısı	46 (%58,2)
Toplam Metin Üretim Evreleri Etkinlik Sayısı	40 (%50,3)
7.Sınıf	
Üretime Dayalı Yazılı Anlatım Etkinlik Sayısı	71
Toplam Metinsellik Ölçütleri Etkinlik Sayısı	1 (%1,40)
Toplam Metin Yapısı Etkinlik Sayısı	37 (%52,1)
Toplam Metin Üretim Evreleri Etkinlik Sayısı	18 (%25,3)
8.Sınıf	
Üretime Dayalı Yazılı Anlatım Etkinlik Sayısı	44
Toplam Metinsellik Ölçütleri Etkinlik Sayısı	0 (%0)
Toplam Metin Yapısı Etkinlik Sayısı	29 (%65,9)
Toplam Metin Üretim Evreleri Etkinlik Sayısı	18 (%40,9)
Genel Toplam Üretime Dayalı Yazılı Anlatım Etkinlik Sayısı	277
Genel Toplam Metinsellik Ölçütleri Etkinlik Sayısı	9
Genel Toplam Metin Yapısı Etkinlik Sayısı	146
Genel Toplam Metin Üretim Evreleri Etkinlik Sayısı	98

Tablo 4.5 incelendiğinde bu çalışmanın kapsamı doğrultusunda ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki üretime dayalı yazılı anlatım etkinlikleri en yüksek oranda ortaokul 5. Sınıf Türkçe ders kitabında görülmüştür. 5.sınıf yazılı anlatım etkinliklerindeki metinsellik ölçütleri%1,20; metin yapısı %40,9; metin üretim evreleri %26,5 oranında bulunmuştur. Metindilbilim konularının yazılı anlatım etkinliklerindeki dağılımına bakıldığı zaman 1. metin yapısı, 2. metin üretim evreleri, 3. metinsellik ölçütleri şeklinde bir sıralama yapılabilir.

Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki üretime dayalı yazılı anlatım etkinliklerinin oranı ikinci sırada 6.sınıfta görülmüştür. 6.sınıf üretime dayalı yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilim konularına dağılımı ise şöyledir: metinsellik ölçütleri %8,8; metin yapısı%58,2; metin üretim evreleri %50,3. Metindilbilim konularının yazılı anlatım etkinliklerindeki dağılımına bakıldığı zaman 1. metin yapısı, 2. metin üretim evreleri, 3. metinsellik ölçütleri şeklinde bir sıralama söz konusudur.

Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki üretime dayalı yazılı anlatım etkinliklerinin oranı konusunda 7.sınıf üçüncü sırada yer almıştır. 7.sınıf yazma etkinliklerindeki metinsellik ölçütleri %1,40; metin yapısı %52,1; metin üretim evreleri %25,3 oranındadır. Metindilbilim konularının yazılı anlatım etkinliklerindeki dağılımına bakıldığı zaman 1. metin yapısı, 2. metin üretim evreleri, 3.metinsellik ölçütleri şeklinde bir sıralama yapılabilir.

Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki üretime dayalı yazılı anlatım etkinlikleri oranının en az 8.sınıfta olduğu görülmüştür. 8.sınıf yazılı anlatım etkinliklerindeki metindilbilim konularına göre oransal dağılımı, metinsellik ölçütleri hiç yer almazken; metin yapısı%65,9; metin üretim evreleri ise %40,9 şeklindedir. Metindilbilim konularının yazılı anlatım etkinliklerindeki dağılımına bakıldığı zaman 1.metin yapısı, 2. metin üretim evreleri, 3. metinsellik ölçütleri şeklinde bir sıralama yapılabilir.

Genel dağılıma bakıldığında, ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki üretime dayalı yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilim konularından en çok metin yapısını en az ise metinsellik ölçütlerini kapsadığı görülmektedir. Tablo 4.5'e bakıldığında mevcut Türkçe öğretiminde dilbilgisi öğretiminin iletişim becerileri (okuma, dinleme, konuşma, yazma) öğretimine göre ağırlıklı olmasına karşılık, toplam 277 yazılı anlatım etkinliğinden yalnızca 9 tanesinin metinsellik ölçütlerine ait olması dikkat çekicidir. Bu da dilbilgisi kurallarının öğrenciyi etkin kılacak etkinlikler yerine düz anlatım yöntemiyle öğretildiği şeklinde yorumlanabilir.

Toplam 277 etkinlik içinde metnin küçük ölçekli, büyük ölçekli ve türe ait bilgileri içeren üst yapısına özgü bilgileri kazandırmaya yönelik etkinlikleri diğerleri içinde en yüksek sayıda (146) bulunmuştur. **Metin yapısı** konusunun özellikle metnin küçük ölçekli yapısı boyutuyla ele alındığı, yazılı anlatım etkinliklerine bu boyutta daha büyük oranda yer verildiği görülmüştür. Geleneksel dil öğretiminde daha çok üzerinde durulan konu, ana düşünce, özet vb. konular ile adılar, bağlaçlar, sıfatlar ekler vb. bağlaşıklık ögesi olarak adlandırılan dilbilgisi konularının bu kategoriye denk düşmesi şeklinde yorumlanabilir.

Metin üretim evreleri kapsamındaki etkinlik sayısı 98'dir. Bu sayının toplam yazılı anlatım etkinliği oranının %35'ini oluşturduğu görülmektedir. Metin üretimi var olan Türkçe öğretimi kapsamında kompozisyon yazma ile eşdeğerde kabul edilebileceği için bu durum, Türkçe öğretiminde yazma eğitimi kapsamında yeterli derecede yer verilmediği, yer verilse de dilbilimsel yaklaşımla ele alınmayan metin üretim evrelerinin var olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu kategoride yedi aşamalı modelin özellikle belli bazı maddelerinde yoğunlaştığı belirlenmiştir.

Kuzu ve Soytürk'ün (2019) yarı yapılandırılmış öğretmen görüşleriyle yürüttüğü diğer bir çalışmanın verilerinden hareketle ders kitaplarındaki yazılı anlatım etkinliklerinin incelendiği bu çalışmanın sonuçları söz konusu çalışmanın bulguları ile uyumlu bulunmuştur.

4.5. Öğretmen Görüşleri Genel Yorum

Mevcut Türkçe dersi kompozisyon yazma çalışmalarında görmüş olduğunuz eksiklikler nelerdir?, Ortaokul kompozisyon yazma çalışmalarının nasıl uygulanması gerektiğini düşünüyorsunuz?, Ortaokul kompozisyon yazma çalışmalarının nasıl uygulanması gerektiğini düşünüyorsunuz?, Öğrencilerinizin kompozisyon yazma çalışmalarından beklentileriniz nelerdir?, Öğrencilere yazılacak metnin bir amaç doğrultusunda yazılması gerektiği konusunda yönlendirme yapıyor musunuz?, Öğrencilere yazılacak metnin bir amaç doğrultusunda yazılması gerektiği konusunda yönlendirme yapıyor musunuz?, Yazılan metnin sunulacağı ortam, katılımcılar ve iletişim kanalının (sözlü-yazılı) üretilen metne etkisi konusunda öğrencileri nasıl bilgilendiriyorsunuz?, Yazma çalışmalarınızda geliştirilecek düşüncelerin önceden oluşturulmasını sağlayacak nasıl bir etkinlik yapıyorsunuz?, Kompozisyon yazma çalışmalarınızda, öğrencilerinizi anahtar kavramların ilişkilendirilmesi ve bir düşünce ağı oluşturma konusunda ne şekilde yönlendiriyorsunuz?, Öğrencilerinize, yazma aşamasında metnin içeriğine uygun sözcükleri seçmeleri konusunda nasıl bilgilendirme yapıyorsunuz?, Öğrencilerinize, yazılan metnin alıcısına ulaşmadan önce son düzenlemeleri yapmaları konusunda ne gibi bilgilendirmede bulunuyorsunuz? Sorularından oluşan öğretmen görüşleri genel olarak şu şekilde yorumlanmıştır:

Öğretmenlerin ortaokul kompozisyon yazma çalışmalarından beklentileri, genel olarak, öğrencilerin yazılarını içselleştirebilmesi, duygu ve düşüncelerini mantıklı ve tutarlı bir şekilde aktarabilmeleri yönündedir. Öğrencilerin yalnız dil değil, düşünsel gelişimlerinin de aracı olan yazma becerisi, başta Türkçe öğretmenleri olmak üzere diğer tüm alan öğretmenleri tarafından öğrenci başarısında değerlendirmeye alınarak öğrencilerin yazdıklarının sorumluluğunu almaları konusunda özen ve dikkat geliştirmeleri sağlanabilir. Aşağıda örneklendirildiği biçimdeki anlatım etkinlikleri ile öğretmenlerin görüşleri oluşmaktadır:

İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması düşünceleri oluşturma, dilsel gösterenleri seçme ve metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş evresi ile ilgili bir etkinliktir:

9.Etkinlik: Sevgi sözcüğünün size çağrıştırdığı kavramları yazınız. Bu kavramlardan birini seçerek bilgilendirici bir metin yazınız. Aşağıdaki yazı taslağını doldurup yazınıza uygun bir başlık koymayı unutmayınız. **Yazı Taslağı:** Yazının konusu, yazının ana fikri, giriş bölümü, gelişme bölümü, sonuç bölümü.

Kedi ile Fare Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması, düşünceleri oluşturma, dilsel gösterenleri seçme ve metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş evresi ile ilgili bir etkinliktir:

7.Etkinlik: b) Seçtiğiniz değerle ilgili öyküleyici bir metin yazınız. Aşağıdaki yazı taslağını doldurup yazınıza uygun bir başlık koymayı unutmayınız. **Yazı Taslağı:** Yazının konusu, yazının ana fikri, serim bölünü, düğüm bölümü, sonuç bölümü.

Bayrağımızın Altında Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir:

7.Etkinlik: Aşağıdaki temalardan istediğinizi seçerek bir şiir yazınız. Şiirinize uygun bir başlık koyunuz.

Kınalı Ali'nin Mektubu Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ile ilgili bir etkinliktir.

8.Etkinlik: b) Broşürden ve derse hazırlık bölümünde yaptığınız araştırmadan faydalanarak “Çanakkale Savaşı’nın tarihimizdeki önemi” ile ilgili bilgilendirici bir metin yazınız. Yazınıza uygun bir başlık koyunuz.

Atatürk’ü Gördüm Metni: Metin üretim evrelerinden metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş evresi ile ilgili bir etkinliktir.

8.Etkinlik: “Atatürk’ü Gördüm” metninde olduğu gibi yaşadığınız ya da tanık olduğunuz bir olayı giriş, gelişme ve sonuç bölümlerine dikkat ederek yazınız. Yazınıza başlık koymayı unutmayınız.

Uzay Giysileri Metni: Metin üretim evrelerinden amaç saptaması evresi ve metin düzeyinde dilsel kodlamaya geçiş evresi ile ilgili bir etkinliktir:

8.Etkinlik: “Gökyüzü, sadece uçmaktan korkanların sınırıdır. Bob BELLO (BabBello) sözünden yola çıkarak bilgilendirici metin yazınız. Yazınızda giriş, gelişme, sonuç bölümlerine yer veriniz.”

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Türkçe eğitiminin temel amacı öğrencilere okuma, dinleme, konuşma, yazma temel dil becerilerinden oluşan iletişim becerilerini kazandırmaktır. Dört temel dil becerisinden biri olan yazma becerisi diğer becerilere göre daha karmaşık yapısı ve uzun bir süreci kapsamı nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü bu beceri düşünce üretimine dayalı, bu düşüncelerin sözcük, cümle ve paragraflardan oluşan bir metinle ortaya konulduğu, öğrencileri bilişsel ve dilsel çok yönlü geliştiren bir süreçtir. İletişimin başarısında önemli rol oynayan bir üretim süreci söz konusudur ki bu sürecin ürünü metinlerdir. Yazma sürecinin, yani anlatmanın iyi ve doğru bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için dilin ait olduğu bilimsel bilgi alanından, diğer bir deyişle dilbilimin verilerinden yararlanmak gerekir. Dil öğretimi dilbilim ile etkileşim halinde gelişen bir alan olmak durumundadır. Bu nedenle yazılı metinlerin oluşum sürecine dilbilimin alt dallarından biri olan “metindilbilim” aracılığı ile bakmak gerekir. Bu çalışma bu bağlamda ders kitaplarındaki etkinliklerin metindilbilim konularına ne denli denk düştüğünün anlaşılması ihtiyacı ile gerçekleştirilmiştir.

Türkçe ders kitaplarındaki yazılı anlatım etkinliklerinde metindilbilim kapsamındaki bazı konulara ilişkin etkinlikler yer alsada bunların sayısal olarak yeterli olmadığı söylenebilir. Ortaokul Türkçe ders kitabındaki yazılı anlatım etkinliklerinin metindilbilim konularına göre hazırlanmadığı görülmüştür.

Mevcut Türkçe öğretiminde dilbilgisi öğretiminin iletişim becerileri (okuma, dinleme, konuşma, yazma) öğretimine göre ağırlıklı olmasına karşılık, toplam 277 yazılı anlatım etkinliğinden metinsellik ölçütlerine ait etkinlik sayısı çok yetersizdir. Bu da dilbilgisi kurallarının öğrenciyi etkin kılacak etkinlikler yerine düz anlatım yöntemiyle öğretildiği şeklinde yorumlanabilir.

Toplam 277 etkinlik içinde metnin küçük ölçekli, büyük ölçekli ve türe ait bilgileri içeren üst yapısına özgü bilgileri kazandırmaya yönelik etkinlikleri diğerleri içinde en yüksek sayıda (146) bulunmuştur. **Metin yapısı** konusunun özellikle metnin küçük ölçekli yapısı boyutuyla ele alındığı, yazılı anlatım etkinliklerine bu boyutta daha büyük oranda yer verildiği görülmüştür. Geleneksel dil öğretiminde daha çok üzerinde durulan konu, ana

düşünce, özet vb. konular ile adılar, bağlaçlar, sıfatlar ekler vb. bağlaşıklık ögesi olarak adlandırılan dilbilgisi konularının bu kategoriye denk düşmesi şeklinde yorumlanabilir.

Metin üretim evreleri kapsamındaki etkinlik sayısı 98'dir. Bu sayının toplam yazılı anlatım etkinliği oranının %35'ini oluşturduğu görülmektedir. Metin üretimi var olan Türkçe öğretimi kapsamında kompozisyon yazma ile eşdeğerde kabul edilebileceği için bu durum, Türkçe öğretiminde yazma eğitimi kapsamında yeterli derecede yer verilmediği, yer verilse de dilbilimsel yaklaşımla ele alınmayan metin üretim evrelerinin var olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu kategoride yedi aşamalı modelin özellikle belli bazı maddelerinde yoğunlaştığı belirlenmiştir.

Yapılandırmacı yaklaşım bilginin yapılanmasını ve anlamlı öğrenmeyi temel alır. Anlam bağlam içinde oluşur. Metin bağlamı sunar. Bu durumda temel konusu metin olan metindilbilimin dil öğretiminde önemli bir yer alması, Türkçe öğretmenlerinin metindilbilimin alt konuları hakkında bilgi sahibi kılınması ile de doğrudan bağlantılıdır. Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki yazılı anlatım etkinliklerindeki eksiklikler belirlendikten sonra, metindilbilimin başlıca üç konusu olan *metinsellik ölçütleri*, *metnin yapısı* ve *metin üretim evrelerine* yönelik olarak araştırmacılar tarafından önerilen eğitim durumlarının alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada, ders kitaplarındaki metindilbilim konuları ile örtüşen yazılı anlatım etkinliklerini içeren, öneri niteliğinde ders içerikleri (eğitim durumları) bu noktadan hareketle geliştirilmiştir.

Bu çalışmayı desteklemek amacıyla verilerinden yararlanılan söz konusu çalışmamızda öğretmenlerin metin üretim evreleri konusundaki farkındalıkları ve uygulamakta oldukları kompozisyon yazma çalışmalarının metin üretim evreleri modeline göre değerlendirilmiş, söz konusu çalışmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği sonuçları, geleneksel eğitimde uygulanan kompozisyon yazma çalışmalarında öğretmenlerin metindilbilimi sezgisel olarak uyguladıkları; metin üretim evreleri konusunda kuramsal bilgi sahibi olmadıkları için öğrencilere tam anlamıyla öğretmedikleri değerlendirilmiştir.

5.2. Öneriler

Bulgular, metindilbilim konularının ders ortamlarına yeterince taşınmadığını göstermektedir. Bu durumda öğretmenlerin metindilbilim konusunda eğitilmesi büyük önem taşımaktadır. 2018 yılında YÖK tarafından belirlenen Türkçe öğretmenliği programında metindilbilim dersine yer verilmesi olumlu bir gelişmedir. Türkçe öğretiminin metin temelli yapılması Türkçe eğitiminin ilkeleri arasında yer edinmiş ve son yıllarda yapılandırmacı

yaklaşım ile uyumlu şekilde uygulanagelmıştır. Dolayısıyla metin temelli yürütülecek bir dil öğretiminde metindilbilim, bu öğretimin merkezinde yer almalıdır. Ancak daha önemlisi, öğretmen görüşleri incelemesine de dayanarak hali hazırda görev yapmakta olan kıdemli Türkçe öğretmenlerinin bilgilerinin güncellenmesi, bu konuları anlatabilecek düzeyde metindilbilim konularıyla donatılmaları önemlidir. Ayrıca ortaokul Türkçe ders kitabı yazarlarının da yazılı anlatım etkinliklerini, metindilbilimin verilerinden hareketle hazırlamaları beklenmelidir.

KAYNAKLAR

- Adair, J. (2006). *Etkili iletişim yönetim silahlarının en önemlisi*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Adalı, O. (2003). *Anlamak ve anlatmak*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Akbayır, S. (2010). *Eğitim fakülteleri için cümle ve metin bilgisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2004). *Yazılı ve sözlü anlatım. Kompozisyon sanatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alan, Y. (1994). *Lisan ve insan*. İzmir: T.Ö.V. Yayınları.
- Arıcı, A. F. ve Urgan, S. (2015). *Yazılı anlatım el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aşiloğlu, B. (1993). *Ortaokullarda Türkçe öğretimi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bademci, V. (2007). *Ölçme ve araştırma yöntembiliminde paradigma değişikliği, Testler güvenilir değildir: Güvenirlik ve geçerlik üzerine çağdaş düşünceler, Araştırmada yöntembilimle ilgili bazı büyük hataların düzeltilmesi*. Ankara: Yenyap.
- Bademci, V. (2011). Türk eğitim ve biliminde bilimsel devrim: Testler ya da ölçme araçları güvenilir ve geçerli değildir. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 116-132.
- Bademci, V. (2017). Ölçme ve araştırma yöntembiliminde çağdaş gelişmeler ve yeni standartlar 1: Geçerlik, ölçümlerin kullanımlarının ve önerilen yorumlarının bir özelliğidir. *JRES*, 4(1), 63-80.
- Bademci, V. (2019). Tarih eğitiminde ölçme: Geçerlik hakkında doğrular ve yanlışlar. VI. *Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu'nda sunulan bildiri*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Badrawi, N. (1992). The reading dilemma: Meeting individual needs. *English Teaching Forum*, 30(3), 16-35.

Balcı Aşkın, H. (2006). Metin dilbilim açısından bir çözümleme. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(21), 191-204.

Balcı Aşkın, H. (2018). *Metindilbilimin ABC'si*. Ankara: Say Yayınları.

Baurmann, J. (2000). *Der einfluss der textlinguistik auf die mutter sprachen didaktik* (Band 1). Berlin, New york: de Gruyter.

Bayat, N. (2019). *Yazma ve eğitimi*. İstanbul: Anı Yayıncılık.

Bayraktar, N. (2018). *Dil bilimi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Bayrav, S. (1975). Filolojinin oluşumu. Çağdaş dilbilim-eleştiri sorunları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Beaugrende, R. (1984). *Text production*. Ablex Publishing Corporation.

Benveniste, E. (1995). *Genel dilbilim sorunları*. Yapı Kredi Yayınları.

Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi: Teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Brinker, K. (1997). *Linguistische text analyse eine einföhrungin grundbegriffe und methoden von*. Berlin.

Bygate, M. (1987). *Speaking*. Oxford: Oxford US Press.

Chomsky, N. (2002). *Dil ve sorumluluk* (H. Öz Asya, Çev.). İstanbul: Ekin Yayınları.

Marcus Tullius, Cicero. (2018). *Dostluk Üzerine*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Comrie, B. (1985). *Tense*. New York: Cambridge University Press.

Cook, G. (1989). *Discourse*. Oxford University Press.

Cutting, J. (2002). *Pragmatics and discourse. A resource book for students*. Florence, KY, USA: Routledge.

Çıkrıkçı, S., S. (2007). Metindilbilimin temel kavramlarının anadili öğretimi süreci açısından değerlendirilmesi. *Dil Dergisi*, (138), 43-57.

Çiftçi, M. (2001). Dinleme eğitimi ve dinlemeyi etkileyen faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 166-177.

Çotuksöken, Y. (2010). *Uygulamalı Türkçe sözlü ve yazılı anlatım*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

De Beaugrande, R. ve Dressier, W. (1981). *Introduction to text linguistics*. London: Longman.

De Klerk, V. (1992). Why language teachers need linguistics. *Stellenbosch Papers in Linguistics Plus*, 1992(21), 77-94.

Demirel, Ö. (1996). *Türkçe programı ve öğretimi*. Ankara: Kardeş Yayınları.

Demirel, Ö. (2003). *Türkçe ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Denkel, A. (1981). *Anlaşma: Anlatma ve anlama*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Dilaçar, A. (1968). *Dil, diller ve dilcilik*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dilaçar, A. (1974). Türk fiilinde kılınış ve görünüşle dilbilgisi kitaplarımız. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 21-22(1973-1974), 159-171.

Dilidüzgün, Ş. (2017). *Metindilbilim ve Türkçe öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Dilidüzgün. (2008). *Türkçe öğretiminde metindilbilimsel bağlamda uygulamalı bir yaklaşım* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi İstanbul.

Doğan Döner, F. ve Demirel, Ş. (2019). Sait Faik Abasıyanık'ın haritada bir nokta adlı öyküsünün metin dil bilimsel açıdan incelenmesi. *Turkish Studies Language and Literature*, 14(2), 503-527.

Ehlich, K. (1994). *Zzum tedtbegriff*. A. Rothkegel ve B. Sanding (Haz), *Text –textsorten – semantik içinde* (s. 9-26). Hamburg: Helmut Buske.

Enginarlar, H. (2006). Dilbilim temel kavramlar sorunlar tartışmalar. A. Kocaman (Ed.), *Dilbilim ve dil öğretimi içinde* (s. 151-160). Ankara: Dil Derneği Yayınları.

Erkman Akerson, F. (2007). *Dile genel bir bakış*. İstanbul: Multilingual.

Ferrand, L. (2001). *La production du langage*. Grenoble: Presses Universitaires De Grenoble.

Gansel, C. ve Frank, J. (2002). *Text linguistik und textgrammatik: Eine einführung, studienbücher für linguisti*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.

Göçer A. (2010). Türkçe öğretiminde yazma eğitimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 178-195.

Göçer, A. (2007). Bir öğrenme alanı olarak anlama eğitimi ve Türkçe öğretimindeki yeri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 17-39.

Göçer, A. (2019). *Yazma Uğraşısı. Yazı Nasıl Yazılır? Nasıl Yazar Olunur? Yazma eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Göğüş, B. (1978). Orta dereceli okullarda Türkçe ve yazın eğitimi. Ankara: Gül Yayıncılık.

Gökçe, O. (2006). İçerik analizi: Kuramsal ve pratik bilgiler. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Green, H. ve Petty, W. (1971). *Developing language skills in elementary schools*. Boston: Allyn & Bacon Inc.

Günay, D. (2013). *Metin bilgisi*. İstanbul: Papatya Yayınları.

Gündüz, O. ve Şimşek, T. (2019). *Uygulamalı yazma eğitimi el kitabı: Anlatma teknikleri 2*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretiminde zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel yayıncılık.

Güneş, F. (2013). Türkçede metin öğretimi yerine metinle öğrenme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 604-637.

Güven, A. Z. (2014). Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde bağdaşıklık ve tutarlılık. *International Journal of Language Academy*, 2(4), 599-609.

Halliday, M. A. K. ve Hasan, R. (1976). *Cohesion in England*. London: Longman.

Harweg, R. (1968). Die rund funk nach richten: Versuch einer text typologischen Einordnung. *Poetica*, 2, 1-14.

- Heinemann, W. ve Viehweger, D. (1991). *Textlinguistik*. Tübingen: Nienmeyer.
- Hengirmen, M. (2009). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınları.
- Hörmann, H. (1976). *Meinen und verstehen grundzüge einer sprachpsychologischen semantik*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Huber, E. (2013). *Dilbilime giriş*. İstanbul: Yabancı Dil yayınları.
- İşeri, K. (2018). *Sözden yazıya dile gelen metin*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kantemir, E. (1981). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: Engin Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kardaş, N. M ve Koç, R. (2018). *Kuram ve uygulamada Türk dili 1*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Sever, S. (1997). *Türkçe öğretimi: Türkçe ve sınıf öğretmenleri için*. İstanbul: Engin Yayınları.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Sever, S. (2005). *Türkçe öğretimi: Türkçe ve sınıf öğretmenleri için*. İstanbul: Engin Yayınları.
- Kerimoğlu, C. (2017). *Dilbilime giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kıran, Z. (2003). Dilbilim alanları A. Eziler- Kıran, E. Kokrüt, S. Ağıldere, (Haz.). *Günümüz dilbilim çalışmaları içinde* (s. 9-18). İstanbul: Multilingual,
- Kingen, S. (2000). *Teaching language arts in middle school*. Routledge Publishing.
- Kocaman, A. (1990). Metindilbiliminden yazma öğretimine. *Çağdaş Türk Dili Dergisi*, 24(2), 582-585.
- Koç, S ve Müfuoğlu, G. (1998) Konuşma ve yazma öğretimi: Türkçe öğretimi. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Korkut, E. ve Ayırır Onursal, İ. (2016). *Dil bilimleri ve dil öğretimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kuzu, T. (2003). *Etkileşimsel model'e uygun okuma öğretiminin Türkçe bilgilendirici metinleri anlama düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Kuzu, T. (2008). *Üniversiteler için Türk dili ders kitabı*. A. Güzel (Ed.), *Anlama ve anlatma* içinde (s. 278-289). Ankara.

Kuzu, T. (2018). Metindilbilime giriş. Erişim adresi: <https://maiotik.com/metindilbilime-giris/>

Leech, G. N. ve Short. M. H. (1981). *Style in fiction*. London, New York: Longman.

Lyons, J. (1977). *Semantics I and II*. Essex: Longman.

Mackay, I. (1997). *Dinleme becerisi*. Ankara: İlk kaynak Kültür Sanat Ürünleri Yayınları.

Martin, J. R. ve Rose, D. (2007). *Working with Discourse. Meaning beyond the clause* (2. Baskı). London: Continuum.

Mazur, J. (2000). *Textlinguistik im romanischen sprachraum* (1. Baskı). Berlin, New York: de Gruyter.

MEB (2019). *Türkçe dersi öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.

Meyer, B. J. F. ve Rice, E. G. (1984). The Structure of text. R. Barr, M. L. Kâmil, P. Mosenthal ve P. D. Pearson (Ed.), *Handbook of reading research* (1. Cilt). New York: Longman.

Onan, B. (2014). *Anlama sürecinde Türkçenin yapısal işlevi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Orbay Oturakçı, N. (2020). *Türkiye Türkçesinde bağlaçların işlevli birimler*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Oymak, R. (2018). Anadili eğitim öğretiminde dilbilim ve yan alanları. *The Journal of Kesit Academy*, 4(15), 112-119.

Özdemir, E. (1991). *Okuma ve metin inceleme*. Eskişehir: A. Ü. Açık öğretim Fakültesi.

- Özdemir, E. (2009). *Düzyazının Sorgulayan Gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, E. (2012). *Anlatım sanatı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özkan, B. (2004). Metindilbilimi metindilbilimsel bağdaşıklık ve Haldun Taner'in on ikiye bir var adlı öyküsünde metindilbilimsel bağdaşıklık görünüşleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 167-184.
- Pérennec, M, H. (2000): Textlinguistik im romanischen Sprachraum. A. Gerd, K. Brinker, W. Heinemann, S. F. Sager, (Haz). *Textund gepochslinguistik: Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung= Linguistics of text and conversation* içinde (145-153). Berlin: New York: de Gruyter.
- Perrenoud, P. (1999). *Dix nouvelles competences pour enseigner invitation au voyage*. Paris.
- Petöfi, J. (1986). *Text connectedness from psychological point of view*. Hamburg: Buske.
- Rado, Ş. (1981). *Saadet Yolu*. İstanbul: Rado Yayınları.
- Ryle, G. (1949). *The concept of mind*. Penguin Modern Classics Publisher.
- Sarar Kuzu, T. ve Soytürk, E. (2019). Ortaokul kompozisyon yazma çalışmalarının metin üretim evreleri açısından değerlendirilmesi. *International Journal of Childrens Literature and Education Researches*, 3(1), 12-29.
- Saussure, F. (1980). *Genel dilbilim dersleri I*. Ankara: TDK Yayınları.
- Schrivier, K. A. (1992). Teaching writers to anticipate readers' needs: A classroom evaluated pedagogy. *Written Communication*, 9, 179-208.
- Sever, S. (2000). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, S. (2004). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, S., Kaya., Z. ve Aslan, C. (2011). *Etkinliklerle Türkçe öğretimi*. Ankara: Tudem Yayınları.
- Smith, C. S. (2003). *Modes of discourse: The local structure of texts*. New York: Cambridge University Press.

- Sowinski, B. (1983). *Textlinguistik*. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz: Kohlhammer.
- Şerba, L. (1974). *Prepodavaniye inostrannih yazikov*. Moskova: Vışşaya Şkola.
- Şenöz-Ayata, C. (2005). *Metindilbilim ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Toklu, O. (2018). *Dilbilime giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Toptaş, H. (2016). *Türkçe dersleri*. İstanbul: Papatya Bilim Üniversite Yayıncılığı.
- Torusdağ, G. ve Aydın, İ. (2019). Metindilbilim ve örnek metin çözümlemeleri. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Traxler, M. J. ve M. A. Gernsbacher (1992). Improving written communication through minimal feedback. *Language and Cognitive Processes*, 7, 1-22.
- Tuncer, H. (2009). *Anlatma teknikleri (Konuşma yazma)*. İzmir: Orkun Kitabevi.
- Umberto, E. (1996). *Yorum ve aşırı yorum* (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Ungan, S. (2007). Yazma becerisinin geliştirilmesi ve önemi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23, 461-472.
- Uzun, L. ve Keçik, İ. (2004). *Türkçe sözlü ve yazılı anlatım*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Uzun, L., Turan Deniz, Ü., Emeksiz, Erk, Z ve Özsoy, S. (2013). *Genel dilbilim II*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayıncılık.
- Ünal, Ş. (2001). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın.
- Van Dijk, T. A ve Kintsch, W. (1983). *Strategies of discourse comprehension*. New York: AP.
- Van Dijk, T. A. (1977). *Text context, exploration in the semantics and pragmatics of discourse*. London, New York: Longman.

Van Dijk, T. A. (1980'a). *Text wissenschaft: Einebinterdisziplinare einföhrung*. Tübingen: Niemeyer.

Van Dijk, T. A. (1981). *Macrostructure*. New Jersey: Hillsdole.

Van Dijk, T. A. (1988). *News as discourse, lawrence erlbaum associates, publishers, hillsdale*. New Jersey: Hove and London.

Van Dijk, T.A. ve Kintsch, W. (1983). *Strategiies of discourse comprehension*. Orlando, Florida: Academic Press, Inc,

Vasiliu, E. L. (1979). On some meanings of 'coherence. J. S. Petöfi (Haz.), *Text vs. sentence* (Cilt 2) içinde (s. 450-466). Hamburg: Helmut Buske Verlag.

Weinrich, H. (1967). Syntax als dialektik. *Poetica, I*, 109-126.

Witte, S, P. ve Figley, L. (1981). Coherence, cohesion, and writing quality. *JSTOR*, 32(2), 189-204.

Yalınkılıç, K. (2019). Yazma eğitimi. N. Bayat, (Ed.), *Metin yapılandırma modeli* içinde (s. 50-71). Ankara: Anı Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, C (Ed.), Okur, A. Arı, G. ve Yılmaz, Y. (2013). Yeni öğretim programına göre kuramdan uygulamaya *Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Yıldız, C (Ed.), Okur, A. Arı, G. ve Yılmaz, Y. (2018). Yeni öğretim programına göre kuramdan uygulamaya *Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Yılmaz, E. (2010). *Uygulamalı Metin Bilgisi*. Ankara: Pegem Akademi

Yılmaz, E. ve Topal, Z. (2010). Türkçe öğretiminde metindilbilimsel çözümleme yönteminin uygulanması. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (27), 775-788.

Yılmaz, M. (2018). *Yeni gelişmeler ışığında Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

EKLER

EK 1: EĞİTİM DURUMLARI

1. Metinsellik Ölçütlerine Yönelik Eğitim Durumu

Dersin adı: Türkçe

Sınıf Seviyesi: 7.Sınıf

Ders Süresi: 14 saat

Öğrenme ve Öğretim Anlayışı/Yaklaşımı, Strateji, Yöntem ve Teknikleri:

Ders içeriklerinin oluşturulmasında buluş yöntemine dayalı, öğrenci merkezli, süreç odaklı bütüncül bir yaklaşım benimsenmiştir (Yapılandırmacı/ yapılandıran/ oluşturmacı/ oluşturan öğrenme ve öğretim anlayışı).

Öğretim yöntem ve teknikleri: canlandırma, soru-cevap, aktif öğrenme, beyin fırtınası, iş birliği, tartışma, sunuş ve buluş yolu ile öğrenme.

Amaç: İyi bir metin olmayı sağlayan metinsellik ölçütleri ile yazılan metinlerin gerçekleşmesi için metindilbilimden yararlanma.

Araç ve Gereçler: Ders kitabı, kaynak kitaplar (materyal) kısa video, akıllı tahta (etkileşimli tahta), yazılı anlatım değerlendirme formu, görsel ve yazılı araç.

Derste Kullanılan Metinler:

Dostluk Üzerine- Marcus Tullius Cicero, Yaşama Öğretisi- Ceyhun Atuf Kansu, İnsan ve Akıl- Montaigne, Yıkamak Kolay- Şevket Rado.

Kazandırılacak Temel Beceri Alanları: Yazma/anlatma beceri alanı, düşünce yazısı oluşturma.

7. Sınıf M.E.B Yazma Kazanımları:

T.7.4.2. Bilgilendirici metin yazar.

a) Öğrencilerin giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinde yazacaklarını belirleyerek bir metin taslağı oluşturmaları, düşünceyi geliştirme yollarını kullanmaları, yazılı ve çoklu medya kaynaklarından görüşlerini destekleyecek kanıtlar sunmaları sağlanır.

b) Öğrenciler günlük hayattan örnekler vermeye teşvik edilir.

T.7.4.8. Yazılarında anlatım biçimlerini kullanır.

T.7.4.11. Kısa metinler yazar. Haber metni ve/veya anı yazmaya teşvik edilir.

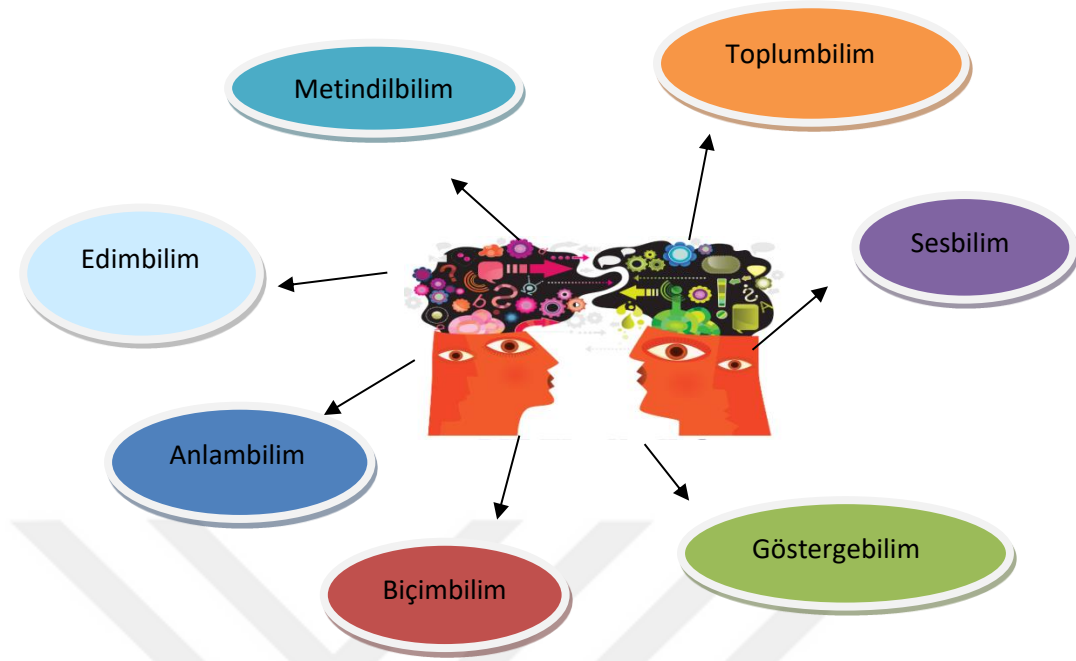
Metinsellik ölçütlerine yönelik, araştırmacı tarafından eklenen yeni kazanımlar:

1. Metin bilgisinin ve metindilbilimin dilbilimle ilişkisini bilir.
2. Metin bilgisinin amacını ve önemini öğrenir.
3. Dile dayalı iletişimin temel birimi metnin özelliklerini tanır.
4. Metin-söylem, bağlam ilişkisini bilir.
5. Yazılı metnin oluşum sürecinde, dilbilgisel- mantıksal bağların önemini anlar (bağlaşıklık ve tutarlılık)
6. Yazma çalışmalarında metinsellik ölçütleriyle ilgili etkinlikler oluşturabilir.

Öğretmen “Çocuklar sizden önceki dersimizde dilleri, dillerin yapısını çeşitli şekillerde ele alan bilim dalı ne olabilir, sorusunu araştırmanızı istemiştım” diyerek sınıf içerisinde bir diyalog ortamı yaratır. Öğrencilerin grupça beyin fırtınası yapmaları adına soruları cevaplandırmadan önce defterlerine yazmalarını ister. Gruplar halinde ve konuşma kurallarına uygun bir biçimde sorulara verilen ilginç yanıtlarla birlikte öğretmen öğrencilere dersi daha iyi öğrenebilmeleri ve derse daha iyi odaklanmaları adına pekiştireç (uyarıcı) verir. Ardından da dilbilim kavramıyla ilgili açıklama yapar:

Bu bilim dalı, dili pek çok açıdan ele alır. Dilin varoluşundan gelişimine dek yaşadığı süreçlerin tamamını inceler ve dillerin yapısını, işleyişini ve işlevlerini belirler. Kısacası, bu bilim dalı, tüm dilleri inceler. İşte dilleri bu şekilde ele alan bilim dalına ‘dilbilim’ adı verilmektedir ve bu bilim dalının birçok alt dalı bulunmaktadır.

Öğretmen, dilbilimin alt dallarını bir şemada gösterir.

Öğretmen “Dilbilimin alt dallarından biri olan, metindilbilim son yıllarda özellikle önem kazanarak gelişmektedir. Sizce bunun nedeni ne olabilir?” sorusuyla konuya dikkat çeker ilgi uyandırır. Konunun tartışılmasından sonra *Türkçe öğretiminde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri, metnin iletişim boyutunun önemszenmeyişi*dir. Okullarda, *metin odaklı yapılan yazma çalışmaları; metin türlerine, stratejilerine, deyim, atasözü ve özdeyişle yazma ve anlatım biçimlerini kullanarak yazı oluşturma vb. şeklinde olmaktadır ancak metindilbilim sayesinde metinler, yüzey ve derin yapı ile işlenebildiği gibi, metinlerin iletişime dayalı üretimi de gerçekleştirilmiş olur. Metindilbilim, merkezine metni alır. Metindilbilimin temel amacı, metin olanla olmayanı ayırt etmesidir. Şeklinde bir açıklamada bulunur.*

Öğretmen, öğrencilere metindilbilimin yapı taşı oluşturan metinlerin özellikleri hakkında ne bildiklerini sorar ve onlardan beşli gruplar halinde metin kavramı ile ilgili görüş paylaşımı yapmalarını ister. Her grup, konuyla ilgili görüşlerini belirttikten sonra öğretmen, metnin oluşması için belli başlı ölçütlerin olduğundan ve derslerde bu ölçütlerin doğru ve etkili bir yazı ortaya koymayla nasıl bir ilişkisi olduğunu öğreneceklerinden bahseder. Öğretmen; “Böylece, Türkçe dersi yazma çalışmalarına yeni bir boyut kazandırmış olacağımız gibi, yazma çalışmaları sizin için daha eğlenceli ve yaratıcı bir hale de

gelecektir.” şeklinde bir açıklamada bulunarak öğrencileri güdüledikten sonra ders anlatımına geçer.

Öğretmen sınıfa iletişimle ilgili yeni sorular yöneltir. “Bizler iletişimi ne ile sağlarız, neden konuşur ve yazarız?” sorusunu sınıfa sorar. Yanıtları alır ve “Peki bunun için hangi araçları kullanırsınız? Sorusuyla dil ve dille üretilen metnin işlevine dikkat çeker. *Anlamak ve anlamak için dili kullanırsınız. Dilleri gelişigüzel mi kullanırsınız, dili kullanırken neyi esas alırsınız? Dili kullanırken düzenli, amaca uygun, duygu ve düşünce, izlenim, gözlem ve hayallerin belirli bir düzene konulduğu bir yapı oluşturmak durumundayız. Örneğin,*

Umut, sınavda uyumuştur. O nedenle sınavdan tam puan aldı. ‘Sizce bu bir cümle midir? Sorusundan sonra gelen yanıtlara göre; öğretmen, bunun bir cümle olduğunu ancak anlam-mantık yönünden sorunlu olduğunu buldurur öğrencilere. Daha sonra, Umut bugün kendisini oldukça yorgun hissediyordu. O nedenle sınava giremedi örneğini öğrencilerin defterlerine yazmalarını ister. Bu örnekte, cümleler bir bütün halinde, anlamca -mantıkça ve dilbilgisine dayalı olarak bir düzen içerisinde kullanılmış mıdır? Sorusu ile dilbilgisel ve mantıksal bağların ilişkisini kavramalarını sağlamayı amaçlar. Metinler cümle üstü birimler ile ilgilenir ve bunları çalışma alanına alır. Sözelimi, Umut, bugün oldukça yorgundu. Bu yüzden arkadaşlarıyla sinemaya gitmek istemedi. Bu örnekte, ikinci cümlenin nedeni, birinci cümlede açıklanmıştır. Cümleler birbiriyle anlamlı-mantıklı ve dilbilgisi yönünden bütünlük içermektedir. Metinlerin en önemli özelliklerinden biri de budur şeklinde açıklamalarını sürdürür.

Öğretmen; “Metinler, kendi içinde katmanlıdır, somut ve soyut olarak üretilebilirler. **(Metinlerin yüzey ve derin yapısını anlatma)** Düşünceler ve duygular farklı amaçlar ve yapılar içinde, sözlü ya da yazılı olarak ortaya konulabilirler. Sözlü üretilen metinler, konuşucunun duygu ve düşüncelerini başkalarına sözle anlatması/aktarması durumudur. Sözlü anlatım türlerinden konferans, panel, sempozyum, açık oturum, münazara ve forum gibi pek çok anlatım türlerini sizler de derslerinizde görmüştünüz. O nedenle bunları ayrıntılı olarak açıklamayacağım. Yazılı metinler/anlatımlarsa, bireylerin, duygu, düşünce, istek, hayal ve gözlemlerini yazı aracılığı ile aktarmasıdır. Türkçe derslerinde yazılı anlatımın önemli olmasının bir nedeni de dilsel ve bilişsel yetileri geliştirmesidir. Yazma sayesinde, bolca düşünme ve hayal etme şansı bulabileceğiniz gibi, düşüncelerinizi ve hayallerinizi çeşitli yazı türleri ile aktarmış olursunuz. Metinler makale, fıkra, deneme, anı, eleştiri, günlük ve roman gibi pek çok tür üzerinden bir içeriği aktarırlar. Yazılı metin

oluşturmak zor ve bir o kadar da uzun soluklu bir uğraş olmakla birlikte bu metinleri oluştururken gördüklerimizi, okuduklarımızı, dinlediklerimizi ve konuştuklarımızı bir süzgeçten geçirip duygu ve düşüncelerimizi harmanlayıp eğlenceli ve verimli anlatımlar ortaya koyma şansı da yakalarız.” açıklamalarında bulunur.

Öğretmen sınıfa “Sizce bugüne kadar edindiğimiz bilgilerin büyük bir çoğunluğunu nereden elde etmiş olabiliriz, bir fikri olan var mı?” Sorusunu yöneltir. Öğrenci görüşlerini aldıktan sonra *metinlerin bir önemli işlevi bilgi aktarımı yapmaktır. Bizler, metinler aracılığıyla bilgiler dünyasında geziniriz. Metinler sayesinde pek çok yeni bilgi öğreniriz. Sözlü ve yazılı metinlerin günden güne çoğalmasıyla birlikte artık daha fazla bilgiye de ulaşma şansına sahibiz. Sizler bilgilerin dünyasında, onların yaşam alanlarında dolaşmayı seviyor musunuz?”* sorusuyla gelen yanıtlara ilişkin açıklama yapar. *Metinle benzer yaklaşıma sahip bir kavram daha vardır ancak bu kavram daha çok sözlü iletişimin bir unsuru olarak görülürken metin, yazılı iletişimin unsuru gibi algılanmaktadır ancak bu doğru değildir. Metin yalnız fiziksel bir ürün olarak tanımlanmakta ve anlam, niyet, ortam ve zamanın önemi üzerinde durulmamaktadır. Metin kadar önemli bu diğer kavram okuyucunun metin ile ilişkisine dayanan söylemdir.* Öğretmen “Çocuklar, dilin sözlü ya da yazılı olarak gerçekleşmesi durumuna değinmemizin sebebi, metin kavramının daha iyi anlaşılmasının yanında, ileriki aşamada göreceğimiz konularla da ilişkili oluşudur. Şimdi de metinlerin bir başka yapıyla ilişkisine bakalım.” diyerek konuyla ilgili çeşitli örnekler sunar. *Sözgelimi, soğuk kelimesini ele alalım. Toplantıda tanıştığım kadının soğuk bir havası vardı cümlesiyle, toplantıda tanıştığım kadın çok soğuk almış belli ki cümlesi arasında anlamsal bir fark bulunmaktadır. Bu da bağlamla ilgili bir durumdur. Cümle içerisindeki anlam, bağlama göre değişmiştir. Bir lokantaya gelen iki çiftin garsona; ‘‘Burayı ayırtabilir miyiz?’’ şeklindeki sorusuna garsonun; ‘‘Burası rezerve efendim’’ şeklinde bir yanıt vermesi de çiftin yemek yemek için, bir masa ayırtmak istemesi ancak masanın dolu oluşunu gösterir. Yani, bu da bağlama göre değişkenlik gösterebilir. Kütüphaneye ders çalışmaya gelen bir öğrencinin, kütüphane görevlisinden kitap ayırtmak istemesi bulunan bağlama/ortama uygunluğunun bir göstergesidir. Bağlam, öncelikle metni anlamak ve yorumlamak için son derece önemlidir. Bir kelime, cümle içerisinde birçok anlama gelebilir.*

“Sizce, bir metnin metin olmasını sağlayan ölçütler ne olabilir?” şeklinde bir soru yöneltir sınıfa ve gelen cevaplar doğrultusunda soruyu kendisi şöyle yanıtlayabilir: *Metinlerin metin olmasını sağlayan pek çok ölçüt vardır. Bunlar başlıca metnin yüzeyinde izleyebildiğimiz ölçütler (Metin-içi kavramını/metin merkezli ölçütleri öğretmek) ve bir de*

metnin bağlamına (ortam/çevre), iletişimdeki amaç ve görevine öncelik veren ölçütlerdir. (Metin-dışı kavramını/kullanıcı merkezli ölçütleri öğretmek).

Öğretmen: “Çocuklar, metinlerin metin olabilmesi için metinde belli bir uyumun sağlanması gereklidir demiştik. Peki, bu uyumun kaynağı ne olabilir, şimdi ona bakalım.” diyerek dilbilgisel ve sözcüksel bağdaşıklıkla gönderme yapar (Sınıf düzeyi dikkate alınarak metindilbilim terimlerinin kullanılmamasına, bu terimleri açıklayan anlaşılır ifadeler kullanılmasına özen gösterilir). “*Metinler, kendi içerisinde dilbilgisi öğeleri ve sözcüğe dayalı bir uyum arar. Metindeki cümleleri birbirleriyle ilişkilendirilerek metnin bütünsel olarak uyumlu olması sağlanır. Metindeki öğelerin diğer öğelerle anlama dayalı bir ilişkinin sağlanması, sağlanan bu anlamca uyumun, birliğin ve bütünün dilbilgisine ya da sözcüğe dayalı anlamda olması gerekir (Bağlaşıklık kavramını öğretme). Metindeki sözcüklerin, sözcük öbeklerinin, tümcelerin ve tümce öbeklerinin arasında kurulan dilbilgisiyle ilgili olan bağlar vardır ve bunların da kendi içerisinde birçok türü bulunmaktadır.*” açıklaması yapılır.

(Ceyhun Atuf Kansu’nun “Yaşama Öğretisi” adlı metni, her konu öğretiminden önce akıllı tahta üzerinde yansıtılıp öğrencilerin metni hatırlamasını sağlamak amacıyla öğretmen tarafından tekrar okunur.)

Öğretmen; “Metinlerin anlamlı olabilmesi için, metinde aktarılan duygu ve düşüncelerin birbiriyle uyumlu, yani bütünlüklü olması gerekir. Bunun sağlanabilmesi, metinde aktarılanların dilbilgisine kurallarına uygun ve anlamsal açıdan uyumlu, bütünlüklü olmasıyla mümkün olmaktadır **(metinsellik ölçütlerinden dilbilgisel bağlaşıklığı ve tutarlılıkla ilişkisini anlatma)**” diyerek çocuklara metinden örnekler gösterir:

Ne olur, bir adım! Çocukluğu alınız ve el ele doğaya doğru bir adım atınız! (Siz) Çocukların çiçek kopartmalarındaki, çiçek toplamalarındaki, çiçek kopartmalarındaki o katıksız sevince katılınız. (Siz) Yabanıl badem ağaçlarını, kabarmış köstebek höyüklerini, güneş vurmuş üvez dallarını, kaplumbağa yuvalarını, yurdumuzun yaşamamız için bize adadığı kırları, ormanları, gölleri, bozkırları tanıyınız! (Siz) ilk adım, doğadır. Birdenbire oradan insanın kendisine geçeceksiniz. (Siz) Orada yaşamının büyük sevincini, gizlerini ve ışıklarını bulacaksınız. (Siz) Erken kalkacak, zerdali ağacını ve işe giden köylüleri göreceksiniz. (Siz) Doğa ve insanlarla bizleri birleştiren mutlu ortaklık! İşte yaşamak budur! Yaşamayı öğrenmek, budur. Yaşamak için doğa ile ve insanlarla ortaklık kurmaya bakacağız. (Biz) Yaşamak yaşayanlarla birleşmektir...

Öğretmen; “Sizce yukarıda yer alan cümlelerde hangi öge eksiktir?” diyerek gelen yanıtlara göre şöyle açıklama yapar: *Yukarıdaki tümcelerde yazar, siz ve biz ifadelerini kullanmadan okura seslenmiştir ve metin içerisinde herhangi bir isme gönderimde bulunmamıştır. Yani, metin içinde geçmeyen ‘biz’ ve ‘siz’ ifadeleri aslında metnin dış dünyasında yer almaktadır. Metin yazarı, bu kavramları okuyucuya sezdirerek sunmuştur.* **(Metin dışı gönderimi kavratmak)**

Köylüler kadın erkek, tarlalara işe gidiyorlardı. Bu cümleyi inceleyelim. Cümlede geçen kadın erkek ifadesi neye bir gönderimde bulunmuş olabilir?” Gelen yanıtlara göre “Cümledeki köylüler ifadesi, (3.çoğul kişi eki) kadın erkek ifadesinin öncesinde gelmiştir. Bu örnekte de görüldüğü gibi, bazı kelimeler, daha önce kullanılan bir kelimeye gönderimde bulunabilir /işaret edebilir” açıklamasını yapar **(Ön gönderim kavramını öğretmek).**

Ben okul bahçesinde yalnız kaldım. Ama hep “Yaşadım!” diye içimden sesleniyordum. İnsanlara, olaylara doğanın bitmez tükenmez derinliklerine doğru açılmak, kendinden çıkarmak, insanlarla, olaylarla, doğanın sessiz yaşantısıyla ortaklık kurmak, yaşamak budur dedim. Göklerimizi, kırlarımızı, sazaklarımızı, ormanlarımızı, uzayıp giden yollarımızı ve çocuklarımızı düşündüm. Öğretmen; “Sizce, bu cümledeki sözcüklerin altını niçin çizmiş olabilirim, nasıl bir ilişki olabilir aralarında?” sorusuna gelen yanıtlar sonrasında “Cümlede geçenben 1.tekil kişi adıyla, kaldım, yaşadım, dedim ve düşündüm yüklemlerinin özneleri aynıdır.” açıklamasıyla eylemlerdeki kişi ekleriyle adılların ilişkisine dikkat çeker.

Öğrencilerim yarışa vurdular işi. Durmadan çiçek getiriyorlardı. Gözleri ışıltıyordu hepsinin. Koştular, oynadılar. **Onlarla** konuştum. Bu cümlede görüldüğü gibi öğrenciler, diğer cümlede onlar3. çoğul kişi adıyla ile karşılanmıştır. Bazen de bu cümledeki gibi bir kişi, kavram ya da olay açık bir şekilde belirtilmeyip daha sonra bunlara göndermelerde bulunulabilir **(Art gönderim kavramını öğretmek).**

*Bazı durumlarda metin yazarı, bir cümlede eski bilgileri tekrarlamamak adına birtakım yollara başvurabilir. Örneğin, yabanıl badem ağaçlarını, kabarmış köstebek höyüklerini, güneş vurmuş üvez dallarını, kaplumbağa yuvalarını, yurdumuzun yaşamamız için bize adadığı kırları, ormanları, gölleri, bozkırları tanıyınız! ilk adım, **doğadır**. Birdenbire oradan insanın kendisine geçeceksiniz. **Orada** yaşamamanın büyük sevincini, gizlerini ve ışıklarını bulacaksınız. Cümlesinde, ‘orada’ gösterme adıyla, ilk cümledeki ‘doğa’ sözcüğüne işaret eder.*

Aynı şekilde bazen metin yazarı, cümle içerisinde kullanmış olduğu bilgileri tekrar göstermek istemeyebilir. Örneğin, bir yürüyüşten sonra bir **tepeye** varır; **o** tepenin üzerinden birdenbire bir göl görünür. Öğretmen; “Bu cümlelerin ikinci cümlesinde sizce ne eksiltilmiş olabilir ve eksiltilecek şey yerine ne konulmuş olabilir?” sorusunu sınıfa sorduktan sonra cevaplarını aldıktan sonra “Cümlede, ‘o tepenin’ gösterme sıfatı (o) +ad (tepe) tepeye sözcüğüne işaret etmiştir.” açıklamasını yapar.

Öğretmen; “Öğrendiklerinize göre bu cümleyi de siz inceleyin. Bu cümlede hangi sözcükler arasında bir gönderim sağlanmış olabilir, hangi sözcükleri vurgulayalım, hangi sözcüklerin altını çizelim?” diyerek alıştırma yapar. Çocuklar soruları yanıtladıktan sonra şu açıklamalarda bulunur: “Çevremizden, bize yaşamayı sevdirecek, bizi yaşamaya bağlayacak öyle olaylar akıp gidiyor ki geçen gün böyle olaylardan birini yaşadım; çevremize, olaylara ve insanlara bakmayı bildikçe anlıyorum ki yaşamayı daha iyi anlayacağız. Bu cümlede, böyle olaylar gösterme sıfatı(böyle) + ad (olaylar), olaylar sözcüğüne işaretle gönderimde bulunur.

Öğretmen; “Şimdi aşağıdaki cümlelerdeki göndermeleri sizin bulmanızı istiyorum.” diyerek farklı gönderim öğelerine ilişkin çok sayıda alıştırma yaptırır öğrencilere.

- Yaşama öğretilisine inanıyorum. İnsanca öğretti bu.
- Ama bu yol boyu öyle yeni şeyler, öyle güzel şeyler gördüm ki ilk kez yaşadım diye bağırdım **kendi kendime**.
- Bu kavgalara ilgiyle, insanı izleyerek, yeni gözlerle bakabiliyor muyuz? **Kendimizi**, toplumla kavgalarında da insanlara yakın, insanlara dost duyabiliyor muyuz?
- Bir pazar günü, **öğrencilerimle** bir kır gezintisine **çıktık**, iki kilometre ya **yürüdük** ya **yürümedik**.

Ayrıca, metin üzerinden kendilerinin başka örnekler bulmalarını ister.

“Çocuklarım teker teker gelmeye başladılar. Hepsini selamladım. Cümlesinde, hepsinin sözcüğündeki 3.çoğul kişi iyelik ekleri ile ilk cümledeki çocuklarım sözcüğüne bir gönderme söz konusudur.” Açıklamasıyla iyelik eklerinin gönderim işlevine;

Durmadan çiçek getiriyorlardı. Gözleri ışıltıyordu hepsinin. Örneğiyle de gözleri sözcüğündeki belirtme ekinin gönderme işlevine dikkat çeker.

Öğretmen; “Çocuklar, şimdi gönderim öğelerini Montaigne’in ve başka yazarların denemelerinden de sunarak açıklayıcı metin türlerinde de bu yapıların nasıl kullanılacağını öğrenmiş olacaksınız. Bu sayede konuyu başka metinler üzerinden de görerek pekiştirmiş olacağız. “açıklamasında bulunur.

***Ben** düşüncelerimin doğru olduğunu **sanıyorum**: Ama öyle sanmayan kim var? Aklımın sakat olmadığına benim bulduğum en iyi tanıt kendime az değer **verişimdir**. Sakat olsaydı kendime beslediğim sevgi onu kolayca aldatabilirdi; çünkü ben kendimi öyle **seviyorum** ki, sevgimi bir türlü kendimden dışarıya **çıkaramıyorum**. Herkes sevgisini bir sürü dosta, tanıdığa dağıtırken, ben kendi içimin rahatından, kendi varlığımdan başka şeye bağlanamıyorum. Başka şeylere bağlanışım kendi isteğimle, bile değildir. (Montaigne)*

*Yalnız kazma sallamasını bilen, duvarların altında kalmayacak kadar kendisini korumasını becerebilen **birkaç adam** o canım binayı, bunca emek ve bilgi ile senelerce çalışılarak meydana getirilmiş eseri, birkaç haftada yerle bir ederler. **Onlara** “Haydi yapın bakalım **bunu** yeniden!” deseniz yüzünüze aval aval bakarlar ve çekip giderler... (**Şevket Rado**)*

*Ruhlarımız o kadar sıkı bir birliktelikle yürüdü, birbirini o kadar coşkun bir sevgiyle seyretti ve en gizli yanlarına kadar birbirine öyle açıldılar ki ben onun ruhunu **benimki** kadar tanımakla kalmıyor, kendimden çok ona güvenecek hale geliyordum (**Cicero**)*

Etkinlik: Öğretmen tarafından bir gönderim balonu hazırlanmıştır. Hazırlanan bu balonlarda birinci ve ikinci grup için, farklı sözcükler vardır. Sınıf, öğretmen tarafından iki gruba bölünür. Birinci grup, yeşil balondan çıkan sözcüklerden gönderim türleriyle ilgili betimleyici anlatımla oluşturulmuş bir diyalog hazırlayacaktır. İkinci grupsa, açıklayıcı anlatımla oluşturulmuş bir diyalog hazırlayacaktır. Başarılı olan gruba öğretmen tarafından pekiştireç verilecektir.

Etkinlik: Bir yazıda konu bütünlüğü oluşturmak için, bazı ögeler yazı boyunca yinelenebilir. İşte bu durumda da ortaya ‘göndermeler’ çıkar. Sizde gönderimlerden faydalanarak bir yazı oluşturunuz. Üretmiş olduğunuz metninize kendiniz bir puan veriniz. Puanınız doğrultusunda yazınızı tekrar düzenleyiniz.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Öğretmen; “Dilbilgisiyle ilişkili olan uyuma, bağlantıya bir de başka açıdan bakalım.” şeklinde bir açıklamada bulunur.

- Ahmet, çantamı düzeltip dişlerini de fırçaladın mı oğlum?

(Çoktan çantamı düzeltip dişlerimi fırçaladım anne!) = Çoktan yaptım anne!

- Akşam arkadaşlarıyla sinemaya mı gitmiş?

- Evet, **öyle** söyledi.

- Bu pantolon eski gözüküyor. **Yenisıyla** değiştirmeliyiz.

Öğretmen; “Sizce, bu cümlelerde sorulan sorunun cevabı nasıl aktarılmıştır? Cümlede parantez içinde kullanılmış olan cümle grubu neden parantez içinde verilmiş olabilir?” sorusuyla bir beyin fırtınası oluşturulmasını ister. Öğrenciler, beşerli takımlar oluşturarak konuyla ilgili değişik fikir ve öneriler sunarlar. Takımlar, çeşitli önerilerini sunduktan sonra sunulan fikirler ve öneriler özetlenir. Daha sonra sunulan fikir ve özetler tahtaya her grubun

fikir ve önerilerinin ayrımının yapılacağı şekilde farklı renklerle yazılır. Öğretmen, öğrencilerden gelen yanıtlarından sonra, örnekleri açıklar. **(Değiştirim kavramını öğretmek)**

Öğretmen; *Cümle yapılarında yer alan öğelerin birbirleriyle yer değiştirme durumu söz konusu olabilmektedir. Bu öğeler, ad, eylem, cümle ya da cümle gruplarından oluşabilir. Biz, Türkçede değiştirmeleri genellikle öyle, böyle ve şöyle kelimeleriyle kullanırız. Hatırlarsanız göndermelerde de daha çok açık adıl kullanımı söz konusuydu şeklinde bir açıklama yapar.*

Çocuklar, ‘‘Birinci diyalogda/örnekte, anne, oğlunun (Ahmet’in) çantasını düzeltip düzeltmediğini, dişlerini fırçalayıp fırçalamadığını öğrenmek ister. Yani, bir eylemi (yapmak) eylemini gerçekleştirip gerçekleştirmediğini sorar. Ahmetse, annesinin sorusunu ‘‘çoktan yaptım anne!’’ diye yanıtlar. Burada Ahmet, yapmak eylemini, cümlede parantez içerisinde verilen ‘‘çoktan çantamı düzenleyip dişlerimi fırçaladım anne!’’ söz grubunun yerine kullanmıştır. Yani, ‘‘çantamı düzenleyip dişlerimi fırçaladım’’ grubu yapmak eylemiyle yer değiştirmiştir. İkinci diyalogda/örnekte ise, ‘öyle’ sözcüğü metin akışı içerisinde yer alan ‘‘arkadaşlarıyla sinemaya gitmiş’’ yerine kullanılmıştır. Son cümlede ise, ikinci cümledeki ‘yenisi’ sözcüğü, ilk cümledeki pantolon isminin yerine geçmiştir. Tüm bu örnekler bakıldığında cümle içerisinde birbirlerinin yerine geçen kelimelerin aynı zamanda, cümle için dilbilgisel anlamda bir bütünlük oluşturduğu görülür. Metinde geçen isimlerin yerine biri, diğeri, ötekini, öteki, böylesini gibi sözcükler kullanılabilir. Bu gibi sözcükler bu isimlerle aynı görevdedir, birbirinin yerine kullanılmaktadır. Şeklinde açıklamalarda bulunur.

Öğretmen; **‘‘Cümle içi değiştirmeleri yaşama öğretisi adlı metin üzerinden görelim.’’** der ve metindeki örnekleri gönderim konusunun öğretimindeki alıştırmalara benzer şekilde uygular.

Örnekler:

*Doğa ve insanlarla bizleri birleştiren mutlu ortaklık! İşte yaşamak **budur!** Yaşamayı öğrenmek, **budur.** Bu cümlede bir sözcük grubunun yerine geçen sözcüğü bulalım. Bu değişim anlatıma ne sağlamış olabilir?*

*Köylüler kadın erkek, tarlalara işe gidiyorlardı. Çocuklarım teker teker gelmeye başladılar. Hepsini selamladım. Çocuklar iki sıra dizildiler. Okuldan **böyle** çıktık.*

Cümlesinde böyle sözcüğü neyle yer değiştirmemiştir, neden? (**Eyleme dayalı değiştirimi öğretmek**)

*Yine kendime döneyim: Kendimde değer verdiğim tek şey, hiç kimsenin kendinde eksik görmediği bir vergidir: Kendi aklımı beğenmekle her insanın, her gün yaptığını **yapmış** oluyorum (Montaigne) cümlesinde **yapmak** sözcüğü, **kendi aklını beğenmek** sözcük grubunun yerine kullanılmıştır.*

*Ne yazık ki yapmanın zor, yıkmanın kolay olması ucuz başarılar elde etmek hevesinde olan insanları yıkıcı olmaya teşvik ediyor. Yıkma da başarı mıdır, diyeceksiniz. **Öyle** görünür şüphesiz (Şevket Rado). Cümlesinde cümlelerin tamamına karşılık öyle sözcüğü getirilmiştir.*

Etkinlik:

- Birbirinin yerine kullanılabilecek kelimelerden yararlanarak ...konusunda bir yazı oluşturunuz.
- Birbirinin yerine geçecek kelimeleri kullanmadan bir düşünce yazısı hazırlayınız ve oluşturacağınız bu iki yazı arasındaki farklılıkları tartışınız.

.....

.....

.....

.....

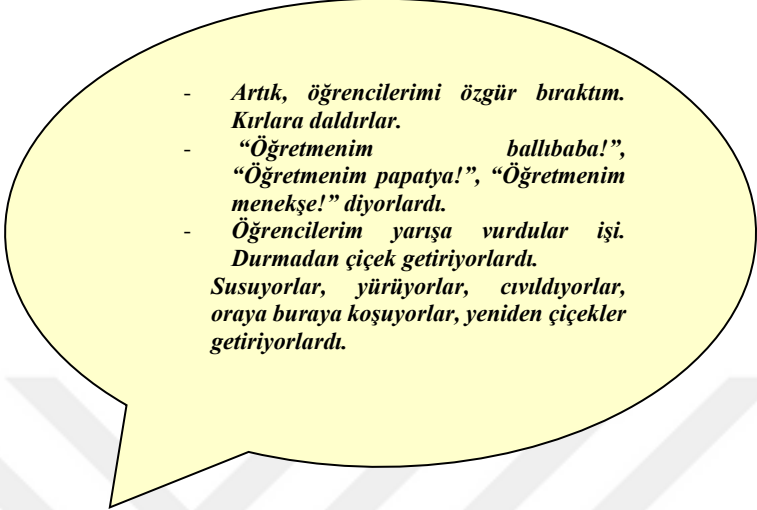
.....

.....

.....

Öğretmen; *Metnin yoğunluğunu arttırmak için metin içerisinde geçen bir ögenin metnin bütünün bozmamak koşulu ile çıkarılma durumu vardır. Okuyucu, eksiltelen cümlelerin ne olduğunu cümlelerin genel anlamından bulabilir. Yani, cümlede bir ögenin eksik oluşu herhangi bir anlatım kusuru değildir. Ancak metnin metin özelliği taşıyabilmesi için, eksilteli yapıların da diğerleri gibi yazarlar tarafından dengeli kullanılması ve eksiltelen ögenin diğer bazı ögeler yardımıyla ulaşılabilir olması gerekir. Eksiltmede değiştirmede olduğu gibi, birbirinin yerini tutacak ögeler yoktur, cümlede var olan bir yapının metinden çıkarılması söz konusudur. Eksilteli cümleler de kendi içerisinde pek çok çeşide ayrılabilir. Bunun örneklerine ‘Yaşama Öğretisi’ ve diğer alıntı metinler üzerinden bakalım. Sizlere*

çalışma kâğıdı hazırladım. Buradan hareketle metindeki örnekleri inceleyeceğiz. Konuyu anlatmadan önce cümlelerde eksiltilen ögeyi/öğeleri bulmanızı istiyorum sözleriyle konu hakkında bilgilendirir. Öğrenciler metinde geçen eksiltili öğeleri bulduktan sonra doğru cevabı söyler.

-
- Artık, öğrencilerimi özgür bıraktım.
Kırlara daldırlar.
 - “Öğretmenim ballıbaba!”,
“Öğretmenim papatya!”, “Öğretmenim
menekşe!” diyorlardı.
 - Öğrencilerim yarışa vurdular işi.
Durmadan çiçek getiriyorlardı.
Susuyorlar, yürüyorlar, cıvıltıyorlar,
oraya buraya koşuyorlar, yeniden çiçekler
getiriyorlardı.

İlk cümleyi inceleyelim: Artık, öğrencilerimi özgür bıraktım. (**Öğrencilerim**) kırlara daldılar. İkinci cümlenin başında öğrencilerim öznesi eksiltilmiştir.

Öğretmen; “Öğretmenim ballıbaba! Öğretmenin papatya! Öğretmenim menekşe” diyorlardı cümlelerinde eksiltilen ne olabilir?” sorusunu sınıfa yöneltip öğrencilerin cevabını aldıktan sonra “Bu cümlede, cümlenin en başına bir öğrencilerim sözcüğü getirilmelidir. Yani, cümlenin aslı şu şekildedir: Öğrencilerim, Öğretmenim ballıbaba! Öğretmenin papatya! öğretmenim menekşe diyorlardı.”

- Birçokları kendilerinin yapamayacağı şeyleri dostlarında aramaktan hayli sıkılmıyorlar demeyeyim de hataya düşüyorlar diyeyim. Dostlarına veremedikleri şeyleri onlardan istiyorlar. (Cicero)

- Yakınlık duygularıyla birbirine bağlanmış insanlar önce başkalarının esiri olduğu ihtirasları yenecekler, sonra doğruluk ve adaleti sevecekler, birbirleri için her şeyi yapacaklar, ama birbirlerinden şerefli ve doğru olmayan hiçbir şeyi istemeyecekler, aralarında yalnızca sevgi ve beğenme değil, saygı da bulunacak. (Cicero)

Birçokları kendilerinin yapamayacağı şeyleri dostlarında aramaktan hayli sıkılmıyorlar demeyeyim de hataya düşüyorlar diyeyim. (Birçokları/onlar) Dostlarına veremedikleri şeyleri onlardan istiyorlar. Cümle yapısında, dostlarına sözcüğünden önce birçokları /onları şeklinde bir özne eksiltilmiştir.

- İnsanın aklını beğenmesi için aklından ötesini görebilmesi gerekir. Sakat kalsaydı kendime beslediğim sevgi onu kolayca aldatabilirdi, çünkü ben kendimi öyle seviyorum ki; sevgimi bir türlü kendimden dışarıya çıkaramıyorum. (Montaigne)
- Herkesin gözü dışarıdadır ben gözümü içeri çevirir, içime diker, içimde gezdiririm. (Montaigne)

“İnsanın aklını beğenmesi için aklından ötesini görebilmesi gerekir. Sakat kalsaydı kendime beslediğim sevgi onu kolayca aldatabilirdi, çünkü ben kendimi öyle seviyorum ki; sevgimi bir türlü kendimden dışarıya çıkaramıyorum.” cümlesinde, sakat kalsaydı

cümlesinden önce benim aklım sözcük grubu eksiltilerek bir tamlayan eksiltilmesine başvurulmuştur.

“Herkesin gözü dışarıdadır ben gözümü içeri çevirir, içime diker, içimde gezdiririm.” cümlesinde, içime diker sözcük grubundan önce gözümü nesnesi eksiltilmiştir.

Etkinlik: Öğretmen, küçük farklı renkte kâğıtlar hazırlar ve birine ad, ikincisine bir eylem, üçüncüsüne ise bir tümce yazar. Daha sonra hazırlamış olduğu kâğıtları karıştırıp kutunun içine atar. İlk önce, gönüllü bir öğrenciyi seçerek tahtaya kaldırır. Öğrenci kutudaki kâğıtlardan birini seçer ve çıkan sözcüğü (ad, eylem ya da tümce) eksiltili cümleye uyarlar. Sözelimi, öğrencinin kâğıttan çekmiş olduğu değiştirim ögesi ad ise ada dayalı bir cümle eksiltmesi, ortak öge eksiltmesi ya da bir ekin eksiltmesi ile kurulmuş bir cümle oluşturması beklenir. Yani böylece eksiltili cümleler, ada dayalı bir eksiltme ile oluşturulmuş olacaktır. Daha sonra aynı şey, değiştirim için de yapılacaktır.

Etkinlik: Öğretmen, öğrencilerden bir konuşma havuzu oluşturmasını ister. Tüm sınıf üçerli gruplara ayrılarak bir konuşma havuzu yaratacaktır. Birinci konuşma havuzu özne eksiltmesi, ikinci konuşma havuzu nesne eksiltmesi, üçüncü konuşma havuzu yüklem eksiltmesi, dördüncü konuşma havuzu tümleç eksikliği, beşinci konuşma havuzu ise tamlayan eksikliği ile ilgili kendi belirleyecekleri bir konu/durum üzerinden diyalog ortamı yaratacaktır. “Sizin de bildiğiniz gibi, konuşma dilinde/doğal dilde, gereksiz bulunan şeyler atılır. O nedenle, bu etkinlik sizin için faydalı olacaktır.”

Etkinlik: Eksiltme örneklerini açıklayıcı anlatımla gösteriniz. (İki-üç paragraflık bir anlatım yeterlidir.) Yazdığınız yazıları grup arkadaşlarınız ile paylaşınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Öğretmen sınıfa; “Eksilti ve değiştirim türlerinin cümle içerisinde nasıl kullanıldıklarını öğrendik. Yazma becerinizin gelişmesi için ders sonunda sizlerle metinsellik ölçütleri ile ilgili bir uygulama yaptıracağım. Yazma çalışmaları, dilsel açıdan doğru kurgulanmış metinler üretmenize fayda sağlayacaktır.” şeklinde açıklama yapar.

Öğretmen; “Metin içerisinde kullanılan birtakım bağlayıcı ögeler vardır. Bunlar sayesinde metin içi mantıksal düzen kurulmuş olur. Bugüne kadar öğrenmiş olduğunuz bağlantı ifadeleri, kazanımlarda; ama, fakat, ancak, lakin, bununla birlikte, buna rağmen, oysaki, başka bir deyişle, özellikle, ilk olarak ve son olarak bağlantı ifadeleri ile yerini almıştır. Bu bağlantı ifadelerinin özellikleri üzerine açıklama yapmanızı istiyorum.” der. Öğrenciler, açıklamalardan sonra bahsedilen bağlantı ifadeleri ile ilgili (7.sınıfa yönelik olanlar yazılır) tahtaya örnek cümleler yazar.

Bağlaçlar geleneksel dilbilgisi öğretiminde yalnızca dilbilgisel bağlar üzerinden anlatılmaktadır; oysa anlamsal ilişkilerin okuyucu tarafından açıkça anlaşılmasını sağlayan ögelerdir” der ve konu anlatımına geçer:

Her metin belli bağıntılardan oluşur. Bu bağıntılar, dilbilgisel anlamda sağlanabileceği gibi, anlamsal-mantıksal açıdan da kurulur. Metin içerisinde bağıntıları sağlayan en önemli yapı ise, ‘bağlaçlardır’. O nedenle bağlaçlar yalnızca dilbilgisi ile ilişkili olarak algılanmamalıdır. Bağlaçlar (bağlayıcı ögeler), metin üreticileri için, yani yazarlar için, önemli anlamsal aktarım araçlarıdır. Özellikle yazma becerisinin geliştirilmesinde bağıntı ögelerinin önemi büyüktür. Bağıntı ögeleriyle oluşturulan her cümle, okuyucuya da iyi aktarılmış olacaktır. Bağlayıcılar sayesinde metnin niteliği de artmış olur. Geleneksel dilbilgisi öğretiminden farklı olarak metindilbilimde, bağıntı ögeleri genel anlamda, dört gruba ayrılmıştır. Bu dört sınıflandırma, aslında geleneksel dilbilgisi öğretiminde de vardır ancak bu sınıflamaya göre daha geniş tutulmuştur.

Öğretmen “Çocuklar, az önce de anlatmış olduğum gibi, bağlaçlar; bağlayıcı ögelerdir demiştik. Peki, yalnızca bağlaçlar mı bağlayıcı ögeler içerisine girmektedir? aranızda sessizce tartışır mısınız?” şeklinde sınıfa bir soru yönelttikten sonra açıklamasını yapar: Bu bağlayıcılar, bağlaçlarla sağlanabileceği gibi, edatlar ve zarflarla da yapılabilmektedir ancak biz bu dersimizde yalnızca bağlaçları ele alacağız. **(Bu derste Halliday ve Hasan’ın sınıflandırması esas alınmıştır.)** Şimdi metinler üzerinden bağlaçlara bakalım:

Çevremizden, bize yaşamayı sevdirecek, bizi yaşamaya bağlayacak öyle olaylar akıp gidiyor ki geçen gün böyle olaylardan birini yaşadım. “Çevremize, olaylara ve insanlara bakmayı bildikçe anlıyorum ki yaşamayı daha iyi anlayacağız” cümlesinde, cümle içerisinde yer alan aynı görevdeki kelimeler, kelime grupları ya da cümleler birbirine bağlanmıştır. Bu da ve bağlayıcı ögesi ile yapılmıştır. Ve bağlayıcı ögesi ile kurulan cümleler ekleyici niteliktedir. Bu cümlede, olaylar ve insanlar birbirine bağlanmıştır.

Bir öğretmen, bir eğitmenin en önemli görevlerinden biri de budur, diyorum, kendi kendime. Bu cümle yapısında tekrarlanan bir durum vardır. Bu tekrarlanan durum **da de** bağlayıcı öge ile bağlanmıştır. En önemli görevlerinden biri de budur derken cümleye bir ekleme yapılmıştır.

Sevgiyle, ilgiyle nasıl da koşup geliyorlardı. Artık, köye dönüyorduk. Cümlesinde, cümle içerisinde yer alan aynı görevdeki kelimeler, kelimeler, kelime grupları ya da cümleler **ile** bağlayıcısıyla (sevgi ile ilgi) birbirine bağlanmıştır. Bu da tıpkı ve bağlayıcı ögesi gibi aynı görevi taşır.

Bir pazar günü, öğrencilerimle bir kır gezintisine çıktık, iki kilometre ya yürüdük ya yürümedik. Ama bu yol boyu öyle yeni şeyler, öyle güzel şeyler gördüm ki ilk kez yaşadım diye bağırdım kendi kendime. Cümlesinde, bir durumun tersi söylenilmek istenilmiştir. Bu da **ama** bağlayıcı ögesi ile sağlanmıştır. Yani, cümlede bir çeliştirici durum söz konusudur.

Yaşamayı öğrenmek işte ilk önce, bu gezintilerle, bu buluşlarla başlıyor. Doğadan sonra, insanları, insanların yarattığı toplumu tanıyabiliyor muyuz? Yaşamayı öğrenmek işte ilk önce, bu gezintilerle, bu buluşlarla başlıyor. Cümlelerinde, **ilk önce** ve **sonra** bağlayıcı ögeleri ile cümlede bir zamansal olarak bağlayıcılık oluşturulmuştur.

Doğadan sonra, insanları, insanların yarattığı toplumu tanıyabiliyor muyuz? Sadece kendi kısır çıkarlarımızla kendi kişisel ilgilerimizle, sığ insanlıkla değil, insanları insan olarak, gerçek olarak, doruklarıyla derinlikleriyle, sevinçlerinin ortasında ve acılarının karanlığında tanıyabiliyor muyuz? Cümlesinde, bir çeliştirici durum söz konusudur. Bu da sadece bağlayıcı ögesi ile sağlanmıştır.

Öğretmen, “Yaşama öğretisi adlı metinde yer alan bağlayıcı ögeler bu yapılardan oluşmaktadır. Siz de örnek incelemelerimizden yola çıkarak metinlerde diğer bağlaçları bulun lütfen” şeklinde bir açıklama yapmıştır ve bağlayıcı ögelere bir de diğer alıntı metinlerdeki cümle yapıları üzerinden de bakalım diyerek öğrencilerin yanıtlarından sonra konuyu ayrıntılı açıklamıştır:

Önce bir mimar bulacaksınız güzel bir plan çizecek. Sonra bina yapmasını bilen insanları toplayacaksınız. (Şevket Rado): Cümlede, **önce** ve **sonra** bağlayıcı ögeleri ile bir zaman belirteci kullanılmıştır.

*Ne mimara ne mühendise ne bilgili duvarcılara ne iyi yetişmiş demircilere ihtiyaç vardır. (Şevket Rado): Cümlede, aynı kavram alanına sahip sözcükler, **ne...ne** bağlayıcı ögesi ile bir araya gelmiştir.*

*Kim kendini akılsız sayabilir? İnsanın kendini akılsız sayması mantıkça **da** mümkün değildir. Öyle bir sakatlık ki bu, onu kendinde gören, kendinde görmüyor demektir. Öyle bir illet ki bu, devası yoktur; **ama** hastanın gözü kendine çevrilip de bu illeti gördü mü illet dağılıverir güneşin sisleri dağıtması gibi. Bu konuda insanın kendini kötülemesi, temize çıkarması, kendini kusurlu görmesi bütün kusurlarından yakınmasıdır. En zavallı, en allahlık insanlar bile akıldan yana paylarına razıdırlar. Başkalarında bizden daha fazla yiğitlik, beden gücü, deneyim, yetenek, güzellik görebiliriz; **ama** akıl üstünlüğünü kimseye vermeyiz.*

*Başkalarında doğru düşünceler gördük mü bunları, şöyle bir düşünmekle biz **de** bulabilirdik sanırız. Başkalarının eserlerinde gördüğümüz bilgiyi, sanatı **ve** daha başka değerleri bizinkilerden üstün tutabiliriz; **ama** düpedüz düşüncenin bulduklarına kendi düşüncemizle **de** pekâlâ varabileceğimize inanırız; onların büyüklüğünü **ve** zorluğunu bir türlü göremeyiz, meğerki bu düşünceler bizden ölçülmez bir uzaklıkta olsun. (Montaigne)*

*Doğanın insanlara en adilce dağıttığı nimet akıldır derler. **Cünkü** hiç kimse akıl payından şikayetçi değildir. Nasıl olsun? Aklını beğenmemesi için aklından ötesini görebilmesi gerekir. Ben düşüncelerimin doğru olduğunu sanıyorum: **Ama öyle** sanmayan kim var? Aklımın sakat olmadığına benim bulduğum en iyi tanıt kendime az değer verişimdir. Sakat olsaydı kendime beslediğim sevgi onu kolayca aldatabilirdi; **cünkü** ben kendimi öyle seviyorum ki, sevgimi bir türlü kendimden dışarıya çıkaramıyorum. Herkes sevgisini bir sürü dosta, tanıdığa dağıtırken, ben kendi içimin rahatından, kendi varlığımdan başka şeye bağlanamıyorum. (Montaigne)*

*Dostluğa adını veren sevgi, insanların yakınlık duygularıyla birbirine bağlanmasında başlıca nedendir. **Cünkü** çıkarlar çok kez kendine dost süsü veren ve durum gerektirdiği için saygı, ilgi gösteren insanlardan bile elde edilebilir, oysaki dostlukta hiçbir şey yalan ve yapmacık değildir, her şey gerçektir ve içten gelir. **Bu yüzden**, sanırım, dostluğu gereksinme (ihtiyaç) değil, doğa yaratır. (Cicero)*

*Bu türlü bir birlik bazı insanlar arasında, var olmuş **veya** olacak ise, bu, onları katıksız iyiliğe götürecektir en iyi ve en mutlu birlik sayılmalı. (Cicero)*

Etkinlik:

Bu etkinlikte dörderli gruplara ayrılıңыз. Her bir grup derste anlatılan dört metindeki dört yazardan biri olsun. Her grup, seçmiş olduğu metindeki bağlayıcı ögeleri canlandırsın. Ceyhun Atuf Kansu'nun yaşama öğretisi adlı metnini seçen grup, metindeki olayı bağlayıcı ögeler yoluyla canlandırsın. Örneğin, *Çevremizden, bize yaşamayı sevdirecek, bizi yaşamaya bağlayacak öyle olaylar akıp gidiyor ki geçen gün böyle olaylardan birini yaşadım; çevremize, olaylara ve insanlara bakmayı bildikçe anlıyorum ki yaşamayı daha iyi anlayacağız.* Cümlesindeki olayı ve bağlayıcı ögesiyle canlandırın. Her grup, canlandırma sırasında vurgulamak istediğı bağlayıcı ögeyi özellikle ön plana çıkarsın ve her öğrenci yazarın yerine geçerek bir canlandırma yapsın.

Etkinlik: Yaşama öğretisinde geçen bağlayıcı ögeleri kaldırınız. Bir de bağlayıcı ögelerle metni okuyunuz. İkisi arasında ne gibi farklılıklar olduğunu anlatınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Etkinlik: Bağlayıcı ögelerle kurulmuş kısa bir deneme yazısı yazınız. Yazınızı oluşturduktan sonra bağlayıcı ögelerin cümledeki önemini ve işlevini açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öğretmen; “Dilbilgisine dayalı düzenlemelerin yanı sıra aynı ögelerin/sözcüklerin tekrarlanması ve anlamsal olarak birbiri ile ilişkili ögelerin kullanımı ile de sağlanabilir. Bu tekrarlanmalar sayesinde metinde yer alan birtakım anahtar sözcükler de belirlenebilir ve metin alıcıları (okuyucu ya da dinleyici) metnin konusuna dair bir fikir yürütebilir. Aynı zamanda metin yazarının biçemi konusunda da bize ipuçları sunabilir diyerek öğrencilere bir soru yöneltir: “Sizce, iyi düzenlenmiş bir metinde yinelemeler nasıl sağlanmalıdır?” Öğretmen; “Bu soruyu şöyle açıklayabiliriz der: İyi düzenlenmiş her metinde yinelemeler gereksiz kullanılmamalıdır. Gereksiz kullanılan her yineleme, metin alıcısını sıkabilir ve onların metinden kopmasına yol açabilir.” Bir metinde gereksiz yinelemelerin olmayışı bir metnin tutarlı oluşunu da gösterir mi?” sorusuyla birlikte gelen yanıtlara göre açıklamada

bulunur: Bir metindeki gereksiz yinelemeler, metni aynı zamanda tutarsız hale de getirir. Bu nedenle metin yazarları, metin üretirken gereksiz yinelemelerden kaçınmalıdır.

Öğretmen; “Metinde tekrar edilen sözcükler vardır demiştik. Bunlara ‘yineleme’ adını veririz. Metindeki her yineleme, cümleler arasındaki bağlantıyı da sağlamış olur ve metnin akıcı olmasına da katkı sağlar. Tekrarlar pek çok yolla kurulabilir. Yaşama öğretisi adlı metin üzerinden bu yapıları görelim” şeklinde bir açıklamada bulunur.

Metinde bazı sözcükler aynı şekilde tekrarlanabilmektedir:

Çevremizden, bize yaşamayı sevdirecek, bizi yaşamaya bağlayacak öyle olaylar akıp gidiyor ki geçen gün böyle olaylardan birini yaşadım; çevremize, olaylara ve insanlara bakmayı bildikçe anlıyorum ki yaşamayı daha iyi anlayacağız. Cümle yapısında, ‘olay’ sözcüğü tekrarlanmıştır. Öğretmen; “Aynı sözcük yinelemelerine metinden başka örnekler gösterebilir misiniz?” sorusunu sınıfa sorarak doğru yanıtı almak için öğrencileri yönlendirir.

Ama bu yol boyu öyle yeni şeyler, öyle güzel şeyler gördüm ki ilk kez yaşadım diye bağırdım kendi kendime. Cümlesinde, ‘öyle’ ve ‘şeyler’ sözcükleri yinelenerek cümleler arası bir ilişki kurulmuştur.

Yaşamak, nerede olursa olsun yaşamak, olaylardan, insanlardan gelen havada yaşamının kutsal soluğunu solumak! Yeni bir ölçü koydum yaşantıma: Yaşamak! Yaşamak ve yaşamının sevincini yaymak. Bu cümle yapısında, ‘yaşamak’ sözcüğü çok kez vurgulanmıştır. Bu sayede alıcıda bir etki yaratmak istenmiştir.

“Öğretmenim ballıbaba!”, “Öğretmenim papatya!”, “Öğretmenim menekşe!” diyorlardı. Cümlesinde de ‘öğretmen’ sözcüğünün yinelenildiği görülmektedir.

Yaşamayı, severek, yaşamayı sevdirmek. Yaşamayı öğrenmek, yaşamayı öğretmek, yaşamayı sevmek, yaşamayı sevdirmek için neler yapmalıyım?” Bu cümlede yaşamak sözcüğü gereksiz yere tekrarlanmıştır. Hâlbuki yazar, yaşama sözcüğünü şu şekilde kullanabilirdi; yaşamayı severek yaşamayı sevdirmek. Yaşamayı öğrenmek, sevmek ve sevdirmek için neler yapmalıyım? Öğretmen; “Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?” şeklinde öğrencilerin de fikirlerini sormuştur.

Öğretmen; “Metinde akıcılığı sağlamak adına eş anlamlı, yakın anlamlı ve zıt anlamlı sözcüklerin kullanımı da önem taşımaktadır. Yaşama öğretisi adlı metinde bu sözcüklerin nasıl ve ne kadar kullanıldığına bakalım” şeklinde bir açıklamada bulunur.

*Çevremizden, bize yaşamayı **sevdirecek**, bizi yaşamaya **bağlayacak** öyle olaylar akıp gidiyor ki geçen gün böyle olaylardan birini yaşadım; çevremize, olaylara ve insanlara bakmayı bildikçe anlıyorum ki yaşamayı daha iyi anlayacağız.* Cümlesinde, ‘sevdirmek’ ile ‘bağlamak’ sözcükleri yakın anlamda kullanılmıştır.

*Köylüler **kadın erkek**, tarlalara işe gidiyorlardı.* Cümlesinde ‘kadın’ ve ‘erkek’ sözcükleri zıt anlamdadır.

***Sevgiyle, ilgiyle** nasıl da koşup geliyorlardı.* Cümlesinde ‘sevgi’ ve ‘ilgili’ sözcükleri yakın anlamlıdır.

Bir çocuk kalabalığının ortasında sevinçlerle, mutluluklarla yürüyordum. Cümlesinde ‘sevinç’ ile ‘mutluluk’ sözcükleri birbirleri ile yakın anlamlıdır.

*Doğayı **bilmiyor**, doğayı tanımıyor, doğayı sevmiyoruz.* Cümlesinde, ‘bilmek’ ile ‘tanımak’ sözcükleri eş anlamlı sözcüklerdir. Yani, cümlede bilmek sözcüğü eş anlamlısı olan tanımak sözcüğü ile yinelenmiştir.

Öğretmen; “Metinde, bir sözcüğün yerine onun alt ve üst terimleri kullanılabilir. Üst terim- alt terime yaşama öğretisi adlı metinden bakalım” şeklinde açıklamada bulunur:

*Çocuklar, **çiçek** toplayıp bana getiriyorlardı. “Öğretmenim ballıbaba!”, “Öğretmenim papatya!”, “Öğretmenim menekşe!”* diyorlardı. Cümlesinde, çiçek sözcüğü genel bir kavram alanına girer. Çiçek sözcüğü, ballıbaba, papatya ve menekşe ile açıklanmıştır. Yani, çiçek üst teriminin alt terimleri, ‘ballıbaba’, ‘papatya’ ve ‘menekşe’ şeklinde yinelenmiştir.

Öğretmen; “Metindeki bir sözcük genel bir kavramla yinelenebilir. Bunlar, insan, insan dışı, nesne, yer ya da bir durum olabilir.” Şeklinde bir açıklamada bulunur:

Toprak kavgaları, sınır kavgaları, su kavgaları, kız kaçırmalardan doğan kavgalar. **Kavgalar**, insanın bir parçası. Bu kavgalara ilgiyle, insanı izleyerek, yeni gözlerle bakabiliyor muyuz? Cümle yapısında, toprak kavgaları, sınır kavgaları, su kavgaları ve kız

kaçırmadan doğan kavgalar ikinci cümlede geçen ‘kavgalar’ kavramı ile genel bir kavram kullanımına dayalı bir yineleme yapılmıştır.

Metinde geçen diğer yinelemeleri de siz bulunuz. Aşağıda yer alan cümlelerde yinelemeler karışık olarak verilmiştir.

Neden dedim, neden yaşamamak? Yaşamayı, severek, yaşamayı sevdirmek. Yaşama öğretisine inanıyorum. İnsanca öğreti bu.

Gündüzlerden gecelere, mevsimlerden mevsimlere yaşantılarımızı dolduran bin bir doğa olayından bilgimiz yok.

Kendi içimizde, ufak ve sınırlı dünyamızda, güneş görmemiş bölgemizde, doğasız yaşıyoruz.

Kendimizi, toplumla kavgalarında da insanlara yakın, insanlara dost duyabiliyor muyuz?

Bozulmamış, gelişmelere gebe diri düzen, çocukla birlikte, bozulmuş, durgunlaşmış, kımıldamaz insan yaşantısını uyarıyor, renklerle donatıyor.

Yaşama öğretisine inanıyorum. İnsanca öğreti bu. Sevgili ulusumuza yaşama sevincini aşılamalıyız! En güzel öğreti yaşamayı öğretmek olacak.

Doğayı bilmiyor, doğayı tanımıyor, doğayı sevmiyoruz.

Kendi sınırlarımızı aşarak bir toprak yoldan yürümek ve ancak kendi bulduğumuz, kendi gözlediğimiz bir doğa güzelliği, bir doğa gerçeği ile karşılaşmak, o gerçeğe dost olmak!

Yaşamayı öğrenmek işte ilk önce, bu gezintilerle, bu buluşlarla başlıyor.

İnsan insanla, insan toplumla çatışmalara düşüyor.

Bir çocuğa baktığımda ben, bir çocukla konuştuğumda yaşamamın tüm özünü ayırt eder gibi oluyorum.

Çocukların çiçek kopartmalarındaki, çiçek toplamalarındaki, çiçek kopartmalarındaki o katıksız sevince katılınz.

Doğa ve insanlarla bizleri birleştiren mutlu ortaklık! İşte yaşamak budur! Yaşamayı öğrenmek, budur. Yaşamak için doğa ile ve insanlarla ortaklık kurmaya bakacağız. Yaşamak yaşayanlarla birleşmektir...

Ah! Yaşamayı bilmeyince, yaşamayı öğrenmeyince çocukların getirdiği doğal sevinçleri, doğal tazelikleri, doğal yasaları ayırt edemiyoruz ki.

Bir adım! Ne olur, bir adım!

Çocukların çiçek kopartmalarındaki, çiçek toplamalarındaki, çiçek kopartmalarındaki o katıksız sevince katılınz.

İnsan insanla, insan toplumla çatışmalara düşüyor. Toprak kavgaları, sınır kavgaları, su kavgaları, kız kaçırmalardan doğan kavgalar.

Öğretmen; “Şimdi bu yapıları başka alıntı metinler üzerinden de beraber görelim” diyerek bir açıklamada bulunur:

*Yine **kendime** döneyim: **Kendimde** değer verdiğim tek şey, hiç kimsenin kendinde eksik görmediği bir vergidir: **Kendi** aklımı beğenmekle her insanın, her gün yaptığını yapmış oluyorum. Kim **kendini** akılsız sayabilir? İnsanın kendini akılsız sayması mantıkça da mümkün değildir. Öyle bir sakatlık ki bu, onu **kendinde** gören, kendinde görmüyor demektir. Öyle bir illet ki bu, devası yoktur; ama hastanın gözü kendine çevrilip de bu illeti gördü mü illet dağılıverir güneşin sisleri dağıtması gibi. Bu konuda insanın **kendini** kötülemesi, temize çıkarması, **kendini** kusurlu görmesi bütün kusurlarından yakınmasıdır. (Montaigne)* Montaigne, bu yazısında ‘kendi’ sözcüğünü yinelemiştir.

*Herkes sevgisini bir sürü **dosta, tanıdığa** dağıtırken, ben kendi içimin rahatından, kendi varlığımdan başka şeye bağlanamıyorum. Başka şeylere bağlanışım kendi isteğimle, bile değildir. (Montaigne)* Montaigne, ‘dost’ ve ‘tanıdık’ gibi birbirleri ile yakın anlamlı sözcükleri tekrarlayarak metin içindeki sözcükler arası ilişkileri sağlamıştır.

*Sağlıklı olmak ve yaşamak, işte benim bütün bilgim. Böyle iken, düşüncemin kendi yetersizliğini yüzüne vurmaktan hiç geri kalmadım. Gerçekten düşüncemin en çok üstünde durduğu şeylerden biri de budur. Herkesin gözü **dışardadır** ben gözümü **içime** çevirir, içime diker, içimde gezdiririm. Herkes önüne bakar, ben içime bakarım: Benim işim gücüm kendimledir. Hep **kendimi** seyreder, **kendimi** yoklar, **kendimi** tadarım. Herkes **kendinden** başka şeylerin peşindedir hep **kendisinin** ötesine gitmek sevdasındadır. (Montaigne)* Montaigne, ‘iç’, ‘dış’ ve ‘kendi’ sözcüklerini metin içerisinde yineleyerek sözcüksel ilişkiyi sağlamıştır.

*Yakınlık duygularıyla birbirine bağlanmış insanlar önce başkalarının esiri olduğu ihtirasları yenecekler, sonra **doğruluk** ve **adaleti** sevecekler, birbirleri için her şeyi yapacaklar, ama birbirlerinden şerefli ve doğru olmayan hiçbir şeyi istemeyecekler, aralarında yalnız sevgi ve beğenme değil, saygı da bulunacak. (Cicero)* Cicero, bu yazısında, ‘doğruluk’ ve ‘adalet’ gibi eş anlamlı sözcükleri yineleyerek metin içindeki sözcükler arası ilişkileri sağlamıştır.

Bir düzen emekle, bilgi ile kurulur; bilgiden yoksun insanlar onu kolaylıkla bozabilirler. Bir makineyi yapmak ve işletmek nelere bağlıdır, pekâlâ bilirsiniz. O makineyi dünyanın iyi yetişmiş, birinci sınıf mütehassısı vücuda getirebilir; işletmek için ise gene zeki

ve bilgili insana ihtiyaç vardır. Ama o makineyi bozmak için ne zekâ ister ne bilgi. Bilgisizlik makineyi berbat etmek için yeter de artar bile! Ne yazık ki yapmanın zor, yıkmamanın kolay olması ucuz başarılar elde etmek hevesinde olan insanları yıkıcı olmaya teşvik ediyor. (**Şevket Rado**) Şevket Rado, yazısında ‘bilgi’, ‘bilgisizlik’, ‘zor ‘ve ‘kolay’ gibi zıt anlamlı sözcüklerini yineleyerek metin içindeki sözcükler arası ilişkileri sağlamıştır. (Montaigne, Cicero ve Şevket Rado’nun yazılarında genel kavramların, üst ve alt terimlerin tekrarına rastlanılmamıştır)

Etkinlik: Aşağıda yer alan karikatürün sizde çağrıştırdığı duygu ve düşünceleri, yinelemeler yolu ile yazmaya çalışınız.

Marco DE ANGELIS, (İtalya, 2016)

<https://sanalmuze.aydindoganvakfi.org.tr/karikaturistler/marco-de-angelis-485>

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Öğretmen; “Çocuklar size bir soru: Kırmızı kedi, havada uçuyordu cümlesi her ne kadar dilbilgisi açısından doğru kurgulanmış olsada anlamsal- mantıksal açısından sizce uyumlu mudur?” Gelen yanıtlara göre öğretmen, normalde yani, dış gerçekliğimizde kırmızı bir kedi yoktur ve kedi de zaten havada uçamaz. Bu örnekten de anlaşılacağı gibi, bir metin hem kendisi ile hem de dış dünya gerçekliği ile uyumlu olmalıdır. Bir metnin anlamsal- mantıksal bir bütünlük taşıması, aynı zamanda metin içerisinde doğru bilgi geçişleri sağlaması ve böylece okurun aktarılanları doğru özümseyebilmesi durumudur. Ayrıca, ama, çünkü gibi bağlayıcı ögeler, metinlerin doğru oluşmalarına yardımcı olur iken; aynı zamanda metinlerin tutarlı olmalarına da yardımcı olur. Öğretmen, anlattıklarına yaşama öğretisi adlı metin üzerinden öğrencilerle birlikte bakar:

- *Çevremizden, bize yaşamayı sevdirecek, bizi yaşamaya bağlayacak öyle olaylar akıp gidiyor ki geçen gün böyle olaylardan birini yaşadım; çevremize, olaylara ve insanlara bakmayı bildikçe anlıyorum ki yaşamayı daha iyi anlayacağız.*

- Yukarıdaki cümle tutarlı bir cümle midir sizce? Bu cümle tutarlı ve anlamlı bir cümledir, eğer cümle şöyle olsa idi sizce bu seferde tutarlılıktan söz edilebilir miydi? Çevremizden, bize yaşamayı unutturacak, bizi yaşamaktan alıkoyacak öyle olaylar akıp gidiyor ki geçen gün böyle olaylardan birini yaşadım; çevremize, olaylara ve insanlara bakmayı bildikçe anlıyorum ki yaşamayı daha iyi anlayacağız. Öğretmen; “Böyle bir cümle tutarlı ve anlamlı bir cümle değildir. Çünkü, ilk cümlede yaşamayı unutmaktan, biz insanları yaşamaktan alıkoyan şeylerin olduğundan bahsedilmiş, ancak ikinci cümlede bu cümlenin tam tersi söylenilmiştir.” Şeklinde bir açıklama yapar.

Öğretmen; “Bazı durumlarda, birinci cümlenin yorumlanması ve diğer cümleye bağlanması durumu söz konusu olabilir. **(Bölümsel tutarlılık)** Her yeni cümlenin/ bilginin, metnin tamamı ile kurduğu mantıksal-anlamsal ilişkiler de söz konusu olabilmektedir.” **(Bütüncül tutarlılık)** şeklinde bir açıklama yapar.

Öğretmen, öğrencilere “Bunların dışında, örneğin, yaşamak için doğa ile ve insanlarla ortaklık kurmaya bakacağız. Yaşamak yaşayanlarla birleşmektir...Cümlesinde bir neden-sonuç ilişkisi kurularak cümle, daha anlamlı ve tutarlı hale gelmiştir. İşte bir cümledeki anlamsal ve mantıksal bütünlüğü sağlamanın bir başka yolu da budur diyerek öğrencilere ‘tutarlılık’ kavramı hakkında bilgi aktarır. Öğretmen; “Neden-sonuç ilişkisine göre oluşturulmamış örnek cümleler söyleyebilir misiniz?” şeklinde sınıfa bir soru yönelterek

öğrencilerin tutarlı metinlerin önemini tam olarak anlamalarını sağlar ve gelen yanıtlardan sonra konuya devam eder:

“Yaşamayı öğrenmek! Ah, sevgili kardeşlerim öğrenebileceğimiz en zor; ama en güzel bilgi budur. Cümlesinde yazar, biz okuyuculara (kardeşlerim) öğrenilen en zor şeyin yaşamayı öğrenmek olduğundan bahsetmiştir ve cümledeki anlam ve mantık bütünlüğü/birliği karşılaştırma yapılarak oluşturulmuştur. Bu sayede biz alıcılar olarak cümlede anlatılmak istenen iletiyi(mesajı) daha iyi anlayabiliriz. Öğretmen; “Sizler de karşılaştırmalara başvurarak benzer örnek cümleler yaratabilir misiniz?” sorusu ile öğrencilerden doğru yanıtı almak için onları yönlendirir.

*Bir pazar günü, öğrencilerimle bir kır gezintisine çıktık, iki kilometre ya **yürüdük** ya **yürümedik**. **Susuyorlar**, yürüyorlar, **cıvıldıyorlar**, oraya buraya koşuyorlar, yeniden çiçekler getiriyorlardı. **Gündüzlerden gecelere**, mevsimlerden mevsimlere yaşantılarımızı dolduran bin bir doğa olayından bilgimiz yok. Onların gelişmelerini, evrenlerini, **gülmelerini**, **ağlamalarını**, oyunlarını, yaratmalarını izliyor muyuz? O **bozulmamış**, gelişmelere gebe diri düzen, çocukla birlikte, **bozulmuş**, durgunlaşmış, kımıldamaz insan yaşantısını uyarıyor, renklerle donatıyor. Milyonlarca **çocuğun** ortasında **çocukluksuz**, sevinçsiz, gülmesiz yaşayan bir ulus! Bir adım! Ne olur, bir adım! Çocukluğu alınız ve el ele doğaya doğru bir adım atınız! Sizlerde bu örneklerle benzer örnekler kurabilir misiniz? Bu cümlelerde nasıl bir tutarlılık söz konusudur? Şeklinde sınıfa sorur sorar.*

Etkinlik: “İnsan hakları” ile ilgili kısa bir kompozisyon yazısı oluşturunuz. Yazınızı hem metinlerin mantıklı ve uyumlu olmasını sağlayan en önemli araçlardan biri ile, tutarlılıkla yazınız. Hem de mantık ve uyum aramadan hazırlayınız. Yazınız oluşturduktan sonra hangi yazıyı bir sempozyumda sunmak isterdiniz, düşününüz.

.....

Öğretmen; “Çocuklar, size öğretmiş olduğum tüm konuları bana özetler misiniz? Yazma becerisi, süreç odaklı, düşünmeye, sorgulamaya ve bunun sonucunda da üretmeye

dayalı gelişen uzun soluklu bir uğraştır. Yazma sayesinde gelişiriz. Yazdıklarımız bizi büyütür ve besler. Bu becerimizin gelişmesi içinse durmadan pratik yapmalıyız.” Şeklinde sınıftan gelen yanıtlara göre dersi kısaca özetler.

Öğretmen ayrıca, öğrencilerden ilk defa karşılaşmış oldukları bu konu ya da etkinlikler hakkında, konu ile ilgili anlamadıkları bir yer olup olmadığını öğrenmek ister ve onların akılda kalan soruları sınıfça tartışmaya açılır.

2.Metin Yapısına Yönelik Eğitim Durumu

Ders Adı: Türkçe

Sınıf Seviyesi: Ortaokul 7.Sınıf

Ders Süresi:16 saat

Öğrenme ve Öğretim Anlayışı/Yaklaşımı, Strateji, Yöntem ve Teknikleri:

Yapılandırmacı/yapılandıran/oluşturmacı/oluşturan öğrenme ve öğretim anlayışı. Öğrenme yöntem ve teknikleri açısından “bütünleşik yaklaşım” (Soru-cevap, drama, tartışma, araştırma, aktif öğrenme, beyin fırtınası, sunuş ve buluş yolu ile öğrenme)

Amaç: Metin yapılandırmanın doğru ve nitelikli gerçekleştirilebilmesi için üretilen metinleri metnin yapısına dayandırma.

Araç ve Gereçler: Ders kitabı, kaynak kitaplar, akıllı tahta (etkileşimli tahta), yazılı anlatım değerlendirme formu, metin, karikatür (görsel araç), müzik (işitsel /sözel araç)

<https://www.youtube.com/watch?v=wGb0j-xUd-Q>(kısa animasyon)

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/etkinlik/dusler-oyunlar-ve-okumalar-sergisi> (eğitim durumu için görsel)

https://www.google.com/advanced_image_search (eğitim durumu için görsel)

Derste Kullanılan Metinler:

Dostluk Üzerine- Marcus Tullius Cicero, Yaşama Öğretisi- Ceyhun Atuf Kansu, İnsan ve Akıl- Montaigne, Yıkmak Kolay- Şevket Rado.

Kazandırılacak Temel Beceri Alanları: Yazma/anlatma beceri alanı (düşünce yazısı oluşturma)

7. Sınıf MEB Yazma Kazanımları (Metnin yapısına uygun düşen yazma kazanımları)

1. Bilgilendirici metin yazar. (TDÖP, T.7.4.2.)

a) Öğrencilerin giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinde yazacaklarını belirleyerek bir metin taslağı oluşturmaları, düşünceyi geliştirme yollarını kullanmaları, yazılı ve çoklu medya kaynaklarından görüşlerini destekleyecek kanıtlar sunmaları sağlanır.

b) Öğrenciler günlük hayattan örnekler vermeye teşvik edilir.

3. Yazılarında anlatım biçimlerini kullanır. (TDÖP, T.7.4.8.)

4. Yazdıklarının içeriğine uygun başlık belirler. (TDÖP, T.7.4.12.)

Metin yapısına yönelik, araştırmacı tarafından eklenen yeni kazanımlar:

1. Metni (dilsel yapıları) oluşturan dilsel-dil bilgisel, sözcüksel ve anlamsal-mantıksal (tutarlılık) ögeler arasındaki ilişkileri anlar. Aynı zamanda metnin ait olduğu ‘‘tür’’ ile ilgili taşıması gereken başlıca özellikleri bilir (**Yapıyı tanıma, küçük-büyük-üst yapılar**).
2. Metin yapısında bulunan gereksiz ifadelerin atılarak, metindeki bazı sözcüklerin değiştirilip, yapı tekrarının sağlanması yollarını görür (**Koşutluk/benzerlik**). Metin içerisinde farklı zamanları kullanarak metin içi olayların anlamsal-mantıksal ilişkisini düzenler. Ayrıca, metin içerisindeki olayların devamlılığı (bitmezlik) ve sonu (biterlik) ile alakalı; biterlik ve bitmezlik eklerinin metindeki işlevleri ile ilgili bilgi edinir (**Zaman ve görünüş**). Metin oluştururken anlatımı daha etkili kılmak için metin içerisinde devrik cümleleri kullanmayı öğrenir (**İşlevsel tümce yapısı /devrik cümle**).
3. Metinlerin ayırt edici özelliklerini bilir (**Metnin işlevi**). Metinlerin bütününe bakarak metnin ana konusu ile ilgili genel bir çıkarım yapar (**Metnin başlığı**). Metinlerin asıl içeriğini saptar (**Metnin konusu**). Metinlerin iletilisinden bazı bilgiler çıkarır (**Anahtar sözcükler**). Metinlerde öne sürülen asıl fikri, tümceyi öğrenir (**Ana düşünce tümcesi**). Metinlerde yer alan düşünceleri anlamsal-mantıksal sıralama içerisinde oluşturmayı

bilir (**İçerik şeması**). Metinlerde yer alan ve bölümlerin birbirinden ayrılmasına yardımcı olan yapıları görür (**Konu değişimi belirleyicileri**). Yazı oluşturma sürecinde yazarın dünya görüşü ve bilgisinin anlatıma dâhil edildiğini bilir (**Biçem**). Metinlerin özünün nasıl ortaya çıkarıldığını öğrenir (**Özet**). Yazma sürecinin tamamlanması noktasında, metnin bir önceki bölümü ile denge sağlamak amacı ile kullanılan bir bitiş tümcesinin yazı için önemini bilir (**Sonuç tümcesi**).

4. Metin yazarının, metin türü doğrultusunda metinlerini oluşturması gerektiğini bilir (**Üst yapı**).

Öğretmen; “Çocuklar, yazarların ve alıcıların metne bir bütün olarak bakmaları önemlidir. Bu sayede yazarlar, metnin anlamsal-mantıksal ve dilsel-dil bilgisel özelliklerinin tümüne hâkim olabilirler. Metnin bütününe bakmak için, öncelikle metindeki dilsel-dil bilgisel özelliklerin bilinmesi gerekir. Önceki dersimizde metin oluşturmak için gerekli olan bazı ölçütleri/koşulları görmüştük.” dedikten sonra, “Gördüğümüz ölçütleri/koşulları hatırlıyor musunuz?” sorusunu öğrencilere yöneltir. (Öğretmenin amacı, öğrencilerin ön bilgilerini harekete geçirmektir.)

Öğretmen, öğrencilere “Önceki derslerimizde hatırlarsanız dilde ekonomikliği ve tutarlılığı sağlayan yapılardan olan metinde yer alan bir ögenin başka bir öge ile yer değiştirmesi, metin içinde geçen gereksiz ifadelerin metinden çıkarılması ve bu sayede metnin anlamının daha etkili kılınması ile metinde cümleler arası anlam geçişini sağlamak için kullanılan yapıları görmüştük. Sizlere başka kavramlardan da bahsetmek istiyorum ancak konuyu önceki dersimizde olduğu gibi ‘Yaşama Öğretisi ’adlı metin üzerinden öğreneceğiz. Bu metin dışında düşünceye dayalı farklı metin türlerinden de örneklendirmelere yer vereceğiz.” şeklinde bir açıklamada bulunur. (**Burada amaç, öğrencilerin metnin bütününde bu yapıları görebilmesi ve yazılı anlatımlarını da bu yapılar göre oluşturabilmesidir.**)

Öğretmen, “Çocuklar, haydi biraz zihnimizi yoklayalım. Sizce bir metin içerisinde aynı kelimelerin ya da tümcelerin sürekli tekrarlanması yazılı anlatımlarda neye yol açabilir? Kendi aranızda biraz tartışınız lütfen.” der (Amaç, burada öğrenciler arasında beyin fırtınası atmosferi oluşturarak onlara düşünme-eleştirel düşünme becerileri kazandırmak ve öğrenci-öğretmen etkileşimini sağlamak ve arttırmaktır.). Öğrenciler, soruların cevaplarını bulmak için öğretmenle birlikte metne bakar. Öğretmen, “Metinde bazı kelimeler arasında bir uyum sağlanmaya çalışılmıştır. Neler olabilir bunlar?” sorusunu sınıfa yöneltir.

“**Çevremize, olaylara** ve **insanlara** bakmayı bildikçe anlıyorum ki yaşamayı daha iyi anlayacağız.” cümlesinde -e, -a ekli (dolaylı tümleş) sözcük yapıları ile bir paralel/benzer yapı sağlanmıştır.

“Yaşamak, nerede olursa olsun yaşamak, **olaylardan, insanlardan gelen** havada yaşamanın kutsal soluğunu solumak!” cümlesinde -dan ekli (dolaylı tümleş) sözcük yapıları ile paralellik sağlanmıştır.

“Çocuklar, size bir soru: Bu cümlede paralellik ne şekilde yapılmıştır? Sokaklara, sofralara, ağaç altlarına, kahvelere, odalara, harman yerlerine, yaşamanın en güzel öğreti olduğu gerçeğini götürmek!” Bu cümle yapısında, **sokaklara, sofralara, ağaç altlarına, kahvelere, odalara, harman yerlerine** sözcük yapıları ile bir paralellik sağlanmıştır. (-e, -a dolaylı tümleş eki ile bir paralellik sağlanmıştır).

“Köylüler kadın erkek, tarlalara işe gidiyorlardı.” Bu cümle yapısında, **tarlalara** ve **işe** sözcük yapıları ile cümle içerisinde bir benzerlik yaratılmıştır. (-e, -a dolaylı tümleş eki ile)

“Tepemizde bunaltmayan bir mayıs güneşi vardı, istasyona giden toprak yola, oradan kırlara vurduk.” Bu cümle yapısında da toprak **yola** ve **kırlara** sözcük yapıları ile cümle içerisinde bir paralellik kurulmuştur. (-a dolaylı tümleş eki ile)

“Okulun bahçesinde benim diktiğim ağaçlar yeşermiştir. Çocuklar, çiçek toplayıp bana **getiriyorlardı**. ‘Öğretmenim ballıbaba!’, ‘Öğretmenim papatya!’, ‘Öğretmenim menekşe!’ **diyorlardı**. Bir ara, kendimi çiçekler denizinin ortasında buldum. Öğrencilerim yarışa vurdular işi. Durmadan çiçek **getiriyorlardı**. Gözleri **ışıldıyordu** hepsinin. **Koştular, oynadılar**.” cümle yapısında, **getiriyorlardı, diyorlardı** ve **ışıldıyorlardı** sözcükleri ile benzer yapılar vardır (Buradaki benzerlik, şimdiki zamanın hikâyesi ile sağlanmıştır.). Aynı zamanda, cümledeki **koştular** ve **oynadılar** eylemleri kullanılmıştır. (3. çoğul şahıs eki ile)

“Onlarla **konuştum**. Teker teker adlarıyla **çağırdım** onları.” cümle yapısında ile edatı, fiil kökü, di’li geçmiş zaman eki, 1. tekil kişi ekinin oluşumu ile (onlarla konuştum, adlarıyla çağırdım) bir benzer durum yaratılmıştır.

Öğretmen, “Çocuklar, bu cümle yapısını da siz bulmaya çalışın ve kendinize sorular sorun.” diyerek öğrencilerden metindeki benzer yapıları kendilerine sorular sorarak bulmalarını ister. Daha sonra öğretmen ve öğrencilerle birlikte soru açıklanır: “Öğrencilerim! Çocuklarım! Adını duyan koşup geliyordu. Sevgiyle, ilgiyle nasıl da koşup geliyorlardı. Artık, köye

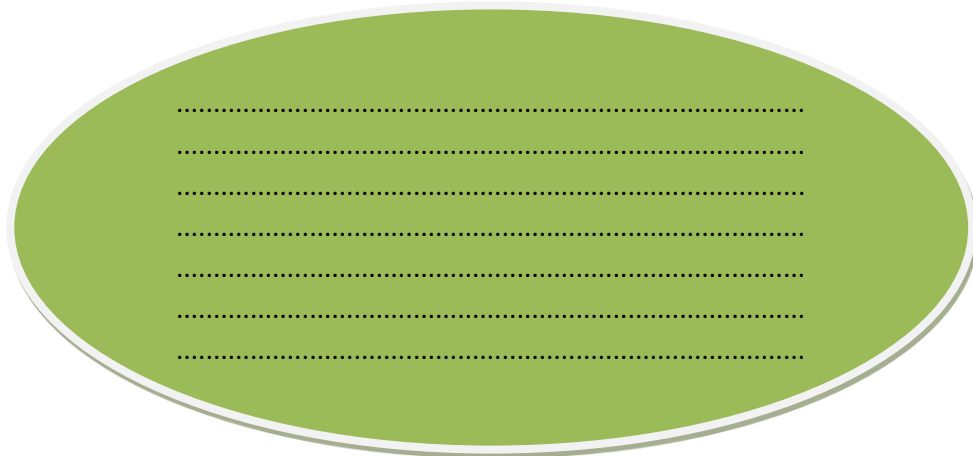
dönüyorduk. Elimden tutmak istiyorlardı. Bir çocuk kalabalığının ortasında sevinçlerle, mutluluklarla yürüyordum. Hiçbir çocuğun gönlü kırılmasın istiyordum, hepsinin ellerinden bir bir tutuyor, bir vakit yürüyordum.” Bu cümle yapısında, **geliyordu, geliyorlardı, dönüyorduk, istiyorlardı, yürüyordum, istiyordum** gibi şimdiki zamanın hikâyesi ile benzer yapılar kullanılmıştır.

“Susuyorlar, yürüyorlar, cıvıldıyorlar, oraya buraya koşuyorlar, yeniden çiçekler getiriyorlardı.” cümle yapısında, susuyorlar, yürüyorlar, cıvıldıyorlar, koşuyorlar ifadeleriyle şimdiki zamanın 3.çoğul kişi eki ile ilgili benzer yapılar sıralanmıştır.

“Göklerimizi, kırlarımızı, sazaklarımızı, ormanlarımızı, uzayıp giden yollarımızı ve çocuklarımızı düşündüm.” cümlesinde 1. çoğul iyelik eki ve –i, –ı belirtme eki alan sözcük yapıları kullanılmıştır. (**Göklerimizi, kırlarımızı, sazaklarımızı, ormanlarımızı, uzayıp giden yollarımızı** (burada sıfat, –ı belirtme ekli sözcük kullanımı vardır), **çocuklarımızı**.)

“Kırları, ormanları, ağaçları, gölgeli toprak yolları, ırmak boylarını, meşeleri köknarları, derinliklerinde kurtlar, tilkiler, tavşanlar, saklanan eski köy korularını (derinliklerinde kurtlar, tilkiler, tavşanlar, saklanan eski köy korularını) cümlesinde sıfat yapıları ve –ı belirtme eki ile benzer yapıları sözcükler sıralanmıştır. “**Saklanan eski köy korularını**” az seviyoruz.” cümlesinde yukarıdaki örnekte olduğu gibi –ı, –i belirtme eki ile sağlanmış sözcüklere rastlanmaktadır.

“**Gündüzlerden gecelere, mevsimlerden mevsimlere** yaşantılarımızı dolduran bin bir doğa olayından bilgimiz yok.” Öğretmen, “Bu cümleye benzer örnekleri metin üzerinde birlikte çokça gördük. Şimdi bu cümledeki benzer yapıları da bana siz açıklayın.” der ve soru öğrenciler tarafından açıklandıktan sonra öğretmen soruyu kendisi de cevaplar: “Bu cümle yapısında –den, –dan ve –e, –a dolaylı tümleç ekli benzer kelimelere yer verilmiştir.”

Öğretmen, öğrencilerden aşağıdaki kutucuklara metinde yer alan diğer benzer yapıları arkadaşları ile birlikte yazmalarını ister. (Akran çalışması, iş birliği)

Öğretmen, akran çalışmasından sonra metinde yer alan diğer cümle içi benzer yapıları da öğrencilere akıllı tahta üzerinden açıklar:

- Kendi **içimizde**, ufak ve sınırlı **dünyamızda**, güneş görmemiş **bölgemizde**, doğasız yaşıyoruz. Oh! O gölleri düşünüyorum. (1. çoğul iyelik eki ve -de, -da dolaylı tümleç eki ile benzer bir yapı oluşturulmuştur. –yor şimdiki zaman eki, fiil kökü ve 1. çoğul şahıs eki ile.)
- Bir yürüyüşten sonra bir tepeye **varır**; o tepenin üzerinden birdenbire bir göl **görünür**. Birdenbire gölün üzerinden çılgınlarla yaban kazları **kalkar**. Yeşil sazlar arasından geçip yeniden gölün mavi yeşil yatağına doğru **süzülürler**. (-ar geniş zaman eki ve fiil kökü ile benzer yapılar kurulmuştur.)
- Doğadan sonra, insanları, insanların yarattığı toplumu **taniyabiliyor muyuz?** Sadece kendi kısır çıkarlarımızla kendi kişisel ilgilerimizle, sığ insanlıkla değil, insanları insan olarak, gerçek olarak, doruklarıyla derinlikleriyle, sevinçlerinin ortasında ve acılarının karanlığında taniyabiliyor muyuz? Bu kavgalara ilgiyle, insanı izleyerek, yeni gözlerle **bakabiliyor muyuz?** Kendimizi, toplumla kavgalarında da insanlara yakın, insanlara **dost duyabiliyor muyuz?** (Fiil kökü, 1. çoğul kişi eki ve –muyuz soru eki ile aynı yapı örneklerine yer verilmiştir.)
- Köylerde, insan bağlantılarının ortaya çıkardığı bir sürü kavgalar **oluyor**. İnsan insanla, insan toplumla çatışmalara **düşüyor**. (-yor şimdiki zaman eki ile benzer yüklemelere yer verilmiştir.)
- Çocuklar diyorsun da oradan aklıma geldi. Çocukları gerçekten **taniyor**, gerçekten **seviyor muyuz?** Onların gelişmelerini, evrenlerini, gülmelerini, ağlamalarını, oyunlarını, yaratmalarını **izliyor muyuz?** (Fiil kökü, 3. çoğul kişi iyelik eki, -yor şimdiki zaman eki ve – muyuz soru eki ile benzer yapılar ile yinelemeler oluşturulmuştur.)

- Bir çocuğa baktığımda ben, bir çocukla konuştuğumda yaşamamın tüm özünü ayırt eder gibi **oluyorum**. Çocuklarla **tazeleniyor**, koruların, çiçek tarlalarının, göllerin, gölgelerle uzayan bağ yollarının güzelliğini **ayırt ediyorum**. Çocuk, doğa ile insan yaşantısını **birleştiriyor**. Doğadaki bereketli kaynaşmayı, çocuk insanın yaşantısına **getiriyor**. O bozulmamış, gelişmelere gebe diri düzen, çocukla birlikte, bozulmuş, durgunlaşmış, kımıldamaz insan yaşantısını **uyarıyor**, renklerle **donatıyor**. (Şimdiki zaman –yor eki ve fiil kökü ile benzer yapıli sözcüklere yer verilmiştir.)
- Ah! Yaşamayı bilmeyince, yaşamayı öğrenmeyince çocukların getirdiğı doğal **sevinçleri**, doğal tazelikleri, doğal **yasaları** ayırt edemiyoruz ki. (-1, -i belirtme eki sifata bağlanarak aynı yapı yinelemeleri oluşturulmuştur.)
- **Yabanıl badem ağaçlarını, kabarmış köstebek höyüklerini, güneş vurmuş üvez dallarını, kaplumbağa yuvalarını, yurdumuzun yaşamamız için bize adadığı kırları, ormanları, gölleri, bozkırları** tanıyınız! (-1, -i belirtme eki ve sıfat ile benzer sözcükler yinelenmiştir)
- İlk adım, doğadır. Birdenbire oradan insanın kendisine **geçeceksiniz**. Orada yaşamamın **büyük sevincini, gizlerini ve ışıklarını bulacaksınız**. Erken **kalkacak, zerdali ağacını ve işe giden köylüleri** göreceksiniz. (Fiil kökü, -cak, -cek gelecek zaman eki ve 2. çoğul kişi eki ile aynı yapıların tekrarı sağlanmıştır.) Aynı zamanda, sıfat ve -i belirtme eki ile de aynı yapı tekrarının kurulmuş olduğı görölmektedir.

Öğretmen, öğrencilere “Metin üzerinde görmüş olduğumuz benzer yapıları bir de başka örnekler üzerinden görelim.” şeklinde bir öneride bulunmuştur. **(Burada amaç, başka metin parçalarında da benzer yapı tekrarlarının varlığına dikkat çekmektir.)**

“Dostluğa adını veren sevgi, insanların yakınlık duygularıyla birbirine bağlanmasında başlıca nedendir. Çünkü çıkarlar çok kez kendine dost süsü veren ve durum gerektirdiğı için saygı, ilgi gösteren insanlardan bile elde edilebilir, oysaki dostlukta hiçbir şey yalan ve yapmacık **değildir**, her şey gerçektir ve içten **gelir**. Bu yüzden, sanırım, dostluğu gereksinme (ihtiyaç) değil, doğa yaratır. Dostluğun doğuşunda, **ondan** ne çıkarlar elde edileceğı **düşüncesinden** çok, ruhların sevgi ve bağlanması var...” (Cicero)

“İşte, bence, insanların peşinde koşmaya değer sandıkları **her şeyi, şerefi, ünü, ruhun sükûnet ve sevincini** içine alan birlik, bu birliktir. Bütün bunlar var olunca, hayat mutluluk doludur.” (Cicero)

“Doğanın insanlara en adilce dağıttığı nimet akıldır **derler**. Çünkü hiç kimse akıl payından şikâyetçi **değildir**. Nasıl olsun? Aklını beğenmemesi için aklından ötesini görebilmesi **gerekir**. Ben düşüncelerimin doğru olduğunu **sanıyorum**: Ama öyle sanmayan kim var? Aklımın sakat olmadığına benim bulduğum en iyi tanıt kendime az değer verişimdir. Sakat olsaydı kendime beslediğim sevgi onu kolayca aldatabilirdi; çünkü ben kendimi öyle **seviyorum** ki, sevgimi bir türlü kendimden dışarıya **çıkaramıyorum**. Herkes sevgisini bir sürü dosta, tanıdığa dağıtırken, ben kendi içimin rahatından, kendi varlığımdan başka şeye **bağlanamıyorum**. Başka şeylere bağlanışım kendi isteğimle bile değildir.” (Montaigne)

“Güzel bir bina ne kadar zor **yapılıyor!** Ne kadar emek ve bilgi **istiyor!** Önce bir mimar **bulacaksınız** güzel bir plan çizecek. Sonra bina yapmasını bilen insanları **toplayacaksınız**. Binanın gösterişli ve sağlam olmasını istiyorsanız bunların da **iyilerini, ustalarını** bulmanız lazım. **Duvarcının iyisi, demircinin bilmişi, marangozun ustası...** Malzeme de iyi cinsten olmalı. Sonra zaman ister. Güzel bir bina çabucak yapılamaz. Aylarca, belki bir sene **uğraşılacak**; bir hata işlenmemesine dikkat **edilecek**. Yoksa bina, en ufak bir sarsıntıda **çöküverir**; bütün emekler boşa **gider**. Ama bilgili insanlar, iyi yetişmiş ustalarla ve uzun uzun emek harcadıktan sonra ortaya çıkan bina **gözleri ve gönülleri okşar**; karşısına **geçer**, onu hayranlıkla seyredersiniz. Çok uğraşmışsınızdır, ama bir eser vücuda getirdim diye de haklı olarak övünebilirsiniz. Bir de böyle bir binayı yıkmayı düşününüz. Ne mimara ne mühendise ne **bilgili duvarcılara ne usta marangozlara ne iyi yetişmiş demircilere** ihtiyaç vardır.” (Şevket Rado)

Uygulama: Öğretmen, çocuklardan hem yinelemelere başvurulmuş bir tümce yapısı hem de yinelemeler olmadan oluşturulmuş bir tümce yapısı söylemelerini, ancak bunu yaşadıkları ya da okudukları bir olaydan yola çıkarak oluşturmalarını ve kurmuş oldukları bu tümce yapıları arasındaki farkları açıklamalarını ister. (Bu etkinlikte amaç, öğrencilerin konuyu ne kadar iyi kavradıklarını saptamak ve öğrencilerin sözcelerindeki farkı anlayabilmelerini sağlamaktır.)

Öğretmen tarafından öğrencilere “Buraya kadar metin içerisinde yer alan yinelemelerin önemini yani, cümle içi benzer yapıları işledik. Cümle içinde benzer yapıların kullanımı, genel

anlamda dil bilgisine dayalı bir bağlaşıklığın sağlanmasında önemli rol oynar ve yazılı anlatımların oluşumunda da özellikle metnin akıcılığını artırmada önemli bir işleve sahiptir.” denilerek etkinliğe geçilir.

Etkinlik: Seçmiş olduğunuz bir olayı cümle içi benzer yapılara yinelemelere/paralellığe uygun bir biçimde yazıya dökerek anlatınız. (Seçtiğiniz olaya bağlı, düşünceye dayalı bir metin planlayınız.)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öğretmen, “Her metnin bir oluş sırası vardır. Yani, her yazıda bir öncelik ve sonralık ilişkisi vardır. Bu bağ da mantıksal olarak sıralanmalıdır. Çünkü metnin kendisi bir düzen ve bütünlük ister.” açıklamasını yaptıktan sonra sınıfa bir soru yöneltir: “Sizce, söylediklerimden hareketle bugüne kadar okumuş olduğumuz her metin ne üzerine kurulmuş olabilir?” dedikten sonra konuyu açıklar:

“Zaman unsurları sayesinde yazılı metinler belirli bir düzen, sırayla oluşturulur.” Öğretmen, “Sizce, bir metinde zamanı belirleyen unsurlar neler olabilir, metinler için zaman neden önem taşır?” sorusu ile öğrenciler arasında bir tartışma ortamı yaratır. Öğretmen, belirli ipuçları ile öğrencilere yol gösterdikten sonra sorunun cevabını açıklar.

Öğretmen, öğrencilere yine pek çok soru sorduktan sonra cevapları da açıklar: “Bilgilendirici metinlerde, biz daha çok hangi zamanı kullanırız?” Bilgilendirici metin türlerinde genel anlamda, ‘-er’ eki ile kurulmuş cümlelere yer verilir. Bu ekte bizi geniş zamana götürür. Geniş zaman eki aynı zamanda dilimlenmemiş zaman olarak da bilinmektedir. ‘Peki, kurmaca bir metinde biz hangi zamanı daha çok kullanırız?’ Kurmaca

metinlerde genellikle örneğin, öykü veya romanda, -di’li geçmiş zamana yer verilirken; masallarda çoğunlukla -mış’li geçmiş zamanlı ifadelerle yer verilir. -di, -miş, -yor ve -ecek, -acak ekleri ise bizleri dilimlenmiş zamana götürür. Özellikle yazılı metinlerde, zamanları uygun kullanmak metnin mantıksal yapısı için çok önemlidir. Örneğin, düşünce yazılarından biri olan anılarda geçmiş zamanlı ifadelerle sıklıkla başvurulur.” Öğretmen, “Şimdi bu durumu ‘Yaşama Öğretisi’ adlı metnimiz üzerinden görelim.” der:

Çevremizden, bize yaşamayı *sevdirecek*, bizi yaşamaya *bağlayacak* öyle olaylar akıp gidiyor ki geçen gün böyle olaylardan birini *yaşadım*; çevremize, olaylara ve insanlara bakmayı bildikçe *anlıyorum* ki yaşamayı daha iyi *anlayacağız*. Öğretmen, “Bu cümlede sevdirecek, bağlayacak ve anlayacağız yüklemelerindeki -ecek, -acak ekleri size nasıl bir zaman dilimini çağrıştırmaktadır; bu cümledeki olay, bitmiş bir olay mıdır yoksa bitmemiş, olayın etkisi hâlâ sürmekte midir?” sorusunu sınıfa yönlendirdikten sonra gelen yanıtlara göre açıklamada bulunur: “Bu cümle yapısında, ‘-ecek, -acak’ ekleri ile bir gelecek zaman kipi kullanıldığından yüklemelerde de bir bitmemişlik durumu söz konusudur. ‘Yaşadım’ yüklemesinde ise artık geçmişte kalmış bir olay söz konusudur ve bu da cümledeki zamanın bitmiş olduğunu gösterir. Yani, cümledeki yüklem bir biterlik göstermiştir. ‘Anlıyorum’ yüklemesinde yer alan -yor şimdiki zaman eki ile cümlede bir bitmezlik gösterdiğini anlayabiliriz.”

“Işık zerdali ağaçları taptaze bir sabah rengine *boyanmıştı*. Pencereyi açtım ve oh! dedim. Köylüler kadın erkek, tarlalara işe *gidiyorlardı*. Çocuklarım teker teker gelmeye *başladılar*. Hepsini selamladım. Çocuklar iki sıra *dizildiler*.” Cümlesinde, ‘boyanmıştı’ yüklemesinde yer alan -mış eki bizi geçmiş zamana götürür. Dolayısıyla bu cümlede yer alan yüklem, olayın bitmiş olduğunu gösterir. ‘Gidiyorlardı’ yüklemesinde yer alan, -dı eki de bizi geçmiş bir zamana götürür ve ‘gidiyorlardı’ eylemi, olayın bitmiş olduğunu gösterir. ‘Başladılar’ ve ‘dizildiler’ eylemlerinde 3.çoğul kişi ekleri, olayın bitmemiş olduğunu gösterir.

Öğretmen, “Çocuklar, birlikte metin üzerinden konu ile ilgili bazı örneklendirmeleri inceledik. Şimdi, sizlerden metinden hareketle yazmış olduğum diğer cümle yapılarını zaman ve türleri (biterlik, bitmezlik açısından zaman), cümlelerde geçen zamanların sürekliliği açısından incelemenizi istiyorum.” şeklinde açıklama yapar.

Uygulama:

- Bir pazar günü, öğrencilerimle bir kır gezintisine çıktık, iki kilometre ya yürüdük ya yürümedik. Ama bu yol boyu öyle yeni şeyler, öyle güzel şeyler gördüm ki ilk kez yaşadım diye bağırdım kendi kendime.

Bu cümlelerdeki zamanlar:

Bu cümlelerde geçen zamanların sürekliliği:

- Bir öğretmenin, bir eğitmenin en önemli görevlerinden biri de budur diyorum, kendi kendime. Bu gerçeğe, o pazar günü, sevgili öğrencilerimle istasyona giden yoldan kırlara açıldığımız gün, vardım. Erkenden kalkmışım. Perdelerimi araladığımda günün yeni ışığını ayırt ettim. Işık zerdali ağaçları taptaze bir sabah rengine boyanmıştı. Penceremi açtım ve oh! dedim.

Bu cümlelerdeki zamanlar:

Bu cümlelerde geçen zamanların sürekliliği:

- Köylüler kadın erkek, tarlalara işe gidiyorlardı. Çocuklarım teker teker gelmeye başladılar. Hepsini selamladım. Çocuklar iki sıra dizildiler. Okuldan böyle çıktık. Tepemizde bunaltmayan bir mayıs güneşi vardı, istasyona giden toprak yola, oradan kırlara vurduk. Artık, öğrencilerimi özgür bıraktım. Kırlara daldılar. Ben, uzaklardaki köyü seyrettim. Badanalı köy okulu, kerpiç evlerin arasında seçiliyordu. Okulun bahçesinde benim diktiğim ağaçlar yeşermişti. Çocuklar, çiçek toplayıp bana getiriyorlardı. “Öğretmenim ballıbaba!”, “Öğretmenim papatya!”, “Öğretmenim menekşe!” diyorlardı.

Bu cümlelerdeki zamanlar:

Bu cümlelerde geçen zamanların sürekliliği:

- Bir ara, kendimi çiçekler denizinin ortasında buldum. Öğrencilerim yarışa vurdular işi. Durmadan çiçek getiriyorlardı. Gözleri ışıldıyordu hepsinin. Koştular, oynadılar. Onlarla konuştum. Teker teker adlarıyla çağırdım onları. Öğrencilerim! Çocuklarım! Adını duyan koşup geliyordu. Sevgiyle, ilgiyle nasıl da koşup geliyorlardı. Artık, köye dönüyorduk. Elimden tutmak istiyorlardı. Bir çocuk kalabalığının ortasında sevinçlerle, mutluluklarla yürüyordum. Hiçbir çocuğun gönlü kırılmasın istiyordum, hepsinin ellerinden bir bir tutuyor, bir vakit yürüyordum. Susuyorlar, yürüyorlar, cıvıldıyorlar, oraya buraya koşuyorlar, yeniden çiçekler getiriyorlardı. Ellerim, öğrencilerimin elleriyle, öğrencilerimin çiçekleriyle doluydu. Köye varınca birer birer evlerine dağıldılar.

Bu cümlelerdeki zamanlar:

Bu cümlelerde geçen zamanların sürekliliği:

- Ben okul bahçesinde yalnız kaldım. Ama hep “Yaşadım!” diye içimden sesleniyordum. İnsanlara, olaylara doğanın bitmez tükenmez derinliklerine doğru açılmak, kendinden çıkarmak, insanlarla, olaylarla, doğanın sessiz yaşantısıyla ortaklık kurmak, yaşamak budur.” dedim. Göklerimizi, kırlarımızı, sazaklarımızı, ormanlarımızı, uzayıp giden yollarımızı ve çocuklarımızı düşündüm. Neden dedim, neden yaşamamak? Yaşamayı, severek, yaşamayı sevdirmek. Yaşama öğretisine inanıyorum. İnsanca öğreti bu. Sevgili ulusumuza yaşama sevincini aşılmalıyız! En güzel öğreti yaşamayı öğretmek olacak.

Birden bu düşünceden, güzel pazar günleri, zerdali ağaçları açmış iğdeler, çocuk elleri, menekşeler, papatyalar, ballıbabalar, orman koyakları, sıcak kokulu kırlar bularak, soruyorum: “Yaşamayı öğrenmek, yaşamayı öğretmek, yaşamayı sevmek, yaşamayı sevdirmek için neler yapmalıyım?” Yaşamayı öğrenmek!

Bu cümlelerdeki zamanlar:

Bu cümlelerde geçen zamanların sürekliliği:

- Ah, sevgili kardeşlerim öğrenebileceğimiz en zor; ama en güzel bilgi budur. Bir kez doğaya dönmeliyiz. Doğa, yaşama sevgisinin anasıdır. Kırları, ormanları, ağaçları, gölgeli toprak yolları, ırmak boylarını, meşeleri köknarları, derinliklerinde kurtlar, tilkiler, tavşanlar, saklanan eski köy korularını az seviyoruz. Doğayı bilmiyor, doğayı tanımıyor, doğayı sevmiyoruz. Gündüzlerden gecelere, mevsimlerden mevsimlere yaşantılarımızı dolduran binbir doğa olayından bilgimiz yok. Kendi içimizde, ufak ve sınırlı dünyamızda, güneş görmemiş bölgemizde, doğasız yaşıyoruz. Oh! O gölleri düşünüyorum.

Bu cümlelerdeki zamanlar:

Bu cümlelerde geçen zamanların sürekliliği:

- Bir yürüyüşten sonra bir tepeye varır; o tepenin üzerinden birdenbire bir göl görünür. Birdenbire gölün üzerinden çılgınlarla yaban kazları kalkar. Yeşil sazlar arasından geçip yeniden gölün mavi yeşil yatağına doğru süzülürler. Böyle gezintileri seviyor muyuz? Bir kuru, bir çiçek tarlası, bir göl, yamaçta bir ağaç seçmenin mutluluğuna erdik mi? Yaşantımızda, doğadan çıkardığımız, kendi bulduğumuz bir gerçek var mı? Bu gerçek ilk önce bir doğa parçası olabilir. Kendi sınırlarımızı aşarak bir toprak yoldan yürümek ve ancak kendi bulduğumuz, kendi

gözlediğimiz bir doğa güzelliği, bir doğa gerçeği ile karşılaşmak, o gerçeğe dost olmak! Yaşamayı öğrenmek işte ilk önce, bu gezintilerle, bu buluşlarla başlıyor.

Bu cümlelerdeki zamanlar:

Bu cümlelerde geçen zamanların sürekliliği:

- Doğadan sonra, insanları, insanların yarattığı toplumu tanıyabiliyor muyuz? Sadece kendi kısır çıkarlarımızla kendi kişisel ilgilerimizle, sığ insanlıkla değil, insanları insan olarak, gerçek olarak, doruklarıyla derinlikleriyle, sevinçlerinin ortasında ve acılarının karanlığında tanıyabiliyor muyuz? Köylerde, insan bağlantılarının ortaya çıkardığı bir sürü kavgalar oluyor. İnsan insanla, insan toplumla çatışmalara düşüyor. Toprak kavgaları, sınır kavgaları, su kavgaları, kız kaçırmalardan doğan kavgalar. Kavgalar, insanın bir parçası. Bu kavgalara ilgiyle, insanı izleyerek, yeni gözlerle bakabiliyor muyuz? Kendimizi, toplumla kavgalarında da insanlara yakın, insanlara dost duyabiliyor muyuz? Çocuklar diyorsun da oradan aklıma geldi. Çocukları gerçekten tanıyor, gerçekten seviyor muyuz? Onların gelişmelerini, evrenlerini, gülmelerini, ağlamalarını, oyunlarını, yaratmalarını izliyor muyuz?

Bu cümlelerdeki zamanlar:

Bu cümlelerde geçen zamanların sürekliliği:

- Bir çocuğa baktığımda ben, bir çocukla konuştuğumda yaşamamın tüm özünü ayırt eder gibi oluyorum. Çocuklarla tazeleniyor, koruların, çiçek tarlalarının, göllerin, gölgelerle uzayan bağ yollarının güzelliğini ayırt ediyorum. Çocuk, doğa ile insan yaşantısını birleştiriyor. Doğadaki bereketli kaynaşmayı, çocuk, insanın yaşantısına getiriyor. O bozulmamış, gelişmelere gebe diri düzen, çocukla birlikte, bozulmuş, durgunlaşmış, kımıldamaz insan yaşantısını uyarıyor, renklerle donatıyor.

Bu cümlelerdeki zamanlar:

Bu cümlelerde geçen zamanların sürekliliği:

- Ah! Yaşamayı bilmeyince, yaşamayı öğrenmeyince çocukların getirdiği doğal sevinçleri, doğal tazelikleri, doğal yasaları ayırt edemiyoruz ki. Milyonlarca çocuğun ortasında çocukluksuz, sevinçsiz, gülmesiz yaşayan bir ulus! Bir adım! Ne olur, bir adım! Çocukluğu alınız ve el ele doğaya doğru bir adım atınız! Çocukların çiçek kopartmalarındaki, çiçek toplamalarındaki, o katıksız sevince katılınız. Yabanıl badem ağaçlarını, kabarmış köstebek höyüklerini, güneş vurmuş üvez dallarını, kaplumbağa yuvalarını, yurdumuzun yaşamamız için bize adadığı kırları, ormanları, gölleri, bozkırları tanıyınız! İlk adım, doğadır. Birdenbire oradan insanın kendisine geçeceksiniz. Orada yaşamamanın büyük sevincini, gizlerini ve ışıklarını bulacaksınız. Erken kalkacak, zerdali ağacını ve işe giden köylüleri göreceksiniz. Doğa ve insanlarla bizleri birleştiren mutlu ortaklık! İşte yaşamak budur! Yaşamayı öğrenmek, budur. Yaşamak için doğa ile ve insanlarla ortaklık kurmaya bakacağız. Yaşamak yaşayanlarla birleşmektir...

Bu cümlelerdeki zamanlar:

Bu cümlelerde geçen zamanların sürekliliği:

Öğretmen, öğrencilerle birlikte metin üzerinde görmüş oldukları benzer yapıları bir de başka yazılar üzerinden görmek ister. (Burada amaç, başka metin parçalarında da zaman ve görünüş unsurlarına dikkat çekmektir.)

Dostluğa adını veren sevgi, insanların yakınlık duygularıyla birbirine bağlanmasında başlıca nedendir. Çünkü çıkarlar çok kez kendine dost süsü veren ve durum gerektirdiği için saygı, ilgi gösteren insanlardan bile elde edilebilir, oysaki dostlukta hiçbir şey yalan ve yapmacık değildir, her şey gerçektir ve içten gelir. Bu yüzden, sanırım, dostluğu gereksinme

(ihtiyaç) değil, doğa **yaratur**. Dostluğun doğuşunda, ondan ne çıkarlar elde edileceği düşüncesinden çok, ruhların sevgi ve bağlanması **var...** (Cicero)

Doğanın insanlara en adilce dağıttığı nimet akıldır **derler**. Çünkü hiç kimse akıl payından şikâyetçi **değildir**. Nasıl olsun? Aklını beğenmemesi için aklından ötesini görebilmesi **gerekir**. Ben düşüncelerimin doğru olduğunu **sanıyorum**. Ama öyle sanmayan kim var? Aklımın sakat olmadığına benim bulduğum en iyi tanıt kendime az değer verişimdir. Sakat olsaydı kendime beslediğim sevgi onu kolayca aldatabilirdi; çünkü ben kendimi öyle **seviyorum** ki, sevgimi bir türlü kendimden dışarıya **çıkaramıyorum**. Herkes sevgisini bir sürü dosta, tanıdığa dağıtırken, ben kendi içimin rahatından, kendi varlığımdan başka şeye **bağlanamıyorum**. Başka şeylere bağlanışım kendi isteğimle, bile değildir. (Montaigne)

Güzel bir bina ne kadar zor **yapılıyor!** Ne kadar emek ve bilgi **istiyor!** Önce bir mimar **bulacaksınız** güzel bir plan çizecek. Sonra bina yapmasını bilen insanları **toplayacaksınız**. Binanın gösterişli ve sağlam olmasını istiyorsanız bunların da **iyilerini, ustalarını** bulmanız lazım. **Duvarcının iyisi, demircinin bilmişi, marangozun ustası...** Malzeme de iyi cinsten olmalı. Sonra zaman ister. Güzel bir bina çabucak yapılamaz. Aylarca, belki bir sene **uğraşılacak**; bir hata işlenmemesine dikkat **edilecek**. Yoksa bina, en ufak bir sarsıntıda **çöküverir**; bütün emekler boşa **gider**. Ama bilgili insanlar, iyi yetişmiş ustalarla ve uzun uzun emek harcadıktan sonra ortaya çıkan bina, **gözleri ve gönülleri okşar**; karşısına **geçer**, onu hayranlıkla seyredersiniz. Çok uğraşmışsınızdır, ama bir eser vücuda getirdim diye de haklı olarak övünebilirsiniz. Bir de böyle bir binayı yıkmayı düşününüz. Ne mimara ne mühendise ne **bilgili duvarcılara** ne **usta marangozlara** ne **iyi yetişmiş demircilere** ihtiyaç vardır. (Şevket Rado)

Uygulama: Aranızda ‘zaman grupları’ oluşturarak istediğiniz bir olay hakkında konuşma tasarlayınız. En çok hangi zamanda yaşamak istediğinizi de belirtiniz.

Uygulama: Öğretmen, “Çocuklar, ‘Yaşama Öğretisi’ ve diğer metin parçalarında doğru kurgulanmış zaman yapılarını gördük. Bunun dışında sizlerden yanlış zaman yapıları ile kurulmuş cümleler de söylemenizi istiyorum. Daha sonra bunları sizlere vereceğim materyale doldurmanızı istiyorum.” diyerek öğrencilerden aşağıdaki uygulamayı yapmalarını ister.

Doğru Kullanım:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Yanlış Kullanım:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Düşler, oyunlar ve okumalar sergisi, 2018.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/etkinlik/dusler-oyunlar-ve-okumalar-sergisi>

Etkinlik: Yukarıdaki görselden hareketle istediğiniz bir konuda, türde (düşünce yazısı) yazı yazınız. Olayların belirli bir düzende dizilişine katkı sağlayan ‘**zamanları**’ uyumlu bir şekilde kullanmaya özen gösteriniz. Daha sonra, oluşturmuş olduğunuz metinlerinizi zaman ve olayların sürekliliği açısından karşılaştırınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öğretmen tarafından öğrencilere, “Yazının gelişim süreci sonsuzdur. Yazarlar, yazılı anlatım süreçlerinde anlatımlarını farklı ve etkili kılmak amacı ile tümce yapılarını farklı biçimlerde iletir. Söz gelimi Türkçe, tümce yapılarında yer alan bazı öğeleri yerinden oynatarak tümcelerin vurucu öğelerinden biri olan yükleme yakın ya da yüklem sonuna bir yere koyabilir. Böyle bir kullanım da anlatıma bir canlılık kazandırır ve metin, biz alıcılara daha etkili, dokunaklı, vurgulu iletilir. Bu durumu ‘Yaşama Öğretisi’ adlı metin üzerinden görelim.” şeklinde bir açıklama yapılır.

Çevremizden, bize yaşamayı sevdirecek, bizi yaşamaya bağlayacak öyle olaylar akıp gidiyor ki geçen gün böyle olaylardan birini yaşadım; çevremize, olaylara ve insanlara bakmayı bildikçe anlıyorum ki yaşamayı daha iyi anlayacağız. Öğretmen, “Sizce, bu cümlede anlatım, hangi sözcük ile etkili kılınmaya çalışılmıştır? Cümlede hangi yapı vurgulanarak anlatıma bir işlerlik katılmıştır?” sorusunu sorduktan sonra gelen yanıtlara göre açıklamada bulunur: “Tümcede, ‘**öyle olaylar**’ ifadesi yükleme yakın yere konularak yaşamın hızlı geçtiği vurgulanmıştır. ‘Birini’ ifadesi de ‘yaşadım’ yükleminden önce verilerek öyle olaylar ifadesi açıklanmak istenmiştir.”

“Ama bu yol boyu öyle yeni şeyler, öyle güzel şeyler gördüm ki ilk kez yaşadım diye bağırdım kendi kendime.” tümcesinde bağırdım yükleminden sonra ‘**kendi kendime**’ ifadesi getirilmiştir. Bu da cümlelerin kurallı yapısını bozmuştur. Görmüş olduğumuz iki örnekte de yüklem yerinde kullanılmamıştır. Yani, cümleler devrik hâle getirilmiştir.

Uygulama: “Yaşama Öğretisi” adlı metinden hareketle metindeki devrik yapıları yüklemelerin öncelik ve sonralık durumlarına göre bulunuz. Yazıdaki devrik yapıları bulduktan sonra, bunları bir de kurallı cümleler hâline getiriniz. Bu iki yapı arasındaki farkı anlatınız. (**Amaç, öğrencilere işlevsel tümce yapısını öğretmektir.**)

Etkinlik: Aşağıda Cicero, Montaigne ve Şevket Rado’dan kesitlere yer verilmiştir. Bu üç metin parçasındaki devrik yapıları tümcelere katmış olduğu özelliklerle birlikte tespit ediniz. Bulmuş olduğunuz her bir devrik yapıyı tümceyi kurallı tümceler hâline getirip metni yeniden oluşturunuz.

Dostluğa adını veren sevgi, insanların yakınlık duygularıyla birbirine bağlanmasında başlıca nedendir. Çünkü çıkarlar çok kez kendine dost süsü veren ve durum gerektirdiği için saygı, ilgi gösteren insanlardan bile elde edilebilir, oysaki dostlukta hiçbir şey yalan ve yapmacık değildir, her şey gerçektir ve içten gelir. Bu yüzden, sanırım, dostluğu gereksinme

(ihtiyaç) değil, doğa yaratır. Dostluğun doğuşunda, ondan ne çıkarlar elde edileceği düşüncesinden çok, ruhların sevgi ve bağlanması var... (Cicero)

.....

.....

.....

.....

.....

Doğanın insanlara en adilce dağıttığı nimet akıldır derler. Çünkü hiç kimse akıl payından şikâyetçi değildir. Nasıl olsun? Aklını beğenmemesi için aklından ötesini görebilmesi gerekir. Ben düşüncelerimin doğru olduğunu sanıyorum: Ama öyle sanmayan kim var? Aklımın sakat olmadığına benim bulduğum en iyi tanıt kendime az değer verişimdir. Sakat olsaydı kendime beslediğim sevgi onu kolayca aldatabilirdi; çünkü ben kendimi öyle seviyorum ki, sevgimi bir türlü kendimden dışarıya çıkaramıyorum. Herkes sevgisini bir sürü dosta, tanıdığa dağıtırken, ben kendi içimin rahatından, kendi varlığımdan başka şeye bağlanamıyorum. Başka şeylere bağlanışım kendi isteğimle bile değildir. (Montaigne)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Güzel bir bina ne kadar zor yapılıyor! Ne kadar emek ve bilgi istiyor! Önce bir mimar bulacaksınız güzel bir plan çizecek. Sonra bina yapmasını bilen insanları toplayacaksınız. Binanın gösterişli ve sağlam olmasını istiyorsanız bunların da iyilerini, ustalarını bulmanız lazım. Duvarcının iyisi, demircinin bilmişi, marangozun ustası... Malzeme de iyi cinsten olmalı. Sonra zaman ister. Güzel bir bina çabucak yapılamaz. Aylarca, belki bir sene uğraşılacak; bir hata işlenmemesine dikkat edilecek. Yoksa bina, en ufak bir sarsıntıda çöktüverir; bütün emekler boşa gider. Ama bilgili insanlar, iyi yetişmiş ustalarla ve uzun

uzun emek harcadıktan sonra ortaya çıkan bina gözleri ve gönülleri okşar; karşısına geçer, onu hayranlıkla seyredersiniz. Çok uğraşmışsınızdır, ama bir eser vücuda getirdim diye de haklı olarak övünebilirsiniz. Bir de böyle bir binayı yıkmayı düşününüz. Ne mimara ne mühendise ne bilgili duvarcılara ne usta marangozlara ne iyi yetişmiş demircilere ihtiyaç vardır. (Şevket Rado)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öğretmen, “Çocuklar, buraya kadar metinleri dil bilgisi ve sözcük ile ilişki kapsamında gördük ancak metinlerin oluşumu/yazıların kurgulanışı için tüm bunlar yeterli değildir. Metinlerin anlam ve mantıkla ilgili olan özelliğine de bakmak gerekir. Bir metnin anlama-mantığa dayalı bütünlüğünün olması, o metni tutarlı bir metin yapar. Metinlerin anlamca ve mantıkça uyumlu olma özelliği ve buna bağlı olarak tutarlılık ile ilişkisi metindeki belli başlı ölçütler ile sağlanır. Metne bir bütün olarak bakmamızı gerektiren bazı yapılar da vardır.” diyerek diğer konuya geçiş yapar.

Öğretmen, “Her metnin iletişimsel bir işlevi vardır. Örneğin, açıklayıcı metin yapılarında yazarlar genelde bilgi verme, okuyucuyu belirli bir konuda aydınlatma gibi temel iletişimsel işlevler kullanırlar. Edebi metinlerde, şiir, öykü ya da romanda yazarın iletişimsel amacı, okuyucunun duygu ve düşüncelerini harekete geçirmek; okuyucuda estetik bir haz uyandırmaktır. Peki, ya reklamlar ve afiş gibi alıcıyı harekete geçiren anlatımlarda dilin hangi işlevini kullanırız? Günlük hayatımızda reklamlara ve afişlere çok rastlamaktayız.” sorusunu sorduktan sonra gelen yanıtlara göre öğrencilere cevabı açıklar: “Dil, alıcı ile iletişim başlatmış olur. Metinlerin iletişimi sağlayan işlevleri bizi bu yaklaşım ile metnin türüne de götürür.” Öğretmen, “Size göre, Yaşama Öğretisi adlı metnin temel iletişim işlevi ne olabilir, yazar yazısını hangi amaç ile oluşturmuştur?” sorusunu da sorarak gelen cevaplara göre öğrencilere bir açıklamada bulunur: “Kansu, metninde, okuyucuya bilgi vermeyi amaçlamıştır ancak bunu yaparken yalnızca kendi deneyim ve tecrübelerinden yola

çıkıştır. Bu, sizin zihninizde hangi metin türünü uyandırıyor peki?’’ sorusunu da sorarak cevabı açıklar: “Metin türümüz, herhangi bir kanıtlama kaygısı olmadan ortaya konan deneme türüdür.”

Uygulama: Mozart’ın Symphonien, No.6 in F Major, K.43: IV.

Allegro isimli müziğini dinleyiniz. <https://www.youtube.com/watch?v=wGb0j-xUd-Q>
Dinlerken duygu ve düşüncelerinizde belirenleri zihninize kaydediniz. Daha sonra, müziğin sizde çağrıştırmış olduğu duygu ve düşüncelerinizi belirli bir iletişim işlevine göre yazıya dökünüz. (Burada amaç, müziği yazıya aktarmaktır. Bunu yaparken de metinlerin iletişim işlevleri göz önüne alınacaktır. Böylece öğrenci, metinlerin işlevlerini kavramış ve pekiştirmiş olacaktır.)

.....

.....

.....

.....

Öğretmen, öğrencilere “Çocuklar, metinlerin içeriğine, türüne dair en kapsamlı, net ve doğru bilgiyi nereden ediniz; metinlerin içeriğine ulaşabilmede bize yardımcı olan en büyük aracımız ne olabilir?” şeklinde bir soru yöneltir. Öğrencilere düşünmeleri için zaman tanıdıktan sonra cevabı açıklar: “Metin üreticileri/yazarları bir metnin içeriğine dair en genel bilgiyi ‘başlıklar’ aracılığı ile ortaya koyar. Başlıksız bir metin hem metin yazarı için hem de metin alıcıları için eksikliklidir. Başlık, metin alıcıları için merak oluşturan bir araçtır. Bu nedenle özellikle metin yazarlarının/üreticilerinin aktardıklarını doğru ‘adlandırabilmeleri’ (metne başlık koymak) oldukça önem taşır.” Öğretmen, “Size göre, okuduğumuz metnin başlığı olan ‘Yaşama Öğretisi’, bizlere metnin içeriği ile ilgili ipucu vermiş midir ve yazar metninde yaşamının öğretilmesi gerektiğinden söz etmiş midir?” sorusuyla birlikte cevabı açıklar: “Okuduğumuz metnin başlığı metnin içeriğine dair bize bir ipucu sunar. Yazar, yaşama öğretisinin öneminden, yaşamının öğretilmesi gerektiğinden bahsetmiştir.”

Uygulama: Sizler, Yaşama Öğretisi adlı metne bir başlık koymak isteseydiniz bu nasıl bir başlık olurdu, nedenleri ile açıklayınız?

Uygulama: Başlıklar, bir görseli, bir metni ya da dinlediklerimizi adlandırmamıza yardımcı olur. Sözelimi, aşağıdaki karikatüre bir başlık koyabiliriz. Öğretmen, “Siz, bu karikatüre bir başlık koymak isteseydiniz hangi başlığı koyardınız? Düşünün bakalım.” deyip öğrencilerin kendi aralarında fikir alışverişinde bulunmalarına katkı sağlar. Öğretmen, daha önceden de dinlemiş oldukları, Mozart’ın Symphonien, No.6 in F Major, K.43: IV. adlı müziğini öğrencilere tekrar dinletir ve müziğe bir ad /başlık koymalarını ister.

Uygulama: ‘Yaşama Öğretisi’ adlı metinde geçen genel kavramları bulunuz (Metinde sıkça geçen, vurgulanan kavramlar). Bulmuş olduğunuz bu genel kavramlardan hareketle Kansu’nun Yaşama Öğretisi şeklinde adlandırdığı bu metne başlık olarak başka neler koyabileceğinizi düşününüz.

Uygulama: Genelde metinler tamamlandıktan sonra metne uygun bir başlık seçilir ancak henüz metin tamamlanmadan metne bir başlık koymak da metinleri üretmemiz için yol gösterici olabilir. Sizler de bir başlık belirledikten sonra bir düşünce yazısı oluşturunuz.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öğretmen, “Metnin iletişime dayalı işlevleri ve metinlerin unsurlarını düşündüğümüzde başlık dışında metinler için başka ne önemli olabilir?” sorusunu yöneltir ve soruların yanıtları öğrencilerle birlikte bulunur: “Yazarlar, metinler aracılığı ile duygu ve düşüncelerini ortaya koyarlar. Yazarların duygu ve düşüncelerini belirli bir olayla anlatması beklenir. Yazalar bunu ne ile sağlayabilir? Örneğin, ‘Yaşama Öğretisi’ adlı metinde yaşama öğretisi başlığından hareketle yazarın ele almış olduğu esas olay ne olabilir? Her yazar, duygu ve düşüncelerini, belirli bir konunun etrafında şekillendirir. Konudan hareketle aslında, yazarların duygu ve düşünceleri hakkında da bilgi sahibi oluruz. Okumuş olduğumuz metnin konusunu yaşama öğretisi oluşturmaktadır. Yazar, yaşama öğretisini kendi duygu ve düşüncelerinden yola çıkarak bizlere açıklamıştır.”

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

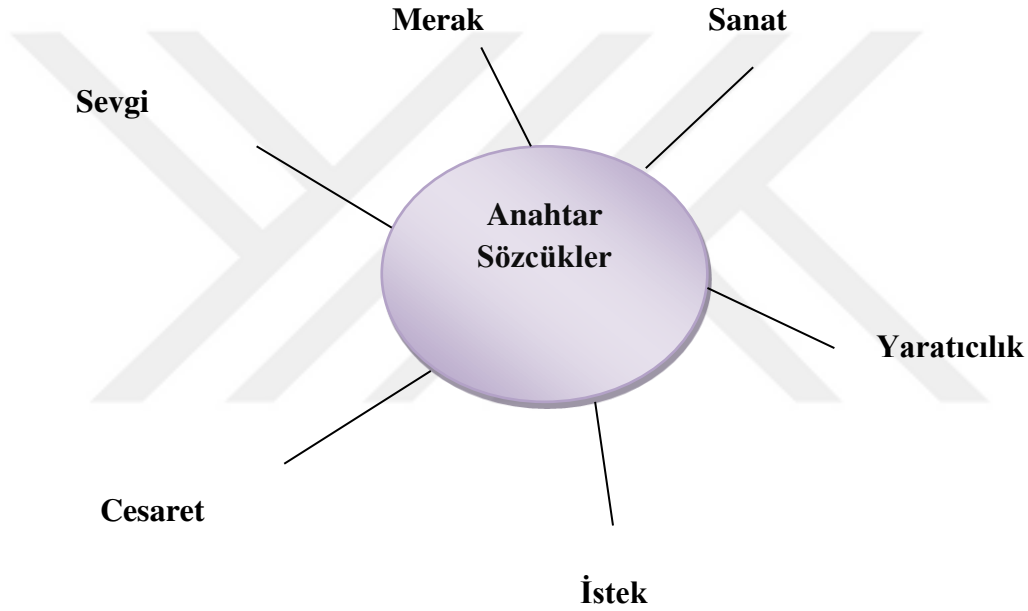
.....

.....

Uygulama: Siz de yaşama öğretisi gibi deneme türünde bir yazı kaleme alınız. Metninizi oluşturmadan önce bir başlık, (başlığı önce ya da sonra belirleyebilirsiniz) konu ve konuya uygun cümleler seçiniz.

Öğretmen, sınıfa “Metnin konusu ve iletişimsel işlevinin belirlenmesinden sonra metin yazarları, metnin içeriği ile ilgili bilgilerin aktarılması ve metnin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için bazı yollara başvurmalıdır. Bunu da metinde geçen birtakım ‘anahtar sözcükler’ aracılığı ile yapabilirler. Bu sayede metin alıcıları da metnin genel içeriği hakkında bilgi sahibi olmuş olur.” açıklamasını yapar ve ‘Yaşama Öğretisi’ adlı metinde yer alan anahtar kelimelere birlikte bakacaklarından bahseder. Daha sonra, “Sizce, metin boyunca öne çıkan sözcükler neler olabilir; metin, hangi kelimeler etrafında şekillenmiştir?” sorusuyla metin boyunca öne çıkan, vurgulanan kelimelerin, yaşamak, yaşama sevinci, yaşama öğretisi, çocuk, doğa ve insan yaşantısı olduğunu öğrencilerin kavramalarını sağlar.

Uygulama: Aşağıda verilen anahtar sözcüklerden hareket ile bir düşünce yazısı oluşturunuz.

Öğretmen, “Çocuklar, sizce bir yazının ana iletisini veren, üzerinde durulan ana konuya ne denir?” sorusuyla birlikte cevabı açıklar: “Konudan farklı olarak yazarın metinde bize vermek istediği temel bir mesaj bulunmaktadır. Biz, buna, ‘ana düşünce’ diyoruz. Metinler, farklı farklı tümcelerden meydana gelir. Metindeki her tümce bize bir ileti aktarır. İletiler metnin birçok yerinde yer alabilir. Biz, buna ‘ana düşünce tümcesi/konu tümcesi’ diyoruz. Metinde yer alan tümcelerin ana düşüncesi bizi, ana düşünceye götüren ipuçlarıdır. Yaşama Öğretisi adlı metinde, bizi ana düşünceye götüren tümceleri tespit edelim:”

- Çevremize, olaylara ve insanlara bakmayı bildikçe anlıyorum ki yaşamayı daha iyi anlayacağız. Bakın ne oldu? Yazar, “çevremize, olaylara ve insanlara bakmayı bildikçe anlıyorum ki yaşamayı daha iyi anlayacağız.” ifadesi ile metnin ana

düşüncesini bizlere iletmeye çalışmıştır ve “Bakın ne oldu?” sorusu ile de merak uyandırmak istemiştir.

- “Sokaklara, sofralara, ağaç altlarına, kahvelere, odalara, harman yerlerine, yaşamının en güzel öğreti olduğu gerçeğini götürmek! Bir öğretmenin, bir eğitmenin en önemli görevlerinden biri de budur, diyorum, kendi kendime. Bu gerçeğe, o pazar günü, sevgili öğrencilerimle istasyona giden yoldan kırlara açıldığımız gün vardım.” tümcesi ile hayatta en güzel öğretinin yaşama öğretisi olduğu sonucu çıkarılmaktadır.
- “İnsanlara, olaylara doğanın bitmez tükenmez derinliklerine doğru açılmak, kendinden çıkarmak, insanlarla, olaylarla, doğanın sessiz yaşantısıyla ortaklık kurmak, yaşamak budur dedim.” tümcesinde yazara göre yaşamının ne olduğu açıklanmıştır.
- “Göklerimizi, kırlarımızı, sazaklarımızı, ormanlarımızı, uzayıp giden yollarımızı ve çocuklarımızı düşündüm. Neden dedim, neden yaşamamak? Yaşamayı, severek, yaşamayı sevdirmek. Yaşama öğretisine inanıyorum. İnsanca öğreti bu. Sevgili ulusumuza yaşama sevincini aşılmalıyız! En güzel öğreti yaşamayı öğretmek olacak.” tümcesinde, ‘yaşamak var iken yaşamamak neden?’ şeklinde alıcının kafasında bir soru işareti bırakılmıştır. Yazar, yaşama öğretisinin insanca olduğundan, hayattaki en güzel öğretinin bu olduğundan ve bu öğretinin de tüm insanlığa aktarılması gerektiğinden söz eder.
- “Yaşamayı öğrenmek, yaşamayı öğretmek, yaşamayı sevmek, yaşamayı sevdirmek için neler yapmalıyım? Yaşamayı öğrenmek.” tümcesinde, yaşamak için genel olarak nelerin yapılması gerektiği konu edilir. Sonraki tümcelerin de bu cümleyi açıklayıcı nitelikte olması beklenir.
- “Doğa ve insanlarla bizleri birleştiren mutlu ortaklık! İşte yaşamak budur! Yaşamayı öğrenmek, budur. Yaşamak için doğa ile ve insanlarla ortaklık kurmaya bakacağız. Yaşamak yaşayanlarla birleşmektir...” Metnin bu son tümcesi ile yaşamının doğa ve insanlar ile bir olmaktan geçtiği aktarılır. Böylece, metnin bu tümcesi bizi aynı zamanda metnin ana düşüncesine de götürür.

Uygulama: Daha önce yazmış olduğunuz düşünce yazınızın konusundan hareketle metninizdeki ana düşünce tümcelerini tespit ediniz. Yazınızda yer alan tümceler, gerçekten ana düşünceye uygun cümleler midir? Tartışınız.

Uygulama: Yazınıza başlamadan önce kendinize şu soruları sorunuz:

- ☆ Hangi konuda yazı yazmak istiyorum?
- ☆ Yazacağım yazı ile alıcıya iletmek istediğim ana düşüncem ne olmalı?
- ☆ Ana düşünceleri metinde doğru tümcelerle aktarabildim mi? (Bu soru, yazı tamamlandıktan sonra kendimize soracağımız bir sorudur.)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öğretmen, “Her metnin yan/yardımcı fikirleri ve ana fikri vardır. Örneğin, bilgilendirici metinlerde bu unsurları nasıl bulabiliriz?” sorusunu sınıfa yöneltir. Gelen yanıtlara göre de cevabı açıklar: “Bir bilgilendirici metinde önce bir giriş kısmımız vardır, sonra bu girişe bağlı olarak bir gelişme bölümü oluşur. Burada metinle ilgili yan fikirler bizlerin zihninde oluşmaya başlar. Metnin en son bölümü olan sonuç bölümünde ise tüm bu yan fikirler bir araya gelir ve bizler tüm metni okuduktan sonra metinle ilgili ana bilgiyi, ana fikri anlamış oluruz.” şeklinde de açıklamasını sürdürür. Öğretmen, “Peki, hikâyede bu durum nasıl karşımıza çıkar? Hikâyenin ana bölümlerini hatırlayan var mı?” diyerek başka bir metin türü olan hikâyedeki içerik şeması kurgusunu öğrencilere anlatmak ister. Sınıftan gelen yanıtlardan sonra da cevabı açıklar: Hikâyeler, serim, düğüm ve çözüm bölümlerinden oluşur. Serim bölümü, giriş; düğüm bölümü, gelişme; çözüm bölümü ise sonuçtur. **(Öğrencilere içerik şeması kavramını kavratmak)**

Uygulama: Bir hikâye metni, bir de bilgilendirici/düşünceye dayalı metin oluşturunuz. Oluşturduğunuz metinlerdeki yan fikirleri ve ana fikri belirleyiniz.

Hikâye:

.....

.....

.....

.....

.....

Bilgilendirici/düşünceye dayalı metin:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öğretmen, “Metin içerisinde bazı bölümler birbirinden ayrılabilir. Örneğin, paragraflar bu amaca hizmet eder. Aynı zamanda paragraflar da kendi içlerinde başka bir olaya, konuya geçiş yapabilir. Yazarlar, metindeki bu bölümlemeler (paragraf gibi) sayesinde konu değişimine başvurabilir. Önceki derslerimizde ‘ama, fakat, hem de, bununla birlikte, bunun yanı sıra, aslında’ vb. bağlayıcı ögeleri ve bu ögelerin metin içerisinde nasıl kullanıldıklarını görmüştük. Sizce, bağlayıcı yapılar, metin içerisindeki geçişi de sağlar mı?” sorusunu sorar. Gelen yanıtlara göre konuyu açıklar:

“Bağlayıcı ögeler sayesinde metin içerisinde konu değişimleri yapılabilir. Bunun yanı sıra metinde geçen alıntı cümleleri de konuyu değiştirebilir. ‘Yaşama Öğretisi’ adlı metinde ‘Çevremizden, bize yaşamayı sevdirecek, bizi yaşamaya bağlayacak öyle olaylar akıp gidiyor ki geçen gün böyle olaylardan birini yaşadım; çevremize, olaylara ve insanlara bakmayı bildikçe anlıyorum ki yaşamayı daha iyi anlayacağız. Bakın ne oldu?’ şeklinde bir cümle ile konuya başlanmıştır. Yaşamayı sevmemiz için bir sürü sebebin olduğu ve bunlardan birinin de çevremizde yanı başımızda olabileceği bilgisi verilmiştir. Cümlelerin sonunda ‘Bakın ne oldu?’ gibi bir soru ifadesi ile de alıcıda konu ile ilgili bir merak uyandırılmıştır. Metindeki örneklendirmelerden sonra ‘Yaşama öğretilerine inanıyorum. İnsanca öğreti bu. Sevgili ulusumuza yaşama sevincini aşılamalıyız! En güzel öğretiyi yaşamayı öğretmek olacak.’ cümlesinde yaşama öğretisinin öneminden bahsedilmiştir.”

“Birden bu düşünceden, güzel pazar günleri, zerdali ağaçları açmış iğdeler, çocuk elleri, menekşeler, papatyalar, ballıbabalar, orman koyakları, sıcak kokulu kırlar bularak, soruyorum: ‘Yaşamayı öğrenmek, yaşamayı öğretmek, yaşamayı sevmek, yaşamayı sevdirmek için neler yapmalıyım?’ Yaşamayı öğrenmek!” cümlesinde ise yazar, sorularının karşılığını bulmaya çalışmıştır ve yaşamayı öğrenmek konusu üzerinde durmaya başlamıştır. Yazar, daha sonra yaşamayı öğrenmenin zor oluşundan bahsederken aynı zamanda en güzel bilgi oluşundan da bahsetmiştir ve bunun da ancak doğa ile mümkün olabileceğini belirtip farklı bir konuya geçiş yapmıştır. (Yaşamayı öğrenmek! Ah, sevgili kardeşlerim öğrenebileceğimiz en zor; **ama** en güzel bilgi budur. Bir kez doğaya dönmeliyiz. Doğa, yaşama sevgisinin anasıdır. Kırları, ormanları, ağaçları, gölgeli toprak yolları, ırmak boylarını, meşeleri köknarları, derinliklerinde kurtlar, tilkiler, tavşanlar, saklanan eski köy korularını az seviyoruz. Doğayı bilmiyor, doğayı tanımıyor, doğayı sevmiyoruz. Gündüzlerden gecelere, mevsimlerden mevsimlere yaşantılarımızı dolduran binbir doğa olayından bilgimiz yok. Kendi içimizde, ufak ve sınırlı dünyamızda, güneş görmemiş bölgemizde, doğasız yaşıyoruz Oh! O gölleri düşünüyorum. Bir yürüyüşten sonra bir tepeye varır; o tepenin üzerinden birdenbire bir göl görünür. Birdenbire gölün üzerinden çığlıklarla yaban kazları kalkar. Yeşil sazlar arasından geçip yeniden gölün mavi yeşil yatağına doğru süzülürler. Böyle gezintileri seviyor muyuz? Bir kuru, bir çiçek tarlası, bir göl, yamaçta bir ağaç seçmenin, mutluluğuna erdik mi? Yaşantımızda, doğadan çıkardığımız, kendi bulduğumuz bir gerçek var mı? Bu gerçek ilk önce bir doğa parçası olabilir. Kendi sınırlarımızı aşarak bir toprak yoldan yürümek ve ancak kendi bulduğumuz, kendi gözlediğimiz bir doğa güzelliği, bir doğa gerçeği ile karşılaşmak, o gerçekle dost olmak! Yaşamayı öğrenmek işte ilk önce, bu gezintilerle, bu buluşlarla başlıyor.)

Yazar, doğanın yaşama üzerindeki etkilerini anlattıktan sonra, “Doğadan sonra insanları, insanların yarattığı toplumu tanıyabiliyor muyuz?” şeklinde okuyucuya bir soru yönelterek konuya geçiş yapmıştır ve çocuklardan, çocukların doğasında yaşamaktan bahsetmiştir.

Metnin en son cümlesi ise şu şekildedir: “**Doğa ve insanlarla bizleri birleştiren mutlu ortaklık!** İşte yaşamak budur! Yaşamayı öğrenmek, budur. **Yaşamak için doğa ile ve insanlarla ortaklık kurmaya bakacağız.** Yaşamak yaşayanlarla birleşmektir...” Metnin ana konusunu oluşturan ‘yaşamak’ ve ‘yaşama öğretisinin’, doğa ve insanlar ile bir bağ kurmaktan geçtiğini metnin sonunda anlamaktayız.

Etkinlik: Öğretmen, “Bir metinde konunun değişmiş olması farklı bir konuya geçmeyi sağlamanın yanında metinleri sıkıcı olmaktan kurtarır. Çünkü bir metinde aynı konunun aynı özellikleri etrafında dolaşmak bizleri sıkabilir.” diyerek öğrencilerden aşağıda yer alan ifadelere uygun yazı oluşturmalarını ister:

Konu belirleyiniz.

Konunun alt bölümlerini belirleyiniz ve bunları net bir şekilde yazıya aktarınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Öğretmen, “Çocuklar sizlerin de bildiği gibi bir metin üretmek/yazmak zorlu bir iştir. Bunun dışında her yazarın duygu ve düşünce dünyası da birbirinden farklıdır. Örneğin, tiyatro hakkında her insan çeşitli yazılar ortaya koyacaktır.” diyerek sınıfa bir soru yöneltir. “Yazarların kendine ait bilgi, düşünce ve duygu dünyasına sizce ne diyebiliriz?” Gelen yanıtlara göre soruyu açıklar: “Bir yazarın kendine has özelliklerinin olması bizi ‘biçem’ kavramına götürür. Yaşama Öğretisi adlı metinde Kansu, her ne kadar yaşama ve yaşama öğretimi ile ilgili alıcıya bir bilgi aktarmış olsa da bu bilgi aktarımını tamamen kendi duygu, düşünce ve bilgi dünyasına göre yapmıştır.” Öğretmen, bunu metin üzerinden de gösterir:

“Yaşamak, nerede olursa olsun yaşamak, olaylardan, insanlardan gelen havada yaşamamanın kutsal soluğunu solumak! Yeni bir ölçü koydum yaşantıma: Yaşamak! Yaşamak ve yaşamamanın sevincini yaymak. Sokaklara, sofralara, ağaç altlarına, kahvelere, odalara, harman yerlerine, yaşamamanın en güzel öğreti olduğu gerçeğini götürmek! Bir öğretmenin, bir eğitmenin en önemli görevlerinden biri de budur, diyorum, kendi kendime. Bu gerçeğe, o pazar günü, sevgili öğrencilerimle istasyona giden yoldan kırlara açıldığımız gün vardım.”

Etkinlik: ‘Yaşama Öğretisi’ metninden hareketle yazarın duygu, düşünce ve bilgi dünyası ile ilgili farklı cümle yapılarından da örnekler söyleyebilir misiniz?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Etkinlik: Bir metnin özgün oluşu çok önemlidir. Bu sayede her metinde farklı dünyalara yolculuğa çıkmış oluruz. Siz de yaşama öğretisi hakkında bir düşünce yazısı oluşturunuz.

Öğretmen, “Sizce, bir metni kısaca aktarmaya ne denebilir? Siz, bir yazıyı özetlerken yazının tüm özelliklerine değinir misiniz?” diye sorarak gelen yanıtlara göre cevapları açıklar: “Bir yazının/metnin daha kısa ve en genel yolla aktarılmasına ‘özet’ denir. Özet, metindeki ayrıntıların atılıp metnin genel bütünlüğüne odaklanılmasıdır. Biz, bir metni özetlemeden önce aşağıda yer alan unsurları dikkate almalıyız:

1. Metinde yer alan temel olay nedir?
2. Metnin konusu, ana fikri doğru belirlenmelidir. (Metin iyi bir şekilde anlaşılmalıdır.) ve metindeki anahtar sözcüklere de dikkat edilmelidir.
3. Metni yorumlayacak yani metni özetleyecek olan kişi, metindeki olaylara kendi duygu ve düşüncelerini katmamalıdır.”

Öğretmen, “Size bir soru çocuklar.” diyerek çocukları başka bir soru üzerinde düşündürmeyi amaçlar. “Yakın bir zamanda gittiğiniz bir drama, müzikal ya da tiyatroyu özetleyebilir misiniz?” Sözlü ya da yazılı her metnin özeti yapılabileceği gibi, bir müzikal, tiyatro ya da drama gibi gösteri sanatlarının da özeti yapılabilir. Bunun dışında öğretmen, geçen hafta derse gelmeden önce öğrencilerden bir yazarın anı kitabının özetini çıkarmalarını istediğini öğrencilere hatırlatır. Öğrenciler anı kitabını drama yolu ile anlatmak ister.

Öğretmen açıklamalarına şu şekilde devam eder. “Özet, yalnızca bunlarla sınırlı değildir. Metnibilime göre özet, üç farklı aşamadan geçer: Metin içerisinde tümceler arası ilişkilerde birbiriyle uyumlu olmayan tümceler metin içerisinden silinir (**Öğrencilere silme kavramını öğretmek**). Öğretmen, sınıfa şöyle bir soru yöneltir: “Köylüler kadın erkek, tarlalara işe gidiyorlardı.’ cümlesinde köylüler kavramı mı, kadın erkek kavramı mı daha

geneldir?” Gelen yanıtlara göre cevabı açıklar: “Köylüler, kadın ve erkek olarak genellenebilir. Metin içerisinde yer alan bir tümce genelleme yoluyla başka tümcelerin yerine kullanılabilir.” Öğretmen, sınıfa soru sormaya devam eder. ‘ ‘Köylerde, insan bağlantılarının ortaya çıkardığı bir sürü kavgalar oluyor. İnsan insanla, insan toplumla çatışmalara düşüyor. Toprak kavgaları, sınır kavgaları, su kavgaları, kız kaçırmalardan doğan kavgalar.’ cümlesinde birbiri ile genellenen kavramlar neler olabilir?” Gelen yanıtlara göre cevabı açıklar: “Toprak kavgaları, sınır kavgaları, su kavgaları ve kız kaçırmalardan doğan kavgalar ifadeleri, ‘kavgalar’ ifadesi ile genellenebilir” **(Öğrencilere genelleme kavramını öğretmek)** Öğretmen, “Yaşamayı öğrenmek, yaşamayı öğretmek, yaşamayı sevmek, yaşamayı sevdirmek için neler yapmalıyım? Yaşamayı öğrenmek! Ah, sevgili kardeşlerim öğrenebileceğimiz en zor; ama en güzel bilgi budur. Bir kez doğaya dönmeliyiz.’ Bu cümleyi yeniden kurmak isteseydiniz ne şekilde kurardınız?” sorusunu da sorduktan sonra yanıtı açıklar: “Kendime şu soruyu sormalıyım; Yaşamayı öğrenmek, yaşamayı öğretmek, yaşamayı sevmek, yaşamayı sevdirmek için neler yapmalıyım? Yaşamayı öğrenmek! Ah, sevgili kardeşlerim öğrenebileceğimiz en zor; ama en güzel bilgi budur. Yaşamayı öğrenebilmemiz için, bir kez doğaya dönmeliyiz.’ Metin içerisinde yer alan tümce topluluklarından başka tümceler üretme durumu da özetlemenin çeşitlerindendir.” **(Öğrencilere yeniden kurma/yapılandırma kavramını öğretmek)**

Uygulama: Son zamanlarda okumuş olduğunuz bir kitabı genel hatları ile özetleyiniz. Bunun yanı sıra kitapta en sevdiğiniz bölümü sizlere öğretmiş olduğum özetleme kurallarına göre özetleyiniz.

Öğretmen, “Çocuklar, biz okuyuculara metin ile ilgili en genel bilgiyi aktaran bölüm hangisi olabilir?” sorusunu sınıfa yöneltir ve gelen yanıtlara göre cevabı açıklar: “Bu bölüm, metnin ‘sonuç bölümünü’ oluşturur. Bu nedenle, metinlerin sonuç tümceleri iyi oluşturulmalıdır. Sonuç tümcesi tüm metinlerde bulunmalıdır. Örneğin,

‘Doğa ve insanlarla bizleri birleştiren mutlu ortaklık! İşte yaşamak budur! Yaşamayı öğrenmek, budur. Yaşamak için doğa ile ve insanlarla ortaklık kurmaya bakacağız. Yaşamak yaşayanlarla birleşmektir...’ Yaşama Öğretisi adlı metinden alınan sonuç tümcesi, metinde söylenenleri özetlemiştir. Metindeki sonuç tümcemiz, aynı zamanda metnin adı olan Yaşama Öğretisi ile de örtüşmektedir. Yani, metinlerin sonuç tümceleri bir metni hem özetlemeye hem de adlandırmaya yarar. Öğretmen, “Yazma etkinliğimize geçmeden önce şu soruma cevap verebilir misiniz?” diyerek öğrencilere yine bir soru yöneltir: “Sizler bir metinde doğa sevgisini ele almak isteseydiniz hangi sözcükler etrafında metninizi oluştururdunuz, yani metninizde seçeceğiniz anahtar sözcükler ne olabilirdi?” Gelen yanıtlara göre öğretmen, soruyla ilgili kendi fikrini söyler: “Metinde ele alacağımız her anahtar sözcük, bizim metnimizin genel temasını oluşturur. Biz bu sözcüklerden hareketle metnimize uygun bir başlık ve buna bağlı olarak da metne uygun genel bir sonuç tümcesi oluşturabiliriz.”

Etkinlik: Metinlerin sonuç tümceleri ile başlığı arasında bir uyum aranır ve genelde bir metnin başlığı metin oluşturulduktan sonra konulur. Sizlerden metin oluşturmadan önce bir konu belirlemenizi ve konunuza uygun olarak bir başlık da seçmenizi istiyorum. Metninizin sonuç tümcesini oluştururken de bu başlığa ve konuya uygun genel bir sonuç tümcesi yazmanızı istiyorum. (Metnin konusuna uygun düşen anahtar kelimeleri de belirlemeyi unutmayalım.)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öğretmen, “Bu anlattıklarım dışında yazarların başvurmuş olduğu bir yol daha bulunmaktadır. Her yazarın yazısını oluşturmaya karar verdikten sonra metnin türünü de belirlemesi gerekir. Metnin türünün belirlenmesi, aynı zamanda metni dinleyenler ya da okuyanlar (alıcılar) için de önemli rol oynar. Metin türünden hareketle metin alıcıları, metni daha iyi anlayabilir ve yorumlayabilir. Yazar, metni oluştururken yazdığı metnin türüne göre zihninde daha önceden var olanları kullanır. Bir konu farklı metin türlerinde çok farklı şekillerde oluşturulabilir. Sizce, öyküleyici bir metinle bilgilendirici bir metnin türü aynı

olabilir mi?’’ şeklinde açıklamalar yaparak sorusunu sınıfa yöneltir. Gelen yanıtlarla birlikte kendi açıklamasını yapar:

“Öykü dediğimiz metin türü, anlatısal metinler olarak adlandırılırken; açıklamaya yönelik metin yapısında bununla birlikte, bunun yanında, ayrıca, bunun yanı sıra gibi bağlayıcı ögeleri kullanırız. Olayların önce, sonra, ilk olarak, son olarak, ardından gibi zaman ifadeleri ile verilmesi bizleri sıralamaya yönelik bir metin yapısına götürür. Bu yüzden, bunun için, çünkü, sonuç olarak gibi ifadeler de bizi neden-sonuç ile kurulan bir metin yapısına götürür. Makale gibi bilgi değeri taşıyan metinlerde ilk bölümde belli bir soruna, duruma yer verilir; ikinci bölümde ise bu soruna, duruma bir çözüm aranır. Bu da bizi problem çözmeye yani, problem çözümüne yönelik bir metin yapısına götürür. Öte yandan, diğer açıdan, ama, ancak, fakat, buna karşın gibi ifadelerle oluşturulmuş metin yapısı karşılaştırmaya dayalıdır. Ancak bazı durumlarda tüm bu metin yapıları iç içe geçebilir ve bir metin yapısı tüm bu metin yapılarından meydana gelebilir. Böyle kurulan metin yapılarına da girişik bilgilendirici metin yapıları denir.” Öğretmen, “Çocuklar, biz bir düşünceye dayalı metin yazmak istesek yukarıdaki ilkelerden hangisini göz önünde bulundurmalıyız, bir düşünün, sizce hangisi olabilir? Sizce, Yaşama Öğretisi adlı metin deneme türüne göre mi oluşturulmuştur?” ifadelerinden sonra gelen yanıtlarla birlikte düşüncelerini açıklar: “Düşünceye dayalı metinler, biz metin alıcılarını düşündürmeye, düşündürürken öğretmeye ve hatta bazen de eğlendirmeye yönelten yazılardır. Kişilerin, herhangi bir fikri ispatlama çabasında olmadan kaleme aldığı yazılar olan ‘denemeler’, daha çok açıklamaya yönelik metin yapısına uygundur. ‘Yaşama Öğretisi’ adlı metin, deneme metin türünün özelliklerini taşımaktadır ve açıklamaya yönelik metin yapısına uygundur.

Etkinlik: Son zamanlarda yaşamış olduğunuz ilginç bir olaydan hareketle düşünceye dayalı bir kompozisyon yazınız.

3. Metin Üretim Evrelerine Yönelik Eğitim Durumu

Ders Adı: Türkçe

Sınıf Seviyesi: Ortaokul 7.Sınıf

Ders Süresi: 12 saat

Öğrenme ve Öğretim Anlayışı/Yaklaşımı, Strateji, Yöntem ve Teknikleri: Yapılandırmacı/yapılandıran/oluşturmacı/oluşturan öğrenme ve öğretim anlayışı. Öğretim strateji, yöntem ve teknikler açısından “bütünleşik yaklaşım” uygulanmıştır (Canlandırma, aktif öğrenme, anlatma, soru-cevap, buluş, tartışma, iş birliği, araştırma, beyin fırtınası ve sergi yöntemi)

Amaç: Metindilbilime dayalı bir yazma eğitimi gerçekleştirme.

Araç ve Gereçler: Kaynak ve yardımcı kitap (Türkçe Ders Kitabı ve Uçan Orkestra başlıklı kitap) akıllı tahta (etkileşimli tahta), portfolyo (ürün dosyası), yazılı anlatım ve öz değerlendirme formu, görsel- sözel/işitsel araç.

Dilsel, Görsel ve İşitsel /Sözel Araçlar/Uyaranlar:

<https://www.youtube.com/watch?v=0M7k0DNqaxc> (Kısa animasyon)

<https://www.egitimpedia.com/haftanin-cocuk-kitabi-ucan-orkestra> (Uçan Orkestra Kitabı hakkında bilgi)

https://www.google.com/advanced_image_search (Eğitim durumunda kullanılan görseller)

<https://www.egitimpedia.com/boya-fircasina-ihtiyac-duymamanizi-saglayan-7-yenilikci-resim-teknigi> (Eğitim durumunda kullanılan bir görsel)

Derste Kullanılan Metinler:

Dostluk Üzerine- Marcus Tullius Cicero, Yaşama Öğretisi- Ceyhun Atuf Kansu, İnsan ve Akıl- Montaigne, Yıkmak Kolay- Şevket Rado.

Kazandırılacak Temel Beceri Alanı: Yazma/anlatma beceri alanı (düşünce yazısı/bilgilendirici metin oluşturma)

7. Sınıf M.E.B Yazma Kazanımları (Metin üretiminin genel evrelerine uygun düşen yazma kazanımları)

1. Bilgilendirici metin yazar (Türkçe dersi öğretim programı, T.7.4.2.)

a) Öğrencilerin giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinde yazacaklarını belirleyerek bir metin taslağı oluşturmaları, düşünceyi geliştirme yollarını kullanmaları, yazılı ve çoklu medya kaynaklarından görüşlerini destekleyecek kanıtlar sunmaları sağlanır.

b) Öğrenciler günlük hayattan örnekler vermeye teşvik edilir.

2. Yazılarında anlatım biçimlerini kullanır (TDÖP, T.7.4.8.)

3. Araştırmalarının sonuçlarını yazılı olarak sunar (TDÖP, T.7.4.14.)

a) Öğrencilerin taslak hazırlamaları, taslaklarında giriş, gelişme, sonuç bölümlerine yer vermeleri sağlanır.

b) Kaynak gösterme hakkında bilgi verilir.

4. Yazdıklarını düzenler (TDÖP, T.7.4.16.)

a) Anlama dayalı anlatım bozuklukları bakımından yazdıklarını gözden geçirmesi ve düzeltmesi sağlanır.

b) Metinde yer alan yazım ve noktalama kuralları ile sınırlı tutulur.

5. Yazdıklarını paylaşır (TDÖP, T.7.4.17.)

Öğrenciler yazdıklarını sınıf ve okul panosu ile sosyal medya ortamlarında paylaşmaya, şiir ve kompozisyon yarışmalarına katılmaya teşvik edilir.

Metin üretiminin genel evrelerine yönelik, araştırmacı tarafından eklenen yeni kazanımlar:

1. Metnin içeriğini bir mantık akışı içerisinde çizgisel olarak sunar. (**çizgisel konu akışı**)
2. Metnin türüne uygun iletişimsel amacını belirler. (**amaç saptaması**)
3. Metin türlerinin ayırt edici özelliklerini tanımlayabilir. (**metnin üst yapısı, amaç saptaması**)

4. Metnin oluşturulmasında; ortam, alıcı ve iletişim aracını gözeterek kurgular. **(söylem tasarımı)**
5. Yazma öncesi metnin içeriğini oluşturacak düşünceleri bulur ve planlar. **(düşünceleri oluşturma)**
6. İçeriği oluşturacak kavramlar arasında mantıklı, tutarlı ilişkiler kurar. **(kavram ağı)**
7. Metnin türüne ve içeriğine uygun kavram alanını oluşturur. **(dilsel gösterenleri seçme)**
8. Yazı geleneğine uygun olarak metnini belirli bir düzen içinde sunar. **(sesleme/yazma)**

Öğretmen, “Dil ve anlam açısından bütünlük taşıyan ve sözle üretilen ürünlere ne diyorduk?” sorusuyla daha önce öğretilmiş olan metin tanımını hatırlamalarını sağlar. Gelen yanıtlardan sonra iyi bir metin olma ölçütlerini ve metinlerin türlere özgü yapısal özelliklerini hatırlamalarını sağlayacak başka sorular yöneltir. “Farklı tür özelliklerini oluşturan şey ne olabilir?” sorusuyla öğretici metinler ve yazınsal metinlerin oluşmasında **yazarın amacının ve niyetinin** belirleyici olduğunu kavramalarını sağlar.

Öğretmen, “Sizce yazarları yazmaya yönlendiren ne tür amaçlar olabilir?” sorusunu sorup tahtaya şiir, deneme ve makale türünden birer metin yansıtarak öğrencilerin bu türlerin ortaya çıkmasında yazarların ne gibi bir niyet farkının olabileceğini anlamalarını sağlamaya çalışır. “Lütfen bu konuyu şimdi yanınızdaki arkadaşınızla sessizce tartışınız.” diyerek öğrencilere soru üzerinde düşünmeleri için zaman tanır. Öğretmen, tartışma sonunda öğrencilere pekiştireç verdikten sonra şu açıklamayı yapar: “İşte yazarlar, metni yazmaya başlamadan önce bu amacı kararlaştırmak durumundadır.” cümlesiyle amaç saptamasının önemini ve işlevini kavratmış olur. “Her metnin bir yazılış amacı olur. Her metin yazarı, yazılarını üretmeden hemen önce bir amaç belirler. Bu, metin üretme sürecinde önemli bir aşamadır. Yani, metin üreticisinin öncelikle metnin iletişimle ilgili amacını belirlemesi ve yazısına ona göre başlaması gerekir.” sözleriyle konuyu pekiştirir.

Bu amaçlar neler olabilir sorusu ile öğrencilerin dilin farklı iletişim işlevlerini (bilgilendirme, duygu ve düşünceleri harekete geçirme, güzel duyulara ve haz duyusuna hitap etme vb.) bulması sağlanır.

Konuyla ilgili önce “Bilgilendirici bir metnin iletişim amacı ne olabilir? Kurguya dayalı estetik bir metnin amacı ne olabilir?” soruları yöneltir. Öğrencilerle birlikte farklı sorularla konu daha ayrıntılı tartışıldıktan sonra öğretmen konuyu şu cümlelerle toparlar: “Bilgilendirici metin türlerinde amaç, bilgi vermektir. Bilgilendirici metinlerin dili, bilgi

vermek, bilgi edinmek ve bilgi almak amacıyla nesnel kullanılır. Peki, şiir, öykü gibi estetik metinlerde ya da davetler, selamlaşmalar gibi toplumsal konuları ele alan metinlerde amaç ne olabilir ve bu tarz metinlerde dil hangi amaçlara yönelik kullanılabilir?”

Estetik yönü ağır basan metinlerde dil, okuyucuda ya da dinleyicide estetik bir haz, coşku uyandırma amacıyla kullanılır. Selamlaşma, davet gibi toplumsal konularda ise amaç, insan ilişkilerini ortaya koymaktır. Dilin tüm bu amaçları, metnin biçemi ve türü hakkında da bize bir bilgi verir. Öğretmen, “Biçem kavramını hatırlayan var mı?” sorusunu öğrencilere yönelttikten sonra öğrencilerin biçem kavramı üzerinde düşüncelerini sağlar. Gelen yanıtlara göre de konuyu açıklar: “Biçem, bir anlatma biçimidir. Her yazarın da kendine göre bir anlatma biçimi vardır. Metni üretecek kişinin amaçlarından biri de yazılarında farklı dil ve anlatım biçimlerini, üsluplarını kullanmaktır.”

Öğretmen tarafından öğrencilere, “Bu haftaki Türkçe derslerinde iyi bir metnin oluşturulabilmesi için gerekli olan unsurları/evreleri göreceğiz.” denir.

Öğretmen tarafından öğrencilere “Yaşama Öğretisi adlı metni sizlere tekrar okumak istiyorum. Lütfen beni iyi dinleyip takip ediniz.” denir. ”Metinde de görüldüğü üzere Kansu, yaşama öğretisini bizlere benimsetmiştir.” denilerek “Sizce, bu bağlamda, ‘Yaşama Öğretisi’ adlı metnin genel amacı nedir ve dilin hangi kullanımı baskındır?” sorusu ile sınıfta bir tartışma ortamı yaratılır. Öğrencilerin kendi aralarında mini söyleşme grupları yaratması sağlanır. Daha sonra, her gruptaki öğrenci kendi fikirlerini açıklar.

Öğretmen, “Yaşama Öğretisi adlı metindeki esas amaç, bilgi aktarmaktır ancak metin yazarı bunu yaparken herhangi bir kanıtlama ihtiyacı gütmemiştir. Tamamen kendi bilgi ve birikimlerinden yola çıkarak bizleri bilgilendirmiştir.” şeklinde bir açıklamada bulunur. Daha sonra sınıfa, “’Bu da bizi metin türlerinden hangisine götürebilir?’” sorusunu sorarak bu evre hakkında temel bilgileri metin üzerinden kurmuş olur. **(Öğretmen, çocukları deneme türü hakkında bilgilendirmiş, onların ön bilgilerini harekete geçirmiştir.)** Daha sonra öğrencilere, “Yaşama Öğretisi adlı metinde ele alınan temel amacı başka metinlerde de gördünüz mü?” şeklinde soru yöneltir.

Uygulama: Öğrencilerden geçen hafta “Uçan Orkestra” kitabını okumaları ve kitabın amacı hakkında bir araştırma yapmaları istenmiştir. Aynı şekilde, kısa animasyon filmini de izleyip filmin amacı hakkında araştırma yapmaları söylenmiştir. Bu nedenle, kısa film ve kitabın

hangi amaçlarla oluşturulduğu sorusu öğretmen tarafından sınıfa yöneltilir. Kısa film aynı zamanda derste hep birlikte tekrar izlenir.

<https://www.youtube.com/watch?v=0M7k0DNqaxc>

<https://www.egitimpedia.com/haftanin-cocuk-kitabi-ucan-orkestra>

Öğretmen öğrencilerden, gelecek ders için izlediklerine ve okuduklarına benzer konuları içeren (aynı amacı taşıyan) başka içerikler bulmalarını ister.

Uygulama: Öğrencilerden herhangi bir kavram hakkında (şemsiyeler, kitaplar

, penguenler vb.) amacına uygun bir konuşma hazırlamaları istenir.

(Bu etkinlikte amaç, yazma uygulamasına geçmeden önce çocukların amaç saptaması evresi hakkında yeterli bilgi edinmelerini sağlamaktır.)

Uygulama: Öğrencilerden amacı belli olan ve kendisini rotası kaybolmuş bir gemiye benzeten ikili gruplar oluşturmaları istenir. Bu durumu son zamanlarda yaşamış oldukları örnek bir olaydan hareketle canlandırarak anlatmaları istenir. Canlandırılan örnek olayı daha sonra hep birlikte tartışıp değerlendirmeleri söylenir. Ayrıca birinci gruptan amacı belli olan açıklayıcı deneme tarzında bir kompozisyon yazmaları beklenirken; ikinci gruptan ise amacı belli olmayan bir açıklayıcı deneme tarzında yazı yazmaları beklenir. **(Öğrenci bu etkinlik sayesinde amacı belirlenmiş bir metnin önemini kavramış olacaktır.)**

1.GRUP

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.GRUP

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öğretmen tarafından öğrencilere, “Metinlerin üretilme aşamasında önemli olan başka üç unsura bakalım.” denir ve konuyla ilgili birtakım sorular yöneltilir. Sorular, akıllı tahta üzerinden gösterilir:

- Bir metnin üretildiği ve sunulduğu bir ortamdan/yerden ne anlıyorsunuz, bir metindeki ortamın metin üretenler (yazarlar) için önemi ne olabilir?
- Metin üretenlerin belli bir amaç doğrultusunda belirli bir planla aktardığı duygu ve düşünceler bize neyi gösterir?
- Metin üretenler (yazarlar) ve metin alıcıları (okuyucular ya da dinleyiciler) metin için gerekli midir?

Öğretmen, çocuklarla birlikte soruları yanıtlar. Çözümü beraber bulurlar: “Bir metnin üretildiği ve sunulduğu ortam/yer, metin yazarları/üretenler için oldukça önem taşır. Her yazar, metnini üreteceği yeri bilerek bir metin üretmelidir. Örneğin, metin üreten biri için ilk ortam, sunum yapacak biri için toplantı odası olabilirken; kitap yazacak bir kişi için çalışma odası olabilir. Geniş ortam ise kitap yazan biri için kitabın yayımlandığı ortam olabilir. Metin üretenlerin belli bir amaç doğrultusunda, belirli bir plan dâhilinde aktardığı duygu ve düşüncelerin tamamı bizi metnin konusuna götürür. Konu, bir metnin amacının belirlenmesi kadar önemlidir. Her metnin bir üreteni/yazanı ya da alıcısı/okuyucusu/dinleyicisi olmalıdır. Metinler, kendi kendine anlam kazanamaz.” Öğretmen, “Yaşama Öğretisi adlı metinde bu dediklerime beraber bakalım ancak öncelikle ‘konu’ kavramını bir hatırlayalım. Konu nedir, neye denir sizce?” şeklinde sınıfa soru yönelterek öğrencileri kavram üzerinde düşündürdükten sonra cevabı açıklar.

“Yazma çalışmaları nasıl bir amaç belirlemeyle başlıyorsa aynı şekilde yazma çalışmalarının ilk basamağı da bir konu belirlemeyle başlar ancak konu seçimi gelişigüzel yapılmamalıdır. Bir konuyu seçerken, konu hakkında bilgi sahibi olunmalı, güncel ve dikkat çekici konular ön planda tutulmalıdır. Buna göre, sizce, ‘Yaşama Öğretisi’ adlı metnin konusu ve ortamı ne olabilir?” sorusu sınıfa öğretmen tarafından sorularak soru üzerinde öğrencilerle beraber düşünülür. Öğretmen, açıklamasını şu şekilde yapar: “Metnin konusu, ‘yaşamının önemini, yaşamayı bilmektir’. Metnin yazıya geçirildiği yer metnin birinci ortamını oluşturmaktadır. Metnin geniş ortamı ise metnin okuyuculara ulaşması için sağlanan ortamdır.” Öğretmen, “Çocuklar, metinler kaç şekilde üretilebilirdi?” sorusuyla birlikte gelen yanıtlardan sonra konuyu açıklar. “Metinler, sözlü ya da yazılı olarak gerçekleşebilir. Metinlere sözlü ya da yazılı olarak katılanlar ise metni okuyan ya da

dinleyen kişilerdir ve metni üretenler, metin alıcıları (okuyucu ya da dinleyici) metinlerin sözlü ya da yazılı olarak üretilme aşamasına katılanlardır. **(Öğrencilere söylem alanı kavramını kavratmak)**

Metin alıcıları aynı zamanda metnin üslubuyla (biçem) bağlantılıdır. Yaşama Öğretisinde de metnin alıcıları hedef alınarak metnin biçemi (üslubu) oluşturulmuştur. Yani, metin üreticisi, metnin amacına uygun bir biçimde (amaç bilgi aktarmak) metin alıcısına bilgi edindirmiştir. **(Öğrencilere söylem deyişi kavramını kavratmak)**

Yaşama Öğretisi, yazılı olarak alıcıya sunulmuştur ve metin üreticisi yazdıklarını karşı tarafa kanıtlama ihtiyacı duymamıştır. Metin, ‘deneme’ türünde kaleme alınmıştır. **(Öğrencilere söylem kipi kavramını kavratmak)**

Uygulama: Öğretmen, “Biraz fikir üretmeye ne dersiniz?” sorusunu sınıfa yönelterek öğrencilerin dikkatini çekmeye çalışır. “Sizlerden beşerli gruplar hâlinde toplanmanızı istiyorum. Her grup için birlikte ortak farklı bir konu belirleyin. Konumuz, ‘sanat bize ne katar?’ olsun. Seçmiş olduğumuz konudan hareketle konuşma ya da yazı yazacağınız/üreteceğiniz bir ortam belirleyiniz. Bunları yaparken konuyla ilgili düşüncelerinizi grupça değerlendiriniz ve mümkün olduğunca farklı konular hakkında fikirler üretmeye özen gösteriniz. Bu ortam, bir münazara ortamı, kütüphaneye ya da çalışma odası olabilir. Seçmiş olduğunuz konuyu dikkate alarak sözlü ya da yazılı bir anlatım oluşturunuz.

Uygulama: Öğrencilerden bir yazı oluşturmaları istenir (Kısa bir deneme, yukarıdaki uygulamada geçen örnek olay.) Öğretmen, öğrencilerden yazıya başlamadan önce şu hazırlıkları yapmalarını ister:

1. Yazımızı üreteceğimiz bir ortam hayal edelim. (“Yazımı nasıl bir ortamda üretmek isterdim?” sorusunu kendimize soralım.)
2. Bir konu belirleyelim. (Son zamanlarda yaşamış olduğumuz örnek bir olayı anlatalım.)
3. Metnimize kimlerin katılmak istediğini belirleyelim. (Deneme türünde yazı yazacağınız için buna uygun düşecek katılımcılar belirleyelim.)
4. Amacımız alıcıya (okuyucu/dinleyici) neyi nasıl aktarmak olabilir? Bir düşünelim.
5. Bir metin üreticisi olarak hangi rolü üstlenmeliyim? (Alıcıya bir bilgi mi aktarmalıyım, yoksa alıcının duygu ve düşüncelerini harekete mi geçirmeliyim?)
6. Metin üreten olarak (yazar olarak) alıcıda ne gibi bir beklenti yaratmalıyım?
7. Metnimizin türüne uygun olacak şekilde onun dünyasına uygun düşecek bilgileri belirleyelim. Ayrıca metnimizi sözlü ya da yazılı mı sunacağımızı kararlaştıralım.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öğrencilere, “Yazarlar metindeki düşüncelerini nasıl düzenler, fikir yürütebilir misiniz?” sorusu sorulur ve gelen yanıtlara göre konu açıklanır: “Her şeyden önce, metinde

konunun gelişmesini sağlamaya yarayan ve kavramları bütünleştiren bir yapı söz konusudur. Bu yapılar, önermeler aracılığıyla gerçekleştirilir.” Öğretmen, şimdi de “Peki, önerme nedir?” sorusunu öğrencilere yöneltir ve birlikte önerme kavramı üzerinde tartışılır: “Önerme, ortaya atılan bir düşünce, öneridir. **(Öğrencilere içerik şeması kavramını kavratmak)** Bir metin yazarının dünya bilgisiyle metnin içeriğindeki düşüncelerin uyumlu olması gerekir. Aynı zamanda bir metinde, metnin türüyle ilgili bir şemada oluşturmalarıdır. **(Öğrencilere retorik kodlama kavramını kavratmak)** Bir metinde bu tarz düzenlemelerin yapılması, metin üreticisinin metnin türüne göre düzenlemeleri de yapması demektir.” Öğretmen tarafından öğrencilere “Örneğin, bizim metnimizdeki konumuz, yaşamının önemi ve yaşamayı bilmektir. Bu bağlamda; ‘Metindeki önermeler neler olabilir?’ sorusu yöneltilir. Öğretmen, metinde geçen önerme niteliği taşıyan cümleleri seçerek çocuklara ipucu olarak verir.

- *Çevremizden, bize yaşamayı sevdirecek, bizi yaşamaya bağlayacak öyle olaylar akıp gidiyor ki geçen gün böyle olaylardan birini yaşadım; çevremize, olaylara ve insanlara bakmayı bildikçe anlıyorum ki yaşamayı daha iyi anlayacağız.*
- *Yaşamak, nerede olursa olsun yaşamak, olaylardan, insanlardan gelen havada yaşamının kutsal soluğunu solumak.*
- *Sokaklara, sofralara, ağaç altlarına, kahvelere, odalara, harman yerlerine, yaşamının en güzel öğreti olduğu gerçeğini götürmek!*
- *Ben okul bahçesinde yalnız kaldım. Ama hep “Yaşadım!” diye içimden sesleniyordum. İnsanlara, olaylara doğanın bitmez tükenmez derinliklerine doğru açılmak, kendinden çıkarmak, insanlarla, olaylarla, doğanın sessiz yaşantısıyla ortaklık kurmak, yaşamak budur dedim.*
- *Yaşamayı, severek, yaşamayı sevdirmek. Yaşama öğretisine inanıyorum. İnsanca öğretisi bu. Sevgili ulusumuza yaşama sevincini aşılmalıyız! En güzel öğretisi yaşamayı öğretmek olacak.*
- *Doğa ve insanlarla bizleri birleştiren mutlu ortaklık! İşte yaşamak budur! Yaşamayı öğrenmek, budur. Yaşamak için doğa ile ve insanlarla ortaklık kurmaya bakacağız. Yaşamak yaşayanlarla birleşmektir...*
- *Öğrencilere, ‘‘Bu önermeler içerisinde belirginleşen/kendini gösteren/belirli olan kavramlar neler olabilir?’’ sorusu sorulur.*

Yaşamak, çevre, olaylar, insanlar, yaşama öğretisi, doğa.

Öğretmen tarafından öğrencilere, “Bulmuş olduğunuz yaşamak, çevre, olaylar, insanlar, yaşama öğretisi ve doğa gibi kelimelerle aynı zamanda ‘Yaşama Öğretisi’ adlı metnin temel iletisini de daha iyi anlamış olduk. Şimdi sizlerden kendi aranızda gruplar oluşturarak bu yedi kavrama benzer farklı kavramlar üretmenizi istiyorum (beyin fırtınası tekniği ile). Gruplar arasında iletişiminizi canlı tutmanız önemli” denir.

Uygulama: Öğretmen, “Bizler düşüncelerimiz doğrultusunda yazılarımızı şekillendiririz ve metin alıcıları da yazarın metninde esas vurgulamak istediği düşünceler dünyasında gezinir, düşünceler aracılığıyla yazıyı yorumlar.” şeklinde bir bilgi aktarır ve onlardan yazılarını oluşturmada önce örnek olaydaki konularını hatırlamalarını ister. Daha sonra konudan hareketle kendilerine uygun düşünceler tasarlamalarını ister. “Siz de bu düşüncelerden hareketle aşağıda yer alan görseldeki kavramlardan yola çıkarak açıklayıcı deneme tarzı kompozisyon oluşturunuz.” şeklinde bir talepte bulunur.

KONU

ÖNERMELER

KONU İÇERİSİNDE ESAS
VURGULANMAK İSTENEN
KAVRAMLAR

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öğretmen, “Çocuklar, metindeki bu önermelerin birbiriyle uyumlu olmasını sağlayan unsurlar vardır. Yazarlar, metin alıcıları için önermeler arasındaki uyuma dikkat etmelidir. Örneğin, metinde bu durum şöyle sağlanmışır:” (parçadan yalnızca bir kesit alınmışır) ifadesini kullanır.

Yaşamak, nerede olursa olsun yaşamak, olaylardan, insanlardan gelen havada yaşamamanın kutsal soluğunu solumak! (Genelleme 1)

Yeni bir ölçü koydum yaşantıma: Yaşamak! Yaşamak ve yaşamamanın sevincini yaymak. Sokaklara, sofralara, ağaç altlarına, kahvelere, odalara, harman yerlerine, yaşamamanın en güzel öğreti olduğu gerçeğini götürmek! Bir öğretmenin, bir eğitmenin en önemli görevlerinden biri de budur, diyorum, kendi kendime. (Genelleme 1’i genelleme 2’ye bağlama)

Bu gerçeğe, o pazar günü, sevgili öğrencilerimle istasyona giden yoldan kırlara açıldığımız gün vardım. (Genelleme 2)

Erkenden kalkmışım. Perdelerimi araladığımda, günün yeni ışığını ayırt ettim. Işık zerdali ağaçları taptaze bir sabah rengine boyanmıştı. Penceremi açtım ve oh! dedim. Köylüler kadın erkek, tarlalara işe gidiyorlardı. Çocuklarım teker teker gelmeye başladılar. Hepsini selamladım. Çocuklar iki sıra dizildiler. Okuldan böyle çıktık. Tepemizde bunaltmayan bir mayıs güneşi vardı, istasyona giden toprak yola, oradan kırlara vurduk. Artık, öğrencilerimi özgür bıraktım. Kırlara daldılar. Ben, uzaklardaki köyü seyrettim. Badanalı köy okulu, kerpiç evlerin arasında seçiliyordu. Okulun bahçesinde benim diktiğim ağaçlar yeşermişti. Çocuklar, çiçek toplayıp bana getiriyorlardı. “Öğretmenim ballıbaba!”, “Öğretmenim papatya!”, “Öğretmenim menekşe!” diyorlardı. Bir ara, kendimi çiçekler denizinin ortasında buldum. Öğrencilerim yarışa vurdular işi. Durmadan çiçek getiriyorlardı. Gözleri ışıldıyordu hepsinin. Koştular, oynadılar. Onlarla konuştum. Teker teker adlarıyla çağırdım onları. Öğrencilerim! Çocuklarım! Adını duyan koşup geliyordu. Sevgiyle, ilgiyle nasıl da koşup geliyorlardı. Artık, köye dönüyorduk. Elimden tutmak istiyorlardı. Bir çocuk kalabalığının ortasında sevinçlerle, muthuluklarla yürüyordum. Hiçbir çocuğun gönü kırılmasını istiyordum, hepsinin ellerinden bir bir tutuyor, bir vakit yürüyordum. Susuyorlar, yürüyorlar, cıvıldıyorlar, oraya buraya koşuyorlar, yeniden çiçekler getiriyorlardı. Ellerim, öğrencilerimin elleriyle, öğrencilerimin çiçekleriyle doluydu. Köye varınca birer birer evlerine dağıldılar. Ben okul bahçesinde yalnız kaldım. Ama hep “Yaşadım!” diye içimden sesleniyordum. İnsanlara, olaylara doğanın bitmez

tükenmez derinliklerine doğru açılmak, kendinden çıkarmak, insanlarla, olaylarla, doğanın sessiz yaşantısıyla ortaklık kurmak, yaşamak budur dedim. (Özelleştirme)

Göklerimizi, kırlarımızı, sazaklarımızı, ormanlarımızı, uzayıp giden yollarımızı ve çocuklarımızı düşündüm. Neden dedim, neden yaşamamak? Yaşamayı, severek, yaşamayı sevdirmek. (Özelleştirmeye ekleme yapılmıştır.)

Yaşama öğretisine inanıyorum. İnsanca öğreti bu. Sevgili ulusumuza yaşama sevincini aşılamalıyız! En güzel öğreti yaşamayı öğretmek olacak. (Yukarıda söylenenlerin hepsi ‘yaşama öğretisine’ bağlanmıştır. Yani, en son sonuç sunulmuştur.)

Uygulama: Öğrencilerden önceki uygulamalarda seçmiş oldukları konudan hareketle belirlemiş oldukları kavramları birbirleriyle mantıklı ve uyumlu/planlı olacak şekilde sıralamaları istenmiştir.

Öğretmen, “Çocuklar, metinde konunun gelişmesini sağlamaya yarayan ve kavramları bütünleştiren bir yapı söz konusuydu.” şeklinde bir açıklamada bulunur. (**Öğrencilere içerik şeması kavramını öğretmek**). Daha sonra “Sizce, ‘Yaşama Öğretisi’ adlı metinde hangi sözcükler aynı sözcük alanından oluşuyor olabilir?” sorusunu yöneltir.

Örneğin, parçada (sofralara, ağaç altlarına, kahvelere, odalara, harman yerlerine), (kadın, erkek), (iğde, ballıbabı, papatya, menekşe), (orman koyakları, gök, kır, orman, sazak, kırlar, ormanlar, ağaçlar, gölgeli toprak yolları), (ırmak sazları, meşeler, köknarlar), (kurt, tilki, tavşan), (koru, çiçek tarlası, göl, ağaç), (çiçek tarlası, göl, bağ yolları) gibi aynı sözcük alanından türeyen kavramlara yer verilmiştir. Öğretmen, “Siz de gelecek hafta okuyup geleceğiniz metinden aynı sözcük alanını karşılayan kavramları bulur musunuz?” sorusunu sınıfa yöneltir.

Uygulama: Öğretmen, “Metinde belirlenen esas düşünceler metnin genel yapısıyla ilgili bize bilgi verirken, aynı kavram alanına sahip olan kavramların seçimi de önem taşır. Bu sayede metin kavramlar açısından uyumlu hâle gelmiş olur.” diyerek konuya açıklama getirir. Bu bağlamda, öğrencilerden oluşturmuş oldukları yazılarda kavramların ilgili olup olmadığına dikkat etmelerini ister.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öğretmen, öğrencilere “Yaşama Öğretisi adlı metinde yazar, yaşamak için önemli olan unsurları sıralamıştır. Sizlerin de bildiği üzere her metnin giriş, gelişme ve sonuç bölümleri bulunur. Peki, sizce bu metinde bu bölümlere nasıl yer verilmiş olabilir?” diyerek konuyu açıklar: “Metne öncelikle biz insanlara yaşamayı sevdirecek ve yaşama bağlayacak sebeplerin olduğunu belirtilerek giriş yapmıştır. Metnin gelişme bölümünde, yaşama öğretisinden, insanlığa yaşamının öğretilmesi gerekliliğinden, doğadan, toplumdan yaşamayı öğrenebileceğimizden söz edilmiştir. Sonuç bölümünde ise yaşamak için doğayla ve insanlarla ortaklık kurmaktan bahsedilmiştir.”

Burada, metinde konunun gelişmesini sağlamaya yarayan ve kavramları bütünleştiren bir yapı söz konusudur (**İçerik şeması**). Bir metin yazarının dünya bilgisiyle metnin içeriğindeki düşüncelerin uyumlu olması gerekir. Aynı zamanda bir metinde metnin türü ile ilgili bir şemada oluşturmalıdır (**Retorik kodlama**).

Uygulama: Sizler de giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan bir yazı yazınız. Metninizi oluşturmaya başlamadan önce yanınızdaki arkadaşınızla fikir alışverişinde bulununuz.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öğretmen, “Çocuklar, tüm bu unsurlar yerine getirildiğinde metin artık son evresini de tamamlamış olur. Son aşamayla birlikte metin, sözlü ya da yazılı olarak sunulabilir.

‘Yaşama Öğretisi’ adlı metin de yazılı biçimde sunulmuştur.” şeklinde bir açıklama yapar. Öğretmen, öğrencilere “Bu metni bir de sözlü olarak sunabilir misiniz?” sorusunu yöneltir.

Uygulama: Uygulamalarla birlikte hazırlamış olduğunuz yazınızı sözlü ve yazılı şekilde sununuz. Metinler iki farklı biçimde ortaya konulduğunda ne gibi farklılıkların çıktığına dair görüşlerinizi açıklayınız.

Etkinlik: Bilgilendirici metinlerin üretim süreci yukarıdaki yedi aşamaya göre gerçekleşmektedir. Özellikle, açıklayıcı deneme tarzı kompozisyonlar ve düşünce yazıları metinlerin genel evreleri doğrultusunda oluşturulmaya uygundur. Siz de bu yedi temel evreye dayanarak açıklayıcı deneme tarzında bir kompozisyon oluşturunuz. Hazırlamış olduğunuz yazınızı yanınızdaki arkadaşınızla değerlendiriniz. Öğretmen, öğrencilerin şimdiye kadar yazmış olduğu tüm yazıları diğer kişilerle de paylaşımları adına sergilemelerini ister (Sergileme yöntemi). Böylece öğrenciler, ürünlerini paylaşma şansına sahip olacaktır. Oluşturmuş oldukları metinleri aynı zamanda ürün dosyalarına (portfolyo) da koymaları istenir.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Öğretmen, tüm konu anlatımı bittikten sonra öğrencilere şöyle bir açıklamada bulunur; “Çocuklar, metin üretmek için gerekli unsurları gördük. Bol alıştırma ve notlarla, görsel ve işitsel/sözel araçlarla da konuyu iyice kavramış olduk. Şimdi sizlerden önümüzdeki derse getirmeniz üzere bir araştırma yapmanızı istiyorum. Bu çalışmanızda, iyi metin üretebilmek için gerekli unsurları başka yazılı metinler üzerinde de bulmanızı/fark etmenizi ve tekrar bir yazı oluşturma beklıyorum.”

Öğretmen, “Metindilbilim konularının sonuncusu olan metin üretim evrelerini de görmüş olduk.” diyerek ders sonunda öğrenci değerlendirme formunu doldurur. Öğrenciler ise konuya dair bilgilerini ölçmek amacıyla öğretmen tarafından hazırlanan öz değerlendirme formunu doldurur.

Değerlendirme Formu

<u>Metinsellik Ölçütleri</u>	<u>Metin Yapısı</u>	<u>Metin Üretim Evreleri</u>	Var	Yok	Puan (100 üzerinden)
Gönderim	İşlev	Amaç Saptaması			
Değiştirim	Başlık	Söylem Tasarımı			
Eksilti	Konu	Düşünceleri Oluşturma			
Bağlaçlar	Anahtar Sözcükler	Kavram Ağı Kurma			
Sözcüksel Bağlıklık	Ana Düşünce Tümcəsi	Dilsel Gösterenleri Seçme			
Tutarlılık	İçerik Şeması	Metin Düzeyinde Dilsel Kodlamaya Geçiş			
	Konu Değişimi Belirleyicileri	Sesleme/Yazma			
	Bıçem				
	Özet				
	Sonuç Tümcəsi				
	Üst Yapı				

Öz Değerlendirme Formu

<u>Metinsellik Ölçütleri</u>	<u>Metin Yapısı</u>	<u>Metin Üretim Evreleri</u>	Çok İyi	İyi	Orta	Zayıf
Gönderim	İşlev	Amaç Saptaması				
Değiştirim	Başlık	Söylem Tasarımı				
Eksilti	Konu	Düşünceleri Oluşturma				
Bağlaçlar	Anahtar Sözcükler	Kavram Ağı Kurma				
Sözcüksel Bağlıklık	Ana Düşünce Tümcəsi	Dilsel Gösterenleri Seçme				
Tutarlılık	İçerik Şeması	Metin Düzeyinde Dilsel Kodlamaya Geçiş				
	Konu Değişimi Belirleyicileri	Sesleme/Yazma				
	Bıçem					
	Özet					
	Sonuç Tümcəsi					
	Üst Yapı					